AKDENİZ ÜNİVESİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ahmet ÇELİK

BEYCİK ‘FIRINCIK MEVKİİ’ ANTİK YERLEŞİMİ: TOPOGRAFYASI, ŞEHİRCİLİĞİ, MİMARİSİ

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ahmet ÇELİK

BEYCİK ‘FIRINCIK MEVKİİ’ ANTİK YERLEŞİMİ: TOPOGRAFYASI, ŞEHİRCİLİĞİ, MİMARİSİ

Danışman
Doç. Dr. İsa KIZGUT

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2017

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Ahmet ÇELİK'in bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL	(İmza)
Üye (Danışman)	: Doç. Dr. İsa KIZGUT	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ	(İmza)
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU	(İmza)
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Şevket AKTAŞ	(İmza)

Tez Konusu: Beycik 'Fırıncık Mevkii' Antik Yerleşimi: Topografyası, Şehirciliği, Mimarisi

Onay: Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28.04.2017
Mezuniyet Tarihi : 18.05.2017

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Beycik 'Fırıncık Mevkii' Antik Yerleşimi: Topografyası, Şehirciliği, Mimarisi" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ahmet ÇELİK

İ Ç İ N D E K İ L E R

KISALTMALAR LİSTESİ……...……..iv
ÖZET……..……v
SUMMARY…….…….……..…..vi
GİRİŞ…….1

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİHÇE

1.1 Likya Tarihi……..2

İKİNCİ BÖLÜM
COĞRAFYA

2.1 Likya ve Fırıncık Coğrafyası…….10
2.2 Fırıncık Topografyası……12
2.3 Likya ve Fırıncık Coğrafyası Üzerinde Deprem Etkisi…….13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FIRINCIK MEVKİİ ANTİK YERLEŞİMİ LOKALİZASYON, STATÜ, ŞEHİRCİLİK VE MİMARİSİ

3.1 Lokalizasyonu……18
3.2 Statüsü……19
3.3 Şehirciliği……...20
3.4 Mimarisi…….30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
FIRINCIK DOĞU VE BATI YERLEŞİM

4.1 Doğu Yerleşim……...33
4.1.1 Önemli Değerlendirilen Yapılar……....33
4.1.1.1 D-1 Yapısı……..33
4.1.1.2 D-2 Yapısı……..34
4.1.1.3 D-3 Yapısı……..36
4.1.1.4 D-4 Yapısı……..43
4.1.1.5 D-5 Yapısı……..44

4.1.1.6 D-6 Yapısı……..48
4.1.1.7 D-7 Yapısı……..50
4.1.1.8 D-8 Yapısı……..53
4.1.1.9 D-10 Yapısı……55
4.1.1.10 D-17 Yapısı……55
4.1.1.11 D-18 Yapısı……56
4.1.1.12 D-27 Yapısı……56
4.1.1.13 D-31 Yapısı……58
4.1.1.14 D-33 Yapısı (Agora)..……59
4.1.1.15 D-34 Yapısı……75
4.1.1.16 D-35 Yapısı……75
4.1.1.17 D-38 Yapısı……76
4.1.1.18 D-40 Yapısı……77
4.1.1.19 D-55 Yapısı……78
4.1.1.20 D-56 Yapısı……78
4.1.2 Diğer Yapılar……79
4.1.3 Taş-Duvar İşçiliği……79
4.1.4 Küçük Buluntular……..….82
4.1.4.1 Kolye Sarkacı……..82
4.1.4.2 Kurşun Kap……83
4.1.4.3 Sikke……...84
4.2 Batı Yerleşim……86
4.2.1 Önemli Değerlendirilen Yapılar……86
4.2.1.1 B-1 Yapısı……..86
4.2.1.2 B-2 Yapısı……..88
4.2.1.3 B-3 Yapısı……..89
4.2.1.4 B-4 Yapısı……..93
4.2.1.5 B-5 Yapısı……..94
4.2.2 Diğer Yapılar……95
4.2.3 Taş-Duvar İşçiliği……..95

BEŞİNCİ BÖLÜM

NEKROPOLİS VE MEZARLAR

5.1 Nekropolis……96
5.2 Anıt Mezarlar……...97
5.2.1 A-1 Yapısı……..97
5.2.2 A-2 Yapısı……...……...99
5.3 Khamosorionlar……..100
5.3.1 Khamosorion 1……100
5.3.2 Khamosorion 2……101

SONUÇ……..……..103
KATALOG……115
KAYNAKÇA……..…199
EKLER (PLANLAR, ÇİZİMLER, RESİMLER)……..241
PLANLAR LİSTESİ…….……371
ÇİZİMLER LİSTESİ……..…....373
RESİMLER LİSTESİ…….…….....374
EKLER LİSTESİ……..380
ÖZGEÇMİŞ……...……383

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

km : Kilometre

Lev. : Levha

m : Metre

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

Res. : Resim

v.d. : Ve diğerleri

vd. : Ve devamı

ÖZET

Doğu Likya'da yer alan Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi Antalya İli, Kemer İlçesi, Beycik Mahallesi sınırlarında kalmakta ve Tahtalı Dağı'nın güneydoğu eteklerinde bulunmaktadır. Antik ismi tespit edilemeyen yerleşim doğal korunaklı, çevreyi yüksekten gören ve oldukça eğimli bir arazide bulunur. Fırıncık Yerleşimi, güneybatıya doğru keskin "S" hareketleri çizerek inen bir vadi tarafından iki bölüme ayrılmıştır ve vadinin doğu tarafında kalan kısmı Doğu Yerleşim, batı tarafında kalan bölümü ise Batı Yerleşim olarak adlandırılmıştır. Doğu Yerleşim daha eğimli bir arazide kurulmasına rağmen büyüklüğü ve yapıları ile yerleşimin ana çekirdeğini temsil eder. Bu yapılar arasında sivil mimarlık örneği yapıların dışında agora gibi kamusal özellikte bir yapı da bulunur. Doğu Yerleşim'de ayrıca, askeri, yönetimsel, tapınma ve ticari amaçlı kullanıldığına önerilecek başkaca yapılar da bulunur. Batı Yerleşim ise daha az eğimli bir arazi üzerinde üretime yönelik kurulmuştur ve bu doğrultuda yapılar çiftlik evi özelliğindedir. Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi, Hellenistik Dönem özelliklerini yansıtan yalın haliyle şehircilik, topografya ve mimari açıdan önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Beycik, Fırıncık, Doğu Yerleşim, Batı Yerleşim, Agora, Askeri, Yönetimsel, Tapınma, Ticari, Hellenistik, İsodomos, Pseudo İsodomos, Sikke.

SUMMARY

THE ANCIENT SETTLEMENT OF FIRINCIK LOCATION OF BEYCIK: TOPOGRAPHY, URBANISM, ARCHITECTURE

Located in Eastern Lycia, the Ancient settlement of Firincik location is situated in Antalya Province, Kemer district, Beycik street and lies toward the southeast skirts of the Tahtalı Mountain. The settlement, whose ancient name is unknown, is located in a naturally sheltered, at a high altitude and on a sloped land. Firincik settlement is divided into two part by a valley which make a sharp "S" shape toward the southwest, and these two parts are called East Settlement and West Settlement according to their directions. East settlement represents the center of the settlement with its size and constructions although east side is founded on the more sloped land. These constructions include both the civil architecture design examples and public space such as Agora. Moreover, East part contains constructions such as military, administrative, worship and commercial aims. Yet, West Settlement is built on a less sloped land with the purpose of production; therefore, these historic structures reflects more farmhouse features. Consequently, Firincik ancient settlement is important for its plain urbanism, topography and architectural features which reflect the Helenistic period characteristics.

Keywords: Beycik, Firincik, East Settlement, West Settlement, Agora, Military, Administrative, Worship, Commercial, Isodomos, Pseudo Isodomos, Coin.

GİRİŞ

Tezin konusu Antalya İli, Kemer İlçesi, Beycik Mahallesi yakınlarında bulunan ve antik ismi tespit edilemeyen Fırıncık Mevkii'nde bulunan yerleşimin topografya, şehircilik ve mimari açıdan incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Yerleşimin zaman ve mekân bağlamında daha iyi anlaşılabilmesi için kısa tarihçe ve coğrafya bilgisi verilmiştir. Yerleşim topografyası üzerindeki etkenlere değinilmiş, lokalizasyon, statüsü, şehirciliği ve mimarisi konusunda neden-sonuç ilişkisi kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır. İki merkezden oluşan yerleşimde verdikleri bilgi/bilgilerle ön plana çıkan bazı yapılar belirli bir düzen içerisinde daha detaylı incelenmiştir. Bunlar planlar, çizimler ve resimler ile desteklenmiş ve konunun daha anlaşılır olmasına çaba gösterilmiştir.

Yerleşime ait yapıların öncelikle yerinde numaralandırma, ölçü ve haritalandırma çalışmaları yapılmış ve bu arazi çalışmaları ancak iki yaz sezonunda tamamlanabilmiştir. Daha sonra yazım aşamasına geçilmiştir ve yaklaşık altı yıl süren zorlu çalışmalar neticesinde tez son şeklini alabilmiştir. Doğu Likya'da bulunan yerleşim, döneminin topografya, şehircilik ve mimarisinin anlaşılabilmesi konusunda değerli bilgiler sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİHÇE

1.1 Likya Tarihi

Likya Bölgesi, genel hatlarıyla Anadolu'nun güneybatısında bulunan Teke Yarımadası'nı kapsamaktadır **(Çizim 1, Resim 1-2)**. Muğla İli, Seydikemer İlçesi sınırlarında bulunan Tlos yakınlarındaki Girmeler Mağarası'nda, avcılık ve toplayıcılığın halen egemen olduğu Mezolitik Dönem içerisinde olmakla birlikte, M.Ö. 9. binyılın ortalarına tarihlenen bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca, Girmeler Mağarası'nın önünde Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlenen bir yerleşim evresi tespit edilmiştir[1]. Kuzey Likya'da yer alan Elmalı Ovası'nda yapılan çalışmalarda, Elmalı İlçesi, Bozhüyük Köyü yakınlarında bulunan Bağbaşı Höyüğü ve çevresinde Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e ait kalıntılar bulunmuştur. Elmalı ilçe merkezinin yaklaşık 15 km güneybatısında bulunan Hacımusalar Höyüğü'nde Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı izleri tespit edilmiştir. Bunun yanında Karataş-Semayük'te (Bozhüyük) Erken Tunç Çağı'na ait mimari buluntuların yanı sıra çok sayıda küp mezar armağanlarıyla birlikte açığa çıkarılmıştır[2]. Kuzey Likya'da Balboura ve Oinoanda civarında Tunç Çağı'na tarihlendirilen başkaca höyükler de bulunmaktadır[3].

Likya Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde yapılan araştırmalarda Gelidonya Burnu'nda yer alan Gagai'de Erken Tunç Çağ seramiği tespit edilmiştir. Bununla Tunç Çağ kültürünün kıyı kesiminde de tanındığı anlaşılmaktadır[4].

M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında 1400 civarına tarihlenen ve Alasia (Kıbrıs) kralı tarafından Mısır Firavunu III. Amenofis'e yazılan bir mektupta, Lukka Halkı'nın (Lu-uk-ki) korsanlık yaparak her yıl kendi egemenlikleri altındaki bir yerleşimi tahrip ettikleri ve kendisinin buna bir şey yapamadığı anlatılmaktadır[5]. Lukka lokalizasyonu tartışmalı bir konu olmakla birlikte, Pamfilya ve Likya'yı içeren bölge olduğu ifade edilmiştir[6]. Bunun yanında

[1] Köktürk 1996-1997, 39-42; Becks - Polat Becks 2013, 166-173.
[2] Mellink 1970, 254 vd.; Özgen 2006, 537-545.
[3] Coulton 1993, 80; Momigliano vd. 2010, 119 vd.; French - Coulton 2012, 45 vd.
[4] Çevik 2008a, 11-18; Çevik - Bulut 2008, 63-98; Özüdoğru 2008, 6.
[5] Akşit 1967, 74.
[6] Tüner 2002a, 9.

Lukka'nın Antalya Körfezi, Bodrum ve Burdur üçgeni arasında kalan yaklaşık toprakları içerdiği ileri sürülmüştür[7].

M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında Akdeniz ticaretinde kıyı denizciliğinin geçerli olduğu, bu dönem gemilerinin kıyı hattına paralel ilerleme zorunluluğunun bulunduğu, kötü hava koşulları, mürettebatın geceleri konaklaması ve yiyecek-içecek gibi ihtiyaçlarının karşılanması için yakın liman ya da sığınılacak koyların varlığının elzem olduğu[8] göz önüne alınırsa, en azından sahil kesiminde bazı noktaların iskân edildiği söylenebilir[9]. Nitekim M.Ö. 14. yüzyılın sonlarına tarihlenen Uluburun Batığı[10] ile M.Ö. 1200 civarına tarihlenen Gelidonya Batığı[11] Likya Bölgesi kıyılarının bu dönemde iskân edilmiş olabileceği görüşünü ayrıca desteklemektedir.

M.Ö. 7. yüzyıl başlarından itibaren Phaselis, Gagai, Korydalla ve Rhodiapolis gibi örneklerin ışığında Likya Bölgesi'nde Grek kolonizasyonunun bulunduğu belirtilmektedir[12]. Ancak Ksanthos, Rhodiapolis, Patara ve Limyra gibi yerlerde yapılan kazılar sonucu M.Ö. 8. yüzyıl veya bu tarihi aşan bulgular elde edilmiştir[13]. Likya'da Grek kolonizasyonunun iç kesimlerden ziyade sınırlı bazı kıyı kesimlerinde kalmasından hareketle, daha en başından itibaren Likya'nın mukavemet yeteneği gösterebilen topluluklarca iskân edildiğini çıkarsamak mümkündür[14]. Buna ek olarak Likya kentlerinin birçoğunun eski Likçe isimleri bulunmaktadır[15]. Likçe, Hint-Avrupa dil ailesinden olup Anadolu'da M.Ö. 2. binyılda konuşulan Luwice ile yakın benzerlikler göstermektedir[16]. Likya'nın bazı yerel tanrıları Bronz Çağ Anadolu kaynaklı bazı tanrılar ile ilintilidir[17]. Bunun yanında Yunan Pantheonu'nda bulunan bazı tanrı ve tanrıçalar Likya'da yerel isimler veya epitetler (lakaplar) ile tapınım görmüştür[18]. Ayrıca, Likya'da Roma Dönemi içlerine kadar tapınımı süren yerel kültler de

[7] Camgöz 2010, 23.
[8] Aslan 2010, 257.
[9] Tüner 2002a, 10.
[10] Bass 1994, 30 vd.; Pulak 2008, 288 vd.; Kaulins 2012, 58; Van de Noort 2013, 383.
[11] Bass 1967; Giveon 1985, 99-101; Bass 2010, 797; Bunun yanında radyokarbon testlerine göre M.Ö. 1250-1150 arasına da tarihlenmektedir. Bkz. Wachsmann 2009, 208.
[12] Akşit 1967, 95.
[13] Ksanthos Likya Akropolü'nde M.Ö. 8. yüzyıl iskânına ilişkin bkz. Akşit 1967, 100; Çevik 2008a, 11.
[14] Akşit 1967, 92-94.
[15] Akşit 1967, 100-111; Limyra (Zemuri), Trysa (Trusñ), Aperlai (Aprll), Patara (Pttara), Ksanthos (Arñna), Tlos (Tlawa), Telmessos (Telebehi) gibi Likçe kökenli diğer Likya Kentleri için bkz. Tüner 2002a, 11.
[16] Tritsch 1950, 494-518; Goetze 1954, 74; Laroche 1958, 159-197; Ten Cate 1961, 51 vd.; Bryce 1986, 2-4; Starke 1999, 528 vd.; Tekoğlu 2006, 160; Durnford 2013, 41 vd.
[17] Laroche 1980, 1-6; Bryce 1986, 172 vd.; Lebrun 1999, 187 vd.; Neumann 2007, 299 vd.
[18] Bryce 1986, 172 vd.; Işık 1999, 8 vd.; Efendioğlu 2008, 22 vd.; Korkut 2008, 728.

bulunmaktadır[19]. Belirtilen bu hususların da ışığında, Likya'da Grek kolonizyonundan önce ve M.Ö. 2. binyıla uzanan bir süreçte iskân olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu dönem yerleşimlerini gösteren mimariye ilişkin kalıntıların bulunmayışı bir sorundur. Bu durum, Likçe yazıtlı ahşap taklidi cephelere sahip kaya mezarlarından yola çıkarak, orman bakımından zengin Likya'da o dönem için sivil mimarinin ahşap ya da ahşap iskeletle beraber taş ve kerpiç (karkas tekniği) kullanılarak oluşturulması ve bu nedenle geriye mimari kalıntıların kalamaması şeklinde açıklanabilir[20].

M.Ö. 546 yılında Persler'e karşı Lidya'nın düşmesinden kısa bir zaman sonra, Kyros'un komutanı Harpagos vasıtasıyla Likya'nın Pers egemenliğine girdiği anlaşılmaktadır. Persler'in Likya'da devamlı bir işgal kuvveti bulundurup bulundurmadığı belirsizliğini korumakla birlikte Likyalılar Persler'e vergi ödemektedirler. Ancak Likya beylerinin kendi adına sikke basabilmeleri sınırlı otonom bir duruma işaret ediyor olmalıdır. M.Ö. 452/451 Attik-Delos Deniz Birliği'ne vergi ödeyenler arasında sayılmasıyla Likyalılar'ın bu birliğe üye olduğu fakat kısa bir süre sonra bu birlikten ayrıldığı ve Pers egemenliğinin devam ettiği anlaşılmaktadır. M.Ö. 380-362 yılları arasında muhtemelen bir nevi birlik kurmaya çalışan Likya Beyi Perikles'in hâkimiyeti hissedilir. M.Ö. 362 yılında Satraplar İsyanı'nda Mausollos'un saf değiştirerek Pers tarafına geçmesi ve Persler'e karşı isyanda başarısız olunmasıyla birlikte Likya'nın bu yüzyılın ortalarından itibaren Karia Satrabı Mausollos'un yönetimine verildiği görülür. Makedonyalı Büyük İskender'in gelişine kadar dolaylı yoldan da olsa Likya'da Pers hâkimiyetinin sürdüğü anlaşılmaktadır[21].

Makedonyalı Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazı üzerinden Anadolu'ya geçip Biga Çayı (Granikos) yakınlarında Pers ordusunu yenmiştir. Daha sonra Halikarnassos'u ele geçiren İskender, batıdan Likya'ya yönelerek ve birçok Likya kenti ile anlaşarak bölgeyi fethetmiştir. Karia Satraplığı idaresinden sonra İskender'in gelişi, Helen kültürünün Likya üzerindeki nüfuzunu arttırmış ve hızlandırmıştır. İskender, M.Ö. 334/333 kışının sonuna kadar Phaselis'te dinlenip Nearkhos'u Likya'da bıraktıktan sonra doğu seferine devam etmiştir[22].

Büyük İskender'in beklenmedik ölümüyle, ardılları arasında süren mücadeleler sırasında Likya, önce Antigonos Monophtalmos'un idaresine girmiştir. M.Ö. 309-305/304

[19] Ayrıntılı bilgi için bkz. Efendioğlu 2008, 22 vd.
[20] Akşit 1967, 126; Keen 1998, 184; İşkan - Işık 2005, 398 vd.; Bryce 2009, 432.
[21] Akşit 1967, 112-122.
[22] Akşit 1967, 123-127; Özsait 1982, 339 vd.; Nawotka 2010, 144; Mansel 2014, 433 vd.

yıllarında en azından Phaselis ve batısında kalan Likya arazisi Mısır hâkimi Ptolemaioslar egemenliğindedir. M.Ö. 301 yılında İpsos Savaşı'nda Antigonos'un ölüp Lysimakhos'un galip gelmesiyle Likya bu kez Lysimakhos idaresine girer. M.Ö. 281 yılına gelindiğinde Lysimakhos'un Magnesia'da (Magnesia ad Sipulum) yenilmesiyle Seleukoslar Likya'ya egemen olur. Bu egemenlik çok kısa sürmekle birlikte, M.Ö. 278/277 yılında Ptolemaios II. Philadelphos vasıtasıyla bölgenin yeniden Ptolemaioslar'ın hâkimiyetine girdiği söylenebilir. Daha sonra Likya'da Seleukos egemenliği M.Ö. 197 yılından sonra III. Antiokhos tarafından işgal edilmesiyle başlamıştır. Fakat Antiokhos'un M.Ö. 190 yılında Magnesia ad Sipulum'da (Magnesia'nın kuzeyinde) Roma'ya yenilip M.Ö. 188 yılında imzalanan Apamea Anlaşması neticesinde Toroslar'ın gerisine çekilmesi, Likya'nın kaderinde yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Bu anlaşmaya göre; Telmessos hariç tüm Likya, Roma müttefiki Rhodos yönetimine verilmiştir. Likyalılar bu durumu kabul edemediğinden, M.Ö. 187, 181 ve 174 yıllarında Rhodoslular'a karşı üç savaş verilmiş fakat başarılı olunamamıştır. Ancak Roma ile Rhodos ilişkilerinin bozulması üzerine Roma, Rhodos hâkimiyetinden çıkararak kendi himayesinde Likyalılara bağımsızlık vermiştir[23].

Likya'nın Rhodos yönetimine verilmesinin hemen öncesinde, yani M.Ö. 188 yılında varlığı kesinlik kazanan "Likya Birliği" incelenmesi gereken bir başka konudur[24]. Esasen, Pers hâkimiyeti sırasında bölgeden vergi toplamanın bir organizyon gerektirdiği göz önüne alınırsa, Likya Birliği'nin en azından ilk temellerinin bu dönemde atılmış olduğu düşünülebilir[25]. Buna ek olarak Likya için sancılı geçen M.Ö. 3. yüzyıldaki Ptolemaioslar Dönemi, birliğin kuruluşu olarak önerilmiştir[26]. Likya Birliği'ne üye kentlerin sayısı tartışmalı bir konu olmakla birlikte en az 23 üyesinin bulunduğu kabul edilmektedir. Birlik içinde Tlos, Ksanthos, Pınara, Patara, Myra ve Olympos kentleri imtiyazlı bir konumda bulunup, üç oy hakkına sahiptirler[27]. Likya Birliği üyesi kentler "ΛΥΚΙΩΝ" lejantlı sikkeler basmışlardır[28].

Likya Tarihi açısından önemli bir başka konu korsanlık/haydutluk sorunudur. Makedonyalı Büyük İskender'in ölümünden sonra ortaya çıkan otorite boşluğu nedeniyle

[23] Treuber 1887, 134 vd.; Akşit 1971, 19-67.
[24] Akşit 1971, 75.
[25] Bryce 1983, 33.
[26] Treuber 1887, 148 vd.
[27] Akşit 1971, 75-78.
[28] Hill 1897, 38 vd.; Common Greek Coins 1907, 157 vd.; Troxell 1984, 616 vd.; Tek 2006, 769 vd.; Özer 2013, 211 vd.

bütün Batı Anadolu sahilleri gibi Likya'da bundan etkilenmiştir[29]. Bununla birlikte Likya'da korsanlık/haydutluk özellikle M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren daha büyük bir sorun teşkil etmiştir[30]. M.Ö. 143 yılından sonra, Diodotos Tryphon adında bir korsan (haydut) lideri Alanya Kalesi'nin bulunduğu yere lokalize edilen Korakesion'u ele geçirdikten sonra Seleukoslar'a karşı mücadele vermiş ve Doğu Akdeniz sahillerinde yağmalama faaliyetlerinde bulunmuştur. Tryphon, M.Ö. 140-139 yıllarında Pamfilya ve Kilikya kırsalına hâkim olduktan sonra buradaki korsanlar/haydutlarla birlikte muhtemelen İsaurialılar'ın da desteğini alarak mücadelesini sürdürmüş, ancak Seleukos Kralı VII. Sidetes tarafından bir kuşatma sırasında intihara zorlanarak ölmüştür[31].

Roma köle ihtiyacından dolayı korsan olaylarının bastırılmasına yönelik önceleri girişimde bulunmamış ancak zamanla ticaretinin korsanlarca büyük zararlara uğratılması ile mücadeleye başlamıştır. Bu amaçla M.Ö. 102 yılında Marcus Antonius (ünlü Marcus Antonius'un büyük dedesi) Kilikyalı korsanlar ile savaşmaya gönderilmiş, önce başarılı olmuş gibi görünse de sonraları korsanlık/haydutluk daha da artmıştır[32].

Roma'nın korsanlar/haydutlar ile mücadele ettiği bir sırada, Küçük Asya'da güçlü bir Pontos Krallığı kurmayı ülkü edinen Mithridates VI. Eupator, Roma'nın askeri gücüne karşı gelebilmek maksadıyla başka müttefiklerin yanında, Likya, Pamfilya ile Kilikya'daki korsanlarla/haydutlarla işbirliği içerisine girmiş ve onları desteklemiştir. Böylece Doğu Akdeniz'de Mithridates'in gücü hissedilirken korsanlar da daha özgür hareket edebilmişlerdir[33]. Korsanların/haydutların da desteğini alan Mithridates, M.Ö. 89-63 yılları arasında Roma ile üç büyük savaş vermiştir[34].

M.Ö. 78 yılında korsan/haydut sorunuyla mücadele için Roma bu kez Servilius Vatia'yı (Isauricus) görevlendirmiş, Vatia, Doğu Likya ve Pamfilya'da kendisine kral unvanı veren korsan lideri Zeniketes'i kuşatmış, kuşatmayı kıramayacağını anlayan ve ele geçirilmek istemeyen Zeniketes, ailesini ve kendisini ateşe vererek intihar etmiştir. Servilius'un bölgeyi terk etmesinden sonra korsan/haydut sorunu yine devam etmiştir[35].

---

[29] Öztürk 2011b, 112 vd.
[30] Sartre 1995, 102 vd.
[31] Semple 1916, 150; Öztürk 2006, 44-45; Öztürk 2011a, 68-69; De Souza 2014, 34-36.
[32] Öztürk 2006, 45-47; De Souza 2011, 58-59.
[33] Ormerod 1921, 105 vd.; Ormerod 1924, 209 vd.; Öztürk 2006, 47-50; De Souza 2011, 61.
[34] Mithridates'in kişiliği ve Roma ile savaşları için detaylıca bkz. Arslan 2002, 270-273; Arslan 2007, 127 vd.
[35] Mommsen 1867, 53; Ormerod 1922, 35 vd.; Öztürk 2006, 55-63; Uçkan - Mergen 2011, 70 vd.

M.Ö. 67 yılına gelindiğinde Doğu Akdeniz neredeyse tamamen korsan hâkimiyetine girmiş ve Roma'nın Doğu Akdeniz ticareti durma noktasına gelmiştir. Bu tarihte "Lex Gabinia de Piratis Persequendis" adlı korsanlarla mücadele yasası çıkarılmış, üç yıllığına olağanüstü yetkilerle donatılan Pompeius, önce Batı Akdeniz, sonra Doğu Akdeniz olmak üzere tüm Akdeniz'i üç ay gibi kısa bir sürede korsanlardan büyük oranda temizlemiştir. Öncelikle korsan ya da haydutların birçoğu teslim olmuş, geriye kalanlarla ise Korakesion'da deniz savaşı yapılmış ve Pompeius büyük bir zafer kazanmıştır. Bu olaylardan sonra korsan/haydut sorunu belirgin şekilde gerilemiştir. Pompeius ayrıca M.Ö. 63 yılında Gelidonya Adaları'nın doğusundan itibaren Doğu Likya'yı Kilikya Eyaleti'ne bağlamıştır[36].

M.Ö. 31 yılında Actium Deniz Savaşı'nı, Octavianus (Augustus) rakibi Marcus Antonius'a karşı kazandıktan sonra Roma'da tek adam durumuna gelmiş ve M.Ö. 27 yılında imparator olmuştur. Bununla Roma, İmparatorluk Dönemi'ne geçmiş ve Pax Romana olarak adlandırılan Roma'nın barış ve refah dönemi başlamıştır.

Likya ile Roma İmparatorluğu ilişkileri İmparator Augustus'tan (M.Ö. 27- M.S. 14), İmparator Cladius'a (41-54) kadar iyi olmuş ve imparatorlar onurlandırılmıştır[37]. Ancak, 43 yılında İmparator Cladius zamanında Likya'daki iç karışıklıklar ile bazı Roma vatandaşlarının öldürülmesi öne sürülerek Likya bir Roma eyaleti haline getirilmiştir[38]. Likya'nın bir Roma eyaleti olmasıyla birlikte Cladius'un atadığı Likya Eyaleti Valisi Quintius Veranius tarafından bir işgal ve yol yapım faaliyetinin başladığı ifade edilmiştir[39]. Bununla birlikte Likya kentleri arasındaki yolların Cladius'tan önce zaten var olduğu, Quintius Veranius tarafından ise birkaç istisna dışında yolların ölçüm, bakım ve onarımlarının yapıldığı belirtilmektedir[40]. Likya'nın Roma eyaleti haline getirilip siyasi açıdan kısıtlamalara maruz kalmasından sonra bile Likya Birliği'nin varlığını yerel anlamda güçlü bir şekilde ve gelişerek koruduğu anlaşılmaktadır[41].

Likya Tarihi açısından bir başka dönüm noktası M.S. 53-57 yılları arasında 3. misyonerlik seyahatine çıkan Aziz Paulus'un Patara ve Myra'ya uğraması ve Hristiyanlık inancının yayılmaya başlamasıdır[42]. Likya Bölgesi'nin ilk piskoposu olan Methodius'un, önce

[36] Ormerod 1924, 219 vd.; Öztürk 2006, 64-66; Konstam 2008, 20-21; Dönmez Öztürk 2011, 98-99; De Souza 2014, 37.
[37] Camgöz 2010, 72-73.
[38] Fellows 1840, 390; Akşit 1971, 119 vd.; Lloyd 1989, 205; Şahin 2011, 31-32.
[39] Şahin 2011, 31-32.
[40] Işık v.d. 2001, 23 vd.
[41] Akşit 1971, 133; Jameson 1980, 854.
[42] Lewis - Bolden 2002, 176; İşler 2010, 233.

Olympos sonra Patara kentlerinin piskoposluğunu yapmasının ardından, Diocletianus zamanında (284-305) Patara'yı ziyaret eden Maksiminus Daia'nın katıldığı bir mahkeme tarafından idam edildiği anlaşılmaktadır[43]. Likya'da 4. yüzyıl başlarından itibaren Hristiyan nüfusun iyice fazlalaştığı ve günlük yaşamı etkileyecek ekonomik bir güce ulaştığı bilinmektedir[44]. Bölgede 4. yüzyılda yaşayan Myra Piskoposu Aziz Nikolaos ile 6. yüzyılda yaşayan Sion Manastırı kurucusu Aziz Nikolaos Hristiyanlık adına önemli kişiliklerdir[45].

Yukarıda anlatılanların dışında Likya için başka önemli tarihler de vardır. Örneğin; Likya Eyaleti 73/74 yılına gelindiğinde Pamfilya ile birleştirilir. Ancak, İmparator Konstantinos zamanında (324-327) çeşitli reformlar neticesinde yeniden tek başına Likya Eyaleti olur. 5. yüzyıl ortalarında Likya Eyaleti Konsil Valisi'ne bağlı 34 kentin varlığı bilinmektedir[46].

Likya, deprem kuşağı üzerinde yer alan bir bölgedir. 141 yılında Likya kentlerinde çok ağır hasar oluşturan deprem meydana gelmiştir. 240 ve 385 yıllarında meydana gelen depremlerden de özellikle Arykanda etkilenmiştir. 529/530 yılındaki deprem yine yıkıcı etki yaratmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda bölgenin yine depremlerden etkilendiği bilinmektedir[47].

Likya için bir başka önemli dönüm noktası, Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında I. Theodosius tarafından iki oğlu arasında Doğu ve Batı olmak üzere bölünmesi ve Likya'nın Doğu Roma (Bizans) topraklarında kalmasıdır[48].

Bölge salgın hastalıklardan da etkilenmiş (büyük depremler sonrası), özellikle 542 senesinde büyük ölümlere yol açan bir veba salgını ortaya çıkmıştır. Veba, 1346-1347 yıllarında tekrar vuku bulur. Bu veba salgınlarında nüfusun üçte biri veya yarısına yakınının öldüğü tahmin edilmektedir[49].

Müslüman Araplar'ın 7. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetindeki Likya kıyı bölgelerine saldırıları görülür. Bu nedenle iç kesimlerdeki yerleşimler zamanla önem kazanmıştır[50]. 1071 Malazgirt Savaşı'nın kazanılması ve Anadolu kapılarının açılmasından sonra Türkler'in 12. asırda en azından Likya'nın iç ve kuzey

[43] Uçkan 2008, 104; İşler 2010, 233.
[44] İşler 2010, 233.
[45] Çorağan Karakaya 2010, 129; Türker 2010, 137.
[46] İşler 2010, 233-234.
[47] Duggan 2004, 131-134; Yolsal 2008, 495-502; İşler 2010, 234-235; Deprem konusu, Likya ve Fırıncık Coğrafyası Üzerinde Deprem Etkisi Konu başlığı altında detaylıca işlenmiştir.
[48] Luttwak 2012, 11.
[49] Uçkan 2008, 104; İşler 2010, 235.
[50] Uçkan 2008, 104; Güçlü 2010, 305; İşler 2010, 235.

bölgelerinde faal olduğu bilinir. Bu dönemde kıyı bölgelerinde ise Doğu Roma (Bizans) ile anlaşmalı denizci İtalyan şehir devletlerinin etkin olduğu görülmektedir[51]. Likya kıyılarında 13. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinin ticari etkinliği halen bulunmakla birlikte, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Finike ile Fethiye arasındaki Batı Likya kıyılarında Menteşe Beyleri'nin egemenlikleri hissedilir. 14. yüzyılın başlarında Finike'nin doğusunda bulunan Likya toprakları önce Antalya Beyi'nin sonra Hamitoğulları Beyliği'nin idaresi altında kalmıştır. Bu yüzyılın ortalarından itibaren Likya'nın geneline Antalya merkezli Teke Beyliği'nin egemen olduğu görülmektedir[52]. Yıldırım Bayezid'in 1390 veya 1393 tarihinde bölgeyi ele geçirmesiyle Osmanlı hâkimiyeti başlamış, ancak Osmanlı Devleti'nin 1402 Ankara Savaşı'nı kaybetmesiyle Timur, oğlu Şahruh'u bölgeyi yağmalaması için göndermiş ve daha sonra Karaman Beyliği'ne bağlanmıştır[53]. Likya (Teke) Bölgesi'nde Osmanlı Egemenliği 1423 yılından itibaren yeniden ve kesin olarak başlamıştır[54]. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp tarih sahnesinden çekilmesinden sonra bölge, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında kalmıştır. Günümüzde doğu tarafı ve merkezi büyük bölümü Antalya, Kibyra (Gölhisar) göz önüne alınarak kuzeydeki çok küçük bölümü Burdur ve batıdaki kısmı ise Muğla vilayetlerinin sınırlarında kalmaktadır.

[51] Güçlü 2010, 306.
[52] Ercenk 2004, 282; Armağan 2006, 157; Erdem 2006, 247-248.
[53] Armağan 2006, 157; Güçlü 2010, 307.
[54] Erdem 2006, 249.

İKİNCİ BÖLÜM
COĞRAFYA

2.1 Likya ve Fırıncık Coğrafyası

Likya Bölgesi genel olarak Teke Yarımadası'nı kapsamaktadır **(Çizim 1, Resim 1-2)**. Coğrafi sınırları her zaman tartışmalı olmuştur. Zaman içerisinde siyasal gelişmelere bağlı sınırsal değişimler gösterdiği kabul edilmektedir.

Bölgenin genel sınırlarına ilişkin öneriler incelendiğinde; doğuda Pamfilya ve Pamphylion Pelagos (Antalya Körfezi), batıda Karia, kuzeyde ise Frigya ile sınırlandırılmıştır[55]. Bununla birlikte Antalya Körfezi'nin batı sahil şeridinin merkezi noktasından, Fethiye Körfezi'ne doğru kuzeyden çizilecek yarım çemberin oluşturduğu hattın Likya Bölgesi sınırlarını teşkil ettiği belirtilmiştir[56]. Yine, doğuda Antalya Körfezi, batıda İndos'un (Dalaman Çayı) güneybatısında kalan topraklar ile kuzeydeki Batı Toroslar sınır olarak önerilmiştir[57]. Roma Dönemi'nde ise Likya, doğuda Attaleia (Antalya), batıda Kaunos ve kuzeyde ise Kibyra tarafından sınırlandırılmaktadır[58].

Likya Bölgesi'nin doğu, batı ve kuzey sınırlarına ilişkin daha detaylı öneriler de bulunmaktadır. Bölgenin doğu, yani Pamfilya ile olan sınırları için Attaleia ve Pamphylion Pelagos dışında, Gelidonya Adaları (Khelidonia Nesoi), Hiera Akra (Gelidonya/Kırlangıç Burnu)[59], Çalışdağ ile birlikte Kocaburun[60], Antalya-Kemer arasında bir dağ sırası olan Kalimaks'ın batı eteğinde bulunan Çandır Vadisi'nin Pamfilya Ovası'na açıldığı nokta[61] ile denize kadar inen Masikytos (Beydağları)[62] gibi yerler önerilmiştir.

Likya'nın batı sınırına ilişkin İndos Vadisi[63], Telmessos[64], Telmessos'un yakınında bulunan Daidala[65], Kalynda, Lydai ve Krya ile eski Rhodos Pereiası'nın bir bölümü öneriler arasında sayılabilir[66].

---

[55] Sevin 2001, 136; Çığır 2003, 16.
[56] Akşit 1967, 19.
[57] Dinç 2008, 1; Dinç 2010, 1.
[58] Takmer 2002a, 7; Herda 2013, 450.
[59] Akşit 1967, 29; Sevin 2001, 136.
[60] Şahin 2002b, 18.
[61] Takmer 2002a, 42.
[62] Takmer 2002b, 7 vd.
[63] Takmer 2002a, 41.
[64] Bryce 1986, 240; Tietz 2002, 102; O'neil 2008, 67.
[65] Arkwright 1895, 95; Huxley 1961, 29.

Frigya dışında Boncuk Dağları (Antikragos), Akdağlar (Kragos) ve Bey Dağları'nın (Masikytos) kuzey sınırlarının oluşturduğu hat[67], yine Kibyra sınırına kadar uzanan Oinoanda, Balboura ve Boubon kentlerini barındıran Kabalis Bölgesi[68] Likya'nın kuzey sınırına ilişkin öneriler arasında sayılabilir.

Likya'nın batısında Akdağlar, doğusunda Bey Dağları kuzey-güney yönde bölgenin doğal karakterini belirlemektedir[69]. Diğer önemli dağlar arasında batıda Boncuk Dağları ile Demre'nin kuzeyinde Alacadağ (Kaisar Oros) sayılabilir[70]. Bölgenin güneyinde merkeze yakın Susuz Dağ geniş bir alana yayılmıştır. Doğuda Bey Dağları'nın bir kolu olan Tahtalı Dağı yine önemlidir. Tahtalı Dağı'nın antik isminin Olympos, Phoiniks (Phoinikus) veya Solyma olduğu yönünde öneriler bulunmaktadır[71]. Bununla birlikte Strabon tarafından Phaselis'in arkasında yükselen dağın Solyma olduğunun belirtilmesiyle Tahtalı Dağı'nın Solyma olduğu anlaşılmaktadır[72].

Bölge genelde dağlık bir coğrafyaya sahiptir. Yayla düzlükleri ve çayların denizle buluştuğu noktalarda alüvyon ovaları tarım için uygundur. Likya'nın yaşamsal anlamda önemli ovaları arasında Elmalı Ovası, Kumluca-Finike arasındaki ova, Demre Ovası ve Kınık Ovası gösterilebilir[73].

Likya Bölgesi'nin önemli akarsuları arasında batıda Dalaman ve Nif Çayı (Glaukos), Tlos-Ksanthos ve Patara civarına hayat veren Eşen/Koca Çay (Ksanthos Çayı), Demre Ovası'ndan geçerek Akdeniz'e dökülen Demre Çayı (Myros Potamos), Finike sınırlarında bulunan Başgöz-Aykırıçay (Arykandos) ile Limyra Antik Kenti içinden geçen çay (Limyros) sayılabilir[74].

Likya göl açısından fakirdir. Yüksek dağlarda kar sularıyla biriken küçük gölcükler bulunur. Bunun dışında Avlan (Podalia) gölü önemlidir[75].

Bölgenin önemli adaları arasında Meis (Megiste), Kekova (Dolichiste), Gelidonya Adaları (Khelidonia Nesoi) ve Sıçan Adası (Nesos Lyrnateaia) gösterilebilir[76].

---

[66] Tüner 2002a, 104.
[67] Tüner 2002a, 87.
[68] Takmer 2002b, 7; Colvin 2004, 50-51; Dinç 2010, 2.
[69] Çevik 2015, 21.
[70] Takmer 2002b, 13-17.
[71] Takmer 2002b, 47.
[72] Spratt - Forbes 1847, 165-166; Ten Cate 1961, 202; Akşit 1967, 23.
[73] Bayburtluoğlu 1982, 6; Çevik 2015, 19-20.
[74] Bayburtluoğlu 1982, 7; Takmer 2002b, 12; Çevik 2015, 21-22.
[75] Bayburtluoğlu 1982, 7-8.

Doğu Likya'da yer alan Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi yukarıda da belirtildiği gibi Antalya İli, Kemer İlçesi, Beycik Mahallesi sınırlarında kalmakta ve Beydağları'nın güneydoğusunda bulunan Tahtalı Dağı'nın güneydoğu eteklerinde bulunmaktadır. Doğal korunaklı ve çevreyi yüksekten gören stratejik konumu nedeniyle yerleşim için böyle bir topografya tercih edilmiş olmalıdır **(Resim 3)**. Beycik Mahallesi, Antalya il merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 50 km güneybatısında bulunmakla birlikte karayolu ile 67 km mesafededir. Beycik Mahallesi'ne varmadan kuzeydoğu yönündeki orman yoluna saptıktan ve bir müddet daha araçla gidildikten sonra, çam ormanı içerisinde patika yolda yaklaşık bir saat süren zorlu yürüyüş ile antik yerleşime ulaşılabilmektedir. Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi kuş uçuşu yaklaşık olarak, Beycik Mahallesi'nin 2 km kuzeydoğusunda, Kemer ilçe merkezinin 13 km güneybatısında, Phaselis'in 8 km güneybatısında ve Olympos'un ise 13 km kuzeybatısında bulunmaktadır **(Resim 4)**.

2.2 Fırıncık Topografyası

Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi, Tahtalı Dağı'nın güneydoğu eteklerinin güneybatıya bakan yüzünde kurulmuştur **(Resim 5-8)**. Yerleşimin kuzeydoğu-kuzey dış hattını Tahtalı Dağı'nın bir duvar gibi yükselen ve alanı hilal gibi saran etekleri çizerken, güneydoğu-güney-güneybatı dış hattını ise yaklaşık 10 m ile 50 m arasında değişen yükseklikteki kayalıklar belirlemektedir. Yerleşim, güneybatıya doğru keskin "S" hareketleri çizerek inen bir vadi tarafından iki bölüme ayrılmıştır **(Resim 9)**. Yerleşim boyunca vadi yaklaşık 500 m uzunluğa sahip olup genişliği 20 m ile 100 m arasında değişmektedir **(Resim 10)**. Günümüzde oldukça sık çam ormanı ile kaplı olan Fırıncık Yerleşimi'nin, vadinin doğu tarafında kalan kısmı Doğu Yerleşim, batı tarafında kalan bölümü ise Batı Yerleşim olarak isimlendirilmiştir **(Plan 1-6)**. Doğu Yerleşim ile Batı Yerleşim'in güneyinde merkezi bir noktada, günümüzde aktif olan ve alana isimlerinden birini veren Fırıncık Pınarı bulunmaktadır **(Resim 11)**.

Fırıncık Yerleşimi oldukça engebeli yapıda olmakla birlikte, genel olarak denizden 830 m ile 1035 m aralığında değişen yükseklikteki alana konumlandırılmıştır. Doğu Yerleşim'e ait yapılar denizden 870 m ile 1035 m aralıkta oldukça dik eğime sahip bir arazide bulunmaktadır **(Plan 7, Resim 12-13)**. Doğu Yerleşim'in vadi kenarını takip eden kuzeybatı kısmında arazi eğim ortalaması % 50 iken güneydoğu tarafında ise % 45'tir. Diğerine nazaran daha dar bir alana yayılan Batı Yerleşim yapıları ise denizden 865 m ile 935 m aralığındaki

[76] Çevik 2015, 25.

yüksekliğe yerleştirilmiştir. Batı Yerleşim, Doğu Yerleşim'e göre daha az eğimli bir arazi üzerindedir ve ortalama arazi eğimi % 34'tür **(Plan 8, Resim 14-15)**.

2.3 Likya ve Fırıncık Coğrafyası Üzerinde Deprem Etkisi

Likya Coğrafyası'nın şekillenmesinde en önemli faktörlerden birisi depremlerdir. Buna paralel Fırıncık Yerleşimi'nde deprem yaşandığını gösteren izler bulunmaktadır.

Yerküre'de kıtalar ile okyanusları taşıyan ve Manto Tabakası üzerinde hareket eden 10 adet ana levha ile yüzlerce küçük levha bulunmaktadır[77]. Bu tektonik levhaların çarpışma, sürtünme, alta inme veya üste çıkma gibi hareketleri sonucunda levhaların yüzeylerinde enerji birikir. Biriken enerjinin belirli bir aşamadan sonra ani biçimde salınmasıyla meydana gelen olayın adı tektonik depremdir. Enerji boşalması sırasında büyük hızla yeryüzüne ulaşan dalgalar (cisim dalgaları) yerkabuğunda sarsılmalara, düşey ve yatay yer değişimlerine sebep olur. Tektonik depremler dışında volkanik ve çökme depremler de bulunmaktadır[78].

Büyük Okyanus'u çevreleyen Pasifik Deprem Kuşağı ile Cebelitarık'tan Endonezya Adaları'na kadar uzanan Akdeniz-Himalaya Deprem Kuşağı yerküre üzerinde iki ana deprem kuşağını oluşturmaktadır[79]. Türkiye, Alp-Himalaya orojenik sisteminin Akdeniz kısmında yer almakta olup sismik olarak aktif tektonik yapısıyla tarih boyunca sürekli hasar oluşturan depremlere maruz kalmıştır[80]. Akdeniz-Himalaya Deprem Kuşağı'nın güneyinde bulunan Afrika Levhası, kuzeyinde bulunan Avrupa-Asya (Avrasya) Levhası'na doğru hareket etmekte ve büyük bir baskı oluşturmaktadır. Bu levhaların çarpışmalarının gerçekleştiği Akdeniz içerisindeki kuşak (dalma-batma zonu) üzerinde biriken kuzey-güney sıkışma gerilimleri Anadolu ve Likya Bölgesi'ndeki depremlerin ana kaynağını oluşturmaktadır[81].

---

[77] Yeryüzünün içyapısıyla ilgili geçerli yerküre modeline göre dünyanın en dış kısmında kıtaların ve okyanusların bulunduğu 70-100 km arasında değişen kalınlığı bulunan Taşküre (Litosfer) bulunmaktadır. Bunun altında yaklaşık 2900 km kalınlıkta Manto Tabakası ve en alt bölümde ise Çekirdek bulunmaktadır. Taşküre'nin hemen altında Astenosfer olarak adlandırılan yumuşak Üst Manto bulunmaktadır. Üst Manto'da yüksek ısıya bağlı oluşan konveksiyon akımları yükselmekte ve taşkürede kırılmalara yol açmaktadır. Bunun sonucunda Manto Tabakası üzerinde bir sal gibi yüzen 10 adet ana levha ile bunların arasında daha küçük boyutlu yüzlerce küçük levha bulunmaktadır. Gökçe 2002, 4; Bu konuda ayrıca detaylıca bkz. Gubbins 1990, 13 vd.; Kusky 2008, 6 vd.; Anderson 2011, 10 vd.; Molnar 2015, 1 vd.

[78] Gökçe 2002, 4-5; Tektonik depremler ile ilgili ayrıca bkz. Kostrov - Das 1988, 17 vd.; Scholz 2002, 300-350; Gioncu - Mazzolani 2011, 143-178.

[79] Seeber - Xian 1990, 150; Pinet 2009, 69-71; Kahraman v.d. 2010, 333.

[80] Marcellini v.d. 1999, 272; Bekar 2008, 2; Wicander - Monroe 2013, 324.

[81] Ruffell 1997, 15; Kahraman v.d. 2010, 333; Allen 2014, 51.

Depremin büyüklüğünü ölçmek ve sınıflandırmak için şiddet ve magnitüd (büyüklük) iki farklı ölçü olarak kullanılmaktadır[82]. Şiddet derecesi 10-12 arasında olan depremler yapılar üzerinde yıkıcı etkiye sahip olup yeryüzü üzerinde de çeşitli değişimler oluşturabilir. Bununla birlikte magintüdü 7-7,9 arası olan depremler çok şiddetli olarak tanımlanırken, magnitüdü 8'den büyük olanlar ise çok çok şiddetli depremler olarak tanımlanmaktadır[83].

Fırıncık Yerleşimi'nde deprem etkisini gösteren büyük kaya yarılmaları gözlemlenmiş ve bu yarılmalar bazı yapılar üzerinde tahribat oluşturmuştur[84] **(Resim 16-19)**. Bazı kısımlarda genişiliği 1 m'yi aşan yarılmaların büyüklüğüne, yapılar üzerindeki etkisine ve yeryüzü şeklini bu denli değiştirecek kadar etkileyici görünümüne bakılırsa yerleşimde büyük bir depremin yaşanmış olduğu anlaşılmaktadır[85]. Dolayısıyla bu depremin şiddetinin en az 10, magnitüdünün de en az 7 ve üzeri olması beklenmelidir.

Deprem yarığının gözlemlendiği alanın jeolojik haritası incelendiğinde; kuzey ve doğu taraflarında Neritik Kireçtaşı (Jkt)[86], güney-güneybatı taraflarında Çörtlü Mikrit (kkna)[87] ve

[82] Depremlerin insanlarca hissedilmesine, yapılar ve arazi üzerindeki etkisine göre yapılan tespit ve gözlemler neticesinde depremin şiddeti belirlenir. Magnitüd ise depremlerde ortaya çıkan toplam enerji ölçüsüdür. Richter Ölçeği olarak da ifade edilmektedir. Gökçe 2002, 10-14.

[83] Gökçe 2002, 10 vd.; Krebs 2003, 52-53; Bolt 2004, 12-15; Gabler v.d. 2007, 413-415.

[84] Kaya ayrılması Doğu Yerleşim'de D-33 Yapısı'nın (Agora) güneybatı dış tarafında yer alan kayalık boyunca devam etmekte ve D-31 Yapısı'nın içine ulaşmaktadır. Bu mekânda 0.65 m genişliğinde olan bu yarık, yapıyı ikiye ayırdığı gibi tabanın bir bölümünü, yapının güneybatı duvarının üzerindeki sövenin karşı tarafını, yani güneybatı duvarının güneye bakan yanını, olası girişin önünde bulunması gereken basamakları ya da yükseltilmiş alanı kopararak güneybatı aşağı tarafa götürmüş olmalıdır. Tabanın bir bölümü göçtüğünden odanın sağlam kalan güneydoğu köşesindeki taban, kline benzeri bir görüntü almıştır.

[85] Fırıncık Yerleşimi M.Ö. 2. veya 1. yüzyılda meydana gelen bir depremle son bulmuş olabilir. Anti 1923, 782.

[86] Neritik Zone kıta kenarlarını ve kıtasal raflar üzerinde uzanan kıyı denizlerinin oluştuğu alanları kapsar. Denizin kabarma seviyesinden 200 m derinliğe kadar olan kuşaktır. İyi ışık alması, oksijen bakımından zengin oluşu ve suların güçlü hareketi çeşitliği arttırır. Bu nedenle plankton, mikroskobik organizmalar, balıklar, deniz memelileri ve diğer çok sayıda canlıyla doludur. Güney 1994, 382; Karleskint Jr. v.d. 2010, 455; Neritik, sığ denizel kuşak olarak tanımlanabilir. Tuzcu - Karabıyıkoğlu 1991, 21; Neritik Kireçtaşı, sığ denizlerde oluşur. İçinde büyük/küçük deniz canlılarına ait fosiller bulunur ve henüz oluşum aşamasında olduğundan çok sağlam değildir. Bunlar deniz tabanının zamanla yükselmesi ile oluşan kireçtaşı tabakalarıdır. Bu bilgi Antalya ASAT Genel Müdürlüğü personeli Jeofizik Mühendisi Şahin Gergin tarafından verilmiş olup katkıları dolayısıyla teşekkür ederiz. Neritik Kireçtaşı örnekleri bağlamında ayrıca Bkz. Akbulut 1980, 2-8; Ersoy 1990, 5 vd.

[87] Çört, sert ve sıkı dokulu mikro ya da kripto kristalli kayadır. Genellikle kalsedon ve mikrokristalli kuvars bileşimine sahiptir. Büyüklüğü genel olarak 0.5 mm-25 cm arasındadır. Kalker içerisinde dağılmış olarak bulunur ve bunlara çörtlü kireçtaşı adı verilir. Güney 1994, 144; Mikrit, ince taneli kireç çamurları olarak tanımlanabilir. Bunlar mikrokristalli kalsit çamurudur. İçerisinde fosil iskelet parçacıkları da bulunur. Deniz tabanında çökelen bu tortu zamanla katman oluşturur. Çörtlü Mikrit, bağlayıcısı silis olan çamurlu fosilli tortulardan oluşan kireçtaşı olarak Şahin Gergin tarafından tanımlanmıştır. Çörtlü Mikrit'e ilişkin Bkz. Şenel 1996, 26-27; Çiftçi 2010, 18-33.

üzerinde bulunduğu yerin ise Bloklu Fliş (kk)[88] alanı olduğu gözlemlenmiştir **(Çizim 2-3).** Söz konusu yarığın yaklaşık 500 m güneydoğusunda bir fay hattı bulunmakta olup yarık, bu fayın devamı niteliğindedir. Bu yarık, jeoloji haritalarında varlığı bilinen deprem fayının görünür halidir ve yerleşimde deprem etkisini belgeleyen önemli bir bulgudur. Bloklu Fliş'in yapısı nedeniyle şiddetli deprem sonucu bu türden büyük yarılmaların görülmesi doğaldır ve bu yarığın kaya çökmesi sonucu oluşmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı yapıların yıkılma durumları ve özellikle duvar taşları arasındaki bağların kopup duvar hattında esnemelerin görülmesi yerleşimin büyük bir depremden etkilendiğinin göstergesidir[89] **(Resim 81, 102)**.

Fırıncık Yerleşimi'nde deprem etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi bağlamında Hellenistik Dönem itibariyle depreme ilişkin tarihsel kayıtları incelemek yerinde olacaktır. Hellenistik Dönem'e ilişkin çok fazla veri olmamasına rağmen Doğu Akdeniz Coğrafyası'nda bulunan yerleşimleri etkileyen kuvvetli depremlerin yaşandığı anlaşılmaktadır[90]. Örneğin M.Ö. 227 veya 222 yılında Rodos, Karia ve Likya şehirlerini etkileyen, şiddeti 9, büyüklüğü 7,5 civarında olan ve tsunami oluşturan bir deprem oluşmuştur[91]. Bunun dışında M.Ö. 199/198 yılında Rodos'u ve çevre yerleşimleri etkileyen bir deprem daha meydana gelmiştir. M.Ö. 175-163 arasındaki depremin Pamfilya ve Likya kıyılarını etkilemesi muhtemeldir. Yine M.Ö. 17 yılında Kıbrıs'ta bulunan şehirlerde ağır hasar oluşturan bir depremin varlığı bilinir[92].

Likya Bölgesi'nde tahribat oluşturan depremlere ilişkin Milat'tan Sonra'ya ait kayıtlar da bulunmaktadır. Örneğin 13 ile 37 arasındaki kayıtlardan Patara'nın depremden etkilendiği anlaşılmaktadır. Yine 68 yılında meydana gelen bir deprem sonrası Myra ve Patara'yı tsunami

---

[88] Jeosenklinaller uzun süreli çökelme ortamları olmaları nedeniyle bu yerlerde çok kalın sedimanter kayaçlar birikir. Bu kayaçlar çoğunlukla klastik ve fliş fasiyesindedir. Jeosenklinal dibinin çökmesi bir tür ossilasyon hareketi olması sebebiyle ince ve kaba klastik sedimanlar nöbetleşir ve fliş fasiyesi adı verilen bir kayaç cinsi çökelir. Demirtaşlı 1967, 264; Fliş, derin deniz ortamında oluşan bir kayaçtır. Yelpaze biçiminde deniz tabanında sediman birikimi sonrası oluşur ve jeolojik hareketler ile zamanla yükselir. Kalınlığı ve yanal devamlılığı fazladır. Marnlı-killi ve şistlidir. İçinde kor kayaç parçaları bulunan tortul bir topluluktur. Yapısı nedeniyle şiddetli depremlerde Bloklu Fliş üzerinde bu tür yarılmaların doğal olduğu Şahin Gergin tarafından ifade edilmiştir. Fliş konusunda ayrıca bkz. Güney 1994, 209.

[89] Bu tür bir kaya yarığının kaya çökmesi sonucu olabilmesi için alt bölümünde yol çalışmaları veya maden ocağı gibi büyük çaplı ve jeolojik yapıyı etkileyecek düzeyde çalışmaların olması gerekir. Yani kaya bloğunun aşağı kota düşebilmesi için zemine bağlandığı alt tarafı tamamen veya kısmen boşaltılmalıdır. Fakat burada jeolojik yapıyı etkileyecek insan eliyle herhangi bir çalışmanın yapılmadığı anlaşıldığından söz konusu kaya yarığının ancak deprem gibi büyük bit etki sonucu oluşabileceği Şahin Gergin tarafından belirtilmiştir.

[90] Duggan 2004, 128.

[91] Soloviev v.d. 2000, 24; Yolsal 2008, 495; Walsh 2014, 37.

[92] Duggan 2004, 127-128.

vurmuştur. Bununla birlikte 141 yılında Rodos ve Karia'da bulunan birçok yerleşimle beraber Likya şehirlerinde de ağır tahribata yol açan çok şiddetli bir deprem olmuştur. 5 Ağustos 240 ile 21 Temmuz 385 yıllarındaki büyük depremler Arykanda'yı etkilemiştir[93]. Yine 528 yılında Antalya-Fethiye arasındaki kıyı kesiminde depremler olmuştur[94]. 529/530 yılındaki deprem Myra ve çevresini etkilerken, 565 yılındaki deprem ise yine Arykanda'da tahribat oluşturmuştur. Daha sonra 7. yüzyılda meydana gelen iki büyük depremden Myra, Aperlai, Simena gibi Likya kentleri etkilenmiştir. Bunun yanında, 7. yüzyıl ile 11. yüzyıl arasında yeterli tarihsel kayıt olmamasına rağmen Antalya çevresinin şiddetli depremlerden etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır[95]. 8 Ağustos 1303 tarihinde şiddeti 10, büyüklüğü 8,0 dolayında olduğu belirtilen şiddetli bir deprem sonucunda ortaya çıkan tsunami Girit, Rodos ve İskenderiye'yi etkilemiş, hatta Nil Nehri'nde gürültüyle birlikte taşmalar meydana gelmiştir. Bu deprem Antalya çevresini de etkilemiştir[96]. 1344 yılındaki depremden Mısır ve Suriye ile birlikte muhtemelen Antalya çevresi de etkilenmiştir[97]. Buna ek olarak 3 Mayıs 1481[98] ve 17-18-19 Aralık 1481 tarihlerinde meydana gelen ve tsunami oluşturan depremler Antalya bölgesini etkilemiştir[99]. 1489 yılında Antalya kıyılarını büyük bir depremin ardından tsunami vurduğu Leonardo da Vinci tarafından bildirilmekle beraber yakın zamana kadar Likya ve çevresinin süregelen depremlerden etkilendiği anlaşılmaktadır[100].

Fırıncık Yerleşimi'nin tamamen terkedilmesi ve sonlanmasının nedeninin M.Ö. 2. veya 1. yüzyılda meydana gelen bir deprem olabileceği belirtilmektedir[101]. Ancak mimari özellikler, bulgular ve siyasi gelişmeler ışığında yerleşimin en azından M.Ö. 1. yüzyıl 2. çeyreği ortası/sonlarına kadar iskân görmüş olması gerekir[102]. Bununla beraber yerleşim

[93] Duggan 2004, 128-130.
[94] Gökçe 2007, 9.
[95] Duggan 2004, 131-134.
[96] Yolsal 2008, 495-502; Papadopoulos - Papa. 2014, 255.
[97] Duggan 2004, 137.
[98] Yolsal 2008, 490; Yazıcı 2012, 126.
[99] Yolsal 2008, 490.
[100] Duggan 2004, 142 vd.
[101] Anti 1923, 782.
[102] Fırıncık Yerleşimi'nde isodomos, pseudo isodomos ve formsuz taşlarla oluşturulan duvar işçilikleri görülmektedir. Ayrıca yapı duvarları çift cidarlıdır. Söz konusu duvar işçilikleri bütünüyle Hellenistik Dönem mimari özelliğindedir ve yerleşimin tarihlendirilmesi bağlamında önemlidir. Bkz. Doğu Yerleşim Taş-Duvar İşçiliği Konusu; Yerleşimde yapılan çalışmalarda M.Ö. 221/220-190 yılları arası tarihli bronz bir Phaselis sikkesi bulunmuştur. Bu bulgu ilgili tarihlerde yerleşimin mevcut olduğunu desteklemektedir. Dolayısıyla Fırıncık Yerleşimi, Hellenistik Dönem içerisinde örneğin M.Ö. 227 veya 222 ile M.Ö. 199/198 depremlerini yaşamış veya etkilenmiş olsa bile yerleşimin bu tarihlerde iskan görmeye devam ettiğinin

genelinde Roma Dönemi'ne ilişkin herhangi bir bulgu da tespit edilememiştir[103]. Ancak Roma Dönemi içerisinde yeni yapı yapılmadan eskilerinin kullanılmasıyla daha az bir nüfusla iskânın devam etmesi bir başka olasılıktır.

Fırıncık Yerleşimi'nin Hellenistik Dönem depremlerini yaşamış olmasına rağmen gelişiminin devam ettiği, özellikle yıkılmalarından sonra yapıların olduğu gibi kalması, yani sonradan üzerlerinde tamirat yapıldığına ilişkin herhangi bir izin bulunmayışı ile deprem sonucu toplu ölümlere işaret eden veya bunu gösteren herhangi bir bulgunun tespit edilememiş olması gibi etkenler göz önüne alınarak, izi görülen bu depremin Likya'yı etkileyen büyük depremlerden birine ait olması, ancak yerleşimin tamamen terkedilmesinden sonraki bir zamanda meydana gelmiş olması ihtimalini destekler. Bu açıdan M.Ö. 1. yüzyıl ikinci çeyreği/ortaları veya Roma Dönemi sonrasında meydana gelen depremlerden birinin etkisiyle bu kaya yarılmasının oluştuğu düşünülebilir.

göstergesi olabilir. Bkz. Sikke Konusu; Yine siyasi gelişmeler bağlamında incelenirse, yerleşimin M.Ö. 1. yüzyıl başlarında Zeniketes'in öncülüğünde veya emrindeki korsanların/haydutların eline geçtiği belirtilmektedir. Ayrıca Pharsalos Savaşı'nda Caesar'a yenilen Pompeius M.Ö. 48 yılında Phaselis'e geldiğinde, evlerin terkedildiği, nüfusunun oldukça azaldığı ve hatta Pompeius'un gemisindeki tayfa sayısının bile kent nüfusundan fazla olduğu ve bu yüzden Phaselis'in "Küçük Phaselis" olarak adlandırıldığı anlatılmaktadır. Öztürk 2006, 61 Dipnot 107; Zeniketes'in işgali sırasında belki insanlarının bir bölümünün öldürüldüğü, kalanların ya köle haline getirildiği ya da kaçarak bölgeyi terk etmiş olduğu da düşünülebilir. Artık korsan/haydut sığınağı olan bu yerde eskiden olduğu gibi tarımın ve ticaretin sürmesi de beklenemez. Bu açıdan bakıldığında yerleşimin mimari gelişiminin M.Ö. 1. yüzyıl başlarında durmuş olması ya da eskisine nazaran yavaşlaması beklenebilir. Bununla beraber en azından korsanların/haydutların mesken tuttuğu zaman göz önüne alınırsa, M.Ö. 63 yılına kadar yani Pompeius'un korsanlara/haydutlara karşı kazandığı zafer sonrası tanzim ederek bölgeyi Kilikya Eyaleti'ne bağladığı zamana kadar veya M.Ö. 1. yüzyıl ortalarına kadar iskân gördüğünü söylemek mümkündür. Çünkü eğer Pompeius'un anlattığı biçimde Phaselis bile M.Ö. 48 yılında bu halde ise Fırıncık Yerleşimi'nin daha kötü durumda olması veya tamamen terkedilmiş olması gerekir. Öyleyse, yerleşimin korsanların/haydutların eline geçmesiyle M.Ö. 1. yüzyıl başlarında mimari gelişiminin sonlandığı, ancak korsanların/haydutların barınmasıyla iskânının M.Ö. 1. yüzyıl 2. çeyreği ortaları/sonları gibi son bulduğu önerilebilir.

[103] Tüner 2002a, 72; Öztürk 2006, 60 Dipnot 100.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FIRINCIK MEVKİİ ANTİK YERLEŞİMİ LOKALİZASYON, STATÜ, ŞEHİRCİLİK VE MİMARİSİ

3.1 Lokalizasyonu

Fırıncık Mevkii, Fırıncık Pınarı, Furuncuk[104], Yukarı Beycik[105] ve Gavurpazarı[106] olarak da isimlendirilmiştir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda yerleşimin antik ismi tespit edilememiştir. Bununla beraber, Fırıncık Mevkii'nin antik adının Laodikeia olabileceği belirtilmiş, ancak bu öneriyi doğrulayacak herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır[107]. Stadiasmus Patarensis'te Fırıncık Yerleşimi'nin anılmaması düşüncesi; ya lokalizasyonu sorunlu bir yerle özdeş oluşu, ya ana yol güzergâhı dışında tutulmuş olması veya yerleşimin Stadiasmus Patarensis'in yapım tarihinden[108] önce terkedilmiş olmasıyla açıklanabilir. Ancak Laodikeia örneğinde de görüldüğü gibi lokalizasyon ile kesin bir sonuca ulaşılamamaktadır. Bunun yanında yakın civarda Kosara, Lykai ve Korma[109] gibi daha küçük yerleşimler bile yol güzergâhı üzerinde tutulup Stadiasmus Patarensis'te anılmasına rağmen örneğin antik yol izi gibi Fırıncık Yerleşimi'ne işaret eden bariz bir durumun görülmemesi, Stadiasmus Patarensis yapım tarihinden önce yerleşimin terkedilmiş olma olasılığını arttırır. Yani Kosara, Lykai ve

[104] Tüner 2002b, 72.

[105] Tüner 2002a, 67.

[106] Tüner 2002b, 67; Öztürk 2006, 58-60; Çevik 2015, 480.

[107] Patara'dan ele geçen bir mezar stelinde Apollonios isimli Laodikeia'lı bir şahıs, Kita'lı olan karısı Asklepias'a ifadesi geçmektedir. Yazıttaki Λαδικευς (Ladikeus) ethnikonunun Stadiasmus Patarensis'te geçen Laodikeia olduğu, Κιτιατης (Kitiates) ethnikonunun da Stadiasmus Patarensis'te geçen ve günümüzde Saraycık'a yerleştirilen Kitanaura olduğunun düşünüldüğü belirtilmiştir. Bu bulguyla Laodikeia ile Kitanaura arasında yakınlık olasılığının güçlendiği ve dolayısıyla Fırıncık Mevkii'nin Antik isminin Laodikeia olabileceği belirtilmektedir. Bkz. Tüner 2002b, 72; Ayrıca Patara Yol Kılavuz Anıtı'ndan elde edinilen bilgilere göre Laodikeia Kenti'nin Korykos ile Phaselis arasında bulunduğu ve isminden anlaşılacağı üzere Hellenistik Dönem'de Seleukos Hanedanlığı'ın himayesi altında kurulduğu, Laodike'nin hanedanlığın kurucusu Seleukos'un annesi olduğu, Anadolu ve Suriye'de bu isim altında birçok kentin kurulduğu ve bu kent için en uygun alanın Furuncuk/Gavurpazarı Yerleşimi olduğu belirtilmiştir. Adak 2003, 102; Yaptığımız çalışmalarda bu düşünce ya da önerileri doğrulayacak herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Ayrıca zaten Sencer Şahin ve Mustafa Adak tarafından Fırıncık Yerleşimi'nin yanlışlıkla Laodikeia olarak lokalize edildiği ifade edilmiştir. Bkz. Şahin - Adak 2007, 278.

[108] Stadiasmus Patarensis (Patara Yol Klavuz Anıtı) Roma'nın emperyal gücünün bir propaganda aracı olarak İmparator Cladius (M.S. 41-54) Dönemi'nde Likya Valisi olan Quintius Veranius tarafından M.S. 45 yılında diktirilmiş ve büyük olasılıkla M.S. 48 yılında tamamlanmıştır. Şahin 2011, 31-34.

[109] Şahin 2011, 29.

Korma'ya göre böyle büyük bir yerleşim Stadiasmus Patarensis'in yapım tarihinde mevcut olsaydı yol güzergâhının buraya da kaydırılması veya en azından bir bağlantısının olması beklenirdi. Ancak bu düşüncenin aksine Stadiasmus Patarensis yazıtlarında "Lykai'dan Kollyba üzeri Pygela'ya" güzergâh verilirken Kollyba arazisinden geçildiği anlatılmaktadır[110]. Onur, araştırmalarına göre Fırıncık Yerleşimi'nin Kollyba olduğunu düşünmektedir[111]. Yerleşimin Kollyba olup olmadığı yazıt gibi bir bulguyla en azından şimdilik kesinleşmemiş olmakla beraber Kollyba olması durumunda yerleşimin Stadiasmus Patarensis'in yapım tarihinde mevcut olduğu anlamı çıkarılabilir. Ancak Roma Dönemi'ne ilişkin ve/veya Kollyba olduğuna dair herhangi bir bulgunun tespit edilemediğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla yerleşimin antik isminin belirlenememesine bağlı olarak bu çalışmada "Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi" veya "Fırıncık Yerleşimi" ismiyle tercih edilmiştir.

3.2 Statüsü

İki merkezden oluşan yerleşimde toplam 79 yapı tespit edilmiştir. Günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneklerinin yanında kamusal nitelikte yapılar da bulunabilir ve özellikle kamusal niteliği kesin olan Doğu Yerleşim'in merkezindeki Agora (D-33) Fırıncık Yerleşimi'ndeki en büyük yapıdır. Toplam yerleşimin kuzey-güney yönünde uzunluğu yaklaşık 320 m iken doğu-batı yönünde yaklaşık 900 m'dir. Yapıların sayısı, kamusal veya diğer mimari özellikleri ile oldukça geniş bir alana yayıldığı düşünülürse Fırıncık Yerleşimi'nin polis statüsünde olduğu düşünülebilir. Nitekim yerleşimin polis statüsünde olduğu başkaca çalışmalarda belirtilmektedir[112]. Ancak büyük yerleşimler ile küçük boyutlu demos veya köylerle kıyaslandığında orta ölçekli bir yerleşim olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Çünkü yerleşimi polis olarak tanımlamak için kamusal olduğu kesin tek yapı Agora dışında başkaca kamusal yapıların da bulunması gerekir. Yani yerleşimde kamusal olma olasılığı bulunsa bile Agora dışında kamusal olduğu kesinleşmiş başkaca yapı/yapılar tespit edilememiştir. Bu bağlamda yerleşim kendi karakteri olan orta ölçekli bir teras kenti olarak tanımlanabilir.

---

[110] Bkz. Şahin - Adak 2007, 248-249; Lykai'den Kollyba arasından Pygela'ya ulaşılmaktadır. Tüner 2002b, 71.
[111] Henüz araştırma aşamasında iken bu bilgiyi paylaşan Doç. Dr. Fatih Onur Hocama teşekkür ederim.
[112] Yerleşime ait kalıntılar ve kapsamı düşünüldüğünde buranın bir polis statüsünde olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Tüner 2002b, 73; Hellenkemper - Hild 2004, 538-539.

Konumuyla Fırıncık Yerleşimi'nin Phaselis ya da Olympos gibi büyük kentlere bağlı bir yer olduğu düşünülebilir[113]. Ancak Phaselis'ten Tahtalı Dağı'na bakıldığında Fırıncık Yerleşimi'nin yüzünün Phaselis'e dönük olmadığı, Tahtalı Dağı'nın adeta bir duvar gibi yükselen eteklerinin görünmeyen tarafında kurulduğu anlaşılmaktadır **(Resim 6)**. Yani Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi eğer Phaselis tarafından kurulmuş olsaydı, Tahtalı Dağı'nın Phaselis'e dönük çanağında olması ve onunla bakışımlı olması doğal olarak beklenirdi.

Musa Dağı üzerinde Yaylalık Mevkii'nde duvarları, agorası, büyük kamu binaları ve tapınak yapısıyla Hellenistik Dönem özellikleri gösteren oldukça büyük bir yerleşim bulunmaktadır. Asıl Olympos (Yukarı Olympos) olarak adlandırılan bu yerin ilk kuruluşu için M.Ö. 4. yüzyıl önerilmektedir[114]. Ancak Fırıncık Yerleşimi'nin mimari açıdan Hellenistik Dönem özellikleri göstermesi ve ilk kuruluşunun M.Ö. 4. yüzyıla uzaması olasılığı düşünüldüğünde Olympos'un neredeyse kurulur kurulmaz kuş uçuşu 13 km kuzeybatıda Tahtalı Dağı'nın eteklerine böyle bir yerleşimi kurması pek mümkün görülmemektedir. Bu durumda Fırıncık Yerleşimi'nin en azından ilk kurulduğunda bağlı olmayıp kendi başına mamur orta ölçekli bir yerleşim olduğu önerilebilir.

Başlangıçta bağımsız kurulan Fırıncık Yerleşimi'nin en azından Hellenistik Dönem içerisinde Phaselis gibi büyük bir kentle sympoliteia kurması veya Phaselis'in hâkimiyetine girmesi olasılık dâhilindedir. Nitekim Fırıncık Yerleşimi'nde tespit edilen M.Ö. 221/220-190 tarihli Phaselis sikkesi bunu destekler. Bununla beraber Fırıncık Yerleşimi'nin birkaç km güneybatı aşağısında tespit edilen mezar yazıtlarından bu arazinin Roma Dönemi'nde Olympos Kenti hâkimiyetinde olduğu anlaşılmaktadır[115]. Yani Fırıncık Yerleşimi Roma öncesinde terkedilmiş olsa bile en azından üzerinde bulunduğu arazi Roma Dönemi'nde Olympos Antik Kenti territoryumunda kalmaktadır.

3.3 Şehirciliği

Fırıncık Yerleşimi şehirciliğinin oluşumunda, topografyanın etkin ve belirleyici olduğu görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi yerleşim vadi tarafından Doğu ve Batı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır **(Plan Genel 1-6)**. Doğu Yerleşim, güneydoğu-güney-

[113] Likya'da dağlık kentlerin kıyı kentlerini yakalaması her zaman için zor olmuştur. Bununla beraber kıyı ve dağlarda büyük kentlerin dışında daha çok geniş alanlara yayılan köy (komai), özel mülk alanları ile çiftlikler (monogriai) gibi küçük yerleşimler de bulunmaktadır. Bu tip küçük yerleşimler yakın oldukları polisin teritoryumunda bulunmakta ve ürettikleri ile polisin gücünü arttırmaktadırlar. Bkz. Çevik 2015, 158.

[114] Takmer 2002b, 46.

[115] Adak 2003, 103.

güneybatı-batı taraftan oldukça yüksek kayalıkların bulunduğu çok eğimli bir arazide kurulmuştur. Bu bölüm içerisinde büyüklü küçüklü 60 yapı tespit edilmiştir ve bu yapıların kuzey-güney yönünde kapladığı toplam uzunluk yaklaşık 250 m iken doğu-batı yönünde yaklaşık 330 m'dir.

Doğu Yerleşim yapılarının arazinin etkisiyle kendi arasında gruplaşmalar oluşturduğu anlaşılmaktadır[116] **(Plan 9)**. Güneybatı-batı tarafında yer alan yüksek kayalığın üzerindeki düzlük alanda asıl işlevinin konut olmadığı düşünülen ve 5 adet yapıdan oluşan Kamusal Değerlendirilen Yapılar Grubu bulunur. Bu yapıların yaklaşık 50 m doğu-kuzeydoğusunda ve 30 m yükseklikteki bir alanda yerleşimin çekirdeğini oluşturan yapıların konumlandırıldığı Merkezi Yapılar Grubu yer alır. Merkezi Yapılar Grubu'ndan vadi sınırına ve kuzeybatıya doğru kısa bir kol biçiminde uzayan Kuzeybatı Yapılar Grubu bulunur. Merkezi Yapılar Grubu'nun kuzeydoğusunda vadi sınırını takip ederek şekillenen Kuzeydoğu Vadi Yapıları Grubu görülmektedir. Doğu Yerleşim'in kuzeydoğu üst bölümündeki Tahtalı Dağı'nın eteklerinden koparak düşen kaya parçalarının etkilediği yaklaşık "U" biçiminde büyükçe bir alan iskân edilmemiş ve boş bırakılmıştır. Kaya yığıntı alanının güneydoğusunda, kuzeydoğu yönüne doğru uzayan yapıların oluşturduğu başka bir kol, yani Kuzeydoğu-Doğu Yapılar Grubu yer alır. Son olarak Merkezi Yapılar Grubu'nun güneydoğusunda Güneydoğu Yapılar Grubu bulunur.

Doğu Yerleşim yapılarının mümkün olduğunca daha az eğimli düzlüklere oturtulmaya çalışıldığı, ancak bazı yerlerde bu durumun yakalanamadığı ve fazla eğimli bölgeler üzerine denk geldiği görülmektedir. Bu durumda bir sorun olarak beliren kot farkı örneğin; D-26 ve D-37 Yapıları'nda olduğu gibi teras/podyum duvarının yüksek tutulmasıyla aşılmaya çalışılmıştır **(Resim 20)**. Bu düzenlemenin yanı sıra yerleşim içerisinde yapılararasında bağlantı sağladığı anlaşılan sokak ve basamaklı sokaklar oluşturulmuştur **(Plan 10, Resim 21-23)**.

Batı Yerleşim yapıları ile Doğu Yerleşim'in güneybatı sınırındaki yapılararasında yaklaşık 340 m mesafe bulunmaktadır **(Plan 1-2)**. İki yerleşim arasında bağlantı olasılıkla dolgu nedeniyle yüzeyde görülemeyen iki yolla sağlamış olabilir. Bunlardan ilki güney-güneybatı hattında 850-860 rakımda aşağıdan, diğeri ise vadi içerisinde 980 m rakımda bir

[116] Fırıncık Yerleşimi'nde (Burada söz edilen yer Doğu Yerleşim'dir) zor bir arazide kurulmasına rağmen dik açılı ızgara planının uygulandığı belirtilmiş ve 200 civarında yapıyı gösteren öneri bir kroki hazırlanmıştır. Bkz. Adak 2003, 102. Fakat Doğu Yerleşim'de dik açılı ızgara plan uygulanmadığı ve ancak 60 yapının varlığı tespit edilebilmiştir.

geçitle kuzeyden yani üst kısımdan verilen kestirme bir yol ile olabilir **(Plan 10, Resim 24-25)**. Batı Yerleşim içerisinde değişik ölçülerde 17 yapı tespit edilmiştir. Yapıların kuzey-güney yönünde kapladığı uzunluk yaklaşık 190 m iken doğu-batı yönünde yaklaşık 95 m'dir. Batı Yerleşim yapıları Doğu Yerleşim yapılarına göre birbirine daha yakın durmakla birlikte, arazinin yapısına bağlı olarak iki ana yapı gruplaşması görülür. Batı-Güneybatı Yapılar Grubu'nun yaklaşık 20 m yukarısında Kuzey-Kuzeydoğu Yapılar Grubu bulunur. Yapıların çevresi daha yumuşak bir eğime sahip olmasına rağmen boş bırakılmıştır **(Plan 11)**.

Batı Yerleşim'in güneydoğu alt kotunda bağımsız duran iki adet yapı ile güney-güneybatıda teras duvarları ve sınırları tam belirlenemeyen Nekropol yer almaktadır.

Fırıncık Yerleşimi'nin topografya, şehircilik ve mimarisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı komşu ve/veya yakın dağlık yerleşimlerin de incelenmesi faydalı olacaktır.

Fırıncık yakınında önemli bir dağ yerleşimi olan Mnara, Kemer İlçesi'nin kuzeyinde, Kosara ile Lykai arasında bulunan ve denizden 1470 m yüksekliğe sahip Kavak Dağ üzerinde bulunmaktadır. Mnara'ya ait kalıntılar, derin bir vadinin çevresinde doğu-batı bakışımlı ve yerleşime uygun iki yamaç üzerinde bulunmaktadır **(Plan 12)**. Eğimli batı yamaç yerleşim sırtlarına ulaşmaya imkân tanırken diğer yönler sarp kayalık olduğundan ulaşım imkânı bulunmamaktadır[117].

Fırıncık Yerleşimi Tahtalı Dağı üzerinde, denizden 830 m ile 1035 m aralığında değişen yükseklikteki bir alana konumlandırılmıştır ve Mnara'ya göre daha düşük bir kottadır. Fırıncık Yerleşimi derin bir vadinin doğu ve batı tarafında olmak üzere iki merkezlidir.

Mnara'da eğimi 45°'yi bulan bazı yerlerde yerleşim için teraslamalar oluşturulmuştur. Eğimli arazi üzerine konumlandırılan sokaklar için de başarılı bir şekilde teraslamalar yapılmıştır. Yerleşimin üzerinde bulunduğu ana kaya taş ocağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca yapıların arka duvarları ana kayaya yaslandırılarak sağlamlık kazandırılmıştır[118].

Fırıncık Yerleşimi'nde de benzer eğimdeki bazı yerlerde yerleşim için teraslamalar yapılmıştır ancak Mnara ile en temel farkı teraslama sistemi oluşturmaktadır. Mnara'da ana kayanın düzleştirilmesi ve dolguyla oluşturulan bir teras, topografyanın izin verdiği ölçüde ilerlemekte ve yapılar sokağa bakacak şekilde bu teras üzerinde dizilmektedirler. Mnara'da teras sayısı ve uzunlukları belirgindir. Oysa Fırıncık Yerleşimi'nde yapılaşmaya uygun değişik ölçülerdeki her alan bağımsız olarak teraslandırılmış, yapı ve/veya yapılar bu teras

[117] Kızgut v.d. 2009a, 108; Kızgut - Akalın 2010, 115.
[118] Kızgut - Akalın 2011, 150.

üzerine konumlandırılmıştır. Ayrıca Fırıncık Yerleşimi'nde yapıları kuzeydoğudan koparak düşen taş kütlelerinden korumak için yapılmış setler/teraslar da bulunmaktadır[119]. Eğimli noktalardaki sokaklar için ayrı setler/teraslamalar uygulanmıştır.

Fırıncık Yerleşim yapılarının arka duvarları benzer şekilde varsa ana kayaya dayalıdır ya da ana kayadan yararlanılarak karma teknikte oluşturulmuştur. Diğer duvarlar genellikle ana kayadan bağımsız devam ettirilmiştir. Daha önemli görülen ön ve yan duvarlardaki taş işçiliği daha nitelikli olacak biçimde farlılıklar gösterebilmektedir. Bazı yapıların cephelerinde bosajlı bazılarında ise düz kesim tercih edilmiştir. Mnara'ya benzer şekilde büyük ve düzgün kesilmiş iri blokların iç yüzlerinin düzgün olmayan bazı bölümlerinde küçük taşların kullanılıp örüldüğü gözlemlenmektedir[120]. Fırıncık Doğu Yerleşim yapılarının genelde cepheleri Mnara'ya benzer şekilde vadiye, yani güneybatıya bakmaktadır. Ancak, güneydoğu[121], kuzey-kuzeybatı[122] ve hafif kuzeydoğu[123] cepheli yapılar da bulunmaktadır. Fırıncık Batı Yerleşim yapılarının girişleri veya cepheleri ise belirli bir düzeni takip etmemektedir. Bu yapılardan doğu[124], güneydoğu[125], güney[126], güneybatı[127] ve kuzeybatı[128] cepheli olanlar bulunmaktadır. Fırıncık Doğu Yerleşim yapıları genelde tek mekânlıdır. Ancak, Mnara'ya benzer şekilde bir ön oda ya da koridor ile girilebilen yapı örnekleri de bulunur **(Plan 13)**. Fırıncık yapılarında da Mnara yapıları arasında görüldüğü gibi büyüklük farkları bulunmaktadır. Fırıncık çok mekânlı yapı örneklerinde[129] herhangi bir bulgu tespit edilememesine rağmen benzerlikten yola çıkarak, en dıştaki bölme andron, kutsal alan veya dokuma işliği olarak kullanılmış olabilir. Fırıncık yapılarında Mnara örneğinde olduğu gibi kamusal yapılar dışında günlük amaçlı yapılarda da diğerlerine nazaran daha üst düzey duvar işçiliği görülür[130]. Ayrıca Fırıncık Yerleşimi'nde cephesinde çift giriş bulunan yapılar da mevcuttur[131].

[119] Kızgut 2013, 165.
[120] Kızgut 2013, 167.
[121] D-5, D-47 ve D-56 Yapısı.
[122] D-1 ve D-46 Yapısı.
[123] D-3 Yapısı.
[124] B-9 Yapısı.
[125] B-2 ve B-5 Yapısı.
[126] B-3 Yapısı.
[127] B-4 ve B-7 Yapısı.
[128] B-16 Yapısı.
[129] D-6 ve D-27 Yapısı.
[130] D-7 ve D-40 Yapısı.
[131] D-6 ve D-8 Yapısı.

Fırıncık Yerleşimi'nde kayalık sarp yapının sağladığı güvenle beraber herhangi bir sur duvarı tespit edilmemiştir. Ancak, yerleşimi bölen vadinin doğu yakasının bazı noktalarında testere ağzı biçiminde veya tekil set/teras duvarları bulunmaktadır. Bu teras duvarlarının asıl işlevinin, özellikle yağmurların fazlalaştığı taşkın zamanlarında toprak kaybı ve kaymasının önüne set çekmek olduğu düşünülmekle beraber, yerleşimin ana çekirdeğini oluşturan Doğu Yerleşim'in görece zayıf bu noktasında savunmaya da küçük bir katkısının bulunduğu düşünülebilir. Mnara Yerleşimi'nde de sadece gereken yere sur uygulanmıştır.

Fırıncık Agorası ile Mnara Agorası[132] karşılaştırılabilir. Fırıncık Agorası (D-33 Yapısı), Doğu Yerleşim'in merkezine yakın güney tarafında bulunmakta ve güneybatıya bakmaktadır. Agora'ya ulaşımı sağlayan yol, batıdan yükselerek gelir, görülebildiği kadarıyla benzer şekilde bir bölümü basamaklı bir sokağa dönüştükten sonra Agora'ya ve üst kotunda bulunan yapılara ulaşır. Fırıncık Agorası'nda da eğimden dolayı kuzeybatı ve güneybatıya bakan yüksek teras duvarları bulunur. Güneybatı dış duvarı, alt bölümünde 5 m genişlik 0.50 cm yüksekliğinde bir podyum ile desteklenmiştir. Agora meydanının güney uç tarafında üzerinde bağlantı yuvası bulunan ve tabanda kullanılan profilli blokların bulunduğu alan küçük bir tapınak veya kutsal bir alan olabilir. Bu bağlantı yuvalarına sütun, sunak veya onurlandırma heykelleri oturtulmuş olabilir. Ancak yapılan çalışmalarda yazıtlı ya da yazıtsız herhangi bir heykel tespit edilememiştir. Fakat Mnara'ya benzer şekilde heykeller kullanılmış olabilir. Mnara Agorası'nda iki eksedra bulunurken, Fırıncık Agorası'nın güneybatısında bulunan yamuk dikdörtgenimsi bölme bir eksedra/dinlenme odası olabilir. Fırıncık Agorası'nda iki katlılık kuzeybatıdaki stoa dükkânlarında bulunmaktadır. Fırıncık Agorası duvar işçiliği açısından Hellenistik Dönem özellikleri göstermektedir[133].

Tapınım amaçlı yapılar bağlamında Mnara[134] ile Fırıncık Yerleşimi arasında benzerlik veya farklar bulunmaktadır. Fırıncık Doğu Yerleşim'de agora meydanının güney ucunda bulunan kutsal alan/küçük tapınak dışında tapınım yapısı veya tapınak olarak D-5 Yapısı bulunmaktadır. Yerleşimin güneybatı sarp-kayalık uç kısmında girişi güneydoğuya yani Akdeniz'e açılan yapı çevresinden soyutlanmış durumu ve hemen batısındaki kaya altarı ile tapınak özelliğindedir. Ancak yapıya ait herhangi bir sütun, işlemeli mimari veya hayvan kabartması tespit edilememiştir.

---

[132] Mnara'da bulunan Agora'ya ilişkin bkz. Kızgut v.d. 2009a, 109-110.

[133] Bununla beraber Mnara Agorası'nın Hellenistik Dönem sonlarına tarihlenebileceği belirtilmektedir. Bkz. Kızgut 2013, 166.

[134] Mnara'da bulunan tapınım amaçlı yapılar ilişkin bkz. Kızgut v.d. 2009a, 110; Kızgut - Akalın 2011, 152.

Mnara'da meclis binası olarak değerlendirilen bir yapı bulunmaktadır[135]. Fırıncık Doğu Yerleşimi'nin güneybatısında bulunan ve özel konumları, üst düzey duvar işçilikleri ile kamusal olabileceği değerlendirilen 5 yapıdan biri olan D-4 Yapısı büyük oranda yıkılmış olmakla beraber doğudan batıya doğru giderek alçalan eğimli bir içyapıya sahiptir. Bu eğimli yapı oturma sıralarının varlığını düşündürse de herhangi bir iz görülmemektedir. Böylece kesin olmamakla birlikte Mnara örneğine benzer biçimde toplantıya yönelik bir yapı olabileceği düşünülmektedir.

Fırıncık Yerleşimi'nde mezar örnekleri arasında 2 adet kaya lahdi (khamosorion)[136], 1 adet temenoslu mezar veya heroon[137], nekropol alanında açılan kaçak kazı çukurlarının kesitlerinden görülebildiği kadarıyla yanyana blok veya formsuz taşlar kullanılarak oluşturulan örgü mezarlar[138] ile A-2 Yapısı gibi anıt mezar örnekleri tespit edilmiştir. Ancak, nekropol alanında kalkan kabartmalı veya profilli blok taşları bulunan oldukça tahrip olan mezar yapıları düşünüldüğünde başkaca anıt mezar örnekleri de yapılmış olabilir. Fırıncık Yerleşimi'nde Mnara'dan farklı olarak kaya mezarı, "U" formlu örme mezar, lahit ve osthothek örnekleri tespit edilememiştir[139].

Mnara'da üç yamacın ortasında yer alan vadide günümüze ait su bulunmadığı, ancak Antik Dönem'de buradan su aktığı hem dere yatağından hem de yatağa yapılan geçitlerden anlaşılmıştır[140]. Benzer durum Fırıncık Yerleşimi'ni bölen vadi için de geçerlidir. Şu anda kurumuş olan vadi, Antik Dönem'de belki benzer biçimde dere olarak akmaktaydı. Nitekim vadi içindeki geçit bunu doğrular niteliktedir**.** Zaten 2365 m yüksekliğinde ve bol miktarda kar alan Tahtalı Dağı'nın eteğindeki Fırıncık Yerleşimi'nin su sıkıntısı yaşaması mümkün görünmemektedir[141].

Stadiamus Patarensis'de/Miliarium Lyciae'de "Mnarike" ile "Mnara"nın doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Mnara, ya Mnarike Bölgesi içerisinde görülmekte[142] ya Mnarike Bölgesi'nin merkezi olduğu bildirilmekte[143] veya Mnarike ile özdeş görülmektedir[144].

---

[135] Mnara'da meclis binası olarak değerlendirilen bir yapıya ilişkin bkz. Kızgut v.d. 2009a, 111.
[136] Bkz. Khamosorion 1 ve 2.
[137] Bkz. A-1 Yapısı.
[138] Bkz. Fırıncık Nekropolü Bölümü.
[139] Mnara'daki mezar örneklerine yönelik bkz. Kızgut v.d. 2009a, 112; Kızgut - Akalın 2010, 117; Kızgut - Akalın 2011, 151.
[140] Kızgut - Akalın 2011, 150.
[141] Kızgut 2013, 165.
[142] Kızgut v.d. 2009a, 108.
[143] Dinç 2010, 120-121.

Bununla beraber Mnara yapıları Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir[145]. Fırıncık Yerleşimi yapıları mimari açıdan Hellenistik Dönem özellikleri göstermektedir. Roma Dönemi öncesi M.Ö. 1. yüzyıl ilk yarısındaki korsan-haydutlar ile ilintili siyasi olaylar neticesinde insanları cezalandırılarak (öldürülme, sürülme veya köle olarak satılma gibi) yerleşim tamamen iskâna kapalı duruma getirilmiş olabilir. Tahtalı Dağı'nın eteklerinden koparak düşen taşlardan etkilendiği anlaşılan ve oldukça eğimli yapısıyla zor bir yaşam sunan bu yerleşime olayların durulmasının ardından tekrar dönülmeyerek Roma Dönemi'nde yakın civardaki diğer yerleşimler ile küçük çiftlik yapıları veya kıyılardaki büyük kentler tercih edilmiş olabilir. Ancak, Mnara gibi Fırıncık Yerleşimi de Roma içinde devam etmiş olabilir. Nitekim Fırıncık Yerleşimi'nin Kollyba olarak düşünülmesi Roma iskânını destekler. Ancak Roma Dönemi'ne ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilemediğini de belirtmek gerekir. Yine Fırıncık Yerleşimi, Roma Dönemi içerisinde olasılıkla daha küçük bir nüfus barındığından başkaca yeni yapıya gereksinim duyulmadan ve eski yapıların kullanılmasıyla bir Roma iskânına sahne olmuş da olabilir.

Bölgede bulunan dağlık bir başka önemli yerleşim Belen yani Erentepe'dir.[146] Fırıncık Yerleşimi'nde farklı olarak sur yapısı bulunmamaktadır. Fırıncık Yerleşimi kuruluş tarihinin M.Ö. 4. yüzyıla uzaması güçlü olasılık dâhilinde olsa bile Belen örneğinde olduğu gibi M.Ö. 4. yüzyıl ve/veya Geç Klasik Dönem tarihli duvar, dikme, lahit ya da temenoslu mezar gibi net bulgu yoktur. Yine Fırıncık Yerleşimi'nde kaya mezarı tespit edilememiştir.

Eğimli arazi yapısına bağlı olarak her iki yerleşimde de yüksek ve güçlü teraslar ile konut alanları elde edilmiştir[147]. Fırıncık Yerleşimi'nde de tepeye yaslanarak arka duvarı tamamen kayadan yararlanılarak oluşturulan karma konut örneğinin yanı sıra[148] yanyana iki

---

[144] Mnarike/Mnara ifadesi için bkz. Şahin 2011, 29.

[145] Kızgut v.d. 2009a, 109.

[146] Kumluca İlçesi, Belen Köyü/Mahallesi sınırlarında çevreye hâkim sivri kayalık Erentepe ve batısındaki sırtta konumlanmaktadır. Çevik 2008a, 54-56; Çevik 2015, 452-454; Erentepe'nin stratejik konumu ve korsan/haydut barınmasına uygun yapısıyla M.Ö. 1 yüzyıl başında Zeniketes'in hâkimiyet alanında kaldığı önerilmektedir. Öztürk 2006, 58; Ancak, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait herhangi bir iz bulunmamıştır. Çevik 2008a, 56; Çevik 2015, 454; Erentepe'nin, Fırıncık (Gavurpazarı) yerleşimi gibi Roma Dönemi izleri taşımaması nedeniyle yerleşimin erken bir tarihte terkedilmiş olabileceği, bunun nedeninin korsan/haydutlarla işbirliği yapan yerleşim sakinlerinin Likya'nın eyalet haline getirildiği İmparator Cladius zamanında (M.S. 41-54) başkaca yerlere dağıtılmış olabileceği, ancak Erentepe'de, Fırıncık (Gavurpazarı) yerleşiminden farklı olarak az da olsa Roma Dönemi izlerinin bulunduğu belirtilmiş ancak detay verilmemiştir. Öztürk 2006, 60 Dipnot 100-101.

[147] Örneğin Fırıncık Doğu Yerleşim D-17, 22, 23, 24 ve 27 yapıları önünde büyük teraslamalar bulunur.

[148] Bkz. D-31 Yapısı.

gözlü pencere örneği de görülür[149]. Bununla beraber, Fırıncık Yerleşimi'nde yükseltilmiş güçlü zemin üzerine tamamen ahşap mimari uygulandığına dair herhangi bir bulgu tespit edilememiştir, ancak iki katlı yapıların en azından bir bölümünde ahşap hatılların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şehircilik özelliği açısından önemli olan Kelbessos, Konyaaltı İlçesi sınırlarındaki Çağlarca-Doyran çanağında Ağırtaş Mevkii'nde bulunur. Lykia-Pisidya-Pamfilya sınırında stratejik bir noktadadır. Pamfilya ovasına, iç bölgeler ve denize görüş veren yapısıyla gözlem ve savunma açısından ayrıcalıklı bir konumdadır. Hellenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar Termessos egemenlik alanında önemli bir uç kaledir. Askeri bir yerleşim olarak kurulan Kelbessos askeri karakterini korumakla beraber Roma Dönemi içerisinde sivil bir yerleşime dönüşmüştür[150] **(Plan 14)**.

Her iki yerleşim hâkim konumları ile gözetleme ve savunma açısından stratejiktir. Kelbessos, Pamfilya Ovası, iç bölgeler ve denize görüş verirken Fırıncık Yerleşimi, Tahtalı Dağı'nın kuzeybatı-batı-güneybatı taraflarının yanı sıra Phaselis'in doğusu ile Olympos arasında Akdeniz'i yüksekten görme ve gözetleme imkânı sunmaktadır.

Kelbessos, askeri amaçlı bir yerleşim iken Fırıncık Yerleşimi daha çok sivil karakterdedir. Nitekim Fırıncık Yerleşimi'nde Kelbessos'ta olduğu gibi kule-sur yapısı, Principia gibi bir askeri yapı ve phallos kabartmaları ile vurgulanan yapılar bulunmaz. Fırıncık Yerleşimi'nde 3 adet kalkan kabartması bulunsa da[151] Kelbessos kadar askeri yoğunluktan söz edilemez. Nitekim Fırıncık Yerleşimi'nde D-1, D-2 ve D-3 Yapısı dışında askeri-savunma-kontrol amaçlı olduğu önerilecek yapı bulunmamaktadır. Ayrıca, Batı Yerleşim yani üretim bölgesinin geniş bir alana yayıldığı düşünülürse Fırıncık Yerleşimi'nde askeri yapıdan daha çok sivil yaşamın ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Kelbessos'ta 2 nekropol alanı bulunurken Fırıncık Yerleşimi'nde tek nekropol yerleşimin güneybatı dış sınırındadır. Fırıncık Nekropolü'nde lahit örneği tespit edilememiştir. Kelbessos'ta biri merkeze yakın batıda, diğeri güneyde olmak üzere 2 adet tapınak bulunurken Fırıncık Yerleşimi'nde tapınak için en güçlü aday güneybatıda bulunan D-5 Yapısı'dır. Ayrıca Fırıncık Agora meydanının güney uç tarafında küçük bir tapınak veya kutsal alan olabilir. Kelbessos'ta heroon olabilecek yapı yerleşimin güney batısında Hellenistik surun iç bölümünde konumlandırılmışken Fırıncık Yerleşimi'nde güneybatıdaki

[149] Bkz. D-3 Yapısı.
[150] Kelbessos'a ilişkin bkz. Çevik v.d. 2004, 71-73; Çevik 2005a, 113-114; Çevik 2015, 509-513.
[151] Bkz. D-35 Yapısı ve Nekropolis Konusu.

temenoslu A-1 Yapısı bir heroon olabilir. Her iki yerleşimde de tek veya çok mekânlı yapılar bulunmaktadır.

Pisidya-Likya ve Pamfilya kavşağında şehircilik bağlamında bir başka önemli yerleşim olan Neapolis, Konyaaltı İlçesi, Doyran Mahallesi sınırlarında bulunan 673 m rakımlı Keldağ üzerinde bulunmaktadır **(Plan 15)**. Termessos'a bağlı bir yerleşimdir ve konumuyla Termessos'un deniz bağlantısının güvenliği açısından önemli noktadadır. Yerleşimdeki kalıntılar, az miktarda Hellenistik, daha çok Roma ve Bizans dönemlerine ait olmakla beraber M.S. 7. yüzyıl sonrasına ilişkin herhangi bir iz tespit edilememiştir. Neapolis kalıntıları kamu yapıları-anıtlar, nekropoller, kutsal yapılar ve konut-işlik-sarnıçlar şeklinde gruplanabilir[152].

Fırıncık D-5 Yapısı, Neapolis Artemis Tapınağı gibi vadi boşluğuna açılan kayalığın kenarına konumlandırılmış ve bölgeye hâkim bir durumdadır. Yine benzer şekilde güneydoğuya yani Akdeniz'e bakmaktadır. Burada da kayaların kesilip tıraşlanması ile bir temenos alanı açılmıştır. Yapının duvar işçiliği Hellenistik Dönem özellikleri göstermektedir. Yapının tapınak işlevini destekleyen bir başka önemli konu, Neapolis örneğinde olduğu gibi bir altarın bulunmasıdır. Ancak burada taşınabilir bir sunaktan öte bu kez ana kaya üzerinde oluşturulmuş basamaklı büyük bir kaya altarı/sunağı yer almaktadır.

Neapolis, konut mimarlığı ve şehirciliğin anlaşılması açısından özgün veriler sunması bağlamında çok önemlidir. Sarp topografyası nedeniyle yapıların önünde dik teraslamalar kullanılmıştır. Yapılar kuru taş duvar örgülüdür ve duvar taşları yerel kayalıktan elde edilmiştir. Tek konutlar bulunduğu gibi birkaç yapının oluşturduğu gruplaşmalar da görülür. Yapılarda belirli bir tip plan bulunmaz fakat genelde birkaç odalı ve avluludur. Kapı ve pencere yeri görülen yapılar bulunmaktadır. Ayrıca yapıların içerisinde pek çok sarnıç bulunmaktadır. İçlerinde nitelikli sıva tespit edilen bu sarnıçların çoğu büyük olup arazi eğimi nedeniyle bir bölümü örülerek oluşturulmuştur. Sarnıçlar özel bir yapıya ait olabildiği gibi yapı gruplarınca ortak kullanılan örnekler de bulunmaktadır. Neapolis'te mahalleler genelde bir bölümü basamaklı eğimli sokaklarla birbirine bağlıdır. Teraslamalar ve yapılararası boşlukların düzenlenmesiyle yerleşim boyunca paralel sokaklar bulunduğu gibi yukarı-aşağı yönlü sokaklar da bulunur. Yerleşim ve çevresinde üzüm ve zeytin işliği ile ekim alanları/tarım terasları gözlemlenmiştir[153].

[152] Neapolis konusunda bkz. Bkz. Çelgin 2003, 141 vd.; Çevik v.d. 2004, 69-70; Çevik 2015, 532-536.
[153] Çevik 2004, 71; Çevik 2015, 534-536.

Fırıncık Doğu Yerleşim'de sarp topografya nedeniyle yapı önlerinde benzer şekilde teraslamalar kullanılmıştır. Batı Yerleşim'de arazinin daha az eğimli yapısı nedeniyle yapı önünde teraslamalar kullanıldığına dair herhangi bir bulgu tespit edilememiştir.

Fırıncık Doğu Yerleşim yapı duvarlarında taşlar harçsız olarak birleştirilmiştir. Duvarlarda daha az isodom, çok oranda ise pseudo isodom teknik uygulanmıştır. Ayrıca duvarlarda tamamen formsuz taşlar da kullanılmıştır. B-3 Yapısı'nın bir bölümü dışında Batı Yerleşim yapılarının neredeyse tamamında formsuz taşlar kullanılmıştır. Fırıncık Yerleşimi'nde taşlar benzer biçimde yerel kayalıktan elde edilmiştir ve bu tür kullanım işçilik ve zaman tasarrufu sağlamaktadır.

Fırıncık Yerleşimi'nde tekil duran yapılar bulunduğu gibi gruplaşan yapılar da bulunmaktadır. Fırıncık Doğu Yerleşim'de tek veya iki mekânlı yapılar bulunurken çok mekânlı-avlulu yapılar üretim bölgesi Batı Yerleşim'de daha fazladır. Benzer şekilde Fırıncık Yerleşimi'nde de kapı ve pencere yeri görülebilen yapılar mevcuttur.

Fırıncık Yerleşimi'nde ana su kaynağı yerleşimi ayıran vadiden sağlandığı düşünülmekle birlikte arazi yüzeyinin dolgu ile kaplı olması nedeniyle herhangi bir sarnıç yapısı tespit edilmemiştir. Ancak, mutlaka tek bir yapı ya da yapı gruplarınca ortak kullanılan sarnıçlar beklenmelidir. Olasılıkla büyük boyutlu sarnıçların bir bölümü arazinin eğimli yapısına bağlı olarak benzer şekilde örülmüş olabilir.

Fırıncık Doğu Yerleşimi'nde mahalle yapılanması görülmekle beraber yine benzer biçimde bunlar bir bölümü basamaklı eğimli sokaklarla birbirine bağlıdır. Doğu Yerleşim'de teraslamalar ve yapılararası boşlukların düzenlemesiyle yerleşim boyunca kuzeybatı-güneydoğu yönlü paralel sokaklar bulunduğu gibi yukarı-aşağı (kuzeydoğu-güneybatı) yönlü sokaklar da bulunur.

Fırıncık Batı Yerleşim'de şarap işliği bulunmaktadır[154] ancak fulkrum yuvası ve ezme taşı ile zeytinyağı üretiminin de yapıldığı anlaşılmaktadır. Batı Yerleşim çevresinin yapılaşmaya açılmadan olduğu gibi üretime ayrıldığı düşünülmekte ve tarım terasları yerleşimin güneybatısında izlenebilmektedir. Fırıncık Yerleşimi, Neapolis gibi konut mimarlığı ve şehirciliğin anlaşılması açısından özgün veriler sunmaktadır.

[154] Bkz. B-1 Yapısı.

3.4 Mimarisi

Fırıncık Yerleşimi'nde mimarinin arazi yapısıyla birlikte ihtiyaçlara göre şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Doğu Yerleşim içerisinde büyüklü küçüklü yapılar arasında tek bölmeli olanların yanında çok bölmeli olanlar da bulunmaktadır. Buna ek olarak bazı yapıların tamamında ve/veya bazı bölümlerinde iki katlı düzenlemeler görülür **(Plan 16)**. İki katlı yapılarda hatıl yuvası ya da hatıl oturtma yerleri görülmektedir **(Resim 41, 85)**. Ayrıca bazı yapıların korunmuş bölümlerinde kapı ve pencere açıklıkları halen izlenebilmektedir **(Resim 50, 55)**. Pencereler iki bölmeli olabildiği gibi tek bölmeli de olabilmektedir. **(Resim 56, 108)**. Bunun yanında bazı pencerelerde yağmur suyunun tahliyesi için kanal izleri de mevcuttur **(Resim 58, 60-62)**. İçe doğru açılan iki kanatlı ahşap pencere kanatlarının hareketi, dış kenarlardaki dikey milin oturduğu dairesel bir çift oyuntu vasıtasıyla sağlanmıştır. Üst katların pencereleri ışığı almak için daha geniş tutulmuşken alt kat pencereleri daha dardır **(Resim 57)**. Sövesinde sürgü izi olan kapı örnekleri mevcuttur **(Resim 104)**. Doğu Yerleşim'de elde edilen parçalar ışığında, yapıların kiremit çatı ile örtüldüğü söylenebilir **(Resim 26)**.

Doğu Yerleşim'de coğrafi yapının işlenebilir kayalık olması, teraslama ve/veya yapıya yer açma işlemleri sırasında kesilen kayalıkların bloklara dönüştürülerek yapılarda kullanma olanağı sağlamıştır. Bazı yapıların üzerinde bulunduğu kayaç ile duvarlarında kullanılan taşların aynı özellikte olması yapı taşlarının kayaç zeminden kesilerek alındığını, dolayısıyla zeminin kısmen taş ocağı olarak kullanıldığını ve hem iş gücünden hem de taşımadan tasarruf sağlandığını göstermektedir **(Resim 57)**. Ayrıca az miktarda da olsa yerel malzeme olan konglomera cinsinden taşlar da tercih edilmiştir **(Resim 27, 111)**. Duvar örgüsünde taşlar harçsız olarak birleştirilmiştir. Doğu Yerleşim yapı duvarlarında nadiren isodom, daha fazla oranda ise pseudo isodom tarz tercih edilmiştir **(Resim 153a, 154a, 155a, 156a, 157a)**. Yapıların hemen hepsinde çift cidarlı duvar örgüsü uygulanmış, dış cidar daha kaliteli ve büyük, iç cidar ise formsuz ve daha küçük taşlar ile örülmüştür **(Resim 50, 58, 66)**. Yapıların duvar işçiliklerinde görülen nitelik farkı, alanda konumlanan yapıların niceliklerini –ya da önemlerini- belirlemede yardımcı olabilecek özellik olarak değerlendirilecektir.

Kuzeydoğu yönünde giderek artan eğimli arazide konumlandırılan Doğu Yerleşim yapı temellerinin nerdeyse tamamı, ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulan açıklığa oturtulmuş, az veya çok zemine gömülmüştür **(Resim 85)**. En azından bir köşesinden arazi içine oturtularak yapı temellerinin daha sağlam olmasının amaçlandığı ve bu yönüyle

yapıların karma teknikte oluşturulduğu gözlemlenmektedir[155]. Ana kayanın tıraşlanmasıyla elde edilen duvar eğer tamamen toprağa gömülü ise formsuz küçük taşlarla iç tarafı örülmektedir. Duvarın boyu eğer arazi yüksekliğini aşıyorsa kalan bölüm taş örgü ile tamamlanmaktadır. Bununla birlikte ana kayanın tıraşlanarak doğal haliyle kullanıldığı yapı örnekleri de mevcuttur **(Resim 112)**.

Doğu Yerleşim içerisinde görülen bir başka önemli konu değinildiği gibi sokak ve basamaklı sokaklardır. Yapılararasında bağlantıyı sağlayan sokaklar yer yer korunmuş ve izlenebilmektedir. Yapı girişleri bir sokağa açılmaktadır. Alanda ara ara halen görülebilen basamaklar, ya bağımsız kireçtaşı plakaların üst üste oturtulması ya da ana kayanın veya büyükçe bir kaya bloğunun oyulup şekillendirilmesiyle oluşturulmuştur **(Plan 10, Resim 21-23)**.

Doğu Yerleşim içerisinde etkin kullanılan bir başka unsur set/teras duvarlarıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi özellikle kuzeydoğu tarafta yükselen Tahtalı Dağı'nın kayalık eteklerinden koparak düşen kaya parçalarının eğimin de etkisiyle yerleşimi oldukça tehdit ettiği ve yaşamı etkilediği anlaşılmaktadır **(Resim 28-29)**. Bu nedenle bazı yapıların kuzeydoğu üst bölümlerinde, formsuz iri taşlarla oluşturulmuş teras duvarları taş düşmelerine karşı bir set biçiminde kullanılmıştır **(Resim 109)**. Yine bazı yerlerde, düzeltilen ve üzerinde yapıları taşıyan zeminin alt tarafları (güneybatı-batı) set duvarları ile desteklenmiştir **(Resim 30-31)**. Buna ek olarak bazı sokakların kuzeydoğuya veya doğuya bakan yüzleri de set duvarlarıyla güçlendirilmiştir **(Resim 32-33)**.

Güneydoğu-güney-güneybatı bölümlerinin yüksek kayalıklar ile doğal bir korunmaya alınmış olmasından dolayı bu alanda savunma amaçlı sur yapısı bulunmamaktadır. Ancak vadinin özellikle kuzeybatı sınırında testere biçiminde yüksek set duvarları inşa edilmiştir **(Resim 34)**. Formsuz taşlar ile harçsız olarak inşa edilen bu set duvarlarının savunma amacının yanında toprak kaymasını engellemek amacıyla, yani üstte yapıları taşıyan zeminin desteklenmesi maksadıyla konulduğu söylenebilir. Teras duvarlarının 90°'lik açılarla kırılarak testere biçiminde yapılandırılmasıyla üstten binen yükün duvara eşit bir şekilde dağıtılmasının

[155] Örneğin Belen (Erentepe) yerleşiminde sarp kayalık arazi yapısına bağlı olarak yüksek ve güçlü teraslarla konut alanları elde edilmiştir. Tepeye yaslanarak arka duvarı tamamen kayadan yararlanılarak oluşturulan karma konut örneği bulunmaktadır. Çevik 2008a, 54 vd.; Çevik 2015, 452 vd.; Yine Myra'nın 10 km güneybatısında bulunan İstlada'da çoğunlukla ana kayanın olanaklarından faydalanarak alt ve arka kesimleri oluşturulmuş, sağlam yapı tekniği ve malzemesiyle yükseltilmiş yapılar çoğunlukla karma özelliktedir. Çevik 2015, 314-315.

amaçlandığı ifade edilebilir. Bunun dışında vadi kenarında yine savunmayı ve zemini destekler nitelikte yer yer bağımsız set duvarları da görülür **(Resim 35)**.

Batı Yerleşim yapılarında genelde formsuz taşların kullanılmasıyla oluşturulan duvar işçilikleri bulunur **(Resim 171)**. Ancak dışbükey bosajlı kesme blok taş kullanılan duvar örneği de mevcuttur **(Resim 173)**. Doğu Yerleşim'de olduğu gibi taşlar harçsız olarak birleştirilmiştir. Bununla birlikte Batı Yerleşim yapıları Doğu Yerleşim yapılarına göre daha yatay ve çok bölmelidir **(Plan 35-37, Resim 171, 178)**. Hiçbir yapıda iki katlılık tespit edilememiştir. Bazı yapıların girişleri görülebilmektedir **(Resim 174, 176)**. Batı Yerleşim yapılarının temellerinin de genelde arazinin eğimine göre en az bir duvarının tamamının veya bir bölümünün ana zeminin yontulmasıyla içeriye oturtulduğu görülür **(Resim 172)**. Doğuda olduğu gibi yukarıdan gelen taş parçalarının oluşturduğu etki bulunmadığından ve de arazinin daha az eğime sahip olması nedeniyle yapıların üstünde veya altında teras duvarlarına gerek duyulmamıştır **(Plan 5-6, 8, Resim 15)**. Batı Yerleşim arazisi üzerinde, geçen zamana bağlı olarak toprak veya çam pürenlerinin yoğun yığıntısı sokakların tespitini engellemektedir. Buna rağmen, Doğu Yerleşim'e göre daha plansız dizilime sahip yapılararasındaki ulaşım anlaşılabilmektedir **(Resim 178)**.

Batı Yerleşim'in yaklaşık 200 m güneybatısında bir kot daha aşağıda nekropol alanı yer almaktadır **(Resim 180-183)**.

Batı Yerleşim'in yaklaşık 80 m güneydoğusunda ve yukarıya göre 25 m daha düşük kotta (840-850 rakımda) bağımsız duran iki adet yapı daha bulunmaktadır. Bu yapılardan güneybatıda olan ve büyük oranda yıkıldığından kareye yakın yamuk planı zorlukla seçilebilen tek bölmeli yapının etrafı büyük kireçtaşı bloklardan oluşan geniş bir duvar ile çevrilidir **(Resim 184-185)**. Bu duvarın kuzeydoğu dış köşesinde yine formsuz taşlarla oluşturulmuş yamuk bir yapı daha mevcuttur **(Resim 186)**.

Batı Yerleşim'in yaklaşık 100 m güney-güneybatısında yüksekliği 30-80 cm arasında değişen kuzeydoğu-güneybatı yönlü teras duvarları bulunmaktadır **(Resim 36)**. Teras duvarları "S" biçiminde yumuşak kavislere sahip iken formsuz taşların harçsız bir şekilde birleştirildiği görülür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
FIRINCIK DOĞU VE BATI YERLEŞİM

4.1 Doğu Yerleşim

Konumu, yapılarının niteliği ve sayısı ile Fırıncık Yerleşimi'nin ana çekirdeğini veya merkez yerleşimini teşkil etmektedir. Şehircilik ve mimarisi bağlamında içinde bulunan bazı yapılar barındırdıkları özellik/özellikleriyle diğerlerinden farklılık göstermekte ve önemli bilgiler sunabilmektedir.

4.1.1 Önemli Değerlendirilen Yapılar

4.1.1.1 D-1 Yapısı

Yerleşimin batı yöndeki girişinde ve en düşük kotta karşılaşılan yapı topluluğu içerisindedir **(Plan 19, Resim 37)**. Güneybatısında yer alan D-2 Yapısı'ndan 3.50 m'lik uzaklıktadır. Tek mekânlı gibi görünmekle birlikte güneydoğu yönde izlenen taş sırası iki bölmeli olasılığını arttırmaktadır. Korunmuş kuzeybatı köşe duvarının yüksekliği yaklaşık 2.5 m'dir. Yapı duvarları genelde dörtgen ya da dikdörtgene yakın formlu, büyüklü küçüklü bosajlı taşlar kullanılarak oluşturulmuş harçsız bir örgü tekniğine sahiptir ve bu duvar işçiliğinin benzerleri başkaca yapılarda gözlenmiştir[156]. Duvarlarda taşların formlarının birbirine uydurulamayan ve/veya eksik kalan bölümlerine, formu uygun küçük taşların kesilerek yerleştirildiği görülmektedir **(Resim 38)**.

Yapının 1.05 m genişliğindeki girişi kuzeybatıya bakan cephesindedir. Kapının kuzeydoğu üst tarafında bulunan 0.70 m genişliğindeki açıklık pencereye aittir. Yağmur tahliye kanalı bulunmayan pencere eşiğinde toplam dört adet 0.02 m çapında oyuk bulunmakta olup bunlar dikey parmaklık yuvalarıdır[157]. Pencerelerin dikey parmaklık ile güçlendirilmesiyle yapıda güvenlik arttırılmıştır **(Resim 39)**.

Yapının güneybatı duvarı daha çok temel seviyesinde izlenebilmektedir. İçerisindeki dolgu yoğunluğu ve herhangi bir buluntuya rastlanmaması yapının işlevi hakkında kesin tespit yapılmasını güçleştirmektedir. Ancak yerleşimin batı ve ana girişine yakın olması, D-2, D-3, D-4 ve D-5 olarak adlandırılan önemli ve kamusal olabilecek yapılara yakın konumu, duvarın

[156] Kolb 1989, 62-63 Res. 102; Özgen 2002, 57 vd.; Özgen 2008, 899 vd.
[157] Benzer örnek için bkz. Varkıvanç 2007, 59 Res. 5.

nitelikli işçiliği, bir konuttan daha çok kamusal bir yapı olarak nitelendirilmesini gerektirmektedir.

4.1.1.2 D-2 Yapısı

Yerleşimin batısında yer alır ve D-1 ile komşudur **(Plan 20, Resim 40)**. Tek mekânı izlenebilen yapı "L" planlıdır ve doğuya devam eden izler büyük bir mekân veya avlu olabilecek alanı göstermektedir. Mevcut durumda yapı duvarlarının bir bölümü ayaktadır. En sağlam kalmış yeri hafif kuzeybatıya bakan cephesi olup yaklaşık yüksekliği 5 m'dir. Duvar örgüsünde harç kullanılmamıştır.

Yapının kuzeydoğu duvarının iç bölümünde bulunan 0.20 m yüksekliğe, 0.18 m genişliğe ve 0.12 m derinliğe sahip hatıl yuvaları yapının iki katlı olduğunu gösteren verilerdir **(Resim 41)**. Ayrıca bu hatıl yuvaları o dönem için de bölgede orman/ağaç zenginliğini gösterebilir[158].

Yapının alt katı ile üst katının duvar işçiliği ve kullanılan bloklarda farklılık görülmektedir **(Resim 42)**. Tüm duvarlarda kesme blok taş kullanılmış ve pseudo isodomos[159] tekniğinde harçsız birleştirilmiştir. Ancak üst kat duvarlarında ise yine aynı teknikte birleştirilmiş blokların daha büyük, daha özenli ve düzenli bir bosaja[160] sahip olduğu

[158] Söz konusu yuvalar ile hatılların oldukça kalın ve dolayısıyla ağır olduğu anlaşılmakadır. Yani bu ahşap malzemenin bol bulunması ve en azından ağırlığına bakılarak yakınlardan getirilmiş olması gereklidir. Öyleyse, yerleşimin çevresinde veya yakın civarında o dönem için orman/ağaç zenginliğinden söz edilebilir. Nitekim Geç Buzul Çağı'nın bitmesiyle günümüzden yaklaşık 10.000 yıl önce başlayan Holosen Dönem'le birlikte Doğu Akdeniz'de ısınma ve yoğun yağmurlar meydana gelir. Bunun bir sonucu olarak önceleri meşe ve çam ormanları sonraları ise sedir ormanları gelişir ve yaygınlaşır. Bkz. Öniz 2010, 10; Akdeniz'in daha iç ve yüksek bölgelerinde ise sarıçam görülür. Bkz. Atalay 2005, 125; Likya Bölgesi'nde Antik Dönem içerisinde çam, meşe ve sedir dışında selvi ağaçlarının varlığı bilinmektedir. Ayrıca maki yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Bkz. Sevin 2001, 138; Lykia'da Antik Dönem'de çam ormanları bulunmaktadır. Bkz. Takmer 2002b, 73; Fırıncık Yerleşimi'nin günümüzde çam ormanı içerisinde bulunduğu gözönüne alınırsa, aktif olarak kullanıldığı dönemde yerleşim ve üretim yerlerinin dışında kalan alanın veya en azından yakın civarının yine benzer şekilde çam ormanıyla kaplı olduğu düşünülebilir.

[159] Pseudo isodomos duvar örgüsü Hellenistik Dönem'de görülmekle beraber, ince ve kalın taş dizelerinin almaşık olarak kullanılmasıyla oluşmaktadır. Bu tarzda derz yükseklikleri birbirinden farklıdır. Bkz. McNicoll - Milner 1997, 37 vd.; Saltuk 1997, 147; Er 2006, 326; Wright 2009, 161; Milan 2013, 264 vd.

[160] Bosaj, kısaca taşların dışa bakan yüzeylerinin pürüzlü ve çıkıntılı biçimlendirilmesi olarak tanımlanabilir. Çıkıntının az ya da çok olmasına veya düzgün ya da düzensiz bırakılmasına göre türlere ayrılabilir. İşlenmemiş veya kabaca işlenmiş türdeki, rustik bosaj olarak adlandırılmaktadır. Bosaj çıkıntısı kesitte bazen yastık benzeri bir şişkinlik oluşturarak bir daire parçasının eğrisini izler. Bu durumda dışbükey bosajdan söz edilebilir. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Karatağ 2013, 77.

görülmektedir[161]. Bu durumda yapının alt katı ile üst katında farklı duvar işçiliklerinin bulunduğu, üst kat bloklarının statiğe aykırı olacak oranda alt kat bloklarından büyüklüğü nedeniyle yapının ilk evrede tek kat planlandığı, ihtiyacın artmasına bağlı olarak ikinci katın sonradan eklendiğini söylemek mümkündür. Olasılıkla alt katın o andaki sağlamlığı göz önüne alınarak üst katta daha büyük taşlar kullanılmış olmalıdır. Örneğin yapının ikinci kat kuzeydoğu duvarının en üst sırasında bulunan tek bir bloğun uzunluğu 3.70 m'dir **(Resim 43)**. Bu taşın bir hatıl gibi kullanılarak duvara düzen vermesinin yanı sıra statiği dengelemek için kullanıldığı da düşünülebilinir. D-2 Yapısı'na üst kat yapılması, güneyinden geçen Doğu Yerleşim'in ana girişinin daha iyi kontrol edilebilmesi düşüncesinden kaynaklı olabilir ve bu nedenle bir kule[162] biçiminde yükseltilmiş olmalıdır. Yani yapıya yükseltilerek daha rahat gözetleme ve kontrol imkanı sağlayan bir işlev kazandırıldığı düşünülebilir. Ancak girişe bakan üst kat yıkıldığından bunu belirlemek bu aşamada mümkün değildir. Ayrıca D-1 ile ortak kullanılma durumu düşünüldüğünde her iki yapının kontrol (nizamiye) amaçlı kamusal nitelikte olduğu önerilebilir.

Yapının kuzeydoğu duvarının dış bölümünde de hatıl yuvaları bulunmaktadır **(Resim 42)**. İçeride kullanılan hatıl yuvaları alt kat duvar taşlarına oyulmuş olup ucu kördür ve dışarı ulaşmaz. Bunların dışarıda kullanılan hatıl yuvalarından farklı bir fonksiyon yüklendiği anlaşılmaktadır. Öncelikle üstte kullanılan taşların ağırlığı ve büyüklüğü düşünülürse ikinci kat yapılırken dış hatıl yuvalarının iskele yuvası olarak kullanılmış olması muhtemel görünmektedir. Ancak yapının kuzeybatısında ikinci katı gösteren sağlam bölümlerin dış tarafında ya da yerleşimdeki bütün yapılarda benzeri biçimde hatıl yuvalarının bulunmaması bu olasılığı zayıflatmaktadır **(Resim 44)**. Bu durumda dıştaki hatıl yuvalarına bakarak, her ne kadar D-1 Yapısı'nın güneybatı duvarı yıkılıp hatıl izi tespit edilememiş olsa da arada bir bağlantının olması daha güçlü bir olasılıktır. Yani iki yapı arasında 3.50 m genişliğinde üstü örtülü bir alanın varlığı söz konusudur, bu durumda iki yapının ilişkili olduğu ve/veya ortak kullanıldığı da düşünülmelidir. Söz konusu hatıl yuvalarına ilişkin üçüncü bir olasılık ise sırtı D-2'ye dayalı bağımsız bir mekâna ait olmalarıdır.

D-2'nin alt kat girişinin kuzeybatıdan olması beklenir. Ancak duvar büyük oranda yıkıldığından tespiti mümkün değildir. Yapının üst kat girişine ilişkin herhangi bir iz

[161] Benzer bosaja sahip duvar işçiliğine örnek Erken Hellenistik Dönem'e yakın tarihli Kuştur Tümülüsü'nün dış duvarları gösterilebilir. Bkz. Varkıvanç 1999, 102 vd. Res. 7-8.

[162] Kule tarzında inşa edilen bir yapı mimari özellikleriyle ilgi çekici olup üst katın duvarına inşa edilen bir bloğun uzunluğu 3.75 m'ye ulaşmaktadır. Adak 2003, 103.

görülememektedir ancak yürüme zemini kotuna inilen güneydoğu yüzden olabilir. Bir başka olasılık ise kuzeybatı yüzde ahşap merdivenlerin kullanılmış olmasıdır.

Yapı içerisinde kalınlığı 0.04 m olan pithos[163] parçası tespit edilmiştir **(Resim 45)**. İçindeki dolgudan dolayı alt kat zemini görülmese de ikinci katın inşaasından sonra alt katın bölge yerleşimlerinde sıkça görüldüğü gibi zeytinyağı, şarap, buğday ve bakliyat vb. besin maddelerinin depolanması amacıyla kullanıldığı söylenebilir.

Yapı, konumu ve duvar işçiliği ile dikkat çekmektedir. İhtiyacın karşılanması amacıyla ikinci katın sonradan eklenmesi, aynı ya da farklı işlevlerde uzun süreli kullanıldığını göstermektedir. Üst kat çıkma zorunluluğunun Fırıncık Yerleşimi'nin ana girişinin kenarında olması ve girişte kontrolün sağlanması gerektiğinden olabilir. Bu durumda üst katıyla düşünüldüğünde bir kontrol (nizamiye) yapısı olabilir. Yerleşimin batı ve ana girişine yakınlığı, D-1, D-3, D-4 ve D-5 gibi önemli ve kamusal olabilecek yapılarla aynı toplulukta yer alması ve duvar işçiliğinin özeni düşünüldüğünde kamusal bir yapı olarak planlandığı olasılığını arttırmaktadır.

4.1.1.3 D-3 Yapısı

Yerleşimin batı girişinde, batı kayalığının hemen uç sınırında bulunmakta ve derin vadiye bakmaktadır. Kuzey, batı ve güneye hakim bir noktaya konumlandırılmış, kuzey-güney doğrultuludur. Dikdörtgene yakın planlı iki mekânlı bir yapıdır **(Plan 21, Resim 46-48)**. Yapının korunmuş en yüksek yeri batı mekânın kuzeybatı köşesi olup yüksekliği yaklaşık 5 m'dir. Doğu mekân büyük oranda yıkılmıştır **(Resim 49)**. Bu mekânın 1.05 m genişliğinde olan girişi kuzeybatı yönlü olmakla birlikte çok belirgin değildir. Batıdaki mekânın 1.60 m genişliğe ve 2.48 m yüksekliğe sahip girişi kuzeybatı yönlüdür **(Resim 50)**. Bu girişin güneybatı yanında ve kapı eşiğinin iç bölümünde 0.10 m çapında oval oyuntunun kapı kanadını taşıyan metal milin oturduğu yuva olduğu anlaşılmaktadır **(Resim 51)**. Antik bazı yapılarda kapıyı taş blok üzerinde bulunan ve yuvaya oturup hareket eden mil taşımakta ve milin dönüş hareketiyle kapı açılıp kapanmaktadır[164] **(Çizim 4)**. Buradaki mil yuvasının simetrisinde eşiğin eksik olmasına bağlı olarak başka bir mil yuvası izi tespit edilememiştir.

---

[163] Pithoslar özellikle zeytinyağı ve şarap depolanmasında kullanılan büyük kaplardır. Hellenistik Dönem içinde de bu tip kullanımı gösteren örnekler fazlaca bulunmaktadır. Bkz. Thompson v.d. 1987, 369; Beestman Kruyshaar 2003, 92; Rotroff 2006, 98-99; Catti - Swift 2014, 113.

[164] Wiegand - Schrader 1904, 304-306; Ginouvès 1992, Lev. 24.1-4; McNicoll - Milner 1997, 8; Reber 1998, 123.

Söz konusu açıklığın 1.60 m genişliği nedeniyle çift kanatlı kapı beklenmelidir[165]. Bu tip kapıların dış hattında çiviler bulunmaktadır[166] **(Çizim 5)**. Çift kanatlı kapı eşiklerinin merkezi noktasında dikey kilit yuvası bulunabilmektedir **(Çizim 6-7)**. Ancak burada bulunmadığından kapı arkadan sürgülenerek kapatılmış olabilir. Yine mandal sistemiyle kapatılması da mümkündür **(Çizim 8)**. Eşik bozulmuş olmasına rağmen iki mil yuvası arasında kapının kapanıp oturmasına yönelik oluşturulan düşük kotlu kademeli hattın bir bölümü mevcut mil yuvasının bitişiğinde zorlukla da olsa seçilebilmektedir. Yine bazı antik kapılarda sövelerin ahşap ile kaplı olduğu eşik üzerindeki izlerden anlaşılabilmektedir[167] **(Çizim 9)**. Ancak bu kapının eşiğinde ahşap ile kaplı olduğunu gösteren iz bulunmamaktadır.

Kapının sağlam sövesinde menteşe sisteminin kullanıldığını gösteren herhangi bir oyuk tespit edilmememiştir. Bu durumda kapı kanatları doğrudan miller vasıtasıyla taşınmıştır. Kapı kanatlarında kullanılan mil sistemi, kapı kanadına sabit milin, mil yuvasına oturup dönmeyi sağlayan bir parçaya bağlanmasıyla sağlanmış olabilir **(Çizim 10)**. Bundan başka yuvalara dikey oturan mile geçirilen hareketli silindirlerin arasına yine bir ucu mile takılan diğer kısmı ise kapıya sabitlenen tek kollu menteşe benzeri düzenekle kapının mil tarafından taşınması ve açılıp kapanması sağlanmış olabilir **(Çizim 7)**.

Yapının dış cephesinde oldukça düzenli dışbükey bosajlı pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği görülür. Duvarların birleştiği kuzey köşe bölümünde dikey kazıma bir hat veya köşe profili ile yapı vurgulanmıştır **(Resim 47, 52)**. M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bazı yapıların dış cephelerinde bu tip köşe profili örnekleri bulunmakla birlikte Hellenistik Dönem yapılarında kullanımı yaygın bir şekilde devam etmiştir[168]. Yapının iç cephesinde ise küçük formsuz taşlarla oluşturulan yine harçsız bir duvar örgüsü bulunur **(Resim 53)**. Böylece

---

[165] Hellenistik Dönem yapılarında çift kanatlı kapı kullanılmasına ilişkin bkz. Wiegand - Schrader 1904, 304 Res. 323; Koency 1997a, 55; McNicoll - Milner 1997, 8.

[166] Bu dönemde ahşap kapı taklidi mermer çift kanatlı kapılarda kanadın dış hattında çiviler görülmektedir. Burada kullanılan çift kanatlı ahşap kapının da benzer şekilde dıştan çivili olması beklenir. Zaten her bir kanadın yaklaşık 80 cm genişliğinde olduğu düşünülürse, kapı kanadını oluşturacak dikey ahşap plakaların bir arada tutturulması için bağlayıcı nitelikte özellikle yatay ahşap parçaların ve çivilerin kullanılmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında masif kapı kanadı hareketlendirilip tezyin edildiğinden bu çiviler ayrıca dekoratif amaçlı kullanılmış olmalıdır. Örnek için ayrıca bkz. Haagsma 2003, 46 Res. 2.10.

[167] Ginouvès 1992, Lev. 22.2; Reber 1998, 122-123.

[168] Priene, Kaunos, Karia Bölgesi'nden Eski Latmos ve Troas Bölgesi'nden Neandria'da M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen yapıların dışında kullanılan köşe profili örnekleri için bkz. Özgen 2002, 57-58; Özgen 2008, 902; Bundan başka Hellenistik Dönem içerisinde yapıların dış köşelerinde kullanılan köşe profili örnekleri için bkz. Wiegand - Schrader 1904, 78 Res. 46, 238 Res. 231; Durukan 2004, 59-62 Res. 8-9, 12-13; Saner 2008, 1092; Türkmen 2011, 272 Res. 9; Coulton 2012, 153 Res. 15.22.

yapı içten ve dıştan olmak üzere çift cidarlı duvar örgülüdür. Hellenistik Dönem'de çift cidarlı duvar örgüsü mimari bir özellik olarak yapılarda görülmektedir[169].

Kuzeybatıya bakan cephede bulunan yüksekliği 0.90 m, dıştan genişliği 0.40 m, içten genişliği ise 0.48 m olan ikili pencereler büyük oranda halen ayaktadır **(Resim 54-56)**. Bu pencerenin tam altında ikinci bir pencere daha görülmektedir **(Resim 57)**. Bununla yapının iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Ana kayanın 0.70 m üzerinden başlayan bu ikinci pencere ile muhtemelen batıda kalan odanın ana kayaya denk gelen bölümü içten tıraşlanarak derinleştirilmiştir. Ancak içerideki yoğun dolgu nedeniyle oda zemini görülememektedir **(Resim 54)**. Üst katta batıya bakan duvarda yer alan pencerden başka kapının hemen kuzeybatı üstünde ikinci bir pencere izi daha bulunmaktadır. **(Resim 58)**. Bundan başka batıya bakan tarafta başka bir pencere izi daha yer alır **(Resim 59)**. Pencerelerin eşik bölümünde akıtma kanalı bulunmaktadır. Bunlar yağmur suyunun tahliyesi için kullanılmaktadır[170] **(Resim 58, 60-61)**. Bunun yanında ikili pencerelerin herbir eşik bölümünün dış köşelerinde simetrik birer adet oyuntu bulunmakta ve bu oyuntuların tam üstüne doğru köşe bölümlerinin yuvarlatıldığı görülmektedir. Böylece bu oyuntulara silindirik dikey birer milin oturduğu ve iki kanatlı ahşap pencerelerin içe doğru açıldığı anlaşılmaktadır **(Resim 62)**. Öyleyse, yapıda kullanılan herbir pencere iki göz, toplam dört kanattan oluşmaktadır **(Resim 63)**. Söz konusu yapıda iki kanatlı ana kapıda olduğu gibi pencerelerde de kullanılan millere ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Bununla beraber, her gözde her bir kanadın yaklaşık 0.20 m genişliğinde olduğu düşünülürse ikili kapı kanatlarına göre oldukça hafif kalan pencere kanatlarının metal yerine ahşap mil vasıtasıyla açılıp kapandığı düşünülebilir. Bu durumda pencere kanatlarının mile geçmeli olarak tutturulması veya mil ile kanadın tek seferde bütünleşik olarak imal edilmesi de mümkündür. Bunun dışında çift kanatlı ana kapıda olduğu gibi çift kanatlı ikili pencerelerde de metal mil kullanılmış olabilir. Bu durumda iki kanatlı kapıdakinin benzeri mil sisteminin uygulanması da mümkündür **(Çizim 7)**. Pencere kanatlarının birleştiği noktada dikey kilit yuvasına ait izin bulunmaması nedeniyle yine ana kapıda olduğu gibi ikili pencereler de mandal veya sürgü ile kilitlenmiş olmalıdır. Buna ek olarak, ikili pencereleri bölen dikey merkezi taşın, içte kalan pencere kanatlarının rahat açılmasına yönelik olarak yapı içine doğru "V" biçiminde daraldığı görülmektedir **(Resim 56)**.

[169] Hellenistik Dönem yapılarında çift cidarlı duvar örgüsü örnekleri için bkz. Kupke 1992, 50 Res. 80-81; Saner 2008, 1092; Coulton 2012, 146 Res. 15.10.

[170] Varkıvanç 2007, 55 vd.

Klasik Dönem'de Likya kıyılarının korsanlık/haydutluktan etkilendiği anlaşılmaktadır[171]. Bununla birlikte, bu dönemde Pisidyalılar'ın çevre bölgelere yağma akınları düzenledikleri bilinmektedir[172]. Nitekim Makedonyalı Büyük İskender Phaselis'e geldiğinde Pisidyalılar'ın kartal yuvasını andıran, savunulması kolay dağ kentlerinden, çevre bölgelerdeki yerleşimlere saldırıp yağma faaliyetinde bulundukları anlaşılmaktadır[173]. İskender'in ölümünden sonra ardılları arasında süregelen mücadeleler ve sonucunda ortaya çıkan otorite boşluğunda Hellenistik Dönem'de Likya ve çevresinin giderek artan korsan/haydut sorunundan fazlaca etkilendiği, kıyılarda olduğu gibi kırsal alanlarda da güvenlik sorunlarının bulunduğu ve can-mal güvenliğinin büyük risk altında olduğu anlaşılmaktadır[174].

Can ve mal güvenliği açısından son derece önemli olan kule yapılarına ilişkin örnekler Klasik Dönem'de mevcuttur[175]. Hellenistik Dönem'de de bu tip kulelerin savunma, gözetleme, haberleşme amacının yanında, tarım arazileri ile üzerindeki ürünlerin korunmasına yönelik kullanımının artarak devam ettiği anlaşılmaktadır[176]. Bu kuleler kentlerin yakınlarında olabildiği gibi yüksek tepelere, dağ zirvelerine veya kayalık burunlara inşa edilmişlerdir[177].

---

[171] Peloponnes Savaşı sırasında Atina ile mücadele eden Spartalılar korsan/haydutları desteklemiştir. Atina, M.Ö. 429 yılında Likya ve Karia kıyılarında Peloponnesoslu korsanlara engel olmak maksadıyla Melesandros komutasında 6 gemiyi göndermiştir. Atina'nın müttefiklerinden limanlarında korsan gemisi bulundurulmaması ve korsan/haydutlara karşı önlemler alınması istemine ilişkin bkz. Öztürk 2006, 29-30.

[172] Öztürk 2006, 29-30.

[173] Pisidya soyundan "Marmaralılar" olarak adlandırılan bir halkın İskender'in gelmesinden önce Phaselisliler'in ekinlerini yağmaladıkları ve kadınlarını kaçırdıkları belirtilmektedir. İskender'in bunların üzerine günübirlik bir sefer yaptığı, karşı koymaya çalışan halkın, eşlerini, çocuklarını ve kendilerini ateşe verdikleri, kuşatmadan sağ kurtulanların ise dağlara kaçtığına ilişkin bkz. Öztürk 2006, 32; Tüner 2008, 40-41; Dinç 2010, 118-120; Tekin 2011b, 62; Ayrıca Marmara, Kavak Dağ üzerinde bulunan Mnara'ya lokalize edilmektedir. Bkz. İplikçioğlu v.d. 2001, 244-245; İplikçioğlu 2002, 130 Dipnot 8; Tüner 2008, 25-42.

[174] Hellenistik Dönem'de korsan/haydut sorunuyla ilgili detaylıca bkz. Semple 1916, 150; Sartre 1995, 102 vd.; Öztürk 2006, 44-45; Arslan - Tüner Önen 2011, 190.

[175] Kyaneia çevresinde Klasik Dönem'e (M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren kullanılmış) tarihlendirilen kule çiftlik yapıları tespit edilmiştir. Bu yapıların asıl amacı zeytin ya da üzüm üretimine yöneliktir. Bkz. Kolb 1997, 482-483; Antalya İli, Kumluca İlçesi, Mavikent Mahallesi (Beldesi), Aktaş Harabeleri/Asartepe Mevkii'nde bulunan Gagai'nin erken dönem mimari örneklerini barındıran Yukarı Akropol'de bulunan kalenin kuzeybatısındaki en yüksek noktada (denizden 162 m yükseklikte) Geç Klasik-Erken Hellenistik tarihli ve iki odalı bir kule bulunmaktadır. Kule 8.10x18.00 m ölçülerinde, duvarı ise 1.55 m kalınlığında olup dikdörtgen bir planı bulunmaktadır. Bu kulenin doğu tarafında ikinci bir kule daha yer almasına ilişkin bkz. Çevik v.d. 2008, 149-150.

[176] Hellenistik Dönem'de Küçük Asya'nın birçok yerinde savunma, gözetleme veya tarımsal ürünlerin korunmasına yönelik kule örnekleri görülmektedir. Örneğin Sillyon Antik Kenti yakınlarında Pamfilya Ovası'nı kuzeyden sınırlayan dağ silsilesinin üzerinde kayalık ve ulaşılması zor bir tepenin batı yamacına konumlandırılmış olan kule vasıtasıyla Pisidia tarafından gelen geçişler kontrol altına alınmıştır. Bkz. Özer v.d. 2011, 213; Dağlık Kilikya'da farklı amaçlarla yapılmış kule yapıları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları

Yükseklikleri ile çok katlı olan kulelerin kat tabanlarında malzeme olarak ahşap (kereste) kullanılmıştır. Ağaç işçiliği, kulenin kat tabanları dışında, kapı ve pencere ile bunların çerçevelerinde ve çatılarında tercih edilmiştir[178].

D-3 Yapısı'nda alt kata açılan bir dış kapı tespit edilememiş olmakla birlikte yapının içinde ahşap tabanın bir bölümünden alt kata giriş verilmiş olmalıdır. Bununla beraber alt kat zeytinyağı, şarap veya tahıl gibi ürünlerin muhafaza edildiği veya saklandığı bir depo olabilir[179].

D-3 Yapısı'nın üst örtüsüne ilişkin herhangi bir iz bulunmadığından kullanılan çatı sisteminin ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Bununla beraber alanda görülen kiremit parçalarıyla kiremit örtülü bir çatı olduğu anlaşılmaktadır. Burada kullanılan çatı Hellenistik Dönem içinde de yaygın kullanılan beşik çatı olabilir[180] **(Çizim 11)**.

Yaptığımız çalışmalarda tespit edilemeyen ancak D-3 Yapısı'nın ana girişi üzerinde kullanıldığı anlaşılan[181] İon başlıklı ve aslan kabartmalı lento önemlidir **(Çizim 12, Resim 64-**

---

akropol kuleleri olup yerleşimleri korumak üzere inşa edilmiştir. Yine iç bölmeli ev kulelerinin yanında çevrelerindeki tarım arazilerini korumak için yapılmış gözetleme kuleleri bulunmaktadır. Şurada: Durugönül 1997, 253-254; Ayrıca bkz. Durugönül 1998, Durukan 2004, 41 vd. ; Bunun yanında Likya Bölgesi'nde kule çiftlik örnekleri için bkz. McNicoll - Winikoff 1983, 311-323; Koency 1997a, 13 vd.; Koency 1997b, 101 vd.; Çevik 2010, 188.

[177] Alp 1998, 27.

[178] McNicoll - Winikoff 1983, 318; Sillyon Antik Kenti'nde bulunan Hellenistik kulede katlararası geçişin ahşap konstrüksiyon ile sağlanmasına ilişkin bkz. Özer v.d. 2011, 210.

[179] Tahtalı Dağı'nın teleferik alt istasyonu kuzeydoğu bitişiğinde tahkimatlı bir yerleşimin yaklaşık 2 km güneyinde Hellenistik kule çiftlik yapısı tespit edilmiştir. Bu yapı düzgün kesilmiş iri bloklarla oluşturulmuş duvarlara sahip olup iki katlıdır. Yapının üst katı çiftlik sahibi şahsın yaşadığı konut olup alt katı üretimin stoklandığı depodur. İç bölümü ikinci bir duvarla örülü yapının kapı ve penceresi görülebilmektedir. Kule çiftlik yapısına kuş uçuşu 50 m mesafe bulunan bir yerleşimin çevresinde tarım terasları, iki mekânda tespit edilen zeytinyağı işliği ve işlik parçaları belirlenmiş olup kule çiftlik yapısıyla ilişkilendirilerek üretimin kule çiftlik sahiplerine ait olduğuna ilişkin bkz. Kızgut - Akalın 2012, 132-133; Ayrıca bkz. Dağlık Kilikya'da bir çiftliğin parçası olmaktan ziyade bağımsız olarak tek başına duran bazı kule yapıları hafif tepeler üzerinde yükselerek koruma ve gözetleme işlevi yüklenmişken çevrelerinde bulunan zeytinyağı ve üzüm işlikleri ile tarımsal yönünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kuleler tehlike zamanlarında ürünlerin depolanmasında işlev görüyor olmalıdır. Bkz. Durugönül 1997, 254.

[180] McNicoll - Winikoff 1983, 316 III.4; McKay 1998, 23; Darling 2004, 164.

[181] Örenyerine girişte, batıya bakan biri normal, diğeri ufak boyutlu iki kapının yer aldığı ve kaliteli taş işçiliği gösteren adeta sur gibi sağlam kapı lentosu üzerinde, iki yarım İon sütunun arasında, sağ pençesini yukarı kaldırmış bir aslan tasviri bulunmaktadır. Bayburtluoğlu 2004, 99; Güneyde sarp düşen kayanın üzerinde iyi korunmuş yapının girişi üzerindeki yerinden düşen lento bloğu üzerinde bir aslan kabartmasının bulunduğu, bu binanın kuzeybatısında kule biçiminde inşa edilen yapının ikinci katının kısmen korunduğu ve üst katın duvarına inşa edilen bir bloğun 3.75 m uzunluğa ulaştığı belirtilmiş olup bu bloğun ait olduğu yapının fotoğrafı verilmiştir. Adak 2003, 103; Girişlerinin batıya baktığı belirtilmiş olsa da hafif kuzeybatı yönlü girişleri olan bu yapı D-3 Yapısı'dır. Ayrıca her ne kadar kuzeybatısında kaldığı belirtilse de aslında hafif kuzeydoğuda bulunan ve bir bloğu 3.75 m uzunluğa ulaşan ve fotoğrafı verilen yapı da D-2 Yapısı'dır. Bu

65). Özellikle İon sütun başlığı volütlerinin merkezinde zorlukla seçilebilmekle beraber birer rozet? olabilir. Volüt merkezinde rozet taşıyan İon başlık örnekleri nadir olmakla birlikte M.Ö. 6. yüzyıl ortalarından itibaren görülür[182] ve bu tip başlıkların kullanımı Hellenistik Dönem içerisinde de devam etmiştir[183]. Böylece D-3'ün Hellenistik Dönem özelliğindeki genel durumuna volüt merkezinde rozet bulunan? İon sütun kabartması da uymaktadır.

D-3 Yapısı'nın bir heroon mu yoksa bir propylon mu olduğunun kuşkulu olduğu belirtilmekle birlikte bir propylon olabileceği, ancak belki işlev değiştirerek farklı bir amaçla kullanılmış olabileceği belirtilmiştir[184]. Ayrıca D-3'ün bir bouleterion olabileceği bir başka öneridir[185].

Üzerinde bulunduğu kayalık zeminden yaklaşık 50 m yüksekte olduğundan, D-3 Yapısı doğal olarak bir kule pozisyonundadır. Söz konusu kayalığın tam uç kısmında kuzeybatı-batı-güneybatıya hakim konumuna ek olarak bu yönlere hitap eden pencerelerle donatıldığı gözönüne alındığında, gözetleme ve dolayısıyla savunma amaçlı askeri bir işlevinin bulunduğu anlaşılmaktadır **(Resim 66-67)**. Yapının hafif güneybatıya bakan yan tarafının bir insanın yürümesine imkan verecek şekilde yaklaşık 2 m genişliğinde tıraşlanması herhalde ihtiyaç olduğunda daha dikkatli ve pencerlere göre rahat biçimde gözetleme amacına yönelik yapılmış olmalıdır **(Resim 52)**. Bununla beraber tarımsal üretimin ana merkezi olan ve kuzeybatı-batı yönünde kalan Batı Yerleşim'i yüksekten görmesiyle yapının tarım arazileri ile üzerindeki ürünlerin korunmasına yönelik kule çiftlik yapısı işlevinin bulunduğu düşünülebilir. Ancak üretim alanına uzak mesafesi gözönüne alınırsa yapıyı tam anlamıyla bir kule çiftlik yapısı olarak tanımlamak mümkün görünmemektedir.

---

bilgilerle yaptığımız çalışmalarda tespit edilemeyen İon sütunları arasındaki aslan kabartmalı lentonun D-3 Yapısı'na ait olduğu kesinleşmektedir.

[182] Meritt 1996, 163-165 Res. 28-29, Lev. 44. 18-19, Lev. 45; M.Ö. 5. yüzyıl örnekleri için bkz. Baran 2010, 53, 140, Lev. 42.1, 44.9-10;

[183] Volüt merkezinde rozet taşıyan Hellenistik Dönem örnekleri olarak Magnesia Artemis Tapınağı ve Teos Dionysos Tapınağı'nda kullanılan İon sütun başlıkları gösterilebilir. Bkz. Rumscheid 1994, 25, 48 Lev. 88.1, 186.3; Şahin 2002a, 6 vd. 145.51; Demirtaş 2006, Lev. 1.

[184] Yapının bir heroon mu yoksa bir propylon mu olduğu kuşkuludur. Yapının batı ve özellikle güney duvarı üzerindeki düzgün bloklarla biten ve seyirdim yerine benzeyen görüntüsü, bunun bir propylon olarak düşünüldüğünü, sonradan belki işlev değiştirerek farklı bir amaçla kullanıldığı düşüncesine dayanak oluşturmuştur. Bkz. Bayburtluoğlu 2004, 99.

[185] Yapının büyüklüğü, bosajlı ve blok taşlardan yapılmış olması ve kabartmalı eleman bunun bir kamu binası olduğuna işaret etmektedir. Yapının kentin danışma meclisi (bouleterion) olarak kullanılmış olması olasılık dâhilindedir. Bkz. Adak 2003, 103.

D-3 Yapısı'nın heroon[186] veya bouleterion[187] olarak kullanıldığına dair herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Doğu Yerleşim'in girişinde yer alan yapının bir propylon[188] olması da mümkün görünmemektedir. Çünkü yapı ve kapıları propylon için hem yeterince anıtsal değildir ve hem de önemli bir alan ya da büyük bir yapıya giriş vermemektedir. Ancak daha eski dönemlerden beri benzer/yakın kompozisyonla özellikle kent kapılarında koruyucu vasfıyla aslan tasviri görülür[189]. Aslan kabartmalı lentoya ek olarak, hafif kuzeybatı yüzündeki duvar işçiliğinin son derece nitelikli ve vurgulu olması düşünüldüğünde, D-3 bir propylon olmasa bile, onun vasfını üstlenen bir yapı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Doğu Yerleşim ana girişinin D-3 Yapısı'nın önünden olduğu anlaşılmaktadır. D-3, gözetleme ve savunma amaçlı askeri yapı işlevinin dışında kent girişinde propylon benzeri bir işlev üstlenen ve giriş-çıkışların denetlenmesi bağlamında kontrol özelliği de bulunan bir yapı olmalıdır[190].

D-3 Yapısı'nın kontrol işlevine bakılarak, Doğu Yerleşim ana girişinin D-1, D-2 ile D-3'ün arasından geçtiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla D-3 Yapısı ana girişi güneyden kontrol ederken, D-1 ve D-2 Yapısı'da girişi kuzeyden kontrol eden yapılar olmalıdır. Bu durum ayrıca ikinci evresinde D-2'nin neden bir kule gibi inşa edilip yükseltildiğinin cevabı olmalıdır.

Stratejik konumu ve üst düzey duvar işçiliği ile D-3, gözetleme, savunma ve kontrol amaçlı askeri özellikte bir yapı olabilir.

---

[186] Heroon, Antik Dönem'de yüceltilmiş kahramanlar için yapılan özel yapıdır. Saltuk 1997, 76; Heroon, tanrılaştırılmış veya yarı tanrılaştırılmış kahramanlara adanmış kutsal alan, mezar anıtı veya tapınakçık olarak tanımlanabilir. Karatağ 2013, 185.

[187] Bouleterion, antik kent meclisi binasıdır. Er 2006, 66; Bouletereionlar genellikle büyük bir salon ve çevresindeki yan mekânlardan oluşur. Tiyatroya benzer şekilde içi basamaklıdır. Sahne yerine prytane (başkan) kürsüsü ya da sunak bulunur. Hellenistik Dönem'de bouleterionlar, bir propylondan geçilerek girilen bir avlu ve bunun arkasında yarım daire veya 'U' planlı amfi biçiminde oturma sıralarından oluşmaktadır. Karatağ 2013, 79. Daha detaylı bilgi için bkz. Saltuk 1997, 41-42; Tekçam 2007, 33-34.

[188] Propylon veya propylaion, bir tapınak, kutsal avlu ya da alana yol gösteren görkemli anıtsal giriş kapısıdır. Propylaion çatılı anıtsal bir kapıdır, propylaea daha anıtsal kompleks yapılar için kullanılır. Er 2006, 323; Propylon büyük bir antik yapıya girişi sağlayan anıtsal kapıdır. İç ve dış mekânlardan oluşan propylon birden fazla geçişlidir. Tekçam 2007, 183; Ayrıca bkz. Saltuk 1997, 145; Karatağ 2013, 336.

[189] Aslanların kent kapılarında kullanımına ilişkin bkz. Shaw 1986, 108 vd.; Akurgal 1998, 216; Moss 2000, 11; Kleiner 2010, 29-30.

[190] Örneğin Kitanaura'da Hellenistik güney giriş yanında savunma amaçlı bir kontrol (nizamiye) yapısı bulunmaktadır. Kızgut v.d. 2009c, 396.

4.1.1.4 D-4 Yapısı

Yerleşimin güneybatı bölümündeki yapı topluluğu içerisindedir ve D-3 ile D-5 yapılarına yakın konumlandırılmıştır. Güneybatıya doğru eğimli arazi üzerine inşa edilmiş, formu tam dikdörtgen olmayan yapı tek mekânlıdır ve büyük oranda yıkılmıştır **(Plan 22, Resim 68-69)**. Bosajlı kesme blok taşlarla harçsız örülmüş duvar işçiliği bulunmaktadır. Duvarların korunmuş en fazla yüksekliği 1 m'dir. Yapının yıkılması ile birlikte duvar blokları daha çok batı tarafa düşerek birikmişlerdir. Doğu tarafı ana kayaya dayalı olup bu bölüme içten formsuz taşlarla bir duvar örülmüştür. Belirgin kapı ve pencere izi yoktur. Ancak tespit edilen söve parçasına göre girişin D-5 Yapısı'na bakan güney cepheden olduğu anlaşılmaktadır.

Yapının diğer önemli ve/veya kamusal yapılarla birlikte planlanmış konumu ve blokların özenli işçiliği nedeniyle sıradan bir yapı olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca iç kısmının eğimli olması oturma sıralarının varlığını düşündürmektedir. Ancak yoğun dolgu sebebiyle kazı yapılmadan bunu belirlemek bu aşamada mümkün değildir.

Tek mekânlı D-4'ün 8 m genişlik, 9 m uzunluktaki iç ölçüleri yapının andron olasılığını düşünmeyi gerektirir[191]. Bununla beraber bağımsız andron örneklerinde sundurmalı bir ön giriş ve ana oda bulunur[192]. Ancak D-4 Yapısı'nda sundurmalı ön girişe ilişkin herhangi bir iz tespit edilememiştir. Yapı büyük oranda yıkıldığından duvarlarında pencere ya da niş bulunup bulunmadığı da anlaşılamamaktadır. Yapının andron olarak kullanılması

[191] Andron Antik Dönem sosyal yaşamında önemlidir ve erkekler için ayrılmış mekân veya yapı olarak tanımlanabilir. Andronların ortaya çıkışı M.Ö. 7. yüzyıl ve sonrasında prostaslı evler ile bağlantılı görülmektedir. Önceleri zengin evlerinde kullanılan andronlar M.Ö. 5. yüzyıl ve sonrasında lüks olmaktan çıkarak halk arasında yaygınlaşmıştır. Andronların içerisinde bezemeli duvarlara yaslanan klineler önemlidir. En küçük andronlarda dahi en az üç adet bulunan klinelerin yapımında taş, ahşap veya bronz kullanılmıştır. Andronların asıl kullanım amacı sohbet ve eğlencedir. Müzik, dans, masa oyunları (kuboi, pettia, polis, diagrammismos ve pente grammai) dışında cinsel ilişki, törensel yemek ve içkili aktiviteler için de kullanılmaktadır. Baykan 2007, 1-5.

[192] Labraunda'da Maussollos tarafından yaptırılan Andron B, iki sütunlu sundurmalı bölüm ile 10 m genişliğinde ve 11 m derinliğinde kareye yakın bir cellaya sahiptir. Cellanın arka duvarında zeminden 2 m yüksekte 4.8 m genişliğinde bir niş bulunur. Cella zemini korunamamış olmasına rağmen diğer andronda 1 m genişliğinde 17 stukonun benzerinin Andron B'de de olması gerekir. Cella, nişteki küçük bir pencere ve büyük giriş kapısının dışında güneydoğu duvarda yaklaşık 1.5 m genişlik ve 2 m yüksekliğinde üç pencere ile aydınlatılmıştır. Andron duvarları yerel taş ile inşa edilmiştir ve iç kısmı beyaz stuko ile kaplanmıştır. Yapının ön yüzü tamamen mermerden yapılmışken antalar zengin İon başlıkları ile süslenmiştir. Labraunda'da plan açısından Andron B'ye çok benzeyen ve Maussollos'un küçük kardeşi İdrieus'a atfedilen Andron A Yapısı'da bulunur. Bkz. Hellström 2005, 63-64; Labraunda'da Andron B ve Andron A Yapısı dışında daha küçük boyutlu Andron C Yapısı bulunmaktadır. Bkz. Westholm 1963, 95-96.

durumunda 15-16 kadar kline duvarlara dayalı olarak mekân içine sığabilir. Bununla birlikte mekânın özellikle eğimli iç yapısı oturma sıralarının varlığını anımsattığından androndan daha çok yönetimsel yapı olasılığını arttırır.

Yerleşimin ana girişine yakın konumlandırılmış D-1, D-2, D-3 ve D-5 yapılarının kamusal özellikleri ve oldukça geniş olmasına karşın tek mekânlı kullanılması nedeniyle D-4 Yapısı'nın da konut olmadığı, yönetim veya andron işleviyle kullanıldığı söylenebilir.

4.1.1.5 D-5 Yapısı

Doğu Yerleşim'in güneybatısında, kayalığın uç kısmında bulunmakta, derin vadiye ve denize bakmaktadır. Batı ve güneye hakim bir noktaya konumlandırılmış, kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludur. Kareye yakın hafif yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Plan 23, Resim 70)**.

Güneydoğu cephesinde düz yüzeyli kesme blok taşlardan pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır[193]. Kuzeybatı ve güneybatı duvarlarında genelde dikdörtgene yakın formsuz taş kullanılmıştır **(Resim 71-72)**. Kuzeydoğu duvarı tamamen belirsizleşmiştir. Korunmuş en iyi yeri güneydoğu duvarının yüksekliği ise 3.5 m'dir.

Yapının güneydoğuya yani Akdeniz'e bakan 1.24 m genişliğinde ve 2.40 m yüksekliğinde girişi ayaktadır **(Resim 70, 73)**. Kapı eşiğinin bir bölümü görülürken bir bölümü ise toprak altındadır. Eşik üzerinde sövelerin ahşap ile kaplı olduğunu gösteren herhangi bir iz yoktur. Yine kapı kanatlarını taşıyan mil yuvasına ilişkin iz de tespit edilememiştir. Olasılıkla mil yuvası eşiğin toprak altında kalan kısmındadır. D-3 Yapısı'nda olduğu gibi iki kanatlı bir kapı kullanılmış olmalıdır. D-5 Yapısı'nda yeterli yükseklikte korunmuş duvar bulunmadığından pencere tespit edilmemiştir. Yapı içerisinde oldukça az miktarda açık devetüyü renginde seramik parçası gözlemlenmiştir **(Resim 74)**.

D-5 Yapısı'nın güneydoğu ve güneybatı duvarının kayalık kenarındaki dip kısmı kabaca tıraşlanarak düzleştirilmiştir. Kuzeydoğu yönündeki kayalık alan ise belirsizleşen duvar hattına paralel bir duvar biçiminde kabaca tıraşlanmıştır. Ayrıca yapının kuzeybatı (arka yüz) tarafına paralel bir duvar görülmektedir **(Resim 75)**. Kaya tıraşlamaları ve arkadan bir duvar ile çevrilerek yapı temenos içerisine alınmış gibidir.

Yapının yaklaşık 10 m batısında kayalığın en uç noktasında kabaca tıraşlanarak oluşturulan basamaklı bir bölüm ilgi çekicidir **(Plan 24, Resim 76)**. Boşluğa açılan bu

[193] Hellenistik Dönem tarihli yapıda benzer/yakın duvar işçiliği örneği için bkz. Sayar 2008, 1104 Res. 6.

basamaklı bölümün hafif güneybatıya bakan ve kayalığın kenarını teşkil eden aşağı alt kısmı, çeşitli büyüklükteki formsuz taşlarla örülerek oluşturulan harçsız bir duvar ile kapatılmıştır **(Resim 77)**. Olasılıkla ilk halinde içine en az bir insanın sığıp çalışacağı kadar geniş olan kaya açıklığının dış hattı bu duvar ile kapatıldıktan sonra içi doldurulmuştur. Söz konusu basamaklı alanın, mimari açıdan zorluğuna rağmen böyle bir duvarla güçlendirilmesi kullanılma amacını gösterir. Duvarla desteklenen bu bölümün hem düzeltilmiş kaya düzlüğü hem de konumu nedeniyle basamaklı bir kaya altarı/sunağı olduğu düşünülmektedir **(Resim 78)**.

Altarlar genellikle bir tapınağın ya da tapınağa ait temenosun içinde uygun bir alanda bulunmaktadır[194]. Bunun yanında altarlar açık alanlarda doğal kaya üzerinde de yer alabilir.

Burada altar olarak kullanıldığı düşünülen ve kayalığın kenarında vadi boşluğuna açılan alan kabaca tıraşlanarak düzlenmiştir. Basamaklı altar yaklaşık 5 m uzunlukta ve 2,5 m genişliktedir. Basamaklar ortalama 0.50 m, sunak kısmı ise 1 m enindedir. Üzerinde insan elinden çıkmış sunu çanağı ya da kanal bulunmamakla birlikte altarı enlemesine kavisli geçen doğal bir yarık zaten kanal işlevini görmektedir. Ayrıca, altarın vadi boşluğuna doğru hafif eğimli yapısı sunu sıvısının akmasına olanak sağlamaktadır.

Anadolu'da M.Ö. 2. ve 1. binyılda kayalar üzerinde olasılıkla dinsel tasarımlar görülmektedir. Bu düşünceyle bağlantılı olarak kaya basamakları kayda değerdir. Kaya basamakları Anadolu'nun doğusundan batı kıyılarına kadar yaygın görülmekle birlikte, genelde M.Ö. 1. binyıla tarihlenmektedir. Urartu ve Frigler'de, gerçek işleviyle kullanılan kaya basmaklarının dışında kör biten ya da bir kaya duvarı veya dağ yamacında son bulan yalancı/sembolik basamaklar da bulunmaktadır[195].

Boşluğa çıkan basamaklı altarlar, mihraplı veya sunu çanaklı olsun ya da olmasın tanrının varlığının soyut biçimde ifadesidir. M.Ö. 1. binyılda doğuda (Urartu)[196], batıda (Frigya)[197] ve Likya'da[198] örnekleri görülen boşluğa çıkan basamaklı altarlar kaya

[194] Saltuk 1997, 20; Tekçam 2007, 11.

[195] Naumann 1975, 43 Dipnot 18.

[196] Urartu basamaklı kaya altarları/sunakları için bkz. Işık 1995a, 31-34.

[197] Frigler'in "Matar/Ana" ya da "Matar Areyastin, Matar Kubileye/Kubeleya" isimleriyle saygı gösterdikleri Ana Tanrıça neredeyse tek tapınım gören en büyük İlahi Ana'dır. Frigler'de Ana Tanrıça kültünün en önemli tanıklarından olan basamaklı altarlar ile yuvarlak başlı veya dörtgen gövdeli kaya idollerine ulaşılır. Bazı örneklerde ise stilize edilmiş kavis bulunmaktadır. Bazen de idollerin yerinde oval veya dikdörtgen bir niş olabilmektedir. Frig kaya sunakları için bkz. Tüfekçi Sivas 2002, 336-337; Sivas 2003, 286 vd.; Tüfekçi Sivas - Sivas 2004, 156 vd.; Göynüş Aslantaş Frig kaya gömütünde kaya merdivenleriyle birlikte basamaklı sunak öncelikle -dağın içinde yaşayan-Kybele, yani orgeia thea için bir kült anıtı olarak yorumlanmaktadır.

mihraplarına benzer bir şekilde Ana Tanrıça (Kybele) tapınımına işaret etmektedir[199]. Neolitik Dönem'den beri tapınım gören Ana Tanrı/Tanrıça, Kybele ve Artemis ile özdeştir. Bununla beraber Likya Artemisi'nin, yani Ertemiti'nin[200] gücü Anadolu Dağ Tanrıçası Matarkubileya'da olduğu gibi kayada algılanmaktadır[201].

Yüksek kayalıkların uç kısımlarına inşa edilen, tapınak ya da kutsal alan olarak değerlendirlen örnekler bilinmektedir[202]. Bununla beraber yine yüksek kayalığın uç kısımına konumlandırılmış olan ve Artemis'e adanan tapınak örneği de mevcuttur. Antalya İli, Konyaaltı İlçesi, Doyran Mahallesi, Keldağ üzerinde bulunan Neapolis'te Antalya Körfezi'ne bakan sarp kayalıkların uç kısmına kurulan Artemis Tapınağı in antis planlıdır. Artemis Tapınağı'nın güneyinde in antis planlı ve daha küçük boyutlu bir başka tapınak daha bulunmaktadır. İki tapınak yan yana doksan derecelik açıyla konumlandırılmış olup aynı ön alana açılmaktadır. Tapınakların kuzey tarafında kayaların kesilmesi ve teraslanması ile bir temenos alanı oluşturulmuştur. Temenosun girişleri Artemis Tapınağı'nın kuzey ve güney tarafındandır. Temenosun doğu tarafında ana kaya üzerine stel veya sunak yerleştirildiği

---

Şurada: Işık 2012a, 303-304; Ayrıca Frigler'in kaya basamaklı açık hava kutsal alanları, yani kaya sunaklarını doğu komşusu ve çağdaşı Urartu Ülkesi'ne borçlu olduğu belirtilmektedir. Bkz. Işık 2012b, 269.

198 Işık 1995b, 110-139; Elmalı İlçesi, İslamlar Mahallesi (Köyü) sınırlarında kaya üzerine oyulu basamaklı sunak örneği için bkz. Çevik 1996, 65 Res. 9.

199 Işık 1999, 7; Söğüt v.d. 2002, 143 vd.; Birecikli 2010, 220; Işık 2010, 278; Şimşek - Sezgin 2011, 38-39.

200 Bu konuda bkz. Işık 2012c, 337 vd.; Ayrıca Artemis, Luwi lisanı akrabası yerel Anadolu dili Likçe'de "ertemi" olarak ifade edilmiş ve tüm Likya'da tapınım görmüştür. Artemis'in Kybele ile olan yakın benzerliğine bakarak Anadolu'daki kültsel geçmişinin çok eskilere gittiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Artemis ile Anadolu'nun yerli ana tanrısı arasında kültsel içerik açısından hiçbir farkın bulunmadığı söylenebilir. Ayrıca Akdeniz Coğrafyası'nın hiçbir yerinde Artemis Anadolu'daki gibi yoğun bir tapınım görmemiştir. Artemis kültleri içerisinde isimsel zenginlik görülse de tapınım gören tanrıçanın aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Korkut 2008, 727-731.

201 Işık 2012c, 337-364; Ayrıca Letoon'da M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen bir Artemis tapınağı bulunmaktadır. Bu tapınağın cellasında doğal haliyle bırakılmış bir kayalık bulunmaktadır. Şurada; Albayrak 2008, 137.

202 Örneğin, Mnara Agorası'nın kuzeydoğu üst kotunda yer alan ve Göynük Vadisi'ne bakan uç kısmında bulunan yapının zemini düzgün kesilen blok taşlarla oluşturulmuştur. Bu yapının hemen kuzeydoğusunda ise nitelikli bloklarla oluşturulmuş ikinci bir yapı daha bulunmaktadır. Bu yapıların güneydoğuya bakan ön bölümlerinde yazıtlı heykel kaidelerine ek olarak, yerde yoğun bir şekilde görülen tesseralar bu yapıların dinsel içerikli olduğunu göstermektedir. Keza kuzeydoğu yapı kalıntısı bir naos ve pronaosa sahiptir. Alandaki yivli sütun tamburları bunu desteklemektedir. Bkz. Kızgut v.d. 2009a, 110; Yine her ne kadar Roma Dönemi'ne tarihlendirilse de örnek olması açısından Antalya İli, Gazipaşa İlçesi yakınlarında bulunan Tülü Asar'da kentin güneybatı yönünde kayalık bir alanın kenarında bir tapınak bulunmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü tapınağın girişi kuzeybatıdandır. Şurada: Söğüt 2004, 279-282; Antalya sınırlarındaki İn Önü Yerleşimi'nin güneydoğusunda her yöne hâkim kayalık bir tepe üzerinde kutsal bir alan bulunmaktadır. Çok iyi korunmamış olmakla birlikte bir temenos duvarının varlığı, temenosun içinde iri bloklarla örülmüş duvar kalıntılarına ek olarak kutsal içerikli kabartma parçaları yapının kutsal alan olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Şurada: Çevik v.d. 2007, 104.

izlerden anlaşılmaktadır[203]. Artemis Tapınağı'nın ana cephesi güneydoğuya bakmakta ve ilk inşaası Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir[204].

D-5 Yapısı, Neapolis Artemis Tapınağı gibi vadi boşluğuna açılan kayalığın kenarına konumlandırılmış ve bölgeye hâkim bir durumdadır. Yine benzer şekilde güneydoğuya yani Akdeniz'e bakmaktadır. Burada da kayaların kesilip tıraşlanması ile bir temenos alanı açılmıştır. Yani yapı üstte de belirtildiği gibi, güneydoğu-güneybatı tarafından kabaca tıraşlanan kayalığın kenarında olmasıyla, kuzeydoğu tarafındaki kayalığın kabaca duvar gibi tıraşlanması ve kuzeybatı cephesinin arkasında bulunan bir duvar ile çevrilerek soyutlanmıştır. Yapının duvar işçiliği Hellenistik Dönem özellikleri göstermektedir. Bunun yanında D-5'in planı tam anlamıyla tapınak planını yansıtmamasına rağmen konumu ve girişinin hemen 2 m mesafeden sonra vadi boşluğuna açılması düşünüldüğünde günlük yaşam amaçlı kullanıma uygun olmadığı söylenebilinir. Öyleyse bu yapının bir tapınak işlevine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yapının tapınak işlevini destekleyen bir başka önemli konu, Neapolis örneğinde olduğu gibi bir altarın bulunmasıdır. Ancak burada taşınabilir bir sunaktan öte bu kez ana kaya üzerinde oluşturulmuş basamaklı büyük bir kaya altarı yer almaktadır. Buna benzer biçimde Kyaneai yakınlarındaki Kızılgöl'ün kuzeybatısında bulunan ve Klasik Dönem'e tarihlendirilen yerleşimde bir tapınak ve hemen girişinin önünde basamaklı bir kaya altarı bulunmaktadır[205] **(Plan 17)**. Kyaneai tapınağında girişin tam karşısında kaya bloğunun üzerine kaya altarının konumlandırılmasına bakılarak tapınak ile basamaklı kaya altarının birlikte planlanmış olması kuvvetli olasılıktır. Ancak D-5 Yapısı'nda kaya altarının girişin karşında değil de batıda kayalığın tam kenarında yer alması düşünüldüğünde önce basamaklı kaya altarının kutsal alan olarak kullanılması, sonradan yerleşimin gelişip büyümesi ve ihtiyacın artmasına paralel olarak tapınak işlevli yapı için kayalığın kenarındaki alanın tıraşlanarak yapının sonradan inşa edilmiş olması da mümkündür. Yani basamaklı kaya altarı yapının girişine göre konumlandırılmadığına göre önce basamaklı kaya altarı, sonra ise tapınak işlevli D-5 yapılmış olabilir. Bunun yanında yer darlığı nedeniyle D-5 için açılan

[203] Çevik v.d. 2004, 69-70.

[204] Yapı Aspalos-Artemis Akria Tapınağı olarak tanımlanmıştır. "Aspalos" kelimesinin anlamı "balık" olmakla beraber "Aspalos-Artemis" "Balık-Artemis" şeklinde çevrilebilir. Aspalos burada Artemis'in bir epitheti olarak görülür. Neopolis'teki bu tapınağın Keltepe'nin doruğuna yakın bir noktaya ve dolayısıyla çevreye hâkim olması "Akria" epitheti ile uyum içerisindedir. Yapı, özenli ve hafif bombeli dikdörtgen taş duvarlara sahip olmakla beraber ilk inşasının Hellenistik Dönem olduğu düşünülmektedir. Bkz. Çelgin 2003, 141 vd.

[205] Kolb 1989, 61-63 Res. 98, 100, 104; Kolb 1992b, 62 Res. 98; Kolb 1992c, 26 Res. 8.

alana yapı oturtulduktan sonra yer kalmadığı için basamaklı kaya altarının uygun bir yerde oluşturulması, dolayısıyla ikisinin birlikte planlanıp inşa edilmesi bir başka olasılıktır. Ayrıca Kyeneai yakınlarındaki tapınaktan farklı olarak girişin altara doğru değilde güneydoğuya yani Akdeniz'e açılması yapının tapınma işlevi dışında bir heroon olma olasılığını da gündeme getirir. Örneğin Limyra Perikle Heroonu yüksekten ovaya ve Akdeniz'e açılmaktadır[206]. D-5, hakim konumuyla yüksekten boşluğa ve Akdeniz'e açılarak Perikle Heroonu ile benzerlik gösterirken hyposorion, heykel ve kabartma gibi unsurların bulunmayışı ile farklıdır ve daha sade bir görünüm oluşturmaktadır. Bu nedenle bir heroon olup olmadığının tespitini yapmak bu aşamada mümkün olmamakla beraber tapınma işlevi dışında heroon olarak kullanılması da olasılık dahilindedir.

Kuzeyinde bulunan ve kamusal olabilecek yapılar olarak tanımlanan D-1, D-2, D-3 ve D-4 yapılarına yakın konumunun yanında basamaklı kaya altarı ile birlikte düşünüldüğünde D-5 Yapısı tapınak işlevi gören bir yapı olabilir[207]. Bunun dışında daha zayıf bir ihtimalle heroon da olabilir.

4.1.1.6 D-6 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezi noktasına yakın ve batı yönündedir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludur. Dikdörtgene yakın planlı dört mekânlı büyük bir yapıdır. Ancak yüzeysel veya silik duvar izlerine bakılarak bazı mekânlar kendi içinde daha küçük bölümlere ayrılmış

[206] Limyra Antik Kenti yöneticisi olan ve Likya Birliği'ni kurmayı ülkü edindiği düşünülen Perikle'ye ait bir heroon bulunmaktadır. Perikle Heroonu M.Ö. 370-360 yıllarına tarihlenmektedir. Limyra Antik Kenti'nin üst bölümündeki tepenin üzerinde hâkim bir noktadadır ve güneybatıya bakmaktadır. Yaklaşık 20x20 m ölçülerindeki teras, kayaların kesilmesiyle oluşturulmuş ve kesilen bloklar yapıda kullanılmıştır. 10x7 m ölçülerindeki temelin üzerine girişi güneyden olan bir mezar odasının bulunduğu hyposorion yapılmıştır. Perikle'nin heros mertebesini sembolize etmesi maksadıyla tapınak biçiminde inşa edilen yapının ön ve arkasında dörder adet karyatid bulunur. Cellanın her iki uzun kenarı kabartma bir friz ile bezenmiştir. Heroonun kuzey tarafında orta akroter olarak Perseus heykeli bulunurken köşe akroterleri olarak Medusa'nın kızkardeşleri diğer Gorgolar'ın heykelleri kullanılmıştır. Ovaya hâkim güney tarafta ise orta akroter olarak Pegasus üzerinde Bellerophontes bulunurken köşe akroterleri olarak Khimaira, Amazonlar ve Solymliler'in bulunduğu düşünülmektedir. Bkz. Şahan 2009, 47-48; Perikle Heroonu'na ilişkin daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. Borchhardt 1976, 19 vd.; Borchhardt 1999, 45 vd.; Seyer 2013, 209-210 Res. 2; Şare 2013, 55 vd.

[207] Konumu, yapısı, yanı başında bulunan kaya altarı ve Artemis'e adanan diğer tapınak örnekleri ışığında D-5'in de Artemis'e adandığı düşünülebilir, ancak en azından şimdilik bu bağlantıyı ispatlayacak kesin bir bulgu tespit edilemediğini belirtmek gerekir.

olabilir **(Plan 25, Resim 79)**. D-6 Yapısı'na benzer örnekler olduğu gibi D-6'da da benzer amaçla kullanılan mekânlar olabilir[208] **(Plan 13)**.

Yapının sağlam kalan bazı duvarlarda düz yüzeyli kesme blok taşlarla isodomik harçsız bir duvar örgüsü bulunur **(Resim 80)**. Hellenistik Dönem'e ait bazı yapılarda buna benzer duvar işçiliği görülmektedir[209]. Bunun yanında kuzeydoğu tarafta ana kayaya yaslanan duvarın iç bölümünde formsuz taşlarla oluşturulan bir duvar işçiliği de mevcuttur. Yapının korunmuş en yüksek yeri güneybatı tarafında bulunup 2 m'dir.

Güneybatı cephede, güney mekânda 1.45 m, kuzey bölmede 1.37 m genişliğinde yanyana konumlandırılmış iki girişi yer alır[210] **(Resim 81-82)**. Girişe ait eşikler görülememekle beraber genişlikleri ile her iki girişte de çift kanatlı ahşap kapı kullanılmış olmalıdır.

D-6 Yapısı'nın güneybatı tarafında 0.67 m genişliğinde üzerinde yağmur suyu tahliye kanalı bulunan bir pencere eşiği bulunmaktadır. Pencere eşiğinin yeri yıkıntı nedeniyle tespit edilememiştir. Yapıda kullanılan pencere sisteminin D-3 örneğinde olduğu gibi iki gözlü iki kanatlı yani toplam dört kanatlı olması olasılık dahilindedir. Fakat burada pencere eşiğinin 0.67 m olması, yani D-3 Yapısı'nda kullanılan 0.40 m genişlikteki tek göze göre daha enli olması, bu yapıda tek gözlü ancak iki kanatlı ahşap pencere kullanılma olasılığını güçlendirir.

Yapının kuzeybatı tarafında güneybatı-kuzeydoğu yönlü basamak izleri görülmektedir **(Resim 83)**. Bu basamaklardan daha batıya doğru olanlar 1.15 m uzunluğa ve 0.75 m'lik bir ene sahip olup bağımsız taş plakaların üstüste oturtulması ile oluşturulmuştur **(Resim 22)**. Basamakların devamı niteliğindeki daha kuzeyde olan basamaklar ise ana kayaya veya büyük bir kaya bloğuna oyulmuştur **(Resim 23)**. Buradaki basamakların genişliği daralmakla birlikte 0.75 m uzunluğa, 0.34 m genişliğe ve 0.12 m'lik bir derinliğe sahiptir.

---

[208] Mnara konutlarının arka duvarları ya doğal ana kayaya dayalıdır ya da ana kaya düzleştirilerek oluşturulmuştur. Yapı cepheleri genelde batı yani vadiye bakmaktadır. Yapı ceplerinde teraslama ile oluşturulan sokak bulunur. Cepheden girilen bir ön oda (koridor) ve bu ön oda yoluyla ulaşılan plana sahip mekânlar bulunmaktadır. Aynı teras üzerinde bulunan yapılarda büyüklük farkları görülmektedir. Kompleks olarak değerlendirilen yapılardan en dışta bulunanı hem soyutlanmış olması ve hem de cephesinin vurgulanmasıyla kesin olmamakla birlikte andron, kutsal amaçlı bir yapı veya yün dokuma tezgâhları bulunan işlik olabilir. Ticari agora, meclis binası olarak belirlenen yapıların dışında konutlarda daha üst düzey kaliteye sahip işçiliği bulunan ve cephesinde çift giriş bulunan yapılar bulunmaktadır. Kızgut - Akalın, 2010, 115-116.

[209] Hellenistik Dönem isodomik duvar işçiliği için bkz. Tırpan 1991, 431-435; McNicoll - Milner 1997, 140-152; Özkaya - San 2002, 246; Benoit 2003, 342; Wright 2009, 161-162.

[210] Mnara konut örneği dışında Hellenistik Dönem tarihli kule yapılarının cephe ya da ana girişten sonraki bölmelerine ait yanyana giriş örnekleri için bkz. Kupke 1992, 50 Res. 82.

Basamakların kenarından geçtiği D-6 Yapısı'nın kuzeybatı köşesi, 90°'lik bir açıyla birleştirilmek yerine içeri çekilmek suretiyle ucu kesik bir şekile sokulmuştur **(Resim 80, 83)**. Yani yapı duvarı, basamakların kavisine uyarak dik açılı değil de küt bir şekilde tasarlanmıştır. Benzer şekilde uygulama örnekleri yakın geçmişe ait yapılarda da görülmekle beraber, çalık köşe olarak adlandırılmaktadır [211]. Fakat çalık köşe araç trafiğini rahatlamaya yönelik bir uygulama olduğundan ve bu basamaklı sokaklarda sadece insan trafiği olacağından bunun çalık köşe düşüncesiyle yapıldığı söylemek mümkün görünmemektedir.

Yapının basamaklara göre köşesinin şekillendirilmesine bakılarak, basamakların mevcut olup aktif olarak kullanıldığı bir zamanda, yani basamakların yapımından sonraki bir tarihte inşa edildiği anlaşılmaktadır. Böylece, D-6 Yapısı'nın inşaasından önce hem üst kotta hem de alt kotta yapıların bulunduğu ve bu yapılararasında basamakların bağlantı sağladığı anlaşılmaktadır. Yani D-6'nın yerleşimdeki en erken yapılardan olmayıp geç bir evrede yapıldığının ve yerleşimin merkezden dışa doğru gelişim göstermesinin yanında kendi içinde de gelişim gösterdiğinin kanıtıdır. Basamaklı sokağa göre şekillendirilmesi gözönüne alınırsa D-6'nın, kamusal yapıdan öte günlük yaşam amaçlı kullanılan sivil bir yapı olduğu düşünülebilir. Ancak agoraya yakın merkezi konumu, büyüklüğü ve duvar işçiliği gibi faktörler gözönüne alındığında kamusal bir yönü de olabilir.

4.1.1.7 D-7 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın ve agoranın kuzeyinde konumlanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu, iki katlı, dikdörtgene yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Plan 26**). En iyi korunmuş yeri kuzeybatı köşe duvarıdır ve yüksekliği 4.5 m'dir. Dış cephede pseudo isodomos tarzda rustik bosajlı[212] (kabaca işlenmiş yüksek bosajlı) kesme taşlar ile harçsız bir duvar işçiliği bulunur **(Resim 84)**. Hellenistik Dönem'e ait bazı yapılarda benzer duvar işçiliği görülmektedir[213]. Kuzey ve doğu duvarı büyük oranda ana kayanın yontulmasıyla oluşturulmuştur[214]. Bu açıdan yapı karma özelliktedir. İç duvar, formsuz taşların kullanılmasıyla örülmüş ve üzeri sıvanmış olmalıdır **(Resim 85)**.

---

[211] Barışta 1996, 95.

[212] Hellenistik Dönem'e ait bazı duvar örneklerinde işlenmemiş veya az işlenerek oluşturulan bosaja rustik bosaj denir. Şurada; Karatağ 2013, 77; Bu konuda ayrıca bkz. Durukan 2004, 43 Dipnot 12.

[213] Winter 1966, 127 vd. Lev. 33 Res. 4, Lev. 34 Res. 9-10; Çevik - Varkıvanç 2000, 331 vd.

[214] Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi gibi eğimli bir arazide kurulan Mnara'da yapıların arka duvarlarının ana kayaya yaslandırılarak sağlamlık kazandırılmasına ilişkin bkz. Kızgut - Akalın 2011, 150.

D-7 Yapısı'nın dış köşelerinin birleştiği yerlerde dikey kazıma hat veya köşe profili bulunmaktadır **(Resim 86)**. Köşe profili ile yapının/duvar taşlarının adeta çerçeve içine alınarak vurgulandığı ve bunun bir süsleme unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yapının alt ve üst kat girişleri ayrı düzenlenmiştir. Üst kat girişi, güney duvarının doğusunda bulunmaktadır. Önünde oluşturulan bir sahanlık ile sokağa açılan bu girişin genişliği 1.51 m, yüksekliği ise 2.20 m'dir **(Resim 87)**. Kapının söveleri üzerinde herhangi bir sürgü izi bulunmamakla beraber girişin çok geniş olması nedeniyle iki kanatlı ahşap bir kapı kullanılmış olmalıdır. Alt katın girişi ise güney duvarın batı bölümünde yer almaktadır. Önündeki dolgu, merkezden gelen sokağın girişe kadar uzatıldığını göstermektedir. 1.12 m genişliğinde olan girişin bir bölümü yıkılmıştır **(Resim 88)**. Alt girişin yaklaşık 2 m güneybatı aşağısında, üzerinde sürgü yuvası bulunan ve büyük olaslıkla alt kapının sövesine ait bir parça tespit edilmiştir **(Resim 89)**. Bununla yapıda tek kanatlı ahşap kapı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üzerinde sürgü yuvası bulunan elemanın yaklaşık 0.20 m kalınlığında olduğu ve giriş içinde kullanıldığı düşünülürse, kapı kanadının yaklaşık 0.90 m civarında olduğu hesaplanabilir. Öyleyse, kapı kanadını taşıyan mil diğer söveye dayalı olarak kapı eşiğinde bir yuvaya oturuyor olmalıdır. Fakat eşik dolgu altında olduğundan görülememektedir. Nitekim, Hellenistik Dönem tarihli başkaca yerleşimlerde yapı girişlerinde tek kanatlı kapıların kullanıldığı bilinmektedir[215].

D-7'nin üst kat pencereleri tespit edilememiştir. Batı duvarda alt kata ait, kuzey tarafta 0.50 m, güney tarafta 0.40 m genişliğinde iki adet pencere tespit edilmiştir. Her iki pencerenin mevcut yüksekliği 0.55 m iken derinliği 0.80 m'dir **(Resim 90)**. Bu pencerelerin sövelerinde yatay parmaklıkların oturduğu yuva görülür **(Resim 91-92)**. Pencerelerde muhtemelen yatay olanların yanında, dikey metal parmaklıklar da kullanılmıştır. Ancak her iki pencere eşiğinin de yüzeyi net görülemediğinden dikey parmaklık yuvası tespit edilememiştir. Antik yapılarda bazı pencerelerde metal parmaklık kullanıldığını gösteren örnekler bilinmektedir[216] **(Çizim 13)**. Bu tip pencerelerin metal parmaklıklar ile kapalı olması içeride değerli malzemenin bulunduğunun göstergesidir. Yapının alt katında kullanılan pencerelerin küçüklüğü ile bu yerin depo olarak kullanılmış olması gerekir. Nitekim yapı yakınındaki pithos parçası bunu

[215] Reber 1998: 124-125; McNicoll - Milner 1997, 99; Haagsma 2003, 43.
[216] Ginouvès 1992, 39-40 Lev. 27-29; Yıldırım 2014, 71.

desteklemektedir[217]. Pencerelerin havalandırma ve daha fazla ışığı alabilmek adına içeri doğru genişlediği görülmektedir. Bunun böyle olması alt katın depo işlevinin yanında bazı mutfak işlerinin de burada yapılmasından dolayı olabilir. Yani alt kat hem depo hem de mutfak olarak kullanılmış olabilir.

Yapının doğu iç duvarı boyunca bir kuşak halinde 0.55 m genişliğinde uzanan bir çıkıntı bulunmaktadır **(Resim 85, 93)**. Bu çıkıntılı bölüm hatılların oturma yeridir ve dolayısıyla yukarıda da belirtildiği gibi yapının iki katlı olduğunu kanıtlayan bir başka veridir. Yapının kuzey duvarı ana kayaya oyulurken bu hatıl açıklığı da hesaplanmıştır. Hatta, kuzey duvarında hatılın iyi oturması için ana kayaya dayalı iç duvar taşları üzerinde hafif bir kazıma iz bulunmaktadır **(Resim 94)**. Nitekim bu alana oturan hatıllara ait batı iç duvarında bir hatıl yuvası tespit edilmiştir. Ancak yapının içinde yoğun dolgu bulunduğundan batı duvarı tam olarak izlenememektedir. Kuzey tarafta, alt kata ait iç duvarda daha büyük formsuz taş kullanılmışken, üst kata denk gelen zemin içine gömülü kısımdaki duvarda ise daha küçük boyutlu formsuz taşların kullanıldığı görülmektedir **(Resim 85, 94)**. İç duvarın bu şekilde olması, statiği dengelemek ve yükü azaltmak amaçlı yapılmış olmalıdır. Benzer statik anlayış, doğu duvarı için de geçerlidir **(Resim 95)**. Bununla birlikte, zeminin bitip duvarın bağımsız olarak tamamlandığı üst bölümde ise duvara birleşik duran taşlara göre biraz daha büyük formsuz taşların kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni bağımsız devam edecek olan duvarın kendini taşıyacak olmasından ötürü güçlendirilmesine yönelik anlayıştır **(Resim 94)**. Buna ek olarak, güneydoğu taraftaki hatılın oturduğu çıkıntılı bölümün alt katı daha dar iken, üst kat ise daha geniş bir alana sahiptir.

Yapının doğu tarafında set/teras duvarıyla vurgulanmış 10 m genişliğinde bir sokak görülmektedir[218] **(Resim 21)**. Bu sokak, yapı girişlerinin olduğu güney taraftan geçerek aşağıya doğru (güneybatıya) devam etmektedir **(Resim 96)**.

Yüksekliği, girişleri ve hatılların oturduğu çıkıntı ile iki katlı olduğu anlaşılan yapının, dış cephesinde kullanılan duvar işçiliğine bakılarak, iki katının da aynı zamanda tasarlanarak ve aynı anda inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yani tek evreli bir yapıdır. İki katlı yapıda, üst katın günlük yaşam için, alt katın ise kullanılan pencerelerin küçüklüğü, ışığı az almasına

[217] Burada zeytinyağı, şarap, tahıl, kurutulmuş et gibi ürünler pithos ya da benzer işlevli kaplarda muhafaza edilmiş olmalıdır. Bu açıdan metal parmaklıklar, depoda korunan ürünlerin çalınmasının engellenmesine yöneliktir.

[218] Benzer şekilde Mnara'da sokaklar için teras duvarının kullanılmasına ilişkin bkz. Kızgut - Akalın 2011, 150.

bağlı kuytu oluşu ve üst kata göre daha dar bir alana sahip olmasıyla bir depo/mutfak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. D-7 Yapısı olasılıkla Batı Yerleşim içerisinde toprağı ve üzerinde yetiştirdiği ürünleri olan bir çiftlik sahibine ve günlük tüketim dışında pazarlayacağı ürünleri muhafaza eden belki aynı zamanda tüccar olan birine ait olabilir.

Yapı içerisinde iri tanecikli açık devetüyü renkli seramik parçaları dışında çatı kiremiti parçaları da bulunmuştur. Bununla yapının kiremit çatı örtülü olması gerekir.

D-7 Yapısı'nın kuzeyinde D-58, kuzeydoğusunda D-15, güneydoğusunda D-14, güneyinde D-13, güneybatısında D-57 ve kuzeybatısında D-8 yapıları bulunmaktadır. D-7 günlük kullanım amaçlı sivil bir yapı olabilir. Ancak merkeze yakın konumu, üst ve alt katları için ayrı sahanlık ve sokak bulunması yapının önemini arttırmaktadır. Bu veriler düşünüldüğünde kamusal özellikte bir yapı olabileceği de beklenebilinir.

4.1.1.8 D-8 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzeybatı yönündedir. Hafif kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu dikdörtgen planlı ve iki mekânlı bir yapıdır **(Plan 27, Resim 97**). Güneybatı duvarında yüksek bosajlı taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Ana kayaya yaslı olan kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu iç duvarlarında formsuz taşlardan oluşan bir duvar işçiliği görülür. Yapı, büyük oranda yıkılmış durumdadır ve en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarıdır ve yüksekliği 1.5 m'dir.

D-8'in güney mekânının girişi 1.30 m genişliğindedir ve iki kanatlı ahşap bir kapı kullanılması güçlü olasılıktır. Kuzey taraftaki mekânın girişinin genişliği ise 1.05 m'dir. Burada kapı eşiği görülememektedir. Bu girişin hemen kuzey üst bitişiğinde 0.70 m genişliğindeki pencerenin, eşiğin yanlarındaki mil yuvaları ile tek gözlü, iki kanatlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yağmur suyu akıtma kanalı yoktur. Pencerenin yanında içe doğru "V" biçiminde daralan taşın yeri belirgindir.

Yapının güney bölmesinin batı ön tarafında kabaca düzenlenmiş bir alanda iki parça halinde ve üzerinde herhangi bir figür ya da yazıt bulunmayan büyük bir blok tespit edilmiştir. Üst bölümü yüksek bosajlı olmakla birlikte, 0.20 m'lik bir silme ile gövdeye geçilmektedir. Gövdeye doğru hafifçe genişleyen üst parçanın yüksekliği 0.86 m, eni 0.50 m ve kalınlığı ise 0.40 m'dir. Alt parçanın yüksekliği ise 0.70 m olup kaide bölümünde eni 0.52 m, kalınlığı da 0.48 m'dir. İki parçanın birleşmesi halinde toplam yüksekliği 1.56 m'dir. Bunun taşıyıcı bir eleman olduğu düşünülebilir, ancak düşük yüksekliği ile bu mümkün görünmemektedir. Yine

kalınlığı düşünüldüğünde kapı veya pencere sövesi için de uygun değildir. Bu durumda bunun bir stel (dikmetaş veya adak taşı)[219] olduğu düşünülebilir **(Resim 98)**. Stel? olması durumunda üzerinde herhangi bir yazıt ya da figür bulunmadığından asıl işlevinin ne olduğu tartışmalıdır.

Stel geleneği Neolitik Dönem'e kadar uzanmaktadır. Tanrılar önünde sunu yapar gibi bu steller önünde de sunu yapılabilmektedir[220]. Yani bunlar tapınım amaçlı olarak kullanılmışlardır[221]. Bu açıdan mevcut stel de tapınım amacıyla kullanılmış olabilir.

Steller önemli kişilere de adanabilmektedir[222]. Önemli kişiler dışında diğer ölmüş kişilere adanan ve üzerinde yazıt, kabartma yada figürler bulunan mezar stelleri çok yaygın bir şekilde görülür[223]. Genel tipolojiden farklı olmasına ve üzerinde ölüm inancıyla ilgili herhangi bir yazıt ya da kabartma bulunmamasına rağmen, nekropol alanı dışında, yani Doğu Yerleşim içerisinde yer alan D-8'in önündeki bu eser bir mezar steli de olabilir. Nitekim ileride görüleceği gibi yerleşim içine gömü anlayışının bulunduğu Fırıncık Yerleşimi'nde bir mezar stelinin bu şekilde konumlandırılması mümkün ve doğaldır. Ayrıca Antik Dönem'de tanrı, heros veya gömüyle ilişkili bu tip kutsal taşlar libasyon amacıyla zeytinyağı, şarap ya da kanla yıkanabilmektedir[224].

D-8 Yapısı'nın güneydoğusunda D-7, doğusunda D-58, güneyinde D-57, kuzeybatısında ise D-10 bulunmaktadır. Yapının önünde iki parça halinde tespit edilen stel?, bir tanrı, heros ya da gömü ile ilişkili olabilir. Dolayısıyla günlük yaşam için kullanılması muhtemel sivil mimarlık örneği bu yapının dinsel bir yönünün de bulunduğu önerilebilir.

---

[219] Dikmetaşlar stel diye bilinmektedir. Bkz. Işık 1999, 7-9; Daha çok mezar taşı işlevi gören steller adak taşı olarak da kullanılmıştır. Bkz. Karatağ 2013, 278.

[220] Bu konuda bkz. Işık 1999, 7-9; Işık 2012, 358-359.

[221] Tapınım amaçlı açık kaya alanlarında zıvana deliklerine oturtulan taşınabilen stellerin yanında kayalara oyulan kabartma stellerin bulunmasına ilişkin bkz. Çevik 1996, 65 Res. 7-8; Neapolis'te Artemis Tapınağı'nın temenosunun doğu tarafında ana kaya üzerine stel ya da sunak kullanıldığının izlerden anlaşılmasına ilişkin bkz. Çevik v.d. 2004, 69-70.

[222] Kitanaura Akropolü'nün güneybatıya bakan ana girişinin iki yanında farklı form ve ölçülerde nişler açılmıştır. Tabanlarında bulunan zıvana delikleriyle nişlere steller bırakıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar ata kültüyle ilişkili olup kuruculara ait stellerdir. Şurada: Çevik 2008, 329.

[223] Walters 1988, 33 vd.; Grossman 2002, 109 vd.; Burn 2004, 120-121; Romano 2011, 33 vd.; Stewart 2014, 252; Massèglia 2015, 101 vd.

[224] Diler 1996, 320.

4.1.1.9 D-10 Yapısı

Doğu Yerleşim'in kuzeybatısında, Batı Yerleşim'e ulaşılan vadiye yakın bir noktada konumlanan yapı, yamuk planlı ve tek mekânlıdır **(Resim 99)**. Duvarları dikdörtgen ve kareye yakın büyük formsuz taşlarla harçsız örülmüştür. Yapı daha çok temel düzeyinde izlenebilmektedir. Özellikle kuzeydoğu tarafında izler iyice kaybolmuştur. Korunmuş en iyi yeri güneybatı duvarıdır ve yüksekliği 1.5 m'dir. Yoğun dolgu nedeniyle yapıda giriş ya da pencere tespit edilememiştir.

Yapının içerisinde 0.25 m çapında bir ezme taşı tespit edilmiştir **(Resim 100)**. Zeytinyağı üretiminde kullanılan ezme taşının varlığına ek olarak, yapının üretim alanı yani Batı Yerleşim'in kıyısındaki vadinin yakınında konumlanması nedeniyle tarımsal üretimin yapıldığı Batı Yerleşim ile bağlantılı olduğu değerlendirilmelidir. Yapının üretime bağlı kirliliğin kenti etkilemeyecek kadar uzaklıkta olması da önemlidir. Güneydoğusunda ayrıca teras duvarları bulunmaktadır. Belki üretim faaliyeti için set/teras duvarlarının üstündeki açıklık kullanılmaktadır. Böylece yerleşimdeki teras duvarlarının üstündeki alanlar günlük işler için de kullanılmış olabilir. Ayrıca bu teras duvarları alanı desteklemektedir.

Kuzeybatısında D-11, güneydoğusunda D-8 ve batısında D-59 bulunmaktadır. Günlük yaşam ve üretim amaçlı sivil bir yapı olmalıdır.

4.1.1.10 D-17 Yapısı

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusundadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, kareye yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Resim 101)**. Düz yüzeyli kesme blok taşlarla ve isodomik teknikle örülü duvarları düzgün işçiliklidir **(Resim 102)**. İsodomik duvar işçiliğinin en net görüldüğü yapıdır ve yerleşimde bu tarz duvar işçiliğinin uygulandığını göstermesi bağlamında önemlidir. İç duvarlarında ise formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğu tarafında sırtı ana kayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarındadır ve yüksekliği 1.5 m'dir. Tek mekânlı olması iki katlılık olasılığını da düşündürtmektedir. Kuzeybatıya bakan yüzde 1.09 m genişliğinde giriş izi görülmektedir. Pencere tespit edilmemiştir. İçeride tek renkli seramik parçası gözlemlenmiştir.

Güneydoğusunda D-18, kuzeydoğusunda D-21 ve kuzeyinde ise D-19 ile D-20 yapıları bulunmaktadır. Güneybatısında yapıyı destekleyen ve önünde açık bir alan kazandırmak için teraslama yapılmıştır. Günlük yaşam amaçlı sivil özellikte bir yapı olmalıdır.

4.1.1.11 D-18 Yapısı

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk planlı ve tek mekânlıdır **(Resim 103)**. Formsuz küçük/büyük taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Kuzeydoğusu ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneybatı duvarındadır ve yüksekliği 1.5 m'dir.

Genişliği 0.95 m olan girişi güneybatı yüzündedir. Güneydoğu tarafındaki sövede 0.12 m genişliğinde bir sürgü/kilit yuvası göze çarpmaktadır **(Resim 104)**. Girişin ölçüsü ve mevcut sürgü yuvası ile yapıda tek kanatlı kapı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Pencere tespit edilememiştir.

Kuzeybatısında D-17, kuzeyinde D-21 yapıları bulunmaktadır. Özensiz duvar işçiliği, tek mekânlı oluşu ve kamusal olabilecekler yanında bulunmayışı gibi nedenlerle günlük yaşam amaçlı sivil bir yapı olduğu düşünülmektedir.

4.1.1.12 D-27 Yapısı

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğu en uç köşesindedir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu en az üç mekânlı büyük bir yapıdır **(Plan 28, Resim 105)**. Bu bölmelerden merkezi mekân güneybatıya doğru önde konumlandırılmışken, güneydoğu tarafta daha küçük bir mekân bulunmaktadır. En büyük mekân ise kuzeybatıda kalmaktadır. Yüksek bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafta bulunan büyük bölmede ise büyük formsuz taşlarla harçsız bir duvar işçiliği bulunur. İç duvarlarında küçük formsuz taşlar kullanılmıştır. Doğa şartları ve kaçak kazılar nedeniyle yapının büyük bölümü yıkılmış ve yoğun dolgunun altında kalmıştır **(Resim 106)**. Korunmuş en iyi duvarı güneybatıda olup yüksekliği 2.5 m'dir.

Merkezi mekânda 0.95 m genişliğinde güneybatıya açılan bir giriş bulunmaktadır **(Resim 105)**. Burada eşik görülememekle beraber genişliği ile tek kanatlı ahşap kapı kullanılmış olabilir. Merkezi mekânın güneydoğuya bakan yan yüzünde 1.15 m genişliğinde bir başka giriş daha bulunur **(Resim 107)**. Eşik görülemeyip söveler bozulduğundan burada da kapı sistemini belirlemek zordur. Güneydoğu tarafta bulunan diğer mekânın girişi zorlukla seçilebilmektedir.

Merkezi mekânın güneybatıya bakan girişinin yanında 0.80 m genişliğinde bir pencere açıklığı görülmektedir **(Resim 108)**. Bu bir pencere eşiği olabileceği gibi pencere lentosu da olabilir. Pencere eşiğinin veya lentosunun köşelerindeki mil yuvalarından tek gözlü ancak iki

kanatlı ahşap pencere kullanıldığı anlaşılmaktadır. Pencere eşiği olması durumunda D-1 ve D-8 yapılarındaki pencere eşiklerine benzer biçimde yağmur suyu akıtma kanalı bırakılmamıştır veya zaten pencere lentosu olduğundan kanal yoktur. Bu bölmede yeri tespit edilemeyen benzer sistemde bir pencere eşiği veya lentosu daha gözlemlenmiştir. Böylece merkezi mekânda birden fazla pencerenin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

D-27'nin güneybatıya bakan ön bölümünde büyük bir set/teras duvarı bulunmaktadır. Bu teraslama ile avlu biçiminde bir alan kazandırılmıştır. Meydan oluşturacak şekildeki avlu ile merkezi giriş arasındaki yüksek kot farkına bakılarak, yapının önünde basamakların bulunması beklenmelidir.

Yapının kuzeydoğu arka tarafında, büyük formsuz taşlar ile oluşturulmuş 0.60 m kalınlığında bir set duvarı görülmektedir **(Resim 106, 109)**. Bu set ile yapı üstten düşen taşlara karşı korumaya alınmıştır. Bu tip duvarların taş düşmelerine karşı bir set biçiminde kullanıldığını ve gelişimini sürdürürken yerleşimin jeolojik etkenler veya doğal kopmalar sonucu taş düşmelerinden etkilendiğini göstermesi bağlamında D-27 ve üst kısmındaki bu set duvarı önemlidir. Set duvarının kuzeydoğusunda doğal taşlar bulunmakla birlikte başkaca herhangi bir yapı tespit edilmemiştir **(Resim 28-29)**.

Yapıda az sayıda açık devetüyü renkli ve iri tanecikli pişirimi ve çamur kalitesi düşük seramik parçası bulunmuştur.

D-27 Yapısı'nın güneybatısında D-25 ve 26 yapıları bulunmaktadır. Güneybatı ön tarafında bir avlu ile meydan oluşturacak biçimde açıklık oluşturulması, büyük bir set/teras duvarı ile kuzeydoğu arka taraftan korumaya alınması, Doğu Yerleşim'in kuzeyde en son noktasındaki konumu, en büyük yapılardan biri olması ve özellikle iki bölmesinde görülen oldukça nitelikli işçilik nedeniyle yönetimle ilgili kişi ya da kişilere ait olduğu düşünülebilir ya da kamusal bir yapı olarak değerlendirilebilir. Nitekim yerleşimin yol ağı izlenemediğinden bu yönde bir giriş olabileceği sadece varsayım olarak durmakla beraber oldukça kestirme olacağından Phaselis'e bu yönden ulaşan en azından patika bir yol beklenebilir[225]. Bu olaslık dahilinde yapının kamusal işlev kazanacağı da düşünülmelidir.

[225] Arazi çalışmaları sırasında başkaca yapı ve/veya yol bulunma olasılığı nedeniyle D-27'nin kuzeydoğusundan başlamak üzere Doğu Yerleşim'in kuzeydoğu üst tarafına denk gelen ve % 60-70 eğimi olan bir güzergâhtan çıkılarak Tahtalı Dağı'nın 1200 m rakımlı eteklerinin sırtlarına zorlukla ulaşılmış, bu geniş alan taranmış, kayalık, çalılık ve ağaçlık bu alanda herhangi bir yapı ya da yol kalıntısı/izi tespit edilememiştir. Bununla beraber bu sırttan sonra Tahtalı Dağı'nın bu kez Phaselis'e bakan eteklerinin neredeyse bir duvar gibi dik bir yapıda olması nedeniyle yol için pek uygun olmadığını belirtmek gerekir. Ancak bu alandan Phaselis'e doğru ulaşılabilmesi durumunda yolun oldukça kestirme olacağı gözönüne alınırsa sarp etekleri kullanmadan çevre

4.1.1.13 D-31 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezine yakındır ve güneybatısında yer alır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü, "L" planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Resim 110)**. Konglomera cinsi formsuz taşların birlikte kullanıldığı duvarda harç görülmemektedir. Zemini oluşturan ana kayanın çakıllı yapısı ile duvarda kullanılan taşların benzerliği, taşların zeminden kesilerek alındığını göstermektedir **(Resim 111)**. Güneybatı duvarın bir bölümünün temeli, ana kayanın duvar şeklinde tıraşlanmasıyla oluşturulmuştur. Duvarın ayakta kalan diğer üst bölümleri örülerek tamamlanmıştır. Güney ve doğuya bakan iç duvarları ana kayanın yontulması ile elde edilmiş yapı karma özelliktedir **(Resim 112)**. Kaya tıraşlandıktan sonra iç tarafında duvar örüldüğüne dair herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Kayanın tıraşlanmasından sonra ya doğal haliyle ya da üzeri sıvanarak kullanılmış olmalıdır. Yapının korunmuş en yüksek yeri güneybatı duvarı olup 2.5 m'dir.

Güneybatıya bakan yüzde bir bölümü görülen söve parçası, zemin kotundan yüksekte duran ana girişe ait olmalıdır **(Resim 113)**. Yürüme zemini ile oluşacak kot farkı girişin önünde ahşap basamakların ya da kotu yakalayabilecek kadar yükseltilmiş basamaklı bir alanın olması gerektiğini gösterir. Güneybatı tarafındaki yıkıntı böyle bir düzenlemeye iz verecek kadar yoğundur. Kuzeye bakan duvarın dış tarafında 1 m genişliğinde, 0.28 m eninde ve 0.25 m yüksekliğinde üç basamak görülmektedir **(Resim 111)**. Mevcut duvarlarda herhangi bir pencere izi tespit edilememiştir.

D-31'in kuzeydoğu duvarında ana kaya tıraşlanmasıyla yarım asma bir kat oluşturulmuştur. Bu alan birçok kullanım amacına uygun olmakla birlikte bodrum kat alanı bulunmadığından depolama işlevini daha kullanışlı duruma getirmektedir.

Yapının güneydoğu tarafında görülen büyük bir kaya yarığı, önemli bir ayrıntı olarak dikkat çeker. Kaya ayrılması, D-33 Yapısı'nın (Agora) güneybatı dış tarafında yer alan kayalık boyunca devam etmekte ve D-31'in içine ulaşmaktadır **(Resim 16-19)**. Mekânda 0.65 m genişliğinde olan bu yarık, yapıyı ikiye ayırdığı gibi tabanın bir bölümünü, yapının güneybatı duvarının üzerindeki sövenin karşı tarafını, yani güneybatı duvarının güneye bakan yanını, olası girişin önünde bulunması gereken basamakları ya da yükseltilmiş alanı koparark güneybatı aşağı tarafa götürmüş olmalıdır. Tabanın bir bölümü göçtüğünden odanın sağlam

---

veya kenarlarından dolaşarak ve en uygun yerleri kullanıp örneğin zikzak çizen en azından patika bir yolu kullanmış olmaları da mümkün olabilir. Ayrıca biz çıkabildiğimize göre yerleşimdeki zorlu araziyi mesken edinerek bu şekilde yaşamaya mahir oldukları anlaşılın Fırıncık Yerleşimi insanlarının da bu tip bir yolu kullanması doğal karşılanmalıdır.

kalan güneydoğu köşesindeki taban, kline benzeri bir görüntü almıştır **(Resim 19)**. Kaya ayrılmasının büyüklüğüne, yapı üzerindeki etkisine ve yeryüzü şeklini bu denli değiştirecek kadar etkileyici görünümüne bakılırsa yerleşimde büyük bir depremin yaşanmış olduğu anlaşılmaktadır ve D-31 Yapısı depremi göstermesi bağlamında önemlidir[226].

Yapı içerisinde bir bölümü sağlam bir çatı kiremidi parçası tespit edilmiş olduğundan kiremit çatı örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Niteliği düşük duvar işçiliği gözönüne alınarak günlük kullanım amaçlı sivil bir yapı olabilir. Ancak Agora terasının bir alt kotunda ve Agora'ya çıkan basamaklı sokağın kenarında bulunması nedeniyle günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapıdan çok örneğin depo biçiminde kullanılan Agora'yla bağlantılı kamusal özellikte olması beklenir.

4.1.1.14 D-33 Yapısı (Agora)

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın güney kısmında, geniş alana hakim bir noktaya konumlandırılmıştır. Yerleşimdeki en büyük alanı kapsayan düzenlemeye sahiptir **(Plan 29, Resim 114)**. Agora olarak ayrılmış alan güneybatıda 26.01 m, kuzeydoğuda 43.06 m, kuzeybatıda 35.66 m ve güneydoğuda 51.67 m uzunluğundadır. Güney ve güneybatı bölümü derinleşen bir vadi ile çevrili, batısında ve bir alt kotunda yukarıda belirtildiği gibi D-31 Yapısı bulunur. Güneybatı aşağıdan gelerek ikiye ayrıldıktan sonra basamaklı sokağın güneydoğu kolu Agora'nın dış hattını takip ederek kuzeydoğu yönünde ilerleyip kuzeydoğu ve kuzeybatıda bulunan yapılara ulaşan sokağa bağlanır. D-33 Yapısı yani Agora'nın kuzeybatısında D-55, kuzeydoğusunda D-35, kuzeydoğu duvarına dıştan bitişik D-34, güneydoğusunda D-50 ve güneybatısında D-56 yapıları bulunmaktadır.

Agora içerisinde konumlarına göre bölümler veya yapılar incelenecek olursa, kuzeybatıya bakan tarafının merkezi noktasında 1.90 m genişliğinde ana giriş ve hemen önünde 2 m uzunluğa, 0.48 m genişliğe ve 0.32 m kalınlığa sahip bir lento görülmektedir **(Resim 115)**. Ana girişin kuzeybatı önünde, yaklaşık 4 m genişliğinde podyum kısmı bulunmaktadır **(Resim 116)**. Yukarıda değinildiği gibi giriş ve podyumdan yapının dış duvarı boyunca kuzeydoğuya doğru devam eden, 0.50 m eninde ve 0.15 m yüksekliğinde basamaklar yer yer 3 m genişliğe ulaşmaktadır **(Resim 117)**.

Agora meydanının kuzeydoğu-kuzeybatı tarafına "L" biçimli bir stylobat yerleştirilmiştir. Kuzeybatı tarafta bulunan stylobat bölümü daha kısa iken kuzeydoğu tarafta

[226] Bkz. Likya ve Fırıncık Coğrafyası Üzerinde Deprem Etkisi Konusu.

bulunan bölümü ise daha uzundur ve stylobatın şekli ile Agora'da "L" biçiminde bir stoanın kullanıldığı anlaşılmaktadır **(Resim 118-119)**.

Stylobatın birleşme noktasında kalp biçiminde çift plasterli bir başlık tespit edilmiştir **(Resim 120)**. Ayrıca stylobat çevresinde kırılmış halde kireçtaşı ve yerel malzemeden sütun parçaları bulunmaktadır **(Resim 121-122)**. Yine alanda Dor düzeninde başlıklar tespit edilmiştir **(Çizim 14-16, Resim 123)**.

Agora içerisinde stylobat üzerine oturan "L" Biçimli Stoa'nın kuzeydoğu arkasında sırtı ana kayaya dayalı mekânlar bulunmaktadır **(Resim 124-125)**. Bu mekânların ana kaya ile birleştiği üst kısmında basamaklı bir duvar sırası görülür **(Resim 126-127)**. Bu çatıyı taşıyan hatılların oturma yeridir. Hatıl oturma yeri ile güneydoğudaki zemin arasında 6.5 m yükseklik farkı bulunmaktadır.

Agora meydanının güneybatı uç tarafında düzleştirilmiş kaya üzerinde tabaka halinde profilli bloklar zeminde kullanılmakla birlikte bunlar yerlerinden ayrılarak dağılmışlardır **(Çizim 17-18, Resim 128-129)**. Ayrıca profilli alanın alt tarafından başlamak üzere yaklaşık 20 m aşağı kotta yığın halinde mimari parçaların sürüklenerek atıldığı tespit edilmiştir[227] **(Resim 130-131)**.

Agora içerisinde ana girişten sonra güneybatı yönünde yaklaşık dikdörtgen bir alan bulunmaktadır. Bu alanın kuzeybatıya bakan dış duvarı aynı zamanda D-33'ün yani Agora'nın dış duvarını oluşturmaktadır ve yıkılmış duvara ait blok taşlar görülmektedir **(Resim 132)**. Buradan sonra D-32 Yapısı'na[228] ait iki girişten geçilmesiyle Agora'nın güneybatısında, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzun yamuk planlı bir mekâna ulaşılmaktadır **(Resim 133-135)**. Bu mekân ile Agora meydanı arasında doğrudan bağlantı sağlayan bir başka giriş de bulunmaktadır **(Resim 136)**.

Agora'nın güneybatı dış tarafında bir podyum bulunmaktadır **(Resim 137)**. Ayrıca yapının güneydoğu dış duvarına kalın bir duvarın/podyumun eklendiği görülmektedir **(Resim 138)**.

Agora içerisinde çok sayıda çatı kiremidi parçası ile bezemesiz açık devetüyü renk hamurlu seramik parçası tespit edilmiştir **(Resim 26, 139)**.

---

[227] Bu alanda kaçak kazıların da etkisiyle birçok mimari parça tahrip olmuş ve büyük bölümü güney aşağıya yuvarlanmıştır.

[228] Yapılan arazi çalışmaları sırasında iki girişi bulunan D-32 başlangıçta ayrı bir yapı olarak değerlendirilmiş ve ona göre kodlanmış, ancak D-33 Yapısı yani Agora'nın bir parçası olduğu anlaşılmıştır.

Agora'nın dış duvarlarında yüksek bosajlı pseudo isodomos tarzda harçsız duvar işçiliği bulunmakta iken stoanın kuzeydoğu arka tarafında bulunan mekânların dış duvarlarında ise düz yüzeyli kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız duvar işçiliği görülür. Ayrıca mekân duvarlarının iç cidarlarında formsuz taşlar kullanılmıştır. Yapı genelinde pencere tespit edilememiştir.

Fırıncık Agorası planı, büyüklüğü ve diğer özelliklerinin yanı sıra özellikle meydanındaki stoa ile "L" Biçimli Stoalı Agora olarak tanımlanabilir.

Agoralar, kentlerin ticari, siyasi, sosyal ve dinsel merkezleri olan kamusal mekânlardır. Halkın buluşup toplanmasına, bilgi alışverişinde bulunmasına merkezlik etmektedir. Bu yerler aynı zamanda adli konular için de kullanılmaktadır[229]. Örneğin sürgün cezası kararı dahi alınabilen agorada dini törenler, atletik yarışmalar, askeri eğitimler, sanatsal performanslar gerçekleştirilebilmektedir[230]. Bu yerlerde oldukça sanatsal mermer heykeller[231] bulunabilmekte, müzikal eğitim verilebilmekte ve müzik yarışmaları yapılabilmektedir[232]. Ayrıca köle[233] ve fuhuş[234] ticareti için önemli merkezlerdir.

Agoralarda ticari ürünler dükkânlarda ve/veya seyyar tezgâhlar üzerinde satılabilmektedir. Bu ürünler arasında şarap, yağ, çanak-çömlek, et, balık, hububat, baharat, tekstil, deri ürünleri[235], tuz, bal, un[236], ekmek, peynir, soğan, sarımsak[237], sebze ve meyve[238] sayılabilir. Bunun dışında ayakkabı[239], elbise[240], parfüm[241] ve süs eşyaları[242] ticareti yapılan önemli ürünler arasındadır. Ayrıca pişmiş toprak (terra cota) figürinler[243], pişmiş toprak kandiller[244], bronz kandiller ile bronz heykelcikler de satılmaktadır[245].

---

[229] Ersoy 1995, 50; Evans 2003, 23; Keskin 2008, 59.
[230] Lang 2004, 5; Atalay 2010, 79.
[231] Steiner 2001, 260; Lawton 2005, 35 vd.; Shear 2007, 107-110; Dillon 2010, 149-152.
[232] Price 1999, 39; Neils - Tracy 2003, 7.
[233] Westermann 1955, 11; Lamberton - Rotroff 1985 2; Wahl 2010, 207.
[234] Keuls 1993, 153 vd.; Parker v.d. 2007, 2; Potter 2012, 132.
[235] Ersoy 1995, 50-51.
[236] Rotroff - Lamberton 2005, 10.
[237] Thompson 1993, 24.
[238] Atik 2002, 50.
[239] Garland 1998, 154; Michailidou v.d. 2011, 280.
[240] Potter 1837, 40; Wycherley 1978, 94; Silver 1995, 155.
[241] Cohen 1992, 78; Thompson 1993, 5.
[242] Potter 1837, 40.
[243] Thompson 1959, 1 vd.; Rotroff - Oakley 1992, 32-34; Easterling - Miles 1999, 107.
[244] Perlzweig 1963, 4 vd.; Hellström 1971, 52.
[245] Mattusch 1982, 5 vd.

Agoraların varlığı M.Ö. 8. yüzyıldan beri bilinmekte olup ilkel sayılabilecek bu agoralarda dahi ticari, siyasi ve dini bir yön bulunmaktadır[246]. Başlangıçta mimari açıdan önemsiz olan agoralar, M.Ö. 7-6. yüzyıllardan itibaren önem kazanmaya başlamış, bu dönem için Ege Denizi'nin iki yanında (Batı Anadolu ve Yunanistan) bulunan kentlerde artan nüfus ticari değişime neden olmuş, demokrasi hareketleri hızlanmış ve kentlerin merkezi akropolden (yukarı kent) agoralara taşınmıştır. Bununla beraber, agoralar asıl mimari gelişimini M.Ö. 5. yüzyıl içerisinde yaşamış, dini, siyasi, ticari ve kültürel özellikte ve anıtsal nitelikte tapınak, bouleterion (kent meclisi), prytaneion (idare yapısı), arşiv, nymphaeion (çeşme), sunak, odeon ve kütüphane gibi yapılar inşa edilmiştir[247].

Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem tarihli birçok agora bulunmaktadır[248]. Magnesia ad Meander[249], Assos[250] ve Pergamon[251] gibi yerlerde bulunanlar buna örnektir.

Bazı agoralar kamusal yapıların ağırlığına bağlı olarak, Pergamon Yukarı Agora[252] veya Ephessos[253] örneğinde olduğu gibi devlet agorası özelliği gösterirken ticari yönün daha ağır basmasıyla devlet agoralarından farklı olarak ticaret agoraları da ortaya çıkmıştır. İçerisinde her türlü ticari ürünün satılabildiği ticaret agoraları "dörtgen agora-tetragonos agora" şeklinde de adlandırılmıştır. Anadolu için en eski ticaret agorası örneği M.Ö. 4. yüzyıl tarihli Milet Agorası'dır. Kare biçiminde bir alanın doğu-batı ve güney tarafında dükkânlar bulunmakta olup dükkânların önünde stoa bulunmaktadır[254]. Yine Milet Agorası ile yakın tarihli Priene'de et ve balık pazarı olarak adlandırılan dörtgen bir alan bulunmaktadır. Priene'de bulunan bu agora Dorik stoa ile çevrili olup güneyde iki katlı dükkân sırası ile sınırlandırılmıştır. Bu dükkânlarda et ve balık dışında gıda maddelerinin satıldığı anlaşılmaktadır[255]. Hellenistik Dönem tarihli diğer önemli ticari agoralar arasında Pergamon Aşağı Agora[256] ile Ephessos Tetragonos Agorası[257] sayılabilir.

---

[246] Atik 2002, 41-50.

[247] Ersoy 1995, 50; Agoralar ile yönetimsel yapılar arasında bağlantı bulunmasına ilişkin ayrıca bkz. Dinçer 2010, 17.

[248] Winter 2006, 39 vd.; Sielhorst 2015, 105 vd.

[249] Satin 1997, 28-30; Bingöl 2006, 59-65.

[250] Glossarium Artis 1987, 95 Res. 101; Sielhorst 2015, 216-219.

[251] Schrammen 1906, 93 vd.; Parrish 2001, 11.

[252] Hoepfner 1996, 30; Sielhorst 2015, 137-144.

[253] Fagan 1996, 206; Burrel 2004, 59; Laale 2011, 174-178.

[254] Atik 2002, 49-50; Kuzey Agora olarak da isimlendirilen Milet Agorası için ayrıca bkz. Kleiner 1968, 50 vd.; Dinsmoor 1973, 264; Coulton 1976, 63.

[255] Atik 2002, 49-50; Priene Agorası için ayrıca bkz. Wycherley 1993, 68.

[256] Coulton 1976, 176; Winter 2006, 59.

Likya Bölgesi'nde yer alan Kyaneai'de M.Ö. 4. yüzyıl başlarına tarihlendirilen bir lahit yazıtında "theoi agoraioi" yani agora tanrılarından söz edilmektedir. Bununla Klasik Çağ'da Kyaneai'de bir agoranın varlığı anlaşılmaktadır. Klasik Dönem Kyaneai Agorası olasılıkla Hellenistik ve Roma Dönemi agorasının kurulduğu yerde bulunmaktadır. Yine Kyaneai yakınlarındaki Avşar Tepe'de Klasik Dönem tarihli, 45 x 45 m ölçülerinde olan ve bir meydan biçiminde yayılan bir agora keşfedilmiştir[258].

Likya'da Hellenistik agora örnekleri arasında Arykanda Ticaret Agorası sayılabilir[259]. Yine Mnara'da yerleşimin kuzeybatı ucuna konumlandırılmış bir agora bulunmaktadır. Agora meydanına bakan eksedrada bulunan bir yazıt doğrultusunda yapının Hellenistik Dönem tarihli olduğu anlaşılmaktadır[260]. Buna ek olarak Musa Dağı'nın üzerinde Yaylalık Mevkii'nde Hellenistik Dönem özellikleri gösteren oldukça büyük bir yerleşim bulunmaktadır. Asıl Olympos (Yukarı Olympos) olarak adlandırılan bu yerde önemli yapılar arasında bir agora bulunmaktadır[261]. Ayrıca Oinoanda'da Hellenistik Dönem tarihli agora örneği bulunmaktadır[262]. Esplanade adı verilen Hellenistik Dönem Oinoanda Agorası ile bağlantılı Kuzey Stoa'da Dor nizamında sütun başlıklarının kullanıldığı anlaşılmaktadır[263].

Doğu Yerleşim içerisindeki Agora meydanının dikdörtgene öykündüğü, fakat güneydoğu tarafta arazinin bitmesiyle beraber kesintiye uğradığı ve alanın formsuz yapıya büründüğü anlaşılmaktadır. Yani bu yer darlığında agora meydanı için arazinin mümkün olan her bölümünün kullanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Fırıncık Agorası'nda mevcut izlere göre "L" biçimli bir stoa kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mısır, Suriye, Anadolu ve Yunanistan gibi yerlerde bulunan saraylar veya tapınaklar ile bağlantılı sütunlu galerilerin stoaların öncüleri olduğu önerilmekle beraber, ortaya çıkışlarına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır[264]. Bununla beraber tek başına bir mimari birim olarak kökeni Ege Dünyası'dır[265]. Stoaların mimaride kullanılışı M.Ö. 7.

---

[257] Yıldırım 2014, 14 Dipnot 49.
[258] Kolb 1997, 478-479.
[259] Bayburtluoğlu 2003, 94-97.
[260] Kızgut v.d. 2009a, 108-109.
[261] Takmer 2002b, 46; Fırıncık Agorası, Musa Dağı Olympos kentindeki agora ile aynı mimari özelliklere sahiptir ve bir gıda pazarı olarak işlev görmüştür. Adak 2003, 103.
[262] Mitchell 1996, 72.
[263] Bachmann 2009, 153; Bachmann 2011, 205.
[264] Ersoy 1995, 51; Yıldırım 2014, 35 Dipnot 109.
[265] Ersoy 1995, 51; Winter 2006, 51.

yüzyıldan itibaren görülür[266]. Stoalar ilk ortaya çıktıklarında iki kısa ve bir uzun kenarı kapalı olan ve diğer uzun tarafı açık olan yapılardır. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren agoralarda kullanılan stoalar, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren ahşap yerine taştan yapılmaya başlanmış, en ve boy olarak büyümüş ve agoraların simgesi haline gelmiştir. Yine bu yüzyıl içerisinde plan ve cephe özelliklerinde zenginlik yaratan unsurlar ilave edilmeye başlanmıştır. M.Ö. 5 yüzyılda köşeli "U" biçimindeki stoalar, M.Ö. 4. yüzyıl ile birlikte kanatlarının daha uzamasıyla birlikte "Π" şeklinde plan vermeye başlamışlardır. Ancak her stoa bu şekle uymak zorunda değildir[267]. Nitekim "T", "I" ve "L" biçimde stoalar da bulunmaktadır[268]. "L" biçimli stoalara örnek olarak Miletos Güney Agora L Şekilli Stoa[269] ile Aigai Agorası L Şekilli Stoa[270] gösterilebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Fırıncık Agorası'nda "L" biçiminde stoa kullanılmıştır. Burada 0.85 ile 0.95 m arasında değişen genişliğe sahip bir stylobat bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafta bulunan ve güneybatı-kuzeydoğu yönlü uzanan stylobat bölümü daha kısa olup 13.27 m uzunluğundadır. Ancak tahrip olmuş kısımları da düşünülürse kısa taraftaki stylobatın toplam uzunluğunun 17.10 m olması beklenir. Burada üstteki stylobat ve altında iki basamak halindeki stereobat kısmı görülebilmektedir **(Resim 118)**. Ayrıca kısa stylobat üzerinde aralarındaki mesafe 2.80 m olan 2 adet sütun bağlantı yuvası mevcuttur. Kuzeydoğu tarafta bulunan ve kuzeybatı-güneydoğu yönlü stylobat bölümü ise daha uzun olup 30.30 m ölçüsündedir. Bu kısım, mekânlar boyunca devam etmekte ve güneydoğu yan ana dış duvara kadar uzanmaktadır **(Resim 119)**. Stylobat ve altındaki stereobat bölümünün tek katı görülebilmektedir. Üzerinde 1 adet sütun bağlantı izi mevcuttur. D-33 Yapısı'nın merkezi açık alanının diğer taraflarında stylobat bulunmamaktadır. Her iki kenarın uzunluklarının toplanması durumunda "L" biçimli stylobatın toplam ölçüsünün 47.40 m olması gerekir.

Fırıncık Agorası'nda stylobatın birleşme noktasında yani kuzey uçta, 1.08 m uzunluğunda, 1.04 m genişliğinde ve kalp biçiminde çift plasterli bir başlık tespit edilmiştir **(Resim 120)**. Dor düzeninde çift plasterli bu başlığın birleşme yapan dirsek bölümünde, yani çift sütunların üzerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu şekilde sütunlar kalp biçimli sütun

[266] Thompson 1992, 3.
[267] Ersoy 1995, 51.
[268] Yıldırım 2014, 35.
[269] Coulton 1976, 96, 261; Winter 2006, 58; Sielhorst 2015, 254-260.
[270] Bohn - Schuchardt 1889, 14 vd.; Coulton 1976, 213; Tül 1995, 23-28; Sielhorst 2015, 279-280.

olarak adlandırılmakla beraber Hellenistik mimaride kullanılmıştır[271]. "L" biçimli stoalarda bu tip birleşim noktalarında boyutlarından dolayı bağımsız iki ayrı sütunun aynı noktada kullanılması mimari açıdan zorluk oluşturacağından birleşik çift sütunlar tercih edilmiştir. Birleşik çift ya da kalp biçimli sütunlar stoanın bir tarafının sonlandırılıp 90°'lik keskin geçişle diğer yanın başlangıcının sorunsuz bir şekilde oluşturulmasında etkilidir[272]. Yani yarım kesilmiş sütunların köşe noktada kullanılması halinde dış alanda 90°'lik bir açıklık oluşacağından ve mimari sorun ortaya çıkacağından, belirli bir açı ile birleşen kalp biçimli sütunlar köşe probleminin çözülerek çatı yükünün taşınmasında rahatlama sağladığı gibi iki yarım triglifin tam ölçüde birleşimi için de olanak sağlamaktadır[273]. Yine bu tip sütunlar estetik amaçla kullanılmaktadır[274]. Kalp sütunların kullanımına ilişkin en erken uygulama Miletos Kuzey Agora Güney L Şekilli Stoa'da görülür. Kalp sütun kullanımına dair en iyi örnekler arasında Miletos Kuzey Agora Güney L Şekilli Stoa, Magnesia Agorası ve Bouleuterionu, Aigai Athena Kutsal Alanı Kuzeybatı Stoa, Herakleia Agorası, Knidos Peristylli Alan ve Kos Limanı Kutsal Alanı sayılabilir[275].

Fırıncık Agorası "L" Biçimli Stoa kısa kenarda, yaklaşık orijinal ölçüsünü koruyan iki adet sütun bağlantı yuvası, tam köşede tespit edilen kalp sütun başlığı ile uzun kenarda gözlemlenen bir adet sütun bağlantı yuvası birlikte yorumlandığında, kısa kenarda normal iki sütuna ait bağlantı yuvaları arası mesafenin 2.80 m olduğu, 0.60 m kalınlığındaki sütunun bağlantı yuvasına oturması durumunda iki sütun arası mesafenin 2.20 m olacağı, burada orta/normal sütun ile köşe sütunu/kalp sütun arası mesafenin yine 2.20 m olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda kısa kenarda 5 orta sütun, uzun kenarda ise 10 orta sütun kullanılmış olmalıdır. Stoanın son sütunlarının duvara bitişik alanda yer alması nedeniyle antae/paye olması gerekir **(Çizim 19, Resim 140)**. Böylece kısa kenarda 1 antae, 5 orta/tam sütun, dirsek bölümünde 1 kalp sütun, uzun kenarda 10 orta/tam sütun ve 1 antae kullanılmış olabilir. Öyleyse stoanın yükünün 18 noktanın üzerine oturması beklenir[276] **(Plan 30)**.

---

[271] Kalp sütunların kullanımında Hellenistik etki bulunmaktadır. Yıldırım 2014, 108, 168 Res. 130-131; Kalp sütunlar ile ilgili ayrıca bakınız. Fyfe 1965, 78; Miller 1978, 112-113; Campbell 2007, 101; Dell'Acqua 2013, 1139 vd.; Jacobs - Waelkens 2013, 224 Res. 5.

[272] Mckanzie 2007, 200.

[273] Coulton 1976, 136-137; Yıldırım 2014, 79-80.

[274] Kropp 2013, 161.

[275] Yıldırım 2014, 79-80.

[276] Agora zemininde olasılıkla deprem etkisiyle kayma görülmektedir ve bu nedenle doğrusal hatlı olması gereken stylobat üzerinde "S" biçiminde kavisli bir görünüm oluşmuştur. Ayrıca stylobat genelinde büyük tahribat bulunmaktadır. Aralarındaki mesafeyi büyük oranda koruyan sütun bağlantı yuvalarının stylobat

Stylobat çevresinde bütünüyle yivsiz olup taban bölümünde 0.60 m, başlık ile birleşme bölümünde ise 0.50 m çapında sütunların yanında Dor düzeninde başlıklar tespit edilmiştir **(Çizim 14-16, Resim 121-123)**. Bu başlıkların sütun ile birleştiği boyun bölümü 0.50 m çapındadır. Merkezindeki 0.10 x 0.10 m ölçüsünde bağlantı yuvası, 0.04 m derinliğindedir. Boyun bölümünün yüksekliği 0.05 m'dir. Boyun bölümünden ekinusa 3 bilezik (annulet) ile geçilir. Annuletin toplam genişliği 0.03 m'dir. Ekinustan boyuna doğru kademeli daralan annulet kuşaklarının en üstte olanı daha belirgin olup 3 bileziğin dış kenarları yatık "V" biçiminde keskindir ve dışa dönüktür. Annulet sonrası hafif dış bükey bombeli 0.10 m yüksekliğindeki ekinusa geçilir. Ekinustan abakusa belirgin şekilde küçük bir silme ile geçilir. Abakus 0.60 x 0.70 m ölçülerinde olup yüksekliği 0.10 m'dir. Bu durumda bir sütun başlığının toplam yüksekliği 0.28 m'dir.

Dor başlıklarının yapısı tarihleme bağlamında önemlidir[277]. Agora'da tespit edilen başlıkların boyun kısmında yiv işlenmemiştir. Bu tip başlıklar Hellenistik Dönem içerisinde kullanılmış ve Roma Dönemi içerisinde de devam etmiştir[278].

Fırıncık Agorası'nda Dor başlıklarının annulet tipi Hellenistik Dönem'de geniş bir coğrafyada yaygın bir şekilde çalışılmıştır. Bunula beraber Anadolu'da kullanımı M.Ö.2 yüzyıl başlarıyla birlikte Pergamonlu mimarların öncülüğünde olmuştur. Dolayısıyla bu Agora'da bulunan başlıklardaki annuletlerin yapısı Geç Hellenistik Dönem özelliğindedir[279].

Başlıklarda ekinus profili düze yakın hafif dışbükey bombelidir. Bu tip ekinuslar M.Ö. 4. yüzyıl ile birlikte çalışılmış, Hellenistik Dönem içerisinde de yoğun bir şekilde tercih

---

uzunluğuna oranlanmasıyla sütunlar arası mesafe hesaplanabilmiş ve sütun sayıları bu şekilde belirlenmiştir. Ancak ileride Fırıncık Agorası'nda restorasyona yönelik kazı çalışmaları yapılması durumunda daha kesin sonuçlara ulaşılabilir.

[277] Dor sütun başlıklarının tip, gelişim veya tarihlemesine ilişkin detaylıca bakınız. Tomlinson 1963, 139 vd.; Coulton 1968, 157 vd.; Winter 1976, 142 vd.; Coulton 1979, 81 vd.; Coulton 1982, 55 vd.; Rumscheid 1994, 302-304 Lev. 10 vd.; Kidd 2003, 33 vd.; Gider 2005, 10 vd.; Akkurnaz 2007, 3 vd.; Söğüt - Gider 2011, 93-96; Yıldırım 2014, 80.

[278] Hellenistik Dönem'e tarihlenen Alinda ve Alabanda başlıkları yerel gnaystan yapılmış olup boyun kısmının yivsiz işlenmesinin malzemeden kaynaklı bir zorunluluk olabileceği belirtilmektedir. Bu tip boyun yapısına sahip başlıklar Erken Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte yaygınlaşmış ve Roma Dönemi imar faaliyetlerindeki yerini almıştır. Gider Büyüközer 2013, 106-107.

[279] Bu tip annuletlere sahip örnekler arasında M.Ö. 246-239 tarihli Delos Antigonos Stoası başlıkları gösterilebilir. Anadolu'da bu tipin ilk kullanımı M.Ö. 2. yüzyıl ile başlamıştır. M.Ö. 197-159 yılları arasına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alanı Propylonu'nda görülen bu özellik başkaca yapılara da aktarılmıştır. Bu tip annuletlerin kullanımı ve yayılımı Pergamonlu mimarlara atfedilmekte ve Geç Hellenistik Dönem içinde değerlendirmenin yerinde olacağı belirtilmektedir. Gider Büyüközer 2013, 81-82.

edilmiştir. Bunun yanında Erken Roma İmparatorluk'tan M.S. 1. yüzyıl ortalarına kadar uzanan süreçte yaygın kullanımı devam etmiştir[280].

Agora'daki başlıklarda ekinus ile abakus bağlantısı belirgindir ve içe doğru girinti oluşturan silmeyle geçilir. Yani ekinus, abakusun en dış hattıyla birleşmemekte, biraz iç kısımla birleşmektedir. Ekinusun abakusun alt kısmına bağlanması Arkaik Dönem'den itibaren uygulanmaktadır. Hellenistik Dönem'de de sıklıkla görülür ve bu dönemin geleneğine uygundur. Bununla beraber Hellenistik Dönem'de ekinus ile abakusun birleşme yeri belirgin olmayan başlık örnekleri de bulunur[281].

Alandaki başlıkların abakus tablasının üst bölümü düz işlenmiştir. Yani abakus profili bir khimation ile taçlandırılmamıştır. Bu tip abakuslar Hellenistik Dönem'de görüldüğü gibi Roma Dönemi içerisinde de görülür. Bu nedenle coğrafik, dönemsel ya da yapısal bir sınırlama getirmek mümkün değildir[282].

Fırıncık Agorası "L" Biçimli Stoa'ya ait başlıklar Hellenistik Dönem içerisinde yapılmış ve kullanılmış olabilir. Özellikle kalp sütunun varlığı ve yerleşim genelinde görülen taş-duvar işçiliğinin bütünüyle Hellenistik Dönem özelliğinde olması bu durumu destekler. Yine M.Ö. 221/220-190 yılları arasına tarihlendirilen bir Phaselis sikkesi bir yüzey buluntusu olması nedeniyle tarihlemede kesin bir bulgu olamasa da yerleşimin ve dolayısıyla Agora'nın Hellenistik Dönem içerisinde varlığını destekleyici bir başka unsurdur. Bununla birlikte annuletlerin testere biçimindeki yapısı ve bu tipin Pergamon öncülüğünde M.Ö. 2. yüzyıl başlarıyla birlikte kullanıldığı düşünülürse Agora'ya en azından Geç Hellenistik Dönem gibi bir tarih vermek mümkün olabilecektir.

Fırıncık "L" Şekilli Stoa'nın yani dolayısıyla Agora meydanının kuzeydoğu tarafında kalan ön taraftaki 5 adet mekânın dükkân olduğu anlaşılmaktadır **(Resim 124-125)**. Bu dükkânlardan en güneydoğu uçta bulunanı en sağlam durumdadır. Kalınlığı 0.75 ile 0.80 m arasında değişen duvarda düz yüzeyli kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda üst düzey

[280] Anadolu'da M.Ö. 4. yüzyıl ortalarından itibaren ekinus profili hafif dış bükey bombeli başlıklar görülür. Hellenistik Dönem örnekleri arasında M.Ö. 3. yüzyılda Priene Tiyatrosu, M. Ö. 2. yüzyılda Kos Asklepionu, Tapınak A, Kos Batı Gymnasion Stoası sayılabilir. M.Ö. 2. yüzyılda Pergamon, Menderes Magnesiası, Priene ve Ephessos'ta tercih edilmiştir. Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde yine sıklıkla tercih edilmekle birlikte M.S. 1. yüzyıl ortalarından sonra en azından Karia Bölgesi'nde kullanımında azalma görülür. Gider Büyüközer 2013, 63-65.

[281] Gider Büyüközer 2013, 72-76.

[282] Gider Büyüközer 2013, 51-52.

bir işçilik bulunur. İç genişliği 5.80 m olan mekânın 1.25 m genişliğinde bir girişi bulunmaktadır. Kuzeybatı taraftan bitişik bir başka mekânın girişi yine 1.25 m'dir.

Fırıncık Agorası dükkânlarının girişlerine ait sağlam bölümlerde kapı söveleri için ayrı bir blok kullanılmayıp doğrudan duvar taşlarının yontulmasıyla oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kapı çerçevelerinde Dor nizamına uygun kesilmiş taş lento ve sövenin kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak lento ve söveler özellikle dışarıdan dekoratif amaçlı ahşap çerçeve ile kaplanmış olabilir. Zaten oldukça engebeli böyle bir yerleşimde Dor düzenine ait her mimari elemanın birebir uygulanmasını beklemek zordur. Sonuçta burada işlev biraz daha ön planda tutulmuş olmalıdır.

Mekânların kapı eşikleri dolgudan görülememekle beraber, tek ya da çift kanatlı kapı kullanılmış olabilir. Çünkü Fırıncık Doğu Yerleşimi yapılarında ve Hellenistik Dönem tarihli başkaca yerleşimlerde bulunan yapı girişlerinde hem tek[283] hem çift[284] kanatlı kapılar kullanılmıştır. Ancak Fırıncık Agorası'nda alt kata ait sağlam mekânların girişlerine ait söveler üzerinde sürgü izinin olmamasına bakılarak 1.25 m genişliğindeki girişlerde çift kanatlı kapı kullanılmış olabilir **(Çizim 20)**. Yoğun dolgu sebebiyle görülemeyen giriş eşiklerinde milin oturduğu yuvaların bulunmaması ve kapı sövelerinin ahşap çerçeve ile kaplı olması durumunda, kapı kanatları çerçeveye sabitlenerek kullanılmış olabilir[285].

Agora'da güneybatı mekândan anlaşıldığına göre her bir dükkânın arka tarafında ana kayaya yaslı olmak üzere yine toplam 5 adet mekânın bulunması gerekmektedir. Fakat bu mekânların yeri aşağıdaki dükkânlardan bir kat daha yüksek bir kottadır. Ayrıca bunların arka tarafında en üst bölümü tek basamaklı olan bir duvar sırası bulunur **(Resim 126-127)**. Bu basamak sırası çatıyı taşıyan hatılların oturma yeridir ve Agora meydanından 6,5 m yüksekliktedir. Böylece Agora dükkânlarının veya stoanın iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yani alt katta ön sırada 5 adet dükkân ve bunların arkasında 5 adet mekân, üst katta yine ön sırada 5 adet dükkân ve arka tarafta 5 adet mekân bulunmaktadır. Agora meydanına açılan iki kattaki toplam 10 adet dükkân gibi yine iki kattaki arkadaki toplam 10 adet mekânın dükkân olması beklenemez. Çünkü bunlar ana kaya yaslı olup kör kalmaktadırlar. Bu durumda dükkânlara iç girişle bağlanan depo yapıları olmalıdırlar **(Plan 18)**. Yani Fırıncık Agorası'nda

[283] McNicoll - Milner 1997, 99; Reber 1998, 124-125; Haagsma 2003: 43.

[284] McNicoll - Milner 1997, 128; Reber 1998, 121-124; Çevik - Varkıvanç 2000, 331; Haagsma 2003 44-45; Winter 2006, 152.

[285] Hellenistik kapılarda bazen milin oturduğu yuva bulunmayabilir. Bu durumda ahşap bir çerçeve kullanılmakta ve kapı pin ya da deri vasıtasıyla çerçeveye bağlanmaktadır. Bkz. McNicoll - Milner 1997, 8.

toplam 10 adet dükkân ile bunlara ait 10 adet depo bulunmaktadır. Nitekim agoralarda depo olarak kullanılan başkaca yapı örnekleri bulunmaktadır[286]. İki kat halinde dükkân ve depo yapısına bakılarak, Fırıncık Agorası'nda kullanılan "L" Biçimli Stoa'nın yine üst kat dükkânlara giriş verebilmesi gerektiğinden iki katlı ve tek nefli bir portikoya sahip olduğu anlaşılmaktadır. İlk örnekleri M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren görülen çok katlı stoalar eğimli arazilerde geniş alanlar meydana getirmek için kullanılmıştır. Yani eğimli arazinin zorlayıcı koşullarından dolayı çift katlı stoalar ile dar alanlarda daha fazla alan kazanılmıştır[287]. Yine bu Agora'nın ana kayaya yaslandırılarak inşa edilmesine benzer durum Heraklia-Latmos Agorası[288], Assos Agorası[289], Priene Agorası[290], Pergamon Aşağı Agora[291] ve Pergamon Yukarı Agora[292] gibi örneklerden de tanınmaktadır.

İki katlı olduğu anlaşılan Fırıncık "L" Biçimli Stoa'da altta Dor düzeninde sütunlar kullanılmışken üstte alttakilerin yaklaşık yarı uzunluğunda ve genişliğinde İon düzeninde sütunlar kullanılmış olabilir **(Resim 140)**. Nitekim önceki çalışmalarda tespit edilerek fotoğraflanan ancak belki tahrip edilmiş olması, çalınması veya düşerek çam pürenlerinden oluşan dolgu altında bulunması nedeniyle tespit edilemeyen aslan kabartmasının karşısında İon başlıklı sütun kabartması görülmektedir[293] **(Çizim 12, Resim 64-65**). Bununla Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi'nde İon stilinde sütun başlıklarının tanındığı ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan üst katta İon sütun başlıkları kullanılmış olabilir **(Çizim 21)**. Nitekim Hellenistik Dönem'de benzer durumdaki hemen her yapıda bu tip kullanım tercih edilmiştir[294]. Ancak yapılan çalışmalarda söz konusu kabartmadan başka herhangi bir İon başlığının tespit edilememiş olmasına bakılarak üstte de yine Dor düzeninde küçük sütunlar kullanılmış olması küçük de olsa bir başka ihtimaldir. Örneğin Pergamon Aşağı Agora'da her iki katta Dor başlıklı sütunlar kullanılmıştır[295]. Ayrıca üst kat sütunlarının arası düşmeyi önlemek ve estetik amaçla parapetler ile kapatılmış olmalıdır[296] **(Resim 140**).

---

[286] Kolb 1997, 479; Vandeput - Köse 2004, 352; Yıldırım 2014, 14, 26.
[287] Yıldırım 2014, 5 vd.
[288] Krischen 1941, 23 vd.; Peschlow - Bindokat 2005, 119-121; Sielhorst 2015, 105-107.
[289] Clarke v.d. 1902, 33 vd.; Seddon 1987, 14; von Kienlin 2004, 8 vd.
[290] Wiegand - Schrader 1904, 185-218; Sielhorst 2015, 108-115.
[291] Doerpfeld 1902, 16-43; Wycherley 1942, 28; Sielhorst 2015, 264-266.
[292] Schrammen 1906, 93 vd.; Hoepfner 1996, 30; Radt 1999, 89 vd.; Sielhorst 2015, 260-264.
[293] Adak 2003, 102; Bayburtluoğlu 2004, 100-101.
[294] İki katlı stoalarda altta Dor, üstte İon sütunlarının kullanılmasına ilişkin bkz. Thompson 1992, 3 vd.; Darling 2004, 162-164; Wilson 2013, 103.
[295] Yıldırım 2014, 82, 141 Çiz. 16.
[296] Ginouvès 1992, Lev. 7.3; Darling 2004, 163.

Agora'da herhangi bir pencere tespit edilememiştir. Ancak, Hellenistik Dönem'de stoalarda bulunan dükkân girişlerinin yanında pencere kullanıldığı bilinmektedir[297]. Bu tip pencerelerde görülen metal yuvaları ile içerideki malların çalınma riskine karşı demir parmaklıklar ile kapalı olduğu anlaşılmaktadır[298]. Fırıncık Agorası'nda dükkân girişlerinin yanında pencere bulunması halinde benzer bir uygulamanın yapılmış olması beklenir. Yine bu pencerelerin dükkân girişinin tam üstünde olması bir başka olasılıktır[299]. Ancak iki katlı yapıda ikinci kat dükkânların önündeki platformun alt katın üstünü perdeleyip gölgeleyecek olmasından dolayı bu pencerelerin yeterince ışığı alamayacağı düşünülürse bu tip bir uygulamanın yapılmasını gerektirecek herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Yani giriş üstü pencere kullanılması gereksiz olup beklenmemelidir. Bunun yanında en azından kapı seviyesinde herhangi bir pencere izi tespit edilememesine bakılarak kapı dışında pencere kullanılmadığı söylenebilir. Nitekim stoalarda sütunlu galeriye açılan dükkân kapılarının dışında pencere kullanılmayan örnekler bulunmaktadır[300].

Agora meydanının güneybatı uç tarafında düzleştirilmiş kaya üzerinde tabaka halinde profilli bloklar yerlerinden ayrılmış ve çevreye dağılmışlardır **(Çizim 17-18, Resim 128-129)**. Üzerinde 0.06 x 0.08 m genişliğinde bağlantı yuvası bulunan profilli taşlarda, üst profil genişliği 0.06 m, üst profil yüksekliği 0.03 m, alt profil genişliği 0.18 m ve alt profil yüksekliği yine 0.03 m olarak ölçülmüştür. Bunların toplam yüksekliği 0.30 m'dir. Bağlantı yuvalarına bakılarak, tabaka halindeki blok taşların üzerinde ilk halinde sütun veya sunak olması beklenir. Dolayısıyla bu yer kutsal alan veya küçük bir tapınak şeklinde tanımlanabilir[301]. Hellenistik Dönem'de agora meydanlarında kutsal alan[302] veya tapınağın[303] varlığı bilinmektedir. Bununla beraber, Agora meydanının güneybatı uç tarafında düzleştirilmiş kaya üzerinde tabaka halinde profilli blokların bulunduğu yer, kutsal bir alan olmalıdır. Çünkü Agora meydanının oldukça dar olması ve profilli blokların sınırları tam belli

[297] Cephesinde birer kapı ile bu kapıların yanında birer pencere içeren söz konusu mekân sıralarının Antik Dönem en iyi örnekleri Aigai Agorası L Şekilli Stoa, Aigai Tiyatro Terası Batı Stoa, Pergamon Tiyatro Terası Batı Stoa, Assos Agorası Güney Stoa, Korinth Güney Stoa ile Korinth Kuzey Yapı'dır. Bkz. Yıldırım 2014, 36.

[298] Bohn - Schuchardt 1889, 17; Yıldırım 2014, 71.

[299] Ginouvès 1992, Lev. 27.3-4.

[300] Thompson 1992, 3 vd.; Stewart 2014, 97 Res. 51; Yıldırım 2014, 133 Res. 20, 22.

[301] Agora zeminine göre biraz yüksekte başlığı bulunamadığı için düzeni veya devri söylenemeyecek olan İon veya Korinth düzeninde bir tapınağın kalıntıları yer almaktadır. Bayburtluoğlu 2004, 100.

[302] Billows 2005, 208; Bingöl 2006, 65; Winter 2006, 214-216; Hoster - Klöckner 2013, 180.

[303] Wycherley 1942, 27; Coulton 1976, 63; Waelkens 1993, 26; Koester 1995, 74; Watkin 2005, 50-51; Wilson 2013, 110.

olmasa bile küçük bir alanda yayılım göstermesine bakılarak burada küçük te olsa bir tapınağın bulunması zor bir ihtimal olarak belirmektedir. Öyleyse bu yer, Likya'da genel ya da yerel tapınım gören bir veya daha fazla tanrı veya tanrıçaya adanan bir kutsal alan olmalıdır. Profilli bloklar üzerindeki görülen bağlantı yuvaları yine sunaklara da ait olabilir.

Profilli blokların bulunduğu zemine ait kayanın kesiti incelendiğinde, küçük taşların uzun zaman zarfında doğal çimentoyla kaynaşması ile oluşan bir kayaç yapısına sahip olduğu ve bu nedenle kırılmalara açık olduğu anlaşılmaktadır **(Resim 128, 130)**. Nitekim bu alanın hemen alt bölümünden başlamak üzere, yaklaşık 15-20 m uzunluğundaki dik yamaç boyunca ve alanın tam alt tarafına denk gelen düzlükte, adeta bir yığın oluşturacak şekilde sütun, sütun başlığı ile üzerinde bağlantı yuvası bulunan blok gibi mimari elemanlar bulunmaktadır **(Resim 130-131)**. Kayanın zayıf yapısıyla yığıntının içindeki mimari blokların en azından bir bölümünün deprem veya doğal jeolojik bir ayrılma nedeniyle aşağıya göçen profilli taşların bulunduğu alanın bir kısmına ait olması zayıf da olsa olasıdır. Bununla birlikte bu mimari elemanların özellikle "L" Biçimli Stoa'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü içerisinde sütunlar, Dor sütun başlığı ve bağlantı yuvası bulunan blok gibi elemanlar gözlemlenmiştir. Mimari elemanlar, Agora'nın işlevini yitirmesiyle süpürülerek buraya düşürülmüş olmalıdır. Bu durum aynı zamanda yapıda bir tahribat yapıldığını göstermelidir. Çünkü Agora'nın dükkan-depo kısımlarında da oldukça fazla yıkım bulunmaktadır. Tahribat, M.Ö. 1. yüzyıl başlarında bölgedeki haydut (korsan) olası istilası veya işgali sırasında gereçekleştirilmiş olabilir veya yerleşimin terkedilmesinden sonraki herhangi bir zamanda da vuku bulmuş olabilir. Bunun tespitini yapmak bu aşamada mümkün değildir.

Agora'nın ana girişinden sonra güneybatı yönünde 15.75 m uzunluğunda ve 5.91 m genişliğinde bir alan bulunmaktadır **(Resim 132)**. Kuzeybatı dış duvarda ya hiç pencere kullanılmamıştır ya da üst bölümü yıkıldığından pencere tespit edilmemiştir. D-33 meydanına göre daha düşük kotta olması, ana girişten başka dışa açılan bir kapısının olmaması, ana girişin iki adet girişi ile mekânlararası geçiş sağladığı anlaşılan D-32 ile bağlantılı olması düşünüldüğünde, buranın geçit veya koridor işlevinin bulunması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ana girişten itibaren eğim nedeniyle basamaklar vasıtasıyla D-32'ye ulaşılması beklenir. Ancak Agora'nın kuzeybatı dış duvarı yıkıldığından bunu kazı yapmadan belirlemek mümkün değildir.

"L" Biçimli Stoa'nın uzun kenarında yani kuzeydoğu tarafında dükkan-depo mekânları bulunurken kısa kenarında yani kuzeybatı yanında herhangi bir mekân izi

görülmemektedir. Zaten bu tarafta stoanın sadece tek nef mesafesi kadar genişlik bulunmaktadır. Bununla kısa tarafta mekânların bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Simetrik, mimari ve estetik açıdan "L" biçimli ve tek nefli stoanın kısa kenarının da iki katlı olması gerekir. Bu durumda kotu yakalayabilmesi için kuzeybatı dış duvarın bu yüksekliğe ulaşması kaçınılmazdır. Bu halde ilk durumunda L biçimli ve tek nefli stoanın kısa kenarına ait alt katın Fırıncık Agorası'nın ana giriş kapısından sonra güneybatıya doğru yani D- 32 girişlerine doğru uzayan bir geçit veya koridor olduğu ve dolayısıyla insan trafiği için kullanıldığı, her iki katıyla ziyaretçileri güneş ve yağmurdan koruyan stoanın üst katının ise manzaralı bir gezinti yolu[304] olarak kullanıldığı düşünülebilir. Buna ek olarak, üst katın, sütunları arasında olması gereken, düşmeyi engelleyen ve belki de izleyiciye dayanak oluşturan parapetlerin, az sayıdaki insan için Agora'daki oyun ve gösterilerin izlenebilmesine yönelik bir teras ya da loca görevi gördüğü de söylenebilir.

D-32'nin 1.05 m genişliğindeki iki girişinden geçilmesi ve/veya meydandan ayrı bir girişle Agora'nın güneybatısında, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzun yamuk planlı bir mekâna ulaşılmaktadır **(Resim 133-136)**. Bu mekân muhtemelen eksedra[305] olup ziyaretçilerin kullandığı sohbet, dinleme, toplantı veya seyir bölümüdür. Agora içerisine uğramadan yani alışveriş yapmaksızın doğrudan girilebilen bu yapının, büyük oranda yıkılmış olmakla beraber güneş, yağmur, rüzgar gibi etkenler düşünüldüğünde üstünün kapalı olması beklenir. Ayırca güneybatı yüzünde manzara izlenmesi ve ışık alınmasına yönelik pencerelerin bırakılması gerektiği düşünülebilir. Ancak duvar büyük oranda yıkıldığından bu durum tahminden öteye gidememektedir. Fakat Agora meydanına yaslanan duvarında kullanılan küçük formsuz taşların diğer yapılar ile benzerlik göstermesi ve dolayısıyla üzerinin sıvanmış olması ihtimali bu mekânın kapalı olma olasılığını güçlendirmektedir. Alanda bulunan çatı kiremidi parçaları da bu durumu destekleyen bir başka göstergedir.

D-33'ün güneybatı dış tarafında 5 m genişliğinde bir podyum bulunmaktadır **(Resim 137)**. Formsuz taşlarla harçsız olarak oluşturulmuş bu podyumun D-33 Yapısı'nı eğimin arttığı bu bölümde statik açıdan desteklemek için yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu podyum belirli bir aşamadan sonra kesilmekte ve bulunduğu alanın devamında yaklaşık 1 m'den daha geniş büyük bir yarık geçmektedir. Ayrılmış olan bölümün diğer tarafında birkaç adet blok taş halen yerinde bulunmaktadır **(Resim 16)**. Bu durum depremin yerleşim üzerinde etkili olduğunu

[304] Yıldırım 2014, 39.

[305] Agoralarda bulunan eksedra örnekleri için bkz. Waelkens - Loots 2000, 298; Kızgut v.d. 2009a, 109; Ma 2013, 191; Scott 2013, 31-32; Sielhorst 2015, 46.

söylemeye imkan kılar. Ayrıca ana kayanın güneybatı tarafta kalan bölümü yaklaşık 1.5 m aşağı kota düşmüştür. Yarılma kuzeybatıya yönelerek devam etmiş ve D-31 Yapısı'na kadar uzanmıştır **(Resim 17-19)**. Doğu Yerleşim yapılarının uğradığı tahribat ve yıkılmanın sebebi muhtemelen çok büyük bir depremdir. Yapıların böyle bir depreme maruz kalsa bile tekrar kullanıldığını gösteren tamir izlerinin bulunmamasına bakılarak bu depremin yerleşimin tamamen terkedilmesinden sonraki herhangi bir zamanda olması daha kuvvetli olasılıktır.

Bu destek podyumunun hemen yanı başında bağımsız iki parça halindeki söve, ana girişe doğru basamakların devam ettiğini gösteriyor olmalıdır, ancak yoğun dolgu ve yıkılan taşlardan dolayı varsa da basamaklar görülememektedir **(Resim 137)**. Nitekim biraz aşağıda D-31'in kuzeybatı tarafında ana kayaya oyulmuş basamaklar yer alır **(Resim 111)**. Yani bu basamakların yukarı doğru devam edip söve benzeri taş ile podyum arasından geçerek Agora'nın ana girişine kadar ulaşması beklenir.

Agora'nın güneydoğu dış duvarına testere biçiminde kalın bir duvar dayandırılmıştır **(Resim 138)**. Bu duvar da yine sağlamlaştırmak için yapılmış olmalıdır. Ayrıca D-33'ün güneydoğu köşesinden giriş verildiğine dair herhangi bir iz bulunmamakla birlikte testere biçimindeki destek duvarının ikinci kata denk gelen yerde podyum gibi genişlemesi ve doğusunda bulunan sokağın kotunu yakalayarak aynı seviyede olmasıyla üst kat mekânlara bunun üzerinden giriş verilmesi ihtimal dâhilindedir. Yani podyumdaki "L" biçimli boşluğa oturan bir basamakla üst kata dışarıdan giriş verilmiş olabilir. Ancak varsa da net olarak izi tespit edilememiştir veya ahşap bir basamak kullanılmış olmalıdır. Bunun yanında Fırıncık "L" Biçimli ve Tek Nefli Stoa'nın ikinci katına çıkış güneydoğu dış duvarın iç yanından verilmiş olabilir. Buradaki yıkılmaya bağlı merdiven yerine ilişkin belirgin bir iz bulunmamaktadır. Bu durumda ahşap bir merdiven kullanılmış olabilir. İkinci katın tabanı yine ahşap hatıllar üzeri ahşap taban olmalıdır.

D-33 içerisinde çok sayıda çatı kiremidi parçası gözlemlenmiştir **(Resim 26)**. Yapı genelinde çatı sistemini gösteren, örneğin kalkan duvar gibi bir bulgu tespit edilememiştir. Ancak benzerlikten yola çıkarak beşik çatı kullanılması beklenir[306].

Agora'da bezemesiz açık devetüyü renk hamurlu seramik parçaları tespit edilmiştir **(Resim 139)**. İri tanecikli ve pişirimi kötü hamuruna bakılarak yerel üretim olduğu düşünülen kaplar, formuyla depolama amaçlı kullanılmış olmalıdır.

[306] Pollitt 1986, 282 Res. 292; Yıldırım 2014, 35.

Fırıncık Agorası'nda, yukarıda belitilen yiyecek, içeçek, giyecek, kozmetik ve diğer gereksinimleri karşılayacak tarzda ürünlere yönelik dükkanlar olabilir. Benzerlikten yola çıkarak bu dükkanlar arasında berber ya da demircilerin de bulunması mümkündür[307]. Yine Doğu Yerleşim içerisinde tespit edilen altın bir kolye sarkacı düşünüldüğünde kuyumcu dükkanı da olabilir **(Resim 162-163).** Ayrıca özellikle kapı, pencere ve taban döşemelerinde kullanılan hatılların durumu gözönüne alındığında marangoz atölyelerinin bulunması da muhtemeldir. Agora meydanı uygun zamanlarda sanatsal, atletik ve müzikal çeşitli gösteriler için kullanılmış olabilir.

Fırıncık Agorası hem kamusal hem de ticari yönü olan bir yer olabilir. Yani hem devlet agorası hem de ticaret agorası görevini üstlenmiş olmalıdır. Zaten bir agora için bile zorlukla alan açıldığı anlaşılan bu yerde iki farklı anlayışa sahip agoranın kurulması imkansız gibidir.

Agoralarda ticari ilişkileri düzenleyen ve piyasa kotrolünü sağlayan görevliler Agoranomos olarak adlandırılmaktadır[308]. Agoranomoslar oldukça yetkili memurlar olup vergi toplama ve kural ihlali halinde para cezası kesme görevleri arasındadır[309]. Belirli bir sistemin varlığı görülen bu yerde yine böyle bir görevli ya da görevlilerin bulunması ve agoraya giren malların belirli bir vergi sistemine tabi olması mutlaka beklenir. Bu bağlamda örneğin girişten hemen sonra alt katta bulunan ilk mekân dükkan olabileceği gibi belki kamusal görevlinin/görevlilerin işleri için kullanılan bir ofis de olabilir.

Doğu Yerleşim'de M.Ö. 221/220-190 yılları arasına tarihlendirilen bronz bir Phaselis sikkesi bulunmuştur[310]. Bu sikke yerleşimin ve dolayısıyla Fırıncık Agorası'nın ilgili tarihlerde mevcut olma olasılığını düşünmeyi gerektirir ve bunu destekleyici bir unsurdur. Ancak bronz sikkenin bir yüzey buluntusu olması ve tarih veren bir başka buluntunun elde bulunmaması nedeniyle kesin tarihleme için kullanılması zordur. Bunun dışında Doğu Yerleşim genelinde görülen duvar işçilikleri bütünüyle Hellenistik Dönem mimari özelliğindedir[311]. Bu yönüyle yerleşim ve Agora'nın yine Hellenistik Dönem tarihli olması gerekir. Bununla beraber Agora'ya ait Dor sütun başlıklarında görülen annuletlerin testere biçimindeki yapısı ve bu tipin Anadolu'da Pergamon öncülüğünde M.Ö. 2. yüzyıl başlarıyla

[307] Ersoy 1995, 52.
[308] Ersoy 1995, 52; Rozenfeld - Menirav 2005, 19-20; Gawlinski 2012, 87.
[309] Kaya 2006, 58; Agoranomos konusuyla ilgili çok detaylı bilgi için bkz. Chapdetrey - Hasenohr 2012.
[310] Bkz. Doğu Yerleşim, Küçük Buluntular, Sikke Konusu.
[311] Bkz. Doğu Yerleşim, Taş-Duvar İşçiliği Konusu.

birlikte kullanıldığı düşünülürse Fırıncık Agorası'na en azından Geç Hellenistik Dönem gibi bir tarih vermek mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi Doğu Yerleşim'de bulunan ve sırtı kuzeydoğudan ana kayaya yaslı olan Agora'da, L biçimli, tek nefli ve iki katlı olup altta Dor üstte İon veya her iki katında Dor düzeninde bir stoa kullanılmıştır[312]. Ayrıca meydanın güney ucunda küçük bir kutsal alan ile güneybatı tarafında bir dinlenme salonu bulunur **(Çizim 22)**.

4.1.1.15 D-34 Yapısı

Agora'nın kuzeydoğu ana duvarına dıştan bitişiktir. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, dikdörtgen planlı ve üç mekânlı bir yapıdır **(Plan 31, Resim 141)**. Kesme blok ve formsuz taşların birlikte kullanıldığı harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir.

D-34 Yapısı'nda mekânlara ait girişler sokağa göre düzenlenmiştir. Agora'dan kuzeydoğuya dönen sokağın kenarında kuzeybatıya bakan mekâna giriş ön avlu ile sağlanmaktadır. Ön avlu ve ana mekân giriş genişliği 1.05 m'dir. Orta ve güneydoğuda kalan mekânlara ait 0.80 m genişliğindeki girişler ise doğrudan kuzeybatı-güneydoğu yönlü sokağa açılmaktadır. İç mekânların sokaktan daha düşük kottaki zeminleri nedeniyle içeriye basamaklarla inilmesi beklenir.

Agora gibi kamusal bir yapıya bitişik durumu ve mekânların sadece dışa açılmaları değerlendirildiğinde, yapıya ait mekânların dükkân olarak tasarlanıp kullanılmış olması gerekir. Agora dışında bu tip dükkânların açılması, Doğu Yerleşim'in kendi içinde büyüdüğünün ve yerleşimde artan nüfus ihtiyaçlarının fazlalaştığının göstergesidir. Mevcut Agora içindeki dükkânların talebi tam karşılayamadığı ve yeni dükkânlara gereksinim duyulduğu kabul edilebilir bir durumdur.

4.1.1.16 D-35 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın ve Agora'nın kuzeydoğusundadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, hafif yamuk dikdörtgen planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Plan 32, Resim 142)**. Düzenli bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği

[312] M.Ö. 4. yüzyıl sonu L şekilli, tek nefli ve iki katlı Perachora Stoası, M.Ö. 187-173 L şekilli, tek nefli ve iki katlı Delos Agora Stoası, M.Ö. 160-140 tarihli L şekilli, tek nefli ve iki katlı Pergamon Athena Kutsal Alanı Güney Stoa, M.Ö. Erken 2. yüzyıl tarihli tek nefli ve iki katlı Pergamon Asklepieion Güney Stoa bulunur. Bkz. Yıldırım 2014, 36.

bulunmaktadır. İnşaat sırasında kırılan veya eksik kalan duvar taşlarının noksan bölümleri uygun kesilen dikey küçük taşlarla tamamlanmıştır. Ana kayaya dayalı inşa edilen kuzeydoğu iç duvarında küçük ve formsuz taşlar kullanılmıştır. Büyük bölümü yıkılmış yapının içerisinde yoğun dolgu bulunmaktadır. Korunmuş en iyi yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Yapının güneybatıya bakan yüzünde 1.30 m genişliğinde kapı açıklığı bulunmaktadır, kapı detayları korunamamıştır. Yıkık bölümü fazla olan yapıda pencere tespit edilememiştir.

Yapı içerisinde 0.005 m kalınlığında iri tanecikli açık devetüyü seramik parçaları gözlemlenmiştir. Düşük kalitedeki bu seramikler ithal yolla gelen ticari değerde ürünler olmaktan öte yerel üretim olmalıdır.

Yapının güneydoğu yüzünde, duvar dibinde kırılmış durumda ve 1.10 m uzunluğunda, kalkan kabartmalı bir blok bulunmaktadır **(Çizim 23, Resim 143)**. Üzerindeki kalkan kabartması yapının vurgulandığını göstermektedir. Özellikle Agora'ya yakınlığı ve merkezde bulunması heroon olasılığını zayıflatır. Agora'nın hemen yanı başında merkezi bir konumda bulunuşu, özenli bloklarla örülmüş duvar işçiliği gibi özellikleriyle ve kalkan kabartmalı bir bloğun cephede kullanılmış olmasıyla sıradan bir yapı olmadığını düşündürtmektedir. Yapının atölye, dükkân ya da Agora'yla bağlantılı kamusal[313] bir yapı olma olasılığı oldukça güçlü görünmektedir.

4.1.1.17 D-38 Yapısı

Doğu Yerleşim'in güneydoğu kesimindedir **(Resim 144)**. Güneybatı mekânı belirgin yapıda izlenebilen kalıntılara göre kuzeydoğu yönünde ikinci bir mekân daha bulunmaktadır. Duvarlarında yüksek bosajlı kesme blok taşlarla oluşturulmuş pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği görülür. Büyük bölümü yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri batı köşe duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Giriş güneybatı cephesinde ve 0.95 m'dir ve tek kanatlı kapı kullanılmış olmalıdır. Pencere tespit edilmemiştir.

D-38'in içerisinde ve güneybatı dış alt bölümünde "T" biçiminde ve üzerinde yazıt ya da herhangi bir kabartma bulunmayan 2 adet blok gözlemlenmiştir ve bunların iki gözlü pencerelerin arasında kullanıldığı düşünülebilir. Ancak örneğin D-3'ün iki gözlü pencere arasında kullanılan, "V" biçiminde içe daralan ve yatay "T" biçiminde dikey blok taştan bunlar oldukça farklı bir görünüme sahiptir. Bu bağlamda 2 adet bloğun, stel (dikmetaş/adak

[313] Agora'nın kuzeyinde üzerinde kalkan işlenmiş yapı resmi (kamusal) olabilir. Adak 2003, 103.

taşı) olduğu düşünülebilir **(Çizim 24)**. Yapı içindeki stelin? üst genişliği 0.34 m, üst yan bölüm yüksekliği 0.18 m ve gövdeye geçişte yan profil derinliği 0.05 m'dir. Kırılmış haldeki bu stelin uzunluğu 0.52 m'dir **(Resim 145)**.

Yapının 13 m güneybatı dış bölümünde tespit edilen ikinci stelin? yine üst genişliği 0.34 m, üst yan bölüm yüksekliği 0.18 m ve gövdeye geçişte yan profil derinliği ise 0.05 m'dir. Kırılmış haldeki bu stelin uzunluğu 0.54 m'dir **(Resim 146)**. Bunların stel olması durumunda D-38 Yapısı, D-8 ile benzeşmektedir. Bunlar, tapınım, adak veya mezar steli olarak kullanılmış olabilir. Aşağı doğru daralan yapılarıyla bir yuvaya oturtularak kullanılmış olmaları da mümkündür. Yapı, günlük yaşam dışında inanç sistemi doğrultusunda kullanılmış dinsel özellikte olabilir.

4.1.1.18 D-40 Yapısı

Doğu Yerleşim'in güneydoğusunda yer alır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve iki mekânlı bir yapıdır **(Plan 33, Resim 147)**. Bu mekânlardan büyük olanı daha alt kotta bulunurken küçük olan daha yüksektedir. İki mekân arasında büyük bir ana kaya kütlesi yer alır. Duvarlarının dış cidarlarında bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız duvar örgüsü bulunmaktadır. Ana kayaya yaslanan iç duvarlarında farklı büyüklükte formsuz taşlar kullanılmıştır. Yapının korunmuş en iyi yeri güneydoğu köşe duvarıdır ve yüksekliği 2.5 m'dir. D-40'ın güneydoğu tarafındaki ana girişi 1.02 m genişliğindedir, lento ve söve parçaları bulunmaktadır. Ana girişin kuzeydoğu bölümü büyük bir kaya kütlesine dayandırılmıştır. Doğusunda basamak şeklinde oyuntular bulunmaktadır **(Resim 148)**. Bu oyuntular, büyük mekânın güneydoğuya bakan duvarına ait taşların oturtulmasına yönelik hazırlanmıştır ve dolayısıyla ana kayanın yetmediği yerlerde kullanılan blokların oturtma yuvalarıdır. Ana girişin güneybatı alt tarafında 0.77 m genişliğinde bir pencere veya küçük bir kapı daha bulunmaktadır **(Resim 149)**.

Büyük mekânda 1.5-2 m derinliğinde bir kaçak kazı çukuru açıldığı ve içerisinden depolama amaçlı kaplara ait çok sayıda açık devetüyü renk hamurlu seramik parçasının çıkarıldığı tespit edilmiştir[314] **(Resim 150)**. Bu bağlamda yapının iki katlı olduğu anlaşılır. Çünkü depolama amaçlı seramik parçaları çıktığına göre kaçak kazı çukuru tavandan alt

[314] Bu seramik parçalarının iri tanecikli düşük kalitedeki hamur yapısına bakılarak, ithal yolla gelen ticari değerde malzeme olmaktan çok, yerel üretimle elde edilmiş seramikler oldukları söylenebilir. Yerleşimde dolgudan dolayı seramik fırını tespit edilememiş olsa da mevcut olmalıdır.

kata/depoya iniyor olmalıdır. Bu durumda ana girişin güneybatı tarafındaki 0.77 m genişliğindeki açıklık pencereden öte küçük bir giriştir ve D-7 Yapısı'na benzer şekilde alt kata/depoya açılmaktadır. Ayrıca Agora'ya yakınlığı düşünüldüğünde yapı, dükkan sahibi birine ait olabilir. Agora'da ihtiyaç olduğunda pazarlamayı düşündüğü zeytinyağı veya şarap gibi ürünlerin depolanması için alt kat kullanılmış olabilir.

D-40 Yapısı'nın kuzeydoğu tarafında kalan küçük mekân girişinin güneydoğudan olması beklenir. Ancak bu bölüm yıkıldığından giriş tespit edilmemiştir ya da iki mekân arasında kot farkı nedeniyle içten düzenlenen ahşap bir merdiven ile geçiş sağlanmış olabilir. Günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olmalıdır.

4.1.1.19 D-55 Yapısı

Doğu Yerleşim'in merkezine yakındır ve Agora'nın kuzeybatısındadır **(Plan 34, Resim 151)**. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, dikdörtgen planlı ve üç mekânlıdır, girişleri sokağa açılmaktadır. Bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız duvar örgülüdür. Büyük oranda yıkılmış olan yapının korunmuş en yüksek yeri kuzeybatı köşe duvarının yüksekliği 1 m'dir. Her üç mekânın güneybatıya bakan kapı açıklıkları 1.05 m'dir. Korunmuş duvar yüksekliklerinin azlığı nedeniyle pencere tespit edilememiştir.

Agora'ya yakınlığı, mekânlarının yanyana sıralı oluşu, küçük ve eşit boyutu düşünüldüğünde bu yapı, birbirinden bağımsız dükkanlar olarak kullanılmış olmalıdır. D-55, artan nüfus ve ihtiyaçlara bağlı olarak Agora dışında yeni dükkanlar inşa edildiğini göstermektedir. Yapıda tespit edilen parçalar ile kiremit çatı örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1.20 D-56 Yapısı

Yerleşimin güneybatı uç kısmında, Agora'nın alt kotundadır. Yamuk planlı, tek mekânlı bir yapıdır. Duvarlarının bazı bölümleri ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulmuşken bağımsız yerlerde konglomera cinsi taşlar kullanılmıştır **(Resim 152)**. Büyük oranda yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri güney duvarıdır ve yüksekliği 1 m'dir. Girişi güneydoğudandır ve genişliği 0.90 m'dir. Pencere tespit edilememiştir. Yapının güneybatıdan dayalı olduğu ana kaya üzerinde bir khamosorion tespit edilmiştir **(Çizim 25, Resim 187)**. Doğu Yerleşim'de intramural gömü geleneğini göstermesi bağlamında önemli bir yapıdır[315]. Günlük yaşam için kullanılmış olmalıdır.

[315] Bkz. Khamosorion 1 Konusu.

4.1.2 Diğer Yapılar

Doğu Yerleşim içerisinde bulunup büyük oranda yıkılmış olmalarına bağlı olarak bir veya birden fazla özelliği ile farklılık göstermeyen, çalışmaya fazlaca katkı sunamayan ve bu nedenle daha alt önemde değerlendirildiğinden Katalog'da genel özellikleriyle değinilen yapıları kapsar. Bunlar, D-9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59 ve 60 yapılarıdır.

4.1.3 Taş-Duvar İşçiliği

Yerleşimde taş-duvar işçiliği tek tip olmayıp çeşitlidir. Yapıların tamamına yakınının ana kaya zemin üzerine konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Coğrafi yapının işlenebilir kayalık olması, teraslama ve/veya yapıya yer açma işlemleri sırasında kesilen kayalıkların bloklara dönüştürülerek yapılarda kullanma olanağı sağlamıştır. Örneğin D-3 Yapısı'nın kuzeybatı dış tarafı bir insanın yürümesine imkan verecek şekilde yaklaşık 2 m genişletilmiştir **(Resim 52)**. Kayanın bu şekilde kesilmesi gözetleme amacının yanında yapıda kullanılan taşların en azından bir bölümünün buradan alındığını da göstermektedir. Nitekim yapının üzerinde bulunduğu kayaç ile duvarda kullanılan taşlar aynı özelliktedir. Yine D-31'in üzerinde bulunduğu kayaç, çakıllı yapısıyla konglomera cinsidir. Yapının duvarlarında kullanılan taşların da konglomera cinsi olması aynı işlemin burada da uygulandığını göstermektedir **(Resim 111)**. Sözü edilen iki yapıdaki uygulama diğer birçok yapıda da gözlemlenmiş, yerleşim yapılarının duvarlarında kullanılan taşların üzerlerinde durduğu kayaç zeminden kesilerek alındığı, dolayısıyla zeminin kısmen taş ocağı olarak kullanılarak hem iş gücünden hem de taşımadan tasarruf sağlandığı anlaşılmıştır.

Yapı duvarlarında taşlar harçsız bir şekilde birleştirilmiştir. D-7 örneğinde olduğu gibi bağımsız duvarlar, çift cidarlı duvar örgüsüne sahiptir **(Resim 66, 85)**. Dış cidarda daha büyük ve özenle işlenmiş bloklar kullanılmışken iç cidarda daha küçük boyutlu ve formsuz taşlar tercih edilmiştir. Yapıların ana kayaya yaslanan, yani bağımsız olmayan duvarları ise izin verdiği ölçüde ana kayanın tırşalanması ile elde edilmiştir. Tıraşlanan bu tip duvarların iç bölümleri yine formsuz irili-ufaklı taşlar ile örülmüştür. İç duvarlar sıvanmış olmalıdır. Benzer çift cidarlı duvar örgüsü Hellenistik Dönem mimari özelliğidir[316].

[316] Hellenistik Dönem çift duvar örgüsü örnekleri için bkz. Oinoanda örneği Kupke 1992, 50 Res. 80-81; Balboura örneği Coulton 2012, 146 Res. 15.10.

Yerleşimde yapı duvarlarında daha az oranda isodom, daha çok pseudo isodom teknik uygulanmıştır. Ayrıca bazı duvarlarda sadece formsuz taşlar da kullanılmıştır.

İsodom duvar tekniği Hellenistik Dönem içerisinde yaygın olarak kullanılmıştır[317]. İsodom teknik Fırıncık Doğu Yerleşim'de sadece D-6 Yapısı'nın bir bölümü ile D-17 Yapısı'nda tespit edilebilmiştir ve Hellenistik Dönem özelliğindedir **(Resim 153a-b)**.

Yerleşimde özenli duvar işçiliği görülen yapıların dış duvarlarında daha çok pseudo isodomos tarzı görülmektedir. Bu tarzın Hellenistik Dönem mimarisinde yine yaygın kullanımı görülür[318].

Yerleşim yapılarında kullanılan pseudo isodomos tarzı kendi içinde ayırmak mümkündür. Örneğin; D-3 Yapısı'nda bosajlı kesme blok taşlarla oluşturulan bir pseudo isodomos tarz uygulandığı, fakat bu bosajın kendi içinde oldukça düzenli olduğu ve hafif vuruşlarla taş yüzeyine pütürcüklü bir görünüm kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Kalın bantta kullanılan taşlar daha çok kareye yakın iken, ince bantta kullanılan taşlar ise dikdörtgen veya dikdörtgene yakındır ve Hellenistik Dönem'de benzerleri görülür **(Resim 154a-b)**.

D-2 Yapısı'nın ikinci katında kullanılan duvar işçiliği de yine pseudo isodomos tarzıdır. Burada da yine oldukça düzenli bir bosaj söz konusudur. Öyleki bir yastığın dış hattı gibi yüksek bombeli ve çok düzenlidir. Kalın bantta kullanılan taşlar genelde dikdörtgendir ve çok uzundur. İnce bantta kullanılan taşlar ise yine genelde dikdörtgen olup daha kısadır. Hellenistik Dönem'de yine benzeri bulunur **(Resim 155a-b)**.

Doğu Yerleşim'de görülen bir başka pseudo isodomos tarzında rustik bosajlı (kabaca işlenmiş yüksek bosajlı) taşlar kullanılmıştır. Yani taşların dış yüzeyleri kabaca işlenmiştir ve yüksek düzensiz bir bosaja sahiptir. Hellenistik Dönem içerisinde benzer pseudo isodomos tarzı görülür **(Resim 156a-b)**.

Yerleşimde bosaj ile düz yüzey arasında pütürcüklü yüzeye sahip taşların kullanılmasıyla oluşturulan pseudo isodomos tarzında bir işçilik daha görülmektedir. D-2'nin alt kat örneğinde olduğu gibi taşlar dışa doğru bombeli olmayıp yüzeyleri düzdür **(Resim 42)**. Bu tarzın benzeri ancak daha düzenli olanı D-33 yani Agora dükkânlarının cephesinde

[317] İsodomos duvar tekniğinde örnekler için bkz. Tırpan 1991, 453 Res. 17, 456 Res. 22; Durugönül 1997, 258 Res. 3; McNicoll - Milner 1997, 140-152.

[318] Pseudo isodomos duvar tekniğinde örnekler için bkz. Termessos örneği Winter 1966, 127 vd. Lev. 33 Res. 4, Lev. 34 Res. 9-10; Oinoanda örneği Kupke 1992, 50 Res. 80; Tlos örneği Çevik - Varkıvanç 2000, 340 Res. 2; Balboura örneği Coulton 2012, 153 Res. 15.22.

görülür. Ancak burada taşların yüzeyinin mümkün olduğunca düzeltildiği görülmektedir. Hellenistik Dönem benzer işçilikli duvar örneği bulunur[319] **(Resim 157a-b)**.

Hellenistik Dönem mimarisinde tercih edilen bir başka duvar tekniği polygonal örgü sistemidir. Ancak bu tarz Roma Dönemi içerisinde de kullanılmaya devam etmiştir. D-7'nin iç duvarlarında olduğu gibi polygonal tarza hafif bir öykünme olsa da hiçbir yapıda gerçek anlamda polygonal örgü sisteminden söz edilemez **(Resim 95)**. Çünkü polygonal tarzda taşların dış hatları gönye keskinliğindedir. Fakat burada kullanılan taşların boyutlarının küçüklüğünün yanında dış hatlarının keskin olmayışıyla öykünme olsa da en azından mevcut kalıntılar ışığında yerleşimde bu teknik uygulanmamıştır.

Hellenistik Dönem'de duvarlarda formsuz taşlar da kullanılmıştır[320]. Bu durum yerleşimde bazı yapılar için de geçerlidir. Yapı duvarlarının dış cidarlarında belirli bir formu takip etmeyen büyük/küçük taşlar dönem özelliğine uygun olarak yine harçsız bir şekilde birleştirilmiştir. Bu tip kullanım Doğu Yerleşim'de daha çok temel düzeyine yakın yerlerde veya yapıların üzerine konumlandırıldığı teraslarda görülmektedir **(Resim 158a-b)**. Ayrıca yapıların iç cidarlarında kullanılan formsuz taşlar ve örgü tekniği, dış cidarda kullanılan formsuz taşlarda olduğu gibi Hellenistik Dönem örnekleriyle neredeyse ayırt edilemeyecek kadar büyük benzerlik göstermektedir **(Resim 159a-b)**.

Doğu Yerleşim'de bazı duvarların birleştiği dış köşe, Hellenistik Dönem içerisinde yaygın kullanılan dikey kazıma bir hat (köşe profili) ile vurgulanmıştır[321] **(Resim 47)**. Ayrıca bazı duvarlarda taşların eksik kalan bölümleri, uygun formda kesilen çok daha küçük boyutlu taşlarla yatay veya dikey bir şekilde tamamlanmıştır **(Resim 38)**. Buna ek olarak örneğin D-30 Yapısı'nın büyük formsuz taşlarla oluşturulan duvarında devasa sayılabilecek taşlar, adeta bir kıskaç gibi köşeye konumlandırılmıştır. Ağırlık ve yerleştiriliş biçimiyle diğer duvar taşları sıkıştırılmakta ve sağlamlık arttırılmaktadır **(Resim 160)**. Yine büyük formsuz taşların

---

[319] Örneğin Pednelissos'ta bulunan Agora'ya ait teras duvarlarında benzer duvar işçiliği bulunur. Pedenelissos'ta Hellenistik kamusal merkez bulunmaktadır ve kentin anıtsal merkezini Agora oluşturmaktadır. Bkz. Vandeput - Köse 2003, 46-47; Pednelissos'ta bulunan Agora'yı kazı yapmadan tarihlemek zor olmakla beraber, teras duvarı ve planma sisteminin kullanılışına göre en azından ilk inşaası Hellenistik Dönem'e tarihlenebilir. Işın 1998, 115.

[320] Formsuz taşlarla oluşturulan duvar örnekleri için bkz. Kupke 1992, 50 Res. 81; Coulton 2012, 143 Res. 15.6, 144 Res. 15.8, 147 Res. 15.11-12.

[321] Priene, Kaunos, Karia Bölgesi'nden Eski Latmos ve Troas Bölgesi'nden Neandria'da M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bazı yapıların dış cephelerinde bu tip köşe profili örnekleri bulunmakla birlikte daha sonra Hellenistik Dönem içlerinde yapılarda kullanımı yaygın bir şekilde devam etmiştir. Özgen 2002, 57-58.

arasına olasılıkla sağlamlığı arttırmak amacıyla bir dizi halinde çok küçük formsuz taşların yerleştirildiği örnekler de bulunmaktadır **(Resim 161)**.

Yerleşim yapılarının en az bir köşesi veya bölümü ana kayaya yaslandırılmıştır. Yaslanan bölümün tıraşlanması ve bu kısma küçük formsuz taşların yerleştirilerek duvar elde edilmesiyle yapılar karma teknik özellik göstermektedir. Ancak bazı yapılarda karma teknik durum daha ön plandadır. Örneğin D-31'de olduğu gibi ana kaya tıraşlanarak ve büyük olasılıkla araya herhangi bir taş örgü bırakılmaksızın doğrudan duvar elde edilmiş ve belki üzeri sıvanarak bu şekilde kullanılmıştır **(Resim 112)**.

Doğu Yerleşim içerisinde kullanılan set/teras duvarlarında genelde orta büyüklükte formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Ana kayaya yaslanan set duvarlarının bağımsız olması halinde çift cidarlı duvar örgüsü kullanılmıştır **(Resim 109)**. Üstten binen yükün duvara eşit bir şekilde dağıtılması amaçlandığından bazı teras duvarları 90°'lik açılarla kırılarak testere biçiminde yapılandırılmıştır **(Resim 34)**.

Doğu Yerleşim'de isodomos, pseudo isodomos ve formsuz taşlarla oluşturulan duvar işçilikleri görülmektedir. Polygonal duvar tekniğine öykünme olsa da bu teknik uygulanmamıştır. Söz konusu duvar işçilikleri Hellenistik Dönem mimari özelliğindedir ve yerleşimin tarihlendirilmesi bağlamında önemlidir.

4.1.4 Küçük Buluntular

İki sezon süren yüzey araştırmaları sırasında ele geçen küçük buluntu sayısı fazla değildir ancak büyük ölçekli yıkıntı ve üst kesimlerden kopup gelen kaya parçaları arasında söz konusu eserlerin görülebilmesi de önemli tespit olarak değerlendirilmelidir.

4.1.4.1 Kolye Sarkacı

Araştırmalar sırasında D-18'in doğusunda bir teras duvarının önünde bulunmuştur. Altın kolye sarkacının (pendant) uzunluğu 0.021 m, genişliği 0.01 m ve ağırlığı 0.3 gramdır. Yaprak biçimindeki kolye sarkacının arka bölümünde içe kıvrılarak oluşturulmuş bağlantı halkası bulunmaktadır. Eserin merkezi dikey yaprak çizgisi ile bu çizginin bağlantı halkasına doğru her iki yanında simetrik birer rozet kabartma tekniği ile verilmiştir. Her bir rozet, biri merkezi toplam sekiz noktacıkla oluşturulmuştur **(Resim 162-163)**.

Takı yapımını insanlığın ortaya çıktığı ilk zamanlara kadar götürmek mümkündür. Makedonyalı Büyük İskender'in doğu seferiyle başlayan Hellenistik Dönem'de doğu ve batı

kültürlerinin oluşturduğu sentezle birlikte ortaya çıkan zenginlik, altın takı motiflerinde de kendini hissettirir[322].

Hellenistik Dönem'de takı işlemeciliğinde altın kullanımı bariz biçimde ön plandadır. Bu dönemde altın diademler, küpeler, madalyonlar, bilezikler, kemerler, düğmeler, yüzükler, iğneler, fibulalar ve kolyeler önemlidir. Takılarda altın kullanımı giderek artan bir çeşitlilikle Roma Dönemi'nde de devam etmiştir[323].

Hellenistik Dönem altın kolyelerde kullanılan bezeme unsuru figür ya da motifler arasında eros, nike, kartal, yunus, hayvan başları, küçük şişe veya mızrak ucu biçiminde küçük pendantlar, masklar, rozetler, nar ve yıldız sayılabilir[324].

Hellenistik Dönem'de yapraklar da süsleme unsuru olarak sıkça kullanılmıştır. Bu yapraklar arasında Aphrodite ile mersin, Apollon ile defne, Athena ile zeytin, Zeus ile meşe ve Dionysos'u temsil eden sarmaşık sayılabilir. Özellikle yönetsel çelenklerde bu tip yaprakların kullanıldığı görülür. Bu yaprakları ortadan ayıran merkezi dikey çizgiler kabartma tekniğiyle oluşturulmuştur[325]. Bu durumda Fırıncık yüzey buluntusunun yönetsel çelenklerde kullanılan bir yaprak olduğu düşünülebilir. Fakat bu altın yaprağın yönetsel çelenklerde kullanılanlara göre kendini taşıyacak biçimde daha kalın ve etli olması ile arka bölümündeki belirgin bağlantı halkası düşünüldüğünde bunun kolye sarkacı olduğu anlaşılmaktadır.

Altın kolye sarkacı ticaretle veya istila hareketleri sonucu Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi'ne gelmiş olabilir. Bunun dışında yerel üretimle elde edilmesi de bir başka olasılıktır. Bu durumda yerleşimde altın işlemeciliğinin yani kuyumculuğun bir meslek olarak uygulanması olasılığı da mevcuttur.

4.1.4.2 Kurşun Kap

Araştırmalar sırasında D-42'nin kuzeydoğu köşe duvarının dibinde bulunmuştur. Kayık gövdeli, düz dipli kurşun bir kaptır **(Resim 164-165)**. Uzunluğu 0.09 m, genişliği 0.055 m ve derinliği 0.031 m'dir. Üzerinde ciddi deformasyon ve yırtılmalar görülmektedir. Ancak bir tarafının hafif içe kıvrılarak burun benzeri bir görünüm kazandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda kabın içine yağ doldurulup fitilin de bu burun benzeri bölüme yerleştirildiği ve

[322] Akyay Meriçboyu 2000, 16-22.

[323] Hellenistik ve Roma altın takı örnekleri için bkz. Marshall 1911, 170 vd.; Oliver 1966, 273 vd.; Higgins 1980, 153-185; Ogden 1991, 48 Res. 33, 57 Res. 41-42.

[324] Marshall 1911, 170 vd.; Higgins 1980, 165-166; Wilson 2006, 396; Pinckernelle 2007, 12 vd.

[325] Detaylıca bkz. Akyay Meriçboyu 2000, 23; Akyay Meriçboyu 2001, 140-148.

dolayısıyla kabın açık gövdeli bir tür kandil olduğu düşünülebilir[326]. Fakat kurşunun çabuk eriyen bir madde olduğu gözönüne alınırsa kandil olarak kullanılması mümkün görülmemektedir. İşlevinin ne olduğu tam anlaşılamamakla beraber içerisinde ilaç vb. maddelerin karışım yapılıp uzatılmış burun yapısıyla sıvı ya da yarı sıvı/katı maddenin akıtılması/dökülmesi için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

4.1.4.3 Sikke

Bronz sikke, Beydağları Yüzey Araştırmaları sırasında[327] D-22 Yapısı'nın kuzeydoğusunda yer alan teras duvarının önünde bulunmuştur. Çapı 0.017 m, kalınlığı 0.003 m ve ağırlığı 5 gramdır. Ön yüzünde sağ elinde mızrak, sol elinde kalkan tutan bir kadın figürü ile sol tarafta "Φ" monogramı bulunmaktadır. Arka yüzde ise bir gemi pruvası yer alır **(Resim 166-167)**. Bu verilerle Phaselis sikkesi olduğu kesindir.

Phaselis'in M.Ö. 690 yılında Rodoslular[328] tarafından kurulduğu önerilmekle beraber kent, M.Ö. 550 civarında sikke darbına başlamış ve Hellenistik Dönem içinde de devam etmiştir[329].

---

[326] Açık gövdeli kandiller hakkında bkz. Kan Şahin 2008, 12 vd.; Metin 2012, 24; Yılmaz 2012, 21-24; Frecer 2014, 31, Res. 2.1.; Thomas 2015, 2, Res.1.

[327] Beydağları Yüzey Araştırmaları Doç. Dr. İsa KIZGUT ve ekibi tarafından 2012 ve 2013 sezonlarında Beycik-Fırıncık Mevkii'nde gerçekleştirilmiştir.

[328] Schläger 1981, 31; Sear 1979, 485.

[329] Tek 2006, 778; Sikke darbının başlamasından M.Ö. 5. yüzyıl ortalarına kadar olan sikkelerinin ön yüzünde, gemi pruvası, yabandomuzu protomu (ön gövdesi) veya insan boğa güreşi sahnesi ya da Pegasus protomu bulunmaktadır. Head 1963, 696; Bunun dışında ön yüzde yabandomuzu protomu biçiminde gemi pruvası ile altında yunus ya da yabandomuzu protomu biçiminde gemi pruvası ile üstünde üç adet dairesel kalkan bulunabilmektedir. Atak 1980, 65; Yine bu dönem bazı Phaselis sikkelerinin ön yüzünde boğa ile güreşen boynuzlu ve sakallı insan başı ve etrafı noktacıklı kare damga içerisinde beş telli lyr bulunabilmektedir. Hill 1964, 79; Bu dönem sikkelerin arka yüzlerinde sade quadratum incusum (damga mühür) görülür. Atak 1980, 65; Ayrıca damga mühür içerisinde gemi pruvası, altta yunus, yine damga mühür içerisinde geminin kıç kısmı ile üstte Phaselis'in kısaltması olan "ΦΑΣ" yazısı bulunmaktadır. Head 1963, 696; Hill 1964, 79; M.Ö. 5. yüzyıl ortalarından sonlarına kadar ön ve arka yüzde benzer betimlerin bulunduğu sikke örneklerinin dışında M.Ö. 5. yüzyıl sonlarına tarihlenen bazı sikkelerin ön yüzünde yine gemi pruvası veya yabandomuzu protomu biçiminde gemi pruvası kullanılmışken arka yüzde ise ıstakoz, baykuş veya çapa betimleri bulunabilmektedir. Heipp-Tamer 1993, 39-47 Lev. 2-4; M.Ö. 4. yüzyıl ile Büyük İskender'in gelişine kadar olan sikkelerinde ön yüzde gemi pruvası yer alır. Pozzi 1966, 152; Yine gemi pruvasıyla birlikte "ΦΑΣΗ" yazısı görülür. Head 1963, 696; Ayrıca Gemi pruvası ile altında yunus bulunmaktadır. Sear 1979, 485 No. 5331; M.Ö. 4. yüzyıl ile Büyük İskender'in gelişine kadar olan sikkelerinin arka yüzünde ise geminin kıç kısmı, üzerinde "ΦΑΣΗ" yazısı, bazen de magistrat adı bulunmaktadır. Pozzi 1966, 152; Head 1963, 696; Likya'nın Makedonya Krallığı idaresi altına girmesiyle birlikte Diadokhların bastırmış olduğu sikkeler kullanılmıştır. Yine Phaselis'in M.Ö. 3. yüzyılda posthumous (ölümünden sonra) Aleksandros sikkeleri bastırdığı anlaşılmaktadır. Tek 2006, 781; M.Ö. 3. yüzyıl sonu 2. yüzyıl başlarında basımı süren bu tip gümüş sikkelerin ön yüzünde genel olarak, Nemea Aslanı postlu İskender başı bulunurken arka yüzde tahta

Yerleşimde tespit edilen bronz sikkenin ön ve arka yüz benzerleri Phaselis sikkeleri içerisinde iki ana tipte değerlendirilmiştir. Bunlar Palladion ve Promachos Tipi biçiminde sınıflandırılmışlardır[330] **(Resim 168-169)**.

"Palladion" Athena'nın sihirli vasıflar taşıyan kişiliğinin sanata yansıyan resmidir. Mitolojide bu heykelin Troya'nın korunmasındaki etkinliğinden bahsedilir ve bunun ahşap bir heykel (ksoanon) olduğu düşünülmektedir[331].

Atina Akropolisi'nde Pheidias tarafından yapılmış üç önemli heykel bulunmaktadır. Bunlar Athena Lemnia, Athena Parthenos ve Athena Promachos heykelleridir. Athena Promachos Heykeli'nin Akropolis'te Erechteion ile Propylaia arasında bulunduğu ve 15 m yüksekliğinde olduğu belirtilmektedir. Athena Promachos Heykeli elde bulunmamakla birlikte sikkeler üzerinden tanınmaktadır. Tanrıça başında miğferi, bir elinde mızrağı ve diğer elinde ise kalkanıyla tasvir edilmiştir[332]. Athena Promachos "Önde Savaşan Athena" şeklinde tanımlanabilir[333].

Palladion veya Promachos tipli bronz Phaselis sikkeleri M.Ö. 221/220-190 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bununla beraber D-22 yakınlarında ele geçen sikke, Promachos Tipi'nden daha çok Palladion Tipi'ne uymaktadır. Çünkü, Promachos Tipi'nde Athena'nın ayakları açık olup 3/4 profilden verilmiş yapısıyla hareket halindeymiş gibi görünmektedir. Fırıncık buluntusunda ise tanrıçanın gövdesinin tam olmasa bile cepheye yakın verilişi ve ayaklarının birleşik yapısı ile sikkenin Palladion Tipi'nde olduğu anlaşılmaktadır **(Resim 168)**.

Palladion veya Promachos tipli bronz Phaselis sikkelerinin arka yüzlerinde genelde gemi pruvası üzerinde "ΦΑΣΗ" kısaltmasının bulunduğu görülmektedir. Eldeki bu sikkenin arka yüzünde yer alan pruvanın üzerinde korozyona uğraması nedeniyle net olarak seçilemese de benzerlik esasına göre "ΦΑΣΗ" kısaltmasının bulunduğu söylenebilir.

---

oturan, sol elinde asa, sağ elinde kartal tutan ve vücudunun üst bölümü çıplak olan Zeus ve arkasında "ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ" yazısı bulunmaktadır. Detaylıca bkz. Heipp-Tamer 1993, 39-47 Lev. 9-25; M.Ö. 3. yüzyılın ortaları ile M.Ö. 221/220 arasında basılan Phaselis sikkelerinin ön yüzünde gemi pruvası bulunurken arka yüzde geminin kıç kısmı, "ΦΑΣΗ" yazısı ve magistrat adları bulunabilmektedir. Bkz. Davis 1967, 122 No. 61; Sear 1979, 485; Heipp-Tamer 1993, 87-92 Lev. 30-31; Tekin 2011a, 80-81.

[330] Heipp-Tamer 1993, 92-96 Lev. 31.

[331] Anderson 1997, 18-20; Hurwitt 1999, 22-23; Erhat 2004, 233-234; Larson 2007, 48; Platt 2011, 92-96.

[332] Boysal 1967, 33-36; Bu konuda ayrıca bkz. Jordan 1979, 34 Dipnot 61; Baker - Baker 1996, 108; Hartswick 1998, 108-109.

[333] Mikalson 2003, 32.

Sikkenin bulunması, ilgili tarihlerde kentin yaşamı ve Phaselis ile ticari ilişkilerin varlığı hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır. Bu önemli buluntu her ne kadar tekil örnek olsa da Fırıncık Yerleşimi'nin, yakınlığı nedeniyle Phaselis egemenlik alanı içerisinde yer alma olasılığını da düşünmeyi gerektirmektedir.

4.2 Batı Yerleşim

Diğerine göre daha az eğimli ve geniş bir arazide kurulmuştur **(Plan 1, 8)**. Olabildiğince biraraya toplanmış yapıların oluşturduğu merkez dışında üretim amaçlı kullanıldığından Batı Yerleşim arazisi yapılaşmaya açılmamıştır. Yapı sayısı Doğu Yerleşim ile neredeyse kıyaslanamayacak kadar az, mimari özellikleri ise daha niteliksiz ve özensizdir. Alandaki bazı yapılar diğerlerine nazaran daha önemli bilgiler sunabilmektedir.

4.2.1 Önemli Değerlendirilen Yapılar

4.2.1.1 B-1 Yapısı

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafındadır. Çevresinde formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvarı bulunmaktadır. Yapıyı çevreleyen kuzeybatı ve güneydoğu duvarının bir bölümü, kuzeydoğu duvarının ise tamamı yıkılarak belirsizleşmiştir. Korunmuş en iyi yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir.

Yapıda 3 m uzunluğunda ve 1.90 m genişliğinde ezme alanı yer alır. Ezme alanının hafif güneydoğu yönlü köşesinde uzunluğu 1.20 m, genişliği 0.80 m ve derinliği 0.40 m olan bir dinlenme havuzu bulunmaktadır. Üzüm/şarap işliğidir **(Resim 170)**.

Üzümün anavatanı olarak Anadolu ve yakın çevresi gösterilmekle beraber şarap üretimi ve ticareti derin bir geçmişe sahiptir[334]. Bununla beraber Anadolu'da örneğin amphora

[334] Kuzey Zağros Dağları'nda bulunan Hacı Firuz Tepe kazılarında ele geçen bulgulara göre şarap M.Ö. 5400-5000 yılları arasında bilinmekte ve üretilmektedir. Bkz. Estreicher 2006, 10-14; Yamaç 2010, 337; Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz sahillerinden Mısır'a şarap ihraç edilmektedir. Hatta günümüzde Suriye'nin kuzeybatısında Akdeniz kıyısında bulunan Ugarit'te (Ras Şamra) ele geçen yazılı belgelere göre Mısır'a ihraç edilen şarabın çeşitli kaliteye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Erdem 2002, 154; M.Ö. 7-6. yüzyıldan itibaren Lesbos, Khios, Klazomenai, Miletos ve Samos gibi yerlere ait amphoralara bakılarak Akdeniz ve Karadeniz'deki birçok merkeze şarap ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Doğer 1988, 144-146; Koçak Yaldır 2009, 196-226; Bu dönemde Phokaialılar, Doğu Akdeniz dışında Batı Akdeniz'le de şarap ticareti yapan önemli bir aktördür. Bkz. Okan 2011, 8-164; Yine bu dönemden M.Ö. 2. yüzyıla kadar uzanan bir süreçte Thasoslular (Taşoz Adası) Küçük Asya, diğer Ege adaları, Yunanistan, Karadeniz çevresindeki kentler, Girit, Kıbrıs, Levant Bölgesi ve Mısır'a şarap ihraç eden büyük bir merkezdir. Bkz. Canoğlu 2011, 3-101.

üretim merkezlerine bakılarak şarap üretimi ve ticareti için asıl gelişim Hellenistik Dönem ile birlikte yaşanmıştır[335].

Amphoralar dışında şarap üretimini gösteren bir başka önemli veri tarım teraslarıdır. Hellenistik Dönem'de Akdeniz Bölgesi'nde bu tip tarım terası örnekleri Karia[336], Likya ve Kilikya[337] bölgelerinde bulunmaktadır.

Yoğun şarap üretiminin bir başka göstergeci işlikler veya işliklerle bağlantılı pres kolu yuvası ile pres ağırlıkları gibi bulgulardır. Bu tip bulgular yine Karia[338], Likya[339], Kilikya[340] ve Lykonia'da[341] tespit edilmiştir.

Akdeniz Bölgesi'nde bulunan şarap işlikleri yuvarlak veya oval küçük pres yataklı olanlar (Doğu Kilikya), yuvarlak pres yatağı ve yuvarlak toplama çukurlu olanlar (Doğu Kilikya), birden çok pres yatağı ile toplama çukuru bulunanlar (Doğu Kilikya), yuvarlak pres yataklı ve dikdörtgen toplama havuzu olanlar (Likya), dikdörtgen pres yataklı ve yuvarlak toplama havuzu bulunanlar (Doğu Kilikya) ve karşılıklı bağlanan çift pres yatağı ile merkezi toplama havuzu bulunanlar (Kilikya) şeklinde sınıflandırılmıştır[342].

Fırıncık Batı Yerleşim içerisinde bulunan şarap işliği yukarıda sınıflandırılan hiçbir tipe tam anlamıyla uymamakla beraber pres yatağı ile toplama havuzunun güneybatı tarafı köşeli iken kuzeydoğuya bakan tarafları oval bir yapıdadır.

Antik Dönem'de müzik veya şarkılar eşliğinde toplanan üzümler sepetler aracılığıyla şarap preslerine taşınmaktadır. Üzüm suyu kaybının önlenmesi için şarap presleri bağ alanına

---

[335] Hellenistik Çağ'da amphoralara bakılarak ihraç için şarap üretimi yapan Anadolu'daki önemli merkezler arasında, Karadeniz'de Sinope (Sinop), Herakleia Pontika (Ereğli) ve Amastris (Amasra), Güneybatı Anadolu'da Knidos (Datça) ve Rhodos Peraiası (Datça Yarımadası'nın doğusu ile Karia Khersonessos'unu kapsayan bölge) önemlidir. Bkz. Cankardaş Şenol 2010, 124-128; Karia Bölgesi'nde amphora üretim yoğunluğu ile bir başka önemli merkez günümüzde Marmaris İlçesi, Hisarönü Köyü yakınlarında bulunan Bybassos'tur. Bkz. Held v.d. 2010, 215-226; Şenol - Walz 2010, 185 vd.; Akdeniz'de ise Pamphylia Bölgesi ve Korykos sayılabilir. Buna ek olarak Akdeniz ve Batı-Kuzeybatı Anadolu'da yerel tüketime yönelik şarap üretimi gerçekleştiren merkezler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Orta Kilikya'da Nagidos ve çevresi, Karia Bölgesi'nde Iassos, Theangela ve Halikarnassos, Troas Bölgesi'nde Abydos (Nara/Naraburnu), Aleksandria Troas, İllion ve Assos çevresi, Mysia Bölgesi'nde Pergamon ve çevresi, Aiolia'dan Kyme, İonia Bölgesi'nden Smyrna, Erythrai, Ephessos ve Metropolis çevresi ile Kolophon sayılabilir. Bkz. Cankardaş Şenol 2010, 128-133.

[336] Diler 1995, 442; Diler 1996, 316-318; Diler 1998, 411; Diler 2004, 143-145; Diler 2010, 136 vd.; Held - Şenol 2010, 175 vd.; Tuna v.d. 2010, 200-201.

[337] Aşkın 2010, 34 vd.;

[338] Diler 1995, 442-443; Diler 1996, 315-321; Diler 1998, 411; Diler 2004, 148; Tuna v.d. 2010, 200.

[339] Diler 1994, 508 vd.; Diler 1995, 446; Diler 1996, 316-321.

[340] Diler 1994, 508 vd.; Diler 1995, 446; Diler 1996, 316-321.

[341] Baldıran 2010, 304-317.

[342] Diler 1994, 508-511.

yakın konumlandırılmıştır. Şarap yapımı genel olarak ayakla ezme, preste suyu çıkartma ve depolama kaplarında fermantasyona (mayalanma) bırakma şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. Bunun yanında üzümler çeşitli pres şekilleri ile sıkılmaktadır. Levye Pres adı verilen teknikte bir tarafından duvara sabitlenen ahşap kirişe diğer yanda bağlanan ağırlığın bastırılmasıyla üzümün sıkıldığı anlaşılmaktadır. Bundan başka Vida Pres adı verilen teknikte büyük ahşap bloğa bağlanan vidanın döndürülmesi ile üzümler sıkılır ve bu tekniğin kullanımına Roma ve Bizans Dönemi içerisinde de devam edilmiştir. Az bilinen Takoz Pres tekniğinde ise iki dikey kereste arasında ahşap levhaları ayıran takozlar uzun tokmaklar vasıtasıyla çekilmekte ve üzüm suyu alttaki teknede biriktirilmektedir[343].

İşliğin kuzeybatı-kuzeydoğuya bakan duvarının büyük bölümünün yıkılmış olması ile burada üzümün ezilmesi için bir ahşap kiriş (fulkrum/kalas) yuvasının bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak böyle bir ezme kalasının kullanılmaması durumunda üzümlerin insan ayağı vasıtasıyla ezildikten sonra suyunun çıkarıldığı söylenebilir. Ezilen üzümlerin suyu dinlenme havuzuna akıtıldıktan sonra tortusu dinlendirilerek çökelmektedir.

B-1 ve bunun hemen güneybatısında gözlemlenebilen tarım terasları Batı Yerleşim içerisinde üzüm yetiştirildiğini ve şarap üretiminin yapıldığını belgelemektedir. Antik Dönem'de şarap üretiminin yapıldığı birçok yerde görüldüğü üzere Dionysos kültü ile bağlantılı inanç sisteminin veya seramonilerin uygulanmış olması beklenir. Çünkü şarabın olduğu her yerde Dionysos vardır[344]. Örneğin şarap üretiminin benzer şekilde yapıldığı Karia kentlerinde olduğu gibi Fırıncık Yerleşimi'nde de Dionysos tapınımının olması kuvvetle muhtemeldir[345]. Ancak bu bağlantıyı belgeleyecek herhangi bir bulgu şimdilik tespit edilememiştir.

Üzüm işliğinin, yakınlığından dolayı hemen kuzeybatı tarafında bulunan B-2 Yapısı'na ait olduğu anlaşılmakla beraber, tarım teraslarının şu andaki boyutundan farklı olarak daha geniş bir alana yayıldığı savlanabilir.

4.2.1.2 B-2 Yapısı

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafında, kuzeybatı-güneydoğu yönlü ve beş bölmeli bir yapıdır **(Plan 35, Resim 171)**. Formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız duvarları bulunmaktadır. Korunmuş en yüksek yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Yapıda ana girişlerden

[343] Pişkin 2007, 51-53.
[344] Yamaç 2010, 337.
[345] Pişkin 2007, 10 vd.

sonra güneybatı tarafa bakan iki bölme ile kuzeybatı yönde bulunan üç bölmeye iç giriş verilmiştir. Girişler 0.90 m genişliğindedir. Pencere izi tespit edilememiştir. İç duvarında kullanılan küçük formsuz taşların üzeri sıvanmış olmalıdır.

Yapı, hemen yanı başındaki B-1 yani üzüm/şarap işliği ile ilişkilidir. Bu yönüyle bir çiftlik evi veya tarım tesisi özelliğindedir. Benzer biçimde yapılanmaya sahip çiftlik evleri bilinmektedir[346]. İşlikte üretilen şarap, yapı içerisine taşındıktan sonra pithos veya amphora gibi kaplarda depolama için muhafaza edilmiş olmalıdır[347]. Ayrıca şarap üretimi ve depolanması için kullanılması gereken B-2'nin zeytinyağı depolanması ve belki üretimi için de kullanılması beklenir. Çünkü Antik Çağ'da şarap ve zeytinyağının genelde birlikte üretildiği ve depolandığı anlaşılmaktadır[348]. Buna ek olarak yapıda temel besin maddesi ekmek için buğday depolanmış olabilir. Nitekim benzer şekilde buğdayın yetiştirilip depolandığı bilinmektedir[349].

Şarap ile olasılıkla zeytinyağı ve buğday depolanması için kulanılan bir çiflik yapısı olmalıdır. Bu açıdan hem tarımsal üretim hem de günlük yaşam amaçlıdır.

4.2.1.3 B-3 Yapısı

Batı Yerleşim'in güneybatısına yakın, doğu-batı doğrultulu ve çok mekânlı büyük bir yapıdır **(Plan 36, Resim 172)**. Yapının genelinde formsuz taşlarla harçsız bir duvar işçiliği görülür. Ancak güneye bakan merkezi büyük mekânın dış duvarlarında bosajlı kesme blok taşlarla oluşturulan harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır **(Resim 173)**. Büyüklüğü ve en azından bir bölümünde kullanılan bosajlı kesme blok taşlar ile Batı Kent içerisinde özel bir yapıdır. Ana kayaya yaslı iç duvarlarında formsuz taşlar kullanılmış olmakla birlikte üzeri sıvalı olmalıdır. Yapının korunmuş en iyi yeri kuzey duvarının yüksekliği 1.5 m'dir.

---

[346] Held - Şenol 2010, 175 vd.

[347] Karia Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden Stratonikeia yakınlarında bulunan Börükçü'de, gelişimini Hellenistik Dönem'de tamamlayan ve 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi olarak tanımlanan çok bölmeli yapının asıl olarak zeytinyağı üretimi için kullanıldığı, ancak zeytinyağı üretim sezonu dışında şarap üretimi ve depolanması amacıyla değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bkz. Tırpan - Büyüközer 2010, 228 vd.

[348] Örneğin Karatepe-Aslantaş yakınlarında bulunan Domuztepe'de çok bölmeli büyük bir tarım tesisinde yapılan kazılarda ezgi taşları, değirmen altlığı (meta), konik öğütme taşları, yalak ile yanı başında mekanik bir kaldıraç sitemiyle çalışması gereken büyük bir ezgi taşı, iş ve öğütme yerleri ile yine üretime yönelik işlik, depo ve avlular ortaya çıkarılmıştır. İlk kullanım evresi M.Ö. 1 yüzyıla uzanan yapının zeytinyağı ve şarap üretimi ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Çambel v.d. 1988, 331-339.

[349] Kuban 2010, 214 vd.

B-3'ün merkezi mekân girişi doğu tarafında görülebilmektedir. Bu en büyük mekân bir avlu gibi kullanılmış olmalıdır. Mevcut durumda ortalama yüksekliği 1 m olan duvara ait yıkılan taşların bir yığın oluşturacak şekilde fazlaca olmaması mekânın avlu olma olasılığını güçlendirmektedir **(Resim 173)**. Bu durumda üstü tamamen açık olabilir veya bahçe duvarı biçimindeki avlu duvarının üstü iş yapılırken gölge sağlaması amacıyla ahşap iskelet üzeri dallarla bir çardak gibi kapatılmış da olabilir. Yapıda başka giriş doğu mekâna ait olup 1.05 m genişliğindedir. Pencere tespit edilememiştir. Ayrıca iç girişlere ait olması gereken söve parçaları bulunmaktadır.

Yapının doğusunda iki bölme daha bulunmaktadır ve alandaki izlerden bu iki bölmenin B-3 ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Ancak ikisinin ayrı bir yapı olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda B-3 Yapısı dört ya da yedi bölmeli olabilir. Doğu taraftaki bölmelerin iç ve dış duvarlarında formsuz taşlarla oluşturulmuş yine harçsız duvar işçiliği bulunmaktadır. Doğu tarafın en sağlam durumdaki orta bölmesinin hafif kuzeybatı yönlü arka duvarında dolgudan görülebildiği kadarıyla yaklaşık 70 cm genişliğinde bir fulkrum yuvası bulunmaktadır **(Resim 174-175)**. Bu fulkrum yuvasına bakılarak alanda zeytinyağı üretimi yapıldığı anlaşılmaktadır.

Zeytin[350] ve dolayısıyla zeytinyağının[351] anavatanı konusunda değişik öneriler bulunmaktadır[352]. Zeytinin ilk olarak Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönem'den itibaren yetiştirildiği[353] ve sonraki dönemlerde de zeytinyağı üretim ve ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır[354].

---

[350] Zeytin kelimesinin kökeni Semitik "sait", "zait" veya "zeit" kelimesine dayanır. Hititlere ait yazılı tabletlerde dahi zeytin *zertum, ze-ir-tum, gis sertum* veya *gis zertum* olarak adlandırılmakla beraber Akadça üzerinden Hitit diline geçmiştir. Zeytine Giritliler *elaiwa,* Grekler önce *elaia* sonra *oliwa*, Romalılar ise önceleri *olea* sonra *oliva* ismini vermişlerdir. Araplar *zaitun*, İbraniler *zait* olarak isimlendirmiştir. Günümüzde bile Kuzey Afrika'da zeytin ağacı *zeitun* veya *seitun* ya da *sjetun,* Sicilya'da *zaituna,* İspanyolca'da *aceite* biçiminde adlandırılmaktadır. Bkz. Bartolini - Petrucelli 2002, 27-28; Başoğlu 2009, 10.

[351] Zeytinyağı Samilerce *ulu* olarak isimlendirilmiştir. Grekler'in zeytinyağı için kullanılmış olduğu *elaia* veya *elaion* ile Romalılar'ın kullandığı *oleum,* Sami dilindeki *ulu* kelimesine dayanmaktadır. Bkz. Başoğlu 2009, 10.

[352] Güney Kafkasya-Kuzeybatı İran, Güneydoğu Anadolu-Kuzey Suriye kuşağı, Anadolu'nun Akdeniz kıyıları ile Doğu Akdeniz kıyı bandında Suriye-Lübnan-İsrail-Filistin-Ürdün topraklarını içeren Levant Bölgesi'ni kapsayan yerler gösterilebilir. Bkz. Bartolini - Petrucelli 2002, v; Connel 2005, 1; Başoğlu 2009, 6-9; Wiesman 2009, 55 vd.

[353] Bartolini - Petrucelli 2002, 27; Wiesman 2009, 56; Pamir 2010, 77.

[354] M.Ö. 3. binyılın ortalarından itibaren Fenikeliler'in Kıbrıs, Mısır ve Girit gibi yerlere hem zeytin fidesi hem de zeytinyağı sattığı bilinmektedir. Bkz. Başoğlu 2009, 10-15; Orta ve Geç Tunç Çağ'da ise Levant, Anadolu, Mısır, Kıbrıs, Girit ve Ege Adaları gibi yerlerde zeytinyağı üretiminin iyice yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Bkz. Bartolini - Petrucelli 2002, 28-30; Pamir 2010, 77; M.Ö. 2. binyılda Asur Ticaret

Klasik Dönem'de zeytinyağı üretimi ve ticareti sürmekle beraber Hellenistik Dönem'de daha da arttığı anlaşılmaktadır[355]. Özellikle Akdeniz kıyılarında, Hellenistik Dönem ve sonraki süreçte zeytinyağı üretimi için kullanılan teraslamalar, zeytinyağı işlikleri veya işliklerle bağlantılı bulgular Karia[356], Likya[357] ve Kilikya'da[358] fazlaca bulunmaktadır.

Zeytinyağı elde etmeninin basit yöntemleri bulunmaktadır[359]. Bununla beraber teknik yöntemle zeytinyağı elde etmenin daha ayrıntılı olduğu ve bazı temel aşamalarının bulunduğu görülür. Bunlardan öncelikli aşamayı zeytinin toplanması, temizlenmesi ve yumuşatılması oluşturur[360]. İkinci safha kırma/ezme/parçalama ve hamur haline getirme aşamasıdır. Bu aşamada ayakla ezme, küçük dövme araçları tudicula[361], basit yağ değirmenleri mola oleria[362] ve gelişmiş yağ değirmenleri trapetum[363] kullanılmaktadır. Üçüncü periyodu parçalanıp hamur haline getirilen zeytinlerin sıkılması aşaması oluşturur. Bu aşamada Baskı-Kollu Taş Ağırlıklı Pres[364], Baskı-Kollu ve Makaralı Pres (Cato Presi)[365], Baskı-Kollu ve Taş Ağırlıklı

Kolonisi Kültepe'de bulunan bir tablette, Suriye'den zeytinyağı siparişinin verildiği ve böylece bu dönemde Anadolu'da ihraç amaçlı zeytinyağı üretiminin yapıldığı bilinir. Bkz. Başoğlu 2009, 10; M.Ö. 7. yüzyıl ve sonrasında Levant Bölgesi, Küçük Asya, Kıbrıs, Ege Adaları, Yunanistan, Girit, Mısır ve Karadeniz kıyısındaki kentler arasında yoğun bir zeytinyağı ticaretinin bulunduğu görülür. Bkz. Canoğlu 2011, 3 vd.; Okan 2011, 8-164; Bu dönem zeytinyağı ticaretinde Khios ve Klazomenai'nin önemli ihracatçı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Koçak Yaldır 2009, 235; Örneğin Klazomenai'de Arkaik Dönem içerisinde iki evreli olan ve denizaşırı zeytinyağı ticaretini belgeleyen bir zeytinyağı atölyesi tespit edilmiştir. Bkz. Bakır - Ersoy 1999, 67; Koparal v.d. 2010, 319 vd.

[355] Kaplan - Arıhan 2010, 46; Söğüt - Gider 2010, 241-242; Tırpan - Büyüközer 2010, 228; Canoğlu 2011, 3 vd.;

[356] Diler 1994, 505 vd.; Diler 1996, 315-321; Tırpan - Büyüközer 2010, 228 vd.

[357] Diler 1994, 505 vd.; Diler 1996, 316-321.

[358] Diler 1995, 446; Şahin 2008, 122-129; Aşkın 2010, 34 vd.; Autret - Rauh 2010, 110 vd.; Aydınoğlu 2010, 146-147; Tekocak - Adıbelli 2010, 55-63.

[359] Toplandıktan sonra kırılarak hamur haline getirilen zeytinin bir kâse ya da kap içerisinde elle sıkılması, yine bir torba içerisine doldurulmasından sonra ayak veya taş yoluyla baskılanması ya da düz bir alanda veya havanda yassı bir taş ile ezilerek hamur haline gelen zeytinin bir çuvala bırakılmasından sonra karşılıklı duran iki kişi tarafından ters istikamette çuvalın döndürülerek sıkılması ya da ahşap tokmaklarla dibekte dövülerek parçalandıktan sonra taş pres içine alınan zeytinlerin silindir biçimli taşların ileri-geri hareketiyle iyice ezilerek zeytinyağının çıkarılması basit yöntemlere örnektir. Bkz. Başoğlu 2009, 61-63.

[360] Kızıl 2010, 262.

[361] Taş veya ahşap tokmaklar ile bir nevi havan işlevi gören kayalara açılmış oyuklarda veya yine taşınabilir işlik tekneleri mortariumlar içerisinde zeytinlerin ezme işlemi yapılabilmektedir. Bkz. Diler 1994, 505 vd.; Kızıl 2010, 262.

[362] Mola oleria, taban merkezine yerleştirilen bir kolon (miliarium) vasıtasıyla döndürülen silindir taşlarla zeytin ezme işlemi yapılan basit yağ değirmenleridir. Bkz. Diler 1994, 506; Başoğlu 2009, 83; Kızıl 2010, 262.

[363] Trapetum, mortarium üzerinde döndürülen yarı küresel taş tekerlekler yani orbisler ile ezme işlemi gerçekleştirilen gelişmiş değirmenlerdir. Bkz. Diler 1994, 507; Kızıl 2010, 262; Tekocak - Adıbelli 2010, 63-65; Tırpan - Büyüközer 2010, 231-232; Büyüközer 2012, 130.

[364] Baskı-kollu taş ağırlıklı pres sistemi basit bir kaldıraç sitemine dayanır. Baskı kolu yuvasından uzanan ağır pres kalasının (prelum) altına pres yatağı ve içerisinde zeytin püresi taşıyan torbalar yerleştirilir. Pres

Makara Presi (Heron Presi)[366], Baskı-Kollu ve Vidalı Pres (Pilinius Presi), Vida Presleri, Yükleme Presi ve Takoz Çakmalı Pres gibi çeşitli biçimlerde teknikler kullanılmıştır[367]. Son aşamada ise ayrıştırma/saflaştırma işlemi bulunur[368].

Hellenistik Dönem ile birlikte daha kompleks yapıların zeytinyağı üretimi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde tek üretim mekânı ve bir depodan oluşan zeytinyağı atölyesi bulunduğu gibi çok bölmeli zeytinyağı atölye örnekleri de mevcuttur[369]. Bu tip yapılarda kış aylarında zeytinyağı, yaz aylarının sonunda şarap üretimi ve bahar döneminde ise tahıl veya kuru bakliyatın işlendiği ve tüm yıl boyunca çalışma imkânının bulunduğu anlaşılmaktadır[370].

B-3 Yapısı'nın doğu tarafındaki mekânda tespit edilen fulkrum yuvasına bakılarak Batı Yerleşim'de zeytinyağı üretiminin yapıldığı ve dolayısıyla üretim alanındaki teraslamaların en azından bir bölümünün zeytin yetiştirmek için kullanıldığı sonucuna varılabilir. Zaten yerleşim ile hemen hemen aynı yüksekliğe sahip olan ve kuş uçuşu yaklaşık 2 km güneybatıda bulunan Beycik Mahallesi'nde zeytinyağı üretimini gösteren bulgular tespit edilmiştir[371]. Yine bu fulkrum yuvası ile zeytinyağı üretimi için baskı kollu preslemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır[372]. Ancak mekânın büyük oranda dolgu ile kaplı olması ve

---

kalasının boşta kalan ucuna ise genelde konik formlu ve üst tarafında bağlantı deliği bulunan ağırlıklar (litus) asılarak pres kalası aşağı çekilir ve güçlü basınç uygulanan zeytin torbalarından zeytinyağının akması sağlanır. Bkz. Büyüközer 2012, 128.

[365] Cato Presi'nde bir ucu duvardaki nişe yerleştirilen kalasın diğer ucunda üst tarafta makaraya bağlı bir vinç bulunmaktadır. Makaranın çevrilmesiyle aşağı baskılanan kalasla içinde zeytin hamuru bulunan torbalar preslenir ve yağ elde edilir. Bkz. Başoğlu 2009, 79.

[366] Bulut 2005, 197.

[367] Kızıl 2010, 262.

[368] Karatepe yakınlarında bulunan Domuztepe'de tespit edilen tarım tesisinde 39 nolu oda içerisindeki kuyuya zeytinyağının pişmiş toprak veya ahşap bir olukla akıtıldığı, burada dinlenen yağa ait tortuların dibe çökeldiği ve daha sonra zeytinyağının kaplarla küplere alındığı anlaşılmaktadır. Kuyudaki zeytinyağının ancak bir bölümünden saf zeytinyağı elde edilmesine ilişkin bkz. Çambel v.d. 1991, 407-408.

[369] Söğüt - Gider 2010, 241-248; Tırpan - Büyüközer 2010, 228-231; Çambel v.d. 1988, 331 vd.

[370] Söğüt - Gider 2010, 246-248.

[371] Beycik Mahallesi (Köyü) çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında 29 nolu evin bahçesine getirilen ve kaynağı belirlenemeyen iki adet ezme teknesi, ezme taşı (orbis), iki adet silindirik ezme taşı tespit edilmiştir. Bkz. Kızgut - Akalın 2012, 135. Ağırlıkları düşünülürse bunların çok uzaktan olmayıp yine bu çevreden getirilmiş olması gereklidir.

[372] Baskı kolu, zeytin preslemesinde Geç Bronz Çağ'dan beri kullanılmaktadır. Geç Bronz Çağ örnekleri Suriye, Lübnan ve Kıbrıs'ta tespit edilmiştir. Bkz. Kaplan - Arıhan 2010, 47; Tırpan - Büyüközer 2010, 228-231; Arkaik Dönem içerisinde zeytin presinde baskı kolu kullanımına dair iyi bir örnek Klazomenai'de bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi iki evreli olan bu zeytinyağı atölyesinin (üretim tesisinin) ilk evresi M.Ö. 600/580-546 arasına, ikinci evresi ise M.Ö. 530-500 arasına tarihlendirilmektedir. Klazomenai Zeytinyağı Atölyesi 2. Evre'de yine kırma havuzu bulunurken pres kalasının bağlandığı yer, ezme işi yapılan

zeminin görülememesine bağlı olarak ne tür bir baskı kollu pres sisteminin kullanıldığı anlaşılamamaktadır. Ayrıca bölme içinde bulunması muhtemel kırma/parçalama işleminin hangi yöntem ya da araçla gerçekleştirildiği yine mekânın büyük oranda dolgu ile kaplı olmasına bağlı olarak tespit edilememiştir. Ancak her durumda bu mekânın zeytinyağı üretimi için kullanılan atölye tarzı bir yer olduğunu söylemek mümkündür.

B-3 Yapısı'nın çok mekânlı oluşu, Hellenistik Dönem ve sonrasında görülen zeytinyağı üretim yapıları ile benzerlik gösterir ve diğerleri gibi hem günlük yaşam için hem de zeytinyağı üretimi için kullanılmış olmalıdır. Yine hem B-1 ve B-2'nin gösterdiği şekilde hem de Antik Dönem'de benzer örneklerin ışığında bu çiftlik yapısı (tarım tesisi/atölyesi) zeytinyağı dışında şarap üretimi ve depolanması için de kullanılmış olmalıdır[373]. Buna ek olarak B-3, temel besin ekmeğin hammaddesi buğday ile bakliyatın depolanması görevini de üstlenmiş olabilir.

4.2.1.4 B-4 Yapısı

Batı Yerleşim'in güneydoğu tarafında, yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Resim 176)**. Yapıda formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvar işçiliği görülür. Büyük oranda yıkılmış olan yapının korunmuş en iyi yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Girişi güneybatı yönlüdür ve genişliği 0.95 m'dir. Pencere tespit edilememiştir.

B-4'ün kuzeybatı bitişiğinde yer alan ana kayanın üzerinde bir khamosorion bulunmaktadır **(Resim 177, 188)**. Khamosorion boyutlarıyla en azından ilk gömü için büyük bir insana ait olmalıdır. Ancak daha sonra başkaca gömüler de yapılmış olabilir. B-4, bitişiğinde ana kaya üzerinde khamosorion bulunması ile D-56 Yapısı'yla benzerlik gösterir. B-4, Batı Yerleşim içerisinde de nekropol dışında günlük yaşam için kullanılan evlerin

---

alan, bocurgatın bulunduğu yer (baskı kolunu aşağı çekerek ezme işlemini sağlayan halatı kendine saran kollu makara) ve üç bölmeli yağ ayrıştırma tankı (yağ dinlendirme havuzu/bölümü) bulunmaktadır. İkinci evrede atölyede artan kapasiteye ve teknolojiye bağlı bazı değişiklikler olmuştur. Bu evrede kırma işleminin ilk evreye benzer biçimde yapıldığı anlaşılmakla beraber kayda değer bir teknolojik gelişmeyle bocurgat sistemi kullanılmıştır. Baskı kolu bu kez atölyenin güney duvarının doğuya taraf kısmına bağlanmış olup kalasın zeytinyağı torbaları üzerinde baskı oluşturması kırma bölümünün doğusunda duran bir bocurgat ile mümkün kılınmıştır. Bir ucu kalas, diğer ucu bocurgata bağlı halat, bocurgat kolunun hareket ettirilmesiyle makaraya sarılmakta ve baskı kolunun torbaları preslemesi sağlanmaktadır. Elde edilen yağlar oluk yardımıyla bu kez yanyana duran, ikisi arasında bağlantı olan ve batı duvarının önünde bulunan toplam 3 adet dinlendirme/ayrıştırma tankına alınmaktadır. Bkz. Koparal v.d. 2010, 329 Res. 4a-4b.

[373] Çambel v.d. 1988, 331 vd.; Çevik v.d. 2007, 104-107; Söğüt - Gider 2010, 246-248; Tırpan - Büyüközer 2010, 228 vd.

yanında yani yerleşim içinde (intramural) gömü yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu konu ileride Nekropolis başlığı altında daha detaylı incelenecektir.

İçinde yoğun dolgu bulunan yapıda işlik ya da onunla bağlantılı herhangi bir iz tespit edilememiştir. Ancak yapı, Batı Yerleşim yani üretim alanındaki konumuyla günlük yaşam ve tarımsal üretim amacıyla kullanılmış olmalıdır.

4.2.1.5 B-5 Yapısı

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafında ana kayanın güneyine sıralanmış 6 mekânlı büyük bir yapıdır **(Plan 37, Resim 178)**. Duvarlarında formsuz taş kullanılmış ve harçsız bir şeklide birleştirilmiştir. Büyük bölümü yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Güneydoğu mekâna ait girişi 1.50 m genişliğindedir. Pencere tespit edilememiştir.

Yapıda 0.28 m çapında bir ezme taşı tespit edilmiştir[374] **(Resim 179)**. Ezme taşının olasılıkla kırılmasına bağlı olarak kenarında ahşap düzeneğe oturan oyuk görülememektedir ya da herhangi bir ahşap düzeneğe gerek kalmaksızın ilkel bir şekilde doğrudan elle kullanılmaktadır. Bununla beraber ister ahşap düzenekle ya da doğrudan elle kullanılsın bu ezme taşıyla B-5 Yapısı'nda zeytinyağı üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. B-3'de tespit edilen fulkrum yuvasıyla beraber bu silindirik ezme taşı, Batı Yerleşim'de zeytinyağı üretiminin belgelenmesi açısından önemli bir bulgudur. Bu durumda yapı yine bir çiflik evi/tarım tesisi/üretim atölyesidir. Önceki örneklerden hareketle günlük yaşam, zeytinyağı-şarap üretimi ve depolanması ile belki buğday ve bakliyatın depolandığı bir özellikte olmalıdır.

Yapının kuzeybatı tarafında bir kısmı ana kayanın tıraşlanması, bir bölümü ise yine formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız duvar örgülü iki adet yamuk mekân daha bulunur. Bu iki mekân diğerlerine göre hem plan hem de işçilik açısından daha özensizdir ve bu yönüyle

[374] Ezme taşlarının zeytinyağı üretiminde kullanımı Bronz Çağı'na dek uzanmaktadır. M.Ö. 3. binyılda bu taşların doğrudan elle itilerek kullanıldığı bilinmektedir. Bkz. Söğüt - Gider 2010, 244; Antik Dönem içerisinde zeytinyağı üretimi gerçekleştirlen yapılarda bu tip ezme taşlarının benzerleri bulunmaktadır. Bkz. Çambel v.d. 1988, 331 vd.; Söğüt - Gider 2010, 244; Kızgut - Akalın 2012, 135; Bu taşların genelde kenarlarında birer oyuk bulunur. Bu oyuklara "Y" biçimli ahşap bir düzeneğin uzantıları oturtulmakta ve sapından tutulan ahşap düzenekle silindir ezme taşı adeta bir tekerlek gibi sert zeminde ileri-geri hareket ettirilerek zeytinler ezilip parçalanmaktadır. Bkz. Başoğlu 2009, 63; Söğüt - Gider 2010, 244.

depolama amaçlı ya da hayvan barınağı olabilir[375]. Öyleyse, Batı Yerleşim'de tarımsal faaliyetlerin dışında hayvancılığın da yapıldığı düşünülebilir[376]. Ayrıca, burada yapılara yakın uygun boş yerlerde ahşap hayvan barınakları kullanılmış da olabilir.

B-5, günlük yaşam dışında tarım ve hayvancılık için kullanılan çiftlik yapısı (atölye-ev/üretim tesisi) olmalıdır.

4.2.2 Diğer Yapılar

Batı Yerleşim içerisinde bulunup büyük oranda yıkılmış olmalarına bağlı olarak bir veya birden fazla özelliği ile farklılık gösteremeyen, çalışmaya fazlaca katkı sunamayan ve bu nedenle daha alt önemde değerlendirildiğinden Katalog'da genel özellikleriyle değinilen yapıları kapsar. Bunlar, B-6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 ve 17 yapılarıdır.

4.2.3 Taş-Duvar İşçiliği

Batı Yerleşim yapılarında genel olarak kullanılan taş-duvar işçiliğinin Doğu Yerleşim yapılarına göre daha özensiz olduğu ve neredeyse tamamına yakınında formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız duvarların bulunduğu görülmektedir **(Resim 171)**. Bununla beraber B-3'ün bir bölümünde pseudo isodomos tarzda bosajlı kesme blok taşlarla harçsız bir duvar işçiliği görülür **(Resim 173)**. Yerleşimdeki en özenli işçilik bu yapıda bulunmakla beraber hem Doğu Yerleşim yapılarıyla mimari bir birliktelik sergilemekte hem de Hellenistik Dönem özelliğini yansıtmaktadır. Doğu Yerleşim'deki bazı yapılara benzer biçimde Batı Yerleşim yapılarının çift cidarlı duvarlarında dış ve içte irili-ufaklı formsuz taşlarla oluşturulan harçsız duvar işçiliği bulunur. Çift cidarlı duvar örgüsü ve formsuz taşlarla oluşturulan harçsız duvarlar yine Hellenistik Dönem özelliğinde değerlendirilmektedir.

---

[375] Antik dünyada çiftlik yapılarında koyun, keçi, at, boğa, gibi etinden, sütünden ve gücünden faydalanılan hayvanlara ait barınakların bulunduğu ve dolayısıyla hayvancılığın da uygulandığı anlaşılmaktadır. Bkz. Dar 1993, 189; Kolb 1997, 483; Schuler 1998, 97-98; Hailer 2008, 202; Kron 2014, 109 vd.

[376] Koyun, keçi gibi hayvanlardan süt ya da peynir gibi süt türevi ürünler elde edilmekte iken boğa gibi hayvanların gücünden tarla sürmede, at ya da benzeri hayvanlardan ise yük taşımada yararlanılmış olmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
NEKROPOLİS VE MEZARLAR

5.1 Nekropolis

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafında yapılan kaçak kazılar yoluyla açılan çukurların kesitlerinden ve etrafa saçılmış olan taşlar ile gömü çukurlarından alanın bir nekropol olduğu anlaşılmıştır. Burada bazı mezarlar formsuz ve/veya kesme blok taşların yan yana yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur **(Resim 180-181)**. Tip olarak örgü tekne mezarlara benzemekle beraber, Hellenistik öncesi ve Hellenistik Dönem'de örgü mezar örnekleri bulunur[377]. Yapılan kazılarda örgü mezarlara yetişkin insanlardan başka çocukların da gömüldüğü tespit edilmiştir[378]. Yine bu tip mezarların bir bölümünde herhangi bir mezar armağanı bulunmazken bazı örneklerde ise sikke[379], küpe, yüzük, fibula[380], altın diadem parçaları, kemik ve bronz süs eşyaları, bronz aynalar, strigilisler, cam vazolar, unguentariumlar ve pişmiş toprak kaplar tespit edilmiştir[381].

Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi Nekropolü'nde gözlemlenen mezarlarda da benzer gömü biçiminin uygulanması ve en azından mezarların bir bölümünde pagan geleneğe uygun olarak çeşitli süs eşyaları ile cam veya pişmiş toprak kapların mezar armağanı olarak kullanılmış olması beklenir[382].

Söz konusu alanda tamamen yıkılmış olmakla beraber kesme veya profilli blok taşlarla inşa edildiği anlaşılan mezarların da bulunduğu gözlemlenmiştir **(Resim 182)**. Ayrıca iki ayrı kalkan kabartmalı blok bulunan bir mezar da tespit edilmiştir ancak tamamen tahrip edildiğinden planı bile çıkarılamamaktadır **(Resim 183)**. Oldukça geniş bir alanda kullanımı olan kalkan kabartmaları tapınak ve konutlarda kullanıldığı gibi bir kült unsuru olarak kayalıklara da işlenmiştir[383]. Yine antik heykel sanatında kalkan, figüratif bir unsur olarak sıklıkla yer bulmuş önemli bir motiftir[384]. Bununla beraber kalkan motifinin mezar

---

[377] Tırpan - Söğüt 2005, 377-378; Tırpan - Söğüt 2007, 602; Durnagölü 2009, 48.
[378] Durnagölü 2009, 48-49.
[379] Tırpan - Söğüt 2005, 377-378.
[380] Durnagölü 2009, 64.
[381] Öğün 1983, 239-240.
[382] Gerçekleştirilen çalışma yüzey araştırması olduğundan sadece görülebildiği kadarı ile yorumlanmaktadır. Birkaç mezarın kazılması ile daha çok bilgi ve bulguya ulaşılacağı beklenir.
[383] Çevik 1996, 65.
[384] Sturgeon 1977, 59-66; Harrison 1996, 33 vd.; Kaltsas 2002, 105-107; Kousser 2008, 85-95.

gelenekleriyle de ilişkili olduğu görülür. Bu nedenle bazı antik mezar odalarında[385], mezar stellerinde[386] ve özellikle lahitler üzerindeki hareketli savaş ya da mücadele sahnelerinde kalkan betimleri görülmektedir[387]. Mezar geleneğiyle bağlantılı yerlerde kullanılan kalkan betimi ile mezar sahibinin kahramanlığına ve savaşçılığına işaret ediliyor olmalıdır[388]. Ayrıca kalkan ölmüş olan askerleri simgelemektedir[389]. Bu bağlamda kalkanlı iki adet mimari parça barındıran ancak tamamen yıkılmış olan mezarın bir askere ait olduğu ve bu adamın kahraman ve savaşçı yanının göstergesi olarak kalkanların kullanıldığı düşünülebilir. Ancak kalkanın sivil mezarlarında da kullanıldığı gözönüne alınırsa bu mezar asker olmayan birine de ait olabilir[390].

Nekropol alanında plan çıkarılacak düzeyde herhangi bir mezar örneği tespit edilememiştir. Ancak, mezar taşlarında kullanılan işçilik yoluyla sınıfsal bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Profilli ve kalkan kabartmalı blok taşlara bakılarak nekropolün ilk halinde anıtsal nitelikte mezar örneklerini de barındırdığını söylemek mümkündür.

5.2 Anıt Mezarlar

5.2.1 A-1 Yapısı

Batı Yerleşim'in güney dış tarafında bulunmaktadır ve büyük bir yapıdır. Merkeze yakın konumlandırılmış yamuk planlı tek mekân ile çevre duvarından oluşmaktadır. Çevre duvarı büyük formsuz taşlarla harçsız örülmüştür **(Plan 38, Resim 184)**. Büyük oranda

[385] Miller 1993, 55-58; Kosmetatou - Waelkens 1997, 285-287; Kortanoğlu 2008, 738.

[386] Grossman 2001, 101-103; Özsait v.d. 2009, 202, 213 Res. 9; Posamentir 2010, 99-101; Avramidou 2011, 80; Massèglia 2015, 112 Res. 2.40.

[387] Likya'da Kadyanda'da M.Ö. 400 civarına tarihlenen ev tipi lahit mezarda yuvarlak kalkan taşıyan savaşçılar görülmektedir. Ksanthos'tan çalınarak İngiltere'de British Museum'a götürülen ve geri verilmesi de herhalde pek düşünülmeyen M.Ö. 390-385 arasına tarihlenen Merehi Lahdi ya da namı diğer Chimera Anıtı'nda mücadele sahnelerinde savaşçılar ellerinde yuvarlak kalkan tutmaktadır. Limyra'dan bulunmuş ve M.Ö. 380-360 yılları arasına tarihlendirilen bir lahit üzerinde yine av ya da mücadele sahnesinde kalkanlı figürler görülmektedir. Ayrıca Ksanthos'tan çalınarak İngiltere'de British Museum'a götürülen M.Ö. 370-360 arasına tarihlenen Payava Lahdi'nin kabartmalı kaidesinde ve semerdam biçimli kapağında kalkanlı sahneler bulunur. Kyenai'de M.Ö. 350'ye tarihlendirilen bir lahit üzerinde arabalı sahnede savaşçının elinde bir kalkan görülür. Yine Ksanthos'ta M.Ö. 4. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Dansözler Lahdi'nin semerdam biçimli kapağında arabalı savaş sahnesinde bir savaşçı elinde kalkanı ile betimlenmişken bir kalkan asılı durmaktadır. Bkz. İdil 1981, 76 vd.; Üzerinde kalkan bulunan lahitler için ayrıca bkz. Çevik v.d. 2005, 72-73 317 Res. 153; Hülden 2006, 86; Kızgut v.d. 2009b, 156, 171 Res. 34.

[388] Kalkan, mezar sahibinin yüceltilerek *heroize* edildiğine, Anadolu'da tanrılaştığına ve onun savaşçı kimliğine işaret eder. Işık 2015, 204.

[389] Çevik 1996, 65.

[390] Çevik v.d. 2005, 72.

yıkılmış çevre duvarında korunmuş en yüksek yer kuzeydoğuda olup 1 m'dir. Çevre duvarına ait girişin güneydoğuya bakan yüzden olduğu düşen lento ve söve parçaları ile anlaşılmaktadır. Çevre duvarının içerisinde merkezden hafif güneybatı tarafa konumlandırılmış yamuk dördül bir mekânın sadece temel izleri görülmektedir **(Resim 185)**. Bu mekânda giriş veya pencere izi tespit edilememiştir.

A-1 Yapısı'nın içerisindeki yamuk dördül mekân ve etrafındaki temenos duvarı ile bir heroon[391] olduğu düşünülebilir. Heroon örnekleri Hellenistik Dönem öncesi ve sonrasında bulunmaktadır[392]. Heroonlara ait mezar yapısında, Karyatid ya da mitolojik figürlere ait heykeltıraşlık eserlerinin yanında herosun hayatını konu edinen kabartma frizleri de yer alabilmektedir[393]. Bu tip mezar yapıları üzerinde herosun kahramanlığına işaret eden kalkan, miğfer ve mızrak gibi tekil kabartmalar da bulunabilmektedir[394].

Temenos, tapınak veya heroona ait mezar yapısını çevreleyen kutsal alandır. Burada tanrı ya da heros için kurban veya kült seremonileri gerçekleştirilmektedir[395]. Temenosun etrafında, alanın kutsallığını vurgulayan ve bu yeri çevreden soyutlayan temenos duvarı bulunmaktadır[396]. Ayrıca mitolojik konular ve savaş sahnelerini içeren kabartma frizleri temenos duvarı üzerinde bulunabilmektedir[397].

Doğu ve Batı yerleşimler ile nekropol dışına konumlandırılan A-1 Yapısı, bir temenos duvarı ile çevresinden soyutlanmıştır ve özeldir. Ancak yapının merkezindeki mekân, temenos alanı ve duvarında herhangi bir kabartma izi, heykel veya yazıt tespit edilememiştir ve dolayısıyla heros tapınımına ilişkin törenlerin yapıldığını gösteren herhangi bir bulgu gözlemlenmemiştir. Bu durumda yapının bir heroon olup olmadığı kesin olarak anlaşılamamaktadır. Bununla beraber benzer görünüme sahip bazı yapılar anıt mezarlar

---

[391] Heroon, öldükten sonra tanrılaşan kişilere adanan anıtsal mezar yapıları olarak tanımlanabilir. Önemli siyasi ve askeri liderlerin yanı sıra kent için faydalı işlerde bulunan hayırseverler, büyük atletler veya savaşlarda kahramanlık gösteren şahıslar heros mertebesine yükseltilenlere örnektir. Bkz. Pollitt 1986, 271; Alcock 1997, 139; Şare 2013, 55 vd.

[392] Hellenistik Dönem öncesi heroon örnekler için bkz. Bergquist 1967, 40; Abramson 1981, 9-14; Fedak 1990, 88-92; Borchhdart v.d. 1993, 29 vd.; Keen 1998, 155-159; Pfaff 2003, 128; Şare 2013, 55 vd.; Hellenistik ve Roma Dönemi heroon örnekleri için bkz. Waelkens 1993, 40-45; Cooper 1999, 185 vd.; Grubbs 2002, 42; Longfellow 2011, 89; Dixon 2014, 114-115.

[393] Borchhdart 1976, 27 vd.; Şare 2013, 55 vd.

[394] Kitanaura Heroon'u mezar yapısının duvarlarında tropeion, pusatlar, miğferli büst ve kol ile bacak gibi uzuvlardan oluşan ve mezar sahibinin kahraman savaşçı vasfını anlatan kabartmalar bulunmaktadır. Bkz. Çevik 2008b, 332; Kızgut v.d. 2009a, 114.

[395] Doruk 1990, 89; Theodossiev 2000, 55; Ekroth 2007, 108.

[396] Bookidis - Stroud 1997, 227; Pfaff 2003, 128-129; Çevik 2008b, 332.

[397] Benndorf - Niemann 1889, 51 vd.; Eichler1950, 9 vd.; Oberleitner 1994, 3 vd.

sınıfında temenoslu mezar olarak tanımlanmıştır[398]. Bu durumda A-1, temenoslu mezar olarak tanımlanabilir ve bir yöneticiye adanmış olabilir. Bu tip yöneticilerin rahiplik vasfının da bulunabilmesi dolayısıyla yapı bir rahibe de adanmış olabilir[399]. Bunun dışında önemli bir hayırsevere, komutana veya savaşta yararlılık gösteren kahramana ait olabilir.

Yapının kime adandığının kesin tespitini yapmak şu aşamada imkânsız olmakla beraber kime adanırsa adansın, sosyal statü farkını belgelemesi açısından önemlidir. Yani toplumda sosyal tabakalaşma ve bunun sonucunda elit biri olmalı ki diğer mezarlardan farklı bir şekilde daha büyüktür ve çevreden soyutlanmıştır.

A-1 Yapısı bir heroon veya anıtsal temenoslu bir mezar olabilir. Eğer bir heroon ise temenosunda heros için kült seremonileri gerçekleştirilmiştir. Eğer anıtsal temenoslu bir mezar ise bu kez ölü kültüne[400] ilişkin uygulamalar doğrultusunda temenos kullanılmış olmalıdır.

5.2.2 A-2 Yapısı

A-1 Yapısı'nın kuzeydoğusunda kalmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, hafif yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır **(Plan 39, Resim 186)**. Yapıda ön avlu ile ana mekâna geçilmektedir. Ancak iki bölme arasındaki duvar yıkılmış ve belirsizleşmiştir. Duvarlarında bosajlı kesme blok taşların kullanıldığı harçsız bir duvar işçiliği bulunur. İç duvarlarında ise daha küçük formsuz taşlar kullanılmıştır. İçerisinde çatı kiremidi parçaları gözlemlenmiş olup bununla üstünün örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Güneydoğuya bakan girişi 0.96 m genişliğindedir. Pencere tespit edilememiştir.

---

[398] Trebenna'da Roma Dönemi'ne tarihlendirilmekle birlikte toplam iki adet temenoslu mezardan biri Lykiarkh Torquatos'un mezarıdır. Torquatos'un mezarı sahibinin siyasal ve sosyal konumunu gösterdiği gibi, yönetici, soylu ve zengin ailelerin yani Trebenna'daki üst sınıfın mezar mimarisine örnek olması açısından önemlidir. Diğer temenoslu mezar yapısı ise temenos-mezar ilişkisi ve kullanımına dair bilgi vermektedir. İn antis planlı bir mezar binası bulunmaktadır. Mezar yapısı arka bölüme konumlandırılarak, temenosun daha geniş olan doğu tarafı mezar törenleri için geniş bırakılmıştır. Mezarın ön bölümünde kalan temenosun güney duvarında bulunan niş, ölü kültüne ilişkin kullanımı göstermektedir. Ayrıca bu mezarın önemi Trebenna'da tüm elemanlarıyla bilinen temenoslu mezar örneği olmasıdır. Bkz. Çevik v.d. 2005, 55-59, 284-292 Res. 92-105.

[399] Örneğin Olympos'ta anıt mezarı bulunan Roma İmparatorluğu Severuslar Dönemi içerisinde M.S. 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başında Lykia Birliği başkanlığı yapan Olymposlu Lykiarkh Marcus Aurelius Arkhepolis, Lykia Birliği başkanlığı dışında imparatorluk rahipliği görevini de üstlenmiştir. Atila 1992, 115; Adak - Tüner 2004, 53 vd.; Özer 2013, 463.

[400] Çevik v.d. 2005, 59.

A-1 ile yakınlığı ve ikisinin birlikte çevreden soyutlanmışlığına bakılarak A-2 Yapısı'nın da bir heroon veya anıtsal bir mezar olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yine önemli bir yönetici, rahip, komutan, hayırsever ya da savaşçı bir kahramana adanmış olabilir.

5.3 Khamosorionlar

5.3.1 Khamosorion 1

D-56 Yapısı'nın bitişiğindeki ana kaya üzerinde güneybatı yönünde 1.50 m iç uzunluğa, 0.36 m iç genişliğe ve 0.44 m derinliğe sahip bir khamasoriondur **(Çizim 25, Resim 187)**.

Khamosorionlar, oygu tekne mezarlar biçiminde de tanımlanmıştır. Ana kayaya açılan bu mezarlar inhumasyona yöneliktir[401]. Genelde kalker kayalar üzerinde hem kolayca işlenmesi hem de ucuza mal olmaları nedeniyle sıkça tercih edilmişlerdir[402]. Bu yüzden birçok yerde örneklerine rastlanmaktadır[403]. Khamosorionlar, Basit Khamosorion ve Lahit Tipli Khamosorion şeklinde sınıflandırılmıştır[404]. Bu mezar, Basit Khamosorion olarak değerlendirilebilir.

Khamosorion mezarların bazılarının kenar kısımlarında kapak yuvaları bulunmaktadır[405]. Bazı kapaklar üçgen alınlıklıdır[406]. Bunun dışında monolit tek parça veya en az iki ya da daha fazla düzgün kesimli kireçtaşı blok, kapak olarak kullanılmıştır[407]. Khamosorion 1'in çevresinde herhangi bir kapak yuvası izi bulunmamaktadır ve ayrıca kapak da tespit edilmemiştir. Fakat mezar açık bırakılamayacağına göre yukarıdakilere benzer biçimde örtülmüş olabilir.

Khamosorion mezarlardan bazıları ebatlarıyla yetişkin insanlar için kullanılmışken küçük ölçüde olanlar ise çocuklar için tercih edilmiştir[408]. Bu bağlamda boyutlarıyla mezar, en azından ilk kullanımında bir çocuğa ait olabilir. Ayrıca D-56'nın hemen yanı başında bu

---

[401] Kurt 2011, 127.
[402] Çelgin 1994, 167.
[403] Bilgi v.d. 2004, 88; Çevik 2005, 122 vd.; Çevik v.d. 2005, 72; Çokay Kepçe 2006, 9 vd.; Özer - Taşkıran 2010, 166-167.
[404] Basit Khamosorion ana kayanın dikdörtgen biçimde yalın ve düzgün oyulmasıyla elde edilirken, Lahit Tipli Khamosorion ise ana kayanın dıştan tıraşlanması ve içten oyulmasıyla teknesi lahit görünümüne sahip olan mezarlardır. Bkz. Kortanoğlu 2006, 30-31.
[405] Çokay Kepçe 2006, 12.
[406] Özer - Taşkıran 2010, 166-167; Kurt 2011, 127.
[407] Özer - Taşkıran 2010, 166-167.
[408] Çelgin 1994, 167.

tip bir gömü ile ev sakinlerinden bir çocuğun öldüğü ve buraya gömüldüğü düşünülebilir. Bu durum büyük bir sevginin ve bağlılığın ifadesi olmanın yanında, nekropol dışında yerleşim içi gömünün yani intramural gömü anlayışının habercisidir. İntramural gömü kısaca yerleşim yeri içine gömü anlamına gelmektedir[409]. Yerleşim içi mezarların yani intramural gömünün bir kısmı evlerin tabanlarında[410] yer alırken, bir kısmı ise evlerin arasında veya yanı başında bulunabilmektedir[411]. İntramural gömünün geçmişi çok derindedir ve Antik Dönem içinde de sürmüştür[412].

Khamosorion 1, intramural gömü anlayışının Hellenistik ve belki Roma Dönemi içerisinde devam edip uygulandığını göstermesi bağlamında önemlidir.

5.3.2 Khamosorion 2

B-4 Yapısı'nın kuzeybatı bitişiğindeki ana kayanın üzerinde bulunan bir khamosoriondur **(Resim 188)**. Uzunluğu 2 m, genişliği 0.55 m ve derinliği 0.50 m olan oygu mezarın dıştan doğal bırakılmış içten kabaca işlenmiş kapağının bir parçası mezar içerisinde

[409] Koçak 2013, 1.

[410] Ekmen 2012, 30-31.

[411] Yılmaz 2003, 55; Uhri 2006, 101-102.

[412] Örneğin, Neolitik Dönem Çatalhöyük evlerindeki odalarda bulunan sekiler oturmak, çalışmak ve uyumak için divan işlevini karşılarken, bunların altına aileye mensup ölen şahısların bedenleri gömülmektedir. Bkz. Mellaart 1988, 75; Mellaart 2003, 161-162; Geç Neolitik Dönem'de intramural gömü yapıldığını gösteren yerler arasında Hacılar Höyüğü, Fikirtepe ile Pendik Höyüğü, Köşkhöyük ve Kuruçay bulunmaktadır. Bkz. Özterzi 2011, 38-40; Kalkolitik Dönem intramural gömünün temsilcileri arasında Çavi Tarlası, Kurban Höyük, Hacılar Höyüğü, Köşk Höyük, Tilkitepe, Korucutepe, Baklatepe, Samsat Höyük sayılabilir. Bkz. Özterzi 2011, 86-91; Tunç Çağı içerisinde Bademağacı, Karataş/Semayük, Beycesultan, Gavurtepe, Çavdarlıhöyük, Hanaytepe, Karaoğlan, Kumtepe, Küllüoba, Murdigan/Mordoğan, Pirenlik, Baklatepe, Kusura, Norşuntepe, Titriş Höyük, Hassek Höyük 3. binyıl örnekleri arasındadır. Bkz. Yılmaz 2003, 55; Uhri 2006, 24 vd.; Tunç Çağı içerisinde Troia, Tilmen Höyük, Oylum Höyük, Lidar Höyük, Tell Açana, Boğazköy, Alişar, Kültepe ve Konya Karahöyük 2. binyıl örnekleridir. Bkz. Akyurt 1998, 90 vd.; Ekmen 2012, 30-35; M.Ö. 1. binyıl intramural gömü incelendiğinde Batı Anadolu örneği olarak Klazomenai'de M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında intramural gömü geleneği özellikle bebek ve çocuklar için uygulanmış olup bu gömü biçimi M.Ö. 630 civarına kadar da sürmüş olabilir. Bkz. Ulusoy 2010, 25 vd.; Doğu Anadolu'da Urartu Devleti'nde M.Ö. 7. yüzyıl ikinci yarısında intramural gömüye ait mezarlar bulunmaktadır. Bkz. İbiş 2006, 83, Dipnot 144; Arkaik Dönem Atina'da yetişkinlerin şehir içine gömülmeleri yasaklanmışken çocuklar için bu yasak geçerli değildir. Çocuklar evlerin çevrelerinde de gömülmüşlerdir. Bkz. Karaöz Arıhan 2007, 29; Sparta'da ise Arkaik ve Klasik Dönem'de çocuklar dışında yetişkinler için de intramural gömü uygulanmıştır. Bkz. Sourvinou Inwood 1981, 35-36; Onurlandırma amaçlı anıtsal mezar yapılarıyla oluşturulan intramural gömü örnekleri için bkz. Berns 2013, 231 vd.; Seyer 2013, 207 vd.

dik bir şekilde durmaktadır. Mezarın doğu tarafında 0.12 m genişliğinde bir kanal bulunur. Kapağın toplam genişliği 0.67 m iken iç genişliği 0.47 m'dir.

Khamosorion 2, boyutlarıyla en azından ilk halinde yetişkin bir insan için kullanılmış olabilir. Ancak sonradan başkaca gömüler için de kullanılmış olabilir. Bu mezar Doğu Yerleşim dışında Batı Yerleşim içerisinde de intramural gömü yapıldığını belgelemektedir. Ayrıca Doğu Yerleşim'de bir çocuk için uygulanan intramural gömü anlayışının Batı Yerleşim'de bu kez bir yetişkin için uygulanmış olması beklenir. Yerleşimin tarihi düşünüldüğünde mezar, Hellenistik ve belki Roma Dönemi içerisinde kullanılmış olabilir.

SONUÇ

'Beycik Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi Topografyası, Mimarisi ve Şehirciliği' konulu tez çalışması bütünüyle yüzey araştırmasına dayalı bir çalışmadır.

Yerleşim, Tahtalı Dağı'nın güneydoğu eteklerinin güneybatıya bakan yüzünde kurulmuştur. Güneybatıya doğru keskin "S" hareketleri çizerek inen bir vadi tarafından iki bölüme ayrılmıştır. Vadinin doğu tarafında kalan kısmı Doğu Yerleşim; -batı tarafında kalan bölümü ise Batı Yerleşim olarak isimlendirilmiştir **(Plan 1-2)**. Doğu Yerleşim, Batı Yerleşime göre daha dik bir eğime sahiptir.

Yapılan çalışmalarda Fırıncık (Furuncuk/Yukarı Beycik/Gavurpazarı) Mevkii Yerleşimi'nin antik ismi tespit edilememiştir. Antik adının Laodikeia olabileceği belirtilmiş ancak bu öneriyi doğrulayacak herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır. Bunun dışında Fırıncık Yerleşimi'nin Kollyba olabileceği düşünülmektedir[413]. Bu durumda Fırıncık Yerleşimi'nin en azından Stadiasmus Patarensis'in inşa tarihinde[414] yani dolayısıyla Roma Dönemi'nde de iskân edildiği sonucu çıkarılabilir. Buna karşın yerleşimde Roma Dönemi'ne ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilemediğini de belirtmek gerekir.

Fırıncık Yerleşimi orta ölçekli bir teras kenti olarak değerlendirildiğinden Phaselis ya da Olympos gibi büyük kentlere bağlı bir yer olduğu düşünülebilir, ancak en azından ilk kurulduğunda herhangi bir merkeze bağlı olmayıp kendi başına mamur olduğu önerilebilir.

Yerleşim, Tahtalı Dağı'nın güneydoğu eteklerinin güneybatıya bakan yüzünde oldukça korunaklı ve çevreyi yüksekten gören stratejik bir noktada kurulmuştur. Tahtalı Dağı'nın bir duvar gibi yükselen ve alanı hilal gibi saran etekleri yerleşimin kuzeydoğu-kuzey dış hattını oluştururken, güneydoğu-güney-güneybatı dış hattını ise yaklaşık 10 m ile 50 m arasında değişen yükseklikteki kayalıklar belirlemektedir. Bu hareketli topografyada yer alan Fırıncık Yerleşimi'nde büyüklü küçüklü toplam 79 yapı tespit edilmiştir. Doğu Yerleşim'de 60 yapı bulunurken Batı Yerleşim'de 17 yapı yer almaktadır. Batı Yerleşim'in güneyinde Doğu Yerleşim ile Nekropol arasında bulunan Fırıncık Pınarı yakınındaki 2 yapı ise bağımsız durmaktadır. Doğu Yerleşim, Batı Yerleşim'e göre daha büyüktür ve Fırıncık Yerleşimi'nin

[413] Henüz araştırma aşamasında iken bu bilgiyi Doç. Dr. Fatih Onur paylaşmıştır.

[414] Stadiasmus Patarensis, İmparator Cladius (M.S. 41-54) Dönemi'nde Likya Valisi olan Quintius Veranius tarafından M.S. 45 yılında diktirilmiş ve büyük olasılıkla M.S. 48 yılında tamamlanmıştır. Şahin 2011, 31-34.

ana çekirdeğini teşkil etmektedir **(Plan 3-4)**. Batı Yerleşim ise üretim amaçlı kurulmuş olup güney-güneybatısında tarımsal üretime yönelik teraslamalar gözlemlenebilmektedir. Buna ek olarak nekropol alanı Fırıncık Yerleşimi'nin güneybatısında bulunmaktadır **(Plan 5-6)**.

Yerleşim genelinde mimarinin arazi yapısıyla birlikte ihtiyaçlara göre şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Kuzeydoğu yönünde giderek artan eğimli arazi nedeniyle yapı temellerinin ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulan açıklığa oturtulduğu ve eğimin arttığı kısımlarda bu temellerin daha derin olduğu gözlemlenmiştir. Temelin en azından bir köşesinden arazi içine oturtularak yapıların daha sağlam olmasının amaçlandığı ve bu yönüyle yapıların karma teknikte oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Ana kayanın tıraşlanmasıyla elde edilen duvar eğer tamamen eğimli araziye yaslanırsa formsuz küçük taşlarla iç tarafı örülmektedir. Duvarın boyu eğer arazi yüksekliğini aşıyorsa kalan bölümün taş örgü ile tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ana kayanın tıraşlanarak doğal haliyle kullanıldığı yapı örnekleri de mevcuttur.

Yerleşim yapıları arazinin etkisiyle kendi içerisinde yapı grupları oluşturmakla birlikte, Doğu Yerleşim içerisinde bu gruplaşmalar daha bariz biçimde algılanmaktadır. Ayrıca Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda kalan ve Tahtalı Dağı'nın üst bölümlerinden koparak düşen kaya parçalarının fazlaca etkilediği bir alan iskân edilmemiş ve tamamen boş bırakılmıştır.

Doğu Yerleşim içerisinde bulunan yapıların, mümkün olduğunca daha az eğimli düzlüklere oturtulmaya çalışıldığı, ancak bazı yerlerde bu durumun yakalanamadığı ve eğimli bölgeler üzerine denk geldiği görülmektedir. Bu durumda bir sorun olarak beliren kot farkı bazı yapılarda podyum/teras duvarının yüksek tutulmasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Batı Yerleşim'de ise arazinin daha az eğimli yapısı nedeniyle yapıların daha rahat konumlandırıldığı görülmektedir.

Fırıncık Yerleşimi'nde sokak ve basamaklı sokaklar Doğu Yerleşim'de yer yer korunmuş ve izlenebilmektedir[415]. Alanda ara ara görülebilen basamaklar, ya bağımsız kireçtaşı plakaların üst üste oturtulması ya da ana kayanın veya büyükçe bir kaya bloğunun oyulup şekillendirilmesiyle oluşturulmuştur. Batı Yerleşim'de ise toprak veya çam

[415] Benzer şekilde örneğin Mnara ve Neapolis'te bir bölümü basamaklı eğimli sokak görülür. Mnara için bkz. Kızgut v.d. 2009a, 109; Neapolis için bkz. Çevik 2015, 534.

pürenlerinin yoğun yığıntısı sokakların tespitini engellemektedir. Buna rağmen, Doğu Yerleşim'e göre daha plansız dizilime sahip yapılararasındaki ulaşım anlaşılabilmektedir.

Yerleşim içerisinde etkin kullanılan bir başka unsur set/teras duvarlarıdır. Özellikle Doğu Yerleşim'de Tahtalı Dağı'nın kayalık eteklerinden kopan taş parçalarının eğimin de etkisiyle yapıları tehdit ettiği, bu nedenle bazı yapıların kuzeydoğu üst bölümlerinde formsuz iri taşlarla oluşturulmuş duvarların taş düşmelerine karşı bir set biçiminde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yine Doğu Yerleşim'de bazı yerlerde, düzeltilen ve üzerinde yapıları taşıyan zeminin güneybatı-batı alt tarafları toprak kayması olasılığına karşı set duvarları ile desteklenmiştir. Buna ek olarak bazı sokakların kuzeydoğuya veya doğuya bakan yüzleri de set duvarlarıyla güçlendirilmiştir. Ayrıca yerleşimi bölen vadinin doğu yakasının bir bölümünde 90°'lik açılarla kırılarak testere ağzı biçiminde şekillendirilmiş büyük veya tekil set duvarları bulunur. Bunlar vadi içerisinde örneğin yağmurların fazlalaştığı zamanlarda taşkınlar sonucu erozyonu önlemenin yanında vadi tarafından güvenlik açığı bulunan Doğu Yerleşim savunmasının güçlendirilmesine yönelik yapılmış olmalıdır.

Fırıncık Yerleşimi'nde yapıların genel olarak tek seferde planlanarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ancak alt katı ile üst kat duvarlarında farklı ölçülere ve görünüme sahip taşlardan oluşturulan pseudo isodomos tarzda duvar işçiliği kullanılmasıyla iki katının farklı zaman diliminde yapıldığı ve dolayısıyla iki evreli olduğu anlaşılan yapı örneği de bulunmaktadır[416].

Yerleşimde kullanılan taş-duvar işçiliği incelendiğinde; yapı duvarlarında bloklar/taşlar harçsız olarak birleştirilmiştir. Duvarlarda daha az oranda isodom, daha çok pseudo isodom teknik uygulanmıştır. Ayrıca bazı duvarlarda sadece formsuz taşlar kullanılmıştır. Yapılarda çift cidarlı duvar örgüsü uygulanmış, dış taraf daha özenli işlenmiş ve büyük, iç taraf ise formsuz ve daha küçük taşlar ile örülmüştür.

Fırıncık Yerleşimi'nde tek mekânlı yapıların yanında çok mekânlı yapılar da bulunmaktadır. Doğu Yerleşim içerisinde istisnai sayılabilecek yapılar[417] dışında genelde yapıların kare ya da dikdörtgen forma yakın olduğu ve kendi içinde bütünsellik oluşturduğu gözlemlenmektedir. Batı Yerleşim'deki çok mekânlı yapıların ise genelde yatay düzlemde yan yana konumlandırılmış bölmelere sahip olduğu ve geniş bir alana yayıldığı görülmektedir.

---

[416] Bkz. D-2 Yapısı.

[417] D-33 Yapısı (Agora) içinde dükkânlar ile dükkân olarak tanımlanan D-34 ve D-55 yapıları yatay düzlemde çok bölmelidir.

Yerleşimde tek ve çift katlı yapılar gözlemlenmiştir. Batı Yerleşim içerisinde sadece tek katlı yapılar tespit edilebilmişken Doğu Yerleşim içerisinde iki katlı yapılar da bulunmaktadır. İki katlı yapılarda hatıllar ya çıkıntı biçiminde bir alana[418] ya da her hatıl için açılan ayrı bir yuvaya[419] oturmaktadır. İki katlı yapıların üst katları günlük yaşam veya diğer işler için alt katı ise depo ve pişirme işlevi dışında mutfak olarak kullanılmış olmalıdır.

Yerleşimin özellikle doğu yakasında tespit edilen çatı kiremidi parçalarıyla yapıların kiremit örtülü çatıyla kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

Korunmuş bazı yapılarda giriş yerleri görülebilmektedir. Tek kanatlı kapıların yanında çift kanatlı kapıların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Yerleşim'de korunmuş bazı duvarlarda pencere açıklıkları da izlenebilmektedir. Pencereler tek gözlü iki kanatlı olabildiği gibi iki gözlü toplamda dört kanatlı da olabilmektedir. İçe doğru açılan iki kanatlı ahşap pencere kanatlarının hareketi, dış kenarlardaki dikey milin oturduğu dairesel bir çift oyuntu vasıtasıyla sağlanmıştır. Bunun yanında bazı pencerelerde yağmur suyunun tahliyesi için kanal izleri de mevcuttur[420]. Üst katların pencereleri ışığı almak için daha geniş tutulmuşken alt kat pencereleri daha dardır. Bazı pencerelerde güvenlik açısından parmaklık bulunduğunu gösteren izler mevcuttur.

Yerleşimin genel karakteri askeri olmayıp sivildir[421]. Doğal korunaklı yapısıyla sur duvarlarına gereksinim duyulmamıştır. Ancak Doğu Yerleşim'in güneybatısında genişçe bir alanı yüksekten gören kayalığın kenarında hakim bir noktaya konumlandırılmış bir yapı çok sayıda pencere ile donatılarak gözetleme amaçlı kullanılmıştır[422]. Önünde seyir için yürüyüş alanı da bırakılan bu yapı saldırı hareketlerini önceden gözleyerek tedbir amaçlı izleme yaptığından savunma yani dolayısıyla askeri amaçlıdır. Yapı, tarımsal üretim merkezi Batı Yerleşimi de tam tepeden görerek ürünlerin gözlemlenmesi imkanı sağladığından aynı zamanda kule çiftlik yapısı benzeri bir işleve sahiptir. Yapı, yüksek bir kayalık üzerinde bulunduğundan yüksek kule formu verilmesine gerek görülmemiş olabilir. Ayrıca iki katlı

---

[418] Bkz. D-7 ve D-33 Yapısı.

[419] Bkz. D-2 Yapısı.

[420] Yağmur suyu kanalı bulunan pencere örneği için bkz. Varkıvanç 2007, 49 vd.; Ayrıca Mnara'da bir pencere hariç tüm pencerelerde içeri giren suyun dışarı akıtılması için ince kanal bulunmaktadır. Bkz. Kızgut v.d. 2009a, 111.

[421] Konyaaltı İlçesi sınırlarındaki Çağlarca-Doyran çanağında Ağırtaş Mevkii'nde bulunan Kelbessos askeri bir yerleşim olarak kurulmuş ve bu karakterini korumakla beraber Roma Dönemi içerisinde sivil bir yerleşime dönüşmüştür. Alanda phallos ve kalkan kabartmalarının fazlalığı askeri karakterin göstergesidir. Bkz. Çevik 2015, 509-513.

[422] Bkz. D-3 Yapısı.

yapının alt katı depolama amaçlı, üst kat ise günlük yaşam amaçlı kullanılmış olmalıdır. Bu yapı, lentosundaki aslan kabartması ve Doğu Yerleşim'in girişinde bulunmasıyla kontrol amaçlı bir işlev de görmüş olmalıdır. Bunun dışında D-1 ve D-2 ana girişte kontrol amaçlı yapılar olabilir.

Doğu Yerleşim'in güneybatısında çevresinden soyutlanmış ve yüksek bir kayalığın kenarında günlük yaşam amaçlı kullanıma uygun olmayan bir yapı tapınak işlevli olabilir[423]. Yanı başında boşluğa açılan basamaklı kaya altarı yapının tapınma amaçlı vasfını destekler. Basamaklı kaya altarı Likya Bölgesi'nde açık hava tapınımını gösteren iyi bir örnek olmasının yanında yerleşimin M.Ö. 4. yüzyıl gibi erken bir tarihte mevcut olma olasılığını arttırmaktadır[424] **(Plan 17)**. Doğu Yerleşim'de tapınma işlevli yapının benzer örnekler ışığında Artemis'e adanması kuvvetli olasılıktır. Ancak bunu kesin doğrulayacak yazıt ya da başkaca bir veri bulunmadığını belirtmek gerekir. Bunun dışında bu yapı, yüksekten boşluğa açılan durumuyla bir heroon da olabilir.

Yerleşimde yapıların önünde ve/veya içinde kullanılan stel? örnekleri tespit edilmiştir[425]. Üzerinde herhangi bir figür ya da yazıt bulunmayan bu steller? tanrı, heros ya da gömü ile ilişkili olabilir. Dolayısıyla günlük yaşam için kullanılması muhtemel sivil mimarlık örneği bu yapıların dinsel bir yönünün de bulunması olasıdır.

Yerleşimde kamusal olduğu kesin tespit edilen tek yapı Doğu Yerleşim'de bulunan D-33 Yapısı yani Agora'dır. Bu aynı zamanda yerleşimin en büyük yapısıdır. Kuzeydoğudan sırtı ana kayaya yaslı olan Agora'da, L biçimli, tek nefli, iki katlı Dor düzeninde veya altta Dor üstte İon düzenininde bir stoa kullanılmıştır. Ayrıca meydanın güney ucunda küçük bir kutsal alan ile güneybatı tarafında bir dinlenme salonu bulunur Agora'da bulunan Dor düzenindeki kalp sütun[426] ve diğer sütun başlıkları yapının en azından Geç Hellenistik Dönem'e ait olma olasılığını arttırır.

Agora içerisinde yer alan dükkânların dışında Doğu Yerleşim'de dükkân olarak değerlendirilen başkaca yapılar bulunmaktadır[427]. Agora dışında dükkân yapılarının varlığı, Doğu Yerleşim'in kendi içinde büyüdüğünün ve artan nüfus ihtiyaçlarının fazlalaştığının

---

[423] Bkz. D-5 Yapısı.

[424] Kyaneai yakınlarındaki Kızılgöl'ün kuzeybatısında bulunan ve Klasik Dönem'e tarihlendirilen yerleşimde bir tapınak ve hemen girişinin önünde basamaklı bir kaya altarı bulunmaktadır. Bkz. Kolb 1989, 61-63 Res. 98, 100, 104; Kolb 1992b, 62 Res. 98; Kolb 1992c, 26 Res. 8.

[425] Bkz. D-8 ve D-38 Yapısı.

[426] Yıldırım 2015, 103.

[427] Bkz. D-34 ve D-55 Yapısı.

göstergesidir. Mevcut Agora içindeki dükkânların talebi tam karşılayamadığı ve yeni dükkânlara gereksinim duyulduğu kabul edilebilir bir durumdur.

Nekropol, Fırıncık Yerleşimi'nin güneybatısında kalmaktadır. Nekropol alanında plan çıkarılacak düzeyde herhangi bir mezar örneği tespit edilememiştir. Kaçak kazılar yoluyla açılan çukurların kesitlerinden veya etrafa saçılmış taşlardan bazı mezarların formsuz taşların yan yana bırakılması ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bazı mezarlarda ise formsuz taşlar ile kesme blok taşlar birlikte kullanılmıştır. Formsuz veya kesme taşlar ile inşa edilen bu mezarlar örgü tekne mezarlara benzemektedir ve mezar armağanı bırakılmış olmalıdır. Bunun dışında tamamen yıkılmış olmakla beraber bütünüyle kesme blok taşlarla inşa edildiği anlaşılan mezarlar da bulunmaktadır. Profilli blok taşların yanı sıra üzerinde mezarlarda kullanımı yaygın olan kalkan kabartması bulunan iki ayrı blok taş gözlemlenmiştir. Mezar taşlarında kullanılan işçilik yoluyla sınıfsal bir farkın olduğunu, profilli ve kalkan kabartmalı blok taşlara bakılarak nekropolün ilk halinde anıtsal nitelikte mezarlar barındırdığını söylemek mümkündür.

Yerleşimde nekropol dışında gömü örnekleri de bulunmaktadır. Batı Yerleşim'in hafif güneydoğusunda bağımsız duran iki yapı gömü amaçlıdır. Bunlardan çevresinde temenos duvarı bulunan A-1 Yapısı bir 'heroon' olabilir[428]. Fakat yapının merkezindeki mekân, temenos alanı veya duvarında herhangi bir kabartma izi, heykel veya yazıt tespit edilememiştir ve dolayısıyla heros tapınımına ilişkin törenlerin yapıldığını gösteren herhangi bir bulgu gözlemlenmemiştir. Bu durumda yapının bir heroon olup olmadığı kesin olarak anlaşılamamaktadır. Buna benzer bazı yapılar ayrıca anıt mezarlar sınıfında 'Temenoslu Mezar' olarak tanımlanmıştır. Bu durumda A-1 Yapısı temenoslu mezar olarak tanımlanabilir ve bir yöneticiye, önemli bir hayırsevere, komutana, bir rahibe veya savaşta yararlılık gösteren kahramana adanmış olmalıdır. Bu yapının hemen batısında yer alan A-2 Yapısı çevresinde temenos duvarı bulunmamasına rağmen A-1 ile birlikte soyutlanmış durumuyla yine anıtsal nitelikte bir başka gömü amaçlı yapıdır. Bu iki mezar yapısının kime adandığını belirlemek bu aşamada imkânsız olmakla beraber yine sosyal statü farkını belgelemesi açısından önemlidir.

Doğu Yerleşim D-56 ve Batı Yerleşim B-4 Yapısı'nın bitişiğinde ana kaya üzerinde iki adet khamosorion (Khamosorion 1 ve 2) bulunmaktadır. Konutların hemen bitişiğinde bulunan ana kaya üzerine yapılan bu khamosorionlardan ilkine en azından ilk gömü sırasında

[428] Örneğin Trysa Heroonu sur dışında, tek başına kendi temenosu içerisindedir. Bkz. Çevik 2015, 57.

ev sakinlerinden bir çocuğun, ikincisine ise yetişkin bir bireyin gömüldüğü düşünülebilir. Bununla oldukça eski bir gömü düşüncesinin devamı niteliğindeki yerleşim içerisine gömü yani intramural gömü anlayışının Hellenistik ve/veya Roma Dönemi içerisinde Fırıncık Yerleşimi'nde bilinip uygulandığı belirtilebilir.

Fırıncık Yerleşimi'nin Antik Dönem için en önemli su kaynağı yerleşimi bölen ve olasılıkla o devir için güçlü akan vadi suyu olabilir. Bol miktarda kar alan Tahtalı Dağı'nın eteğindeki yerleşimin su sıkıntısı yaşaması pek olası değildir[429]. Bununla beraber yerleşimde yukarıdan koparak düşen taş yığıntıları, toprak ve çam pürenlerinin oluşturduğu dolgu nedeniyle yüzeyde sarnıç tespit edilememiştir. Ancak suyun önemi düşünüldüğünde sarnıçların varlığı kesindir. Belki ana kayaya yaslı gibi görünen herhangi bir set/teras duvarı bir sarnıcın dış duvarı da olabilir. Burada, Mnara'da[430] veya Neapolis'te olduğu bir tek bir yapıya ait olmayıp birçok yapı tarafından ortak kullanılan sarnıçlar olabilir[431].

Yerleşimde tiyatro tespit edilememiştir. Günlük yaşam için birincil ihtiyaç olan konutların yapımı için bile yer darlığı bulunan bu yerde tiyatronun bulunamaması çok şaşırtıcı olmamalıdır. Bununla beraber tiyatroda sergilenmesi gereken gösteriler ya da oyunlar için Agora kullanılmış olabilir. Ayrıca benzer topografik yapıdaki Mnara'da geleneksel formdan farklı olarak, 11 basamağı bulunan ve 130 kişi kapasiteli tiyatro olduğu düşünülen bir yapı bulunmaktadır[432]. Fırıncık Yerleşimi'nde de benzer biçim ve büyüklükte tiyatro olarak kullanılan çok küçük boyutlu bir yapı bulunabilir, fakat böyle bir yapı varsa da yoğun dolgu nedeniyle tespit edilememiş olabilir. Ayrıca antik bir yerleşimde tiyatro olmayabilir[433].

Fırıncık Yerleşimi'nde hamam olabilecek bir yapı tespit edilememiştir. Nitekim suyun sarnıçlar yoluyla elde edilmesi gereken bu yerleşimde kamuya açık bir hamam yapısını beklemek oldukça zordur.

Yerleşimde tiyatro ve hamamın bulunamaması romanizasyon sürecine uğramadığını

---

[429] Kızgut 2013, 165.

[430] Mnara'da bulunan sarnıçların tamamının ağzı ve dibi dar, ortası geniş biçimde yani armudi bir formda olduğu, bu armudi form ile Hellenistik Dönem özelliği gösterdikleri değerlendirilmektedir. Sarnıçlar genelde ana kayanın oyulması ile oluşturulmuştur. Gerek görüldüğünde örülerek tamamlanmışlardır. Ağız çapları 1.20 ile 1.50 m arasında değişen sarnıçlar mutlaka kapak ile örtülüdür. Bazıları kapağı ile gözlemlenmişken ağzı açık olanların kapağına ait parçalar tespit edilmiştir. Bu sarnıçlar yapılara yakındır ve sokaklardan akan sular ile değil çatılardan akan sular (yağmur suları) ile doldurulmuştur. Çünkü sokaklar yapıların cephesinde iken sarnıçlar avluda bulunmaktadır. Korunmuş örnekler ışığında çatı suyunu yönlendiren çörtenli oluk blokları kullanılmıştır. Kızgut - Akalın 2010, 116-117.

[431] Kızgut v.d. 2009a, 110.

[432] Kızgut v.d. 2009a, 110-111.

[433] Örneğin Pygela'da tiyatro bulunmamaktadır. Bkz. Adak - Tüner 2002, 43 vd.

göstermesi açısından da önemli olabilir[434]. Yani yerleşim, Roma'nın gerçek anlamda kamusal yapılarla kültürünü empoze ettiği dönemden önce terkedilmiş olabilir ya da Hellenistik sonrası Roma Dönemi içerisinde daha az bir nüfus barınmış olabileceğinden yenilerinin inşasına gereksinim duyulmaksızın mevcut olan yapılar kullanılmış olabilir.

Fırıncık Yerleşimi'ni bölen vadi içerisinde 980 m rakımda büyük bölümü yıkılmış bir duvar kalıntısı bulunmaktadır **(Resim 24-25).** Bu duvarın orta bölümünün zemine doğru açık bırakıldığı ve böylece su akışının geçişine izin verildiği anlaşılmaktadır. Açık üst bölüm ahşap veya bağlantı sağlayan uzunlamasına blok bir taşla kapatılmış olmalıdır. Bu durumda yapı bir geçit olmalıdır ve iki yerleşim arasında üst kottan verilen kestirme bir yolun göstergesidir. Geçit, Fırıncık Yerleşimi'nin iki ana merkezden oluştuğunu ve taş işçiliği benzerliğinin dışında bu iki merkezin aynı zaman diliminde kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Fırıncık Yerleşimi ekonomisine ilişkin sonuçlar da çıkarmak mümkündür. Agora'nın varlığı ile ticari faaliyetlerin yapılmış olduğu anlaşılmakla birlikte bu Agora'daki dükkânlarda ne gibi ürünlerin satıldığı tespit edilememiştir. Ticaret dışında yerleşim ekonomisinin temel dayanağının tarım olduğu anlaşılmaktadır. Tarımsal üretimin ana merkezi ise Batı Yerleşim'dir. Günümüzde Batı Yerleşim'in üretim sınırlarını belirlemek tamamen orman örtüsü altında bulunmasından dolayı zorluk oluşturmaktadır. Ancak doğu sınırları Doğu Yerleşim ile arasındaki vadi olmalıdır ve vadiye kadar alan boş bırakılmıştır. Duvar gibi yükselen Tahtalı Dağı'nın etekleri üretim alanının kuzey sınırını teşkil etmekle beraber bu aralıkta da boş alanlar mevcuttur. Nekropolün güneybatı-batı tarafta konumlandırılmasına bakılarak en azından üretim bölgesinin güneybatı-batı sınırının nekropol ve bu sınırda hizalandığını söylemek mümkündür. Nitekim batı taraflar da üretim için ayrılmıştır. Üretim alanının güney sınırları ise şu anda bile görülebilen tarım terasları ve Fırıncık Pınarı'nı da içene alacak biçimde 750 m rakım civarına kadar indirilebilir. Belki üretim alanının biraz daha geniş olması gerektiği düşünülebilir ancak savunma endişesiyle neredeyse tamamen yüksek kayalık üzerine konumlandırılan Fırıncık Yerleşimi gibi bir yerde, üretim alanının da yine güvenlik açısından çok açılamayacağı bir gerçektir. Bu açıdan her durumda üretim

[434] Roma İmparatorluğu'nun sağlamış olduğu güvenlik ve refah sayesinde mimarlık ve sanat yükselmiş, romanizasyon Likya yerleşimlerini de etkilemiş ve bu yerleşimlerde daha önce hiç olmadığı kadar taklar, imparator kült yapıları, yol ağları, kanalizasyonlar, aquaductlar ve sütunlu caddeler gibi yeni yapı formları görülmeye başlamıştır. Tiyatro, stadium, odeon ve gymnasium gibi yapılarla yerleşimler kültür ve eğlencenin merkezleri olurken romanizasyon sonucu Likya'da şehircilik ve yerleşim yaşamı, küçük kırsal yerleşimlerden farklılaşmıştır. Çevik 2015, 157-158.

alanının ana çekirdeğini aşağı yukarı belirtilen sınırlar teşkil etmelidir. Önerilen sınırları destekleyen bir başka ölçüt, Doğu Yerleşim'in çok zorlu ve sarp bir arazide kurulmasına, Batı Yerleşimin ise daha geniş, yayvan ve yumuşak meyile sahip olmasına yani inşaata daha uygun olmasına rağmen Batı Yerleşim merkezine toplanmış yapılar dışında kalan alanın boş bırakılmış olmasıdır. Yani hayati önemdeki üretim bu sınırlarda yapılmış olmalı ki buralara yapı yapılmayarak boş bırakılmıştır.

Üretim alanının genelinde teraslamalar kullanılmış olmalıdır. Ancak teraslamalar bazı bölgelerde muhtemelen yağmur gibi dış etkenlere bağlı olarak bozularak veya toprak altında kalarak belirsizleşmiş olabilir. Yine arazinin yumuşak meyline bağlı olarak tarım teraslarının bazı bölgelerde hiç kullanılmamış olması da bir başka olasılıktır. Tarımsal üretim için gereken su, Antik Dönem'de olasılıkla daha yüksek debiyle akan vadi suyundan elde edilmiş olmalıdır ve toprak üzerine açılan arklar ile üretim alanına taşınmış olabilir.

Batı Yerleşim'de tarımı yapılan ürünler arasında üzüm sayılabilir. B-1 yani şarap işliği ile üzüm yetiştirildiği ve şarap üretildiği anlaşılmaktadır. Bu şarap işliği ile B-2 Yapısı'nın birlikteliği, üretilen şarabın depolandığını göstermektedir. B-3 Yapısı'nda tespit edilen fulkrum yuvası ile B-5 içerisinde gözlemlenen ezme taşı, Batı Yerleşim'de üzümün yanında zeytin yetiştirildiğini ve zeytinyağı üretimini belgelemektedir. Yine üretilen zeytinyağı, şarapta olduğu gibi çok mekânlı yapılarda depolanmış olmalıdır.

B-5 Yapısı'nın batıda kalan iki mekânı ana kayanın kabaca tıraşlanması ve diğer mekânlara göre özensiz yapısıyla hayvanların barındırılması amacıyla kullanılmış olabilir. Bunun yanında Batı Yerleşim'de hayvan barınaklarının asıl olarak yapılararasındaki uygun yerlere ahşaptan yapılmış olması beklenir. Öyleyse, Batı Yerleşim'de şarap ve zeytinyağı üretimine yönelik tarımsal faaliyetin bulunduğu, bunun yanı sıra hayvancılığın da yapıldığı anlaşılmaktadır[435]. Zaten Antik Dönem kırsal yerleşmelerde tarımsal üretimin yanında hayvancılığın da yapıldığı bilinmektedir[436]. Bu durumda üretim bölgesinde özellikle çok bölmeli yapılar günlük yaşam, ürünlerin işlenip depolanması ve bağlantılı ahşap ahırlar ise hayvancılık için kullanılmış olmalıdır. Yani bu yapılar çiftlik evi, tarım tesisi ya da atölye biçiminde tanımlanabilir. Tek bölmeli yapılar ise tarım ve hayvancılık yapanların günlük

[435] Kızgut 2013, 167.

[436] Likya'da sikke ve kabartmalar üzerinde at, katır, eşek, keçi, inek, boğa, domuz, horoz ve tavuk gibi hayvan betimlemeleri bulunmaktadır Çevik 2015, 129-132; Yumurta ve beyaz et elde etmek için kümes hayvanları, et, süt veya süt türevi ürünler için keçi ve inek, bağ, bahçe ve tarla sürülmesi için sığır, öküz, boğa ve yük taşımak için ise at ya da ona benzeyen hayvanlar tercih edilmiş olmalıdır.

yaşamına ve barınmasına yönelik olabilir.

Doğu Yerleşim içerisinde bir agora ve alt katı depo olarak kullanılan iki katlı yapıların bulunması Batı Yerleşim'de üretilen şarap ve zeytinyağı gibi ürünlerin hayvanlar vasıtasıyla Doğu Yerleşim'e taşındığını göstermektedir. Batı Yerleşim bu durumuyla öncelikle Doğu Yerleşim tüketimi için kurulmuş bir üretim bölgesidir. Bununla beraber özellikle hasadın fazla olduğu yıllarda tüketim fazlası şarap ve zeytinyağı ile et ve süt ürünlerinin Phaselis ve Olympos gibi yerleşimlere ve/veya diğer komşu/yakın yerleşimlere satılmış olması gerekir. Nitekim Doğu Yerleşim içerisinde bulunan ve M.Ö. 221/220-190 yıllarına tarihlendirilen bronz Phaselis sikkesi bu durumu doğrular niteliktedir. Yani Phaselis ile Fırıncık Yerleşimi arasında ticari bir ilişki bulunmaktadır.

Antik Dönem içerisinde Phaselis'in dağlarda yetişen kırmızı zambaklarının/nergislerinin oldukça ünlü olduğu, ayrıca Phaselis gülleri ile bu güllerden üretilen gülsuyunun da (rhodinum) çok meşhur olduğu anlatılır[437]. Bu tip kozmetik üretime dair herhangi bir bulgu tespit edilememesine rağmen Tahtalı Dağı üzerinde konumlanan yerleşimde en azından benzer çiçeklerin toplanıp satılmasıyla dolaylı yoldan kozmetik ekonomisine dayalı bir gelir de elde edilmiş olabilir. Yine Likya genelinde olduğu gibi kütük kovanlar veya arı konağı yoluyla bal üretimi yapılmış ve bu yolla bir başka ekonomik gelir elde edilmiş olabilir[438]. Bunun dışında Likya'da dağ keçisi, geyik, keklik, bıldırcın[439] gibi hayvan betimlemeleriyle beraber Tahtalı Dağı'nın uygun koşulları düşünüldüğünde yerleşimde avcılık yapılmış ve belki ihtiyaç fazlası bu av hayvanlarının et ve derilerinin satılması yoluyla ekonomik bir gelir de elde edilmiş olabilir.

Fırıncık Yerleşimi'ne yönelik sosyolojik sonuçlar da çıkarılabilir. Yerleşim içerisinde toplumsal farkı özellikle Doğu Yerleşim yapıları içerisinde hem işçiliği, hem mimarisi ve hem de konumlarıyla diğer bazı yapılardan daha üstün olan yapılar ile Agora'nın varlığı destekler. Yani birilerinin daha fazla birikimi ve gücü olmalı ki daha büyük, daha çok işçilik ve ödenek isteyen konutlar veya mezar yapıları yapabilsin. Ticaretin varlığını belgeleyen Agora'da herkesin dükkânının olmayacağı gözönüne alınırsa ticari gelirin de bazı insanlar arasında paylaşıldığı ve dolayısıyla mal birikim farkının olduğu yerde sınıf farkının olacağı bir gerçektir. Zaten Agora'nın ispatladığı şekilde tüccar sınıfın varlığı anlaşıldığı gibi Batı

[437] Takmer 2002b, 73.

[438] Antik Dönem'de yarım amphora (20-22 kg) Likya balının 12 drahmi olduğu bilinmektedir ve geleneksel kütük kovanlar veya arı konağı/seren yoluyla bal elde edilmesi beklenir. Bkz. Çevik 2015, 129.

[439] Çevik 2015, 129-132.

Yerleşim içerisinde tarım ve hayvancılık yapan çiftçi bir sınıf da kesin olarak mevcuttur. Özellikle Doğu Yerleşim içerisinde alt katı depo olarak kullanılan iki katlı yapılara sahip bireyler feodal nitelikte olabilir. Yani Batı Yerleşim'de belirli bir oranda toprağa sahip bu kişiler üretim alanında istekleri doğrultusunda çalışan çiftçilere ürettirdikleri şarap ve zeytinyağı gibi ürünleri yük hayvanları vasıtasıyla evlerindeki depolara ve belki Agora'da sahip oldukları dükkânlarına taşıtmakta ve bunun ticaretini yaparak zenginleşmektedir. Dolayısıyla Doğu Yerleşim içerisinde alt katı depo olan iki katlı yapılar feodal beylere ait olabileceği gibi aynı zamanda ticaret yapan bu şahıslara ait olabilir. Yani siyasi gücü elinde bulunduran feodal beyler ve tüccarlar aynı kişiler olabilir. Bu durumda hem tarım hem de ticaretin zirvesindeki bireyler ve bunların aile efradı üst sınıfı teşkil ediyor olmalıdır.

Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi, Doğu Likya'da bir dağ yerleşimidir. Vadi tarafından ayrılan Doğu ve Batı olmak üzere iki ana yerleşimden oluşur[440]. Fırıncık Yerleşimi'nde doğu tarafı ana/çekirdek yerleşimi teşkil ederken Batı taraf tarım ve hayvancılığın yapıldığı üretim bölgesidir.

Fırıncık Yerleşimi, topografya, genel şehircilik kurgusu, zor ulaşılabilen konumu ve yer seçimi açısından yakın civarda en çok Mnara ile benzerlikler göstermekte iken bağımsız teraslama sistemi açısından Mnara'dan farklıdır[441].

Fırıncık Yerleşimi, Hellenistik Dönem mimari özellikleri göstermekte ve alanda çalışan bilim insanlarının çoğu tarafından da bu durum belirtilmektedir[442]. Roma Dönemi öncesi M.Ö. 1. yüzyıl ilk yarısındaki korsan-haydutlarla bağlantılı siyasi olaylar sonucunda insanları öldürülmüş, sürülmüş veya köle olarak satılmış olabilir. Bunun neticesinde yerleşimin tamamen iskâna kapalı duruma getirilmesi de mümkündür. Tahtalı Dağı'nın eteklerinden koparak düşen taşlardan etkilendiği anlaşılan ve oldukça eğimli yapısıyla zor bir yaşama sahne olan bu yere olayların durulmasından sonra tekrar dönülmeyerek Roma Dönemi'nde yakın civardaki diğer yerleşimler ile küçük çiftlik yapıları veya kıyılardaki büyük kentler tercih edilmiş olabilir. Ancak Erken Roma veya Roma Dönemi içerisinde de

[440] Likya içerisinde bu tip iki merkezli yerleşime yakın örnek Demre İlçesi, Myra Antik Kenti'nin yaklaşık 13 km kuzeybatısındaki Asarcık Tepe'deki yerleşimdir. Bizans Dönemi'ne ait bu yerleşim aralarında yaklaşık 100 m mesafe bulunan Doğu Asarcık ve Batı Asarcık adında iki merkezden oluşmakta ve Fırıncık Yerleşimi'ne yerleşim planı açısından çok benzemektedir. Bkz. Çevik 2015, 355-357.

[441] Kızgut 2013, 165.

[442] Bkz. Anti 1923, 782; Tüner 2002b, 72; Öztürk 2006, 60 Dipnot 100-101; Kızgut - Akalın 2012, 136; Çevik 2015, 481.

yerleşim görmüş olabilir[443]. Fakat Roma içerisinde yerleşim olduysa bile bu iskanın yenisi yapılmadan eski yapıların kullanıldığı çok az bir nüfusla ve kısa süreli olması beklenir. Çünkü Roma iskânına ilişkin bulgu tespit edilememiştir.

Fırıncık Yerleşimi bir köy ya da demosa kıyasla oldukça büyüktür ve polis statüsünde değerlendirilmiştir[444]. Bunun yanında Phaselis, Olympos, Myra-Andriake, Patara ve Ksanthos gibi büyük yerleşimlere göre ise küçüktür. Agora dışında olasılığı bulunsa bile kamusal olduğu kesin yapılar tespit edilemediğinden yerleşimi kendi karekteri olan orta ölçekli bir teras kenti olarak tanımlamak daha uygun olacaktır. Hellenistik Dönem özellikleri yansıtan yalın haliyle şehircilik, topografya ve mimari açıdan önemlidir.

[443] Kesin olmamakla beraber yerleşimdeki yapı teknikleri ve taş işçiliği Hellenistik ve Erken Roma Dönemi kullanımını göstermektedir. Bkz. Kızgut 2013, 168; Fırıncık Yerleşimi'nin terkedilişi M.Ö. 1. yüzyıldaki Zeniketes'in öncülüğündeki korsan olayları ile ilintili görülmektedir. Dolayısıyla bu tarihe kadar yerleşim devam etmiş olabilir. Bkz. Tüner 2002b, 72; Fırıncık (Gavurpazarı) yerleşiminin Roma Dönemi izleri taşımaması nedeniyle kentin erken bir tarihte terkedilmiş olabileceği, bunun nedeninin korsan/haydutlarla işbirliği yapan kent sakinlerinin Likya'nın eyalet haline getirildiği İmparator Cladius zamanında (M.S. 41-54) başkaca yerlere dağıtılmış olabileceği belirtilmektedir. Bkz. Öztürk, 2006: 60, Dipnot 100-101; Ayrıca Doç. Dr. Fatih Onur yerleşimin Kollyba olabileceğini düşünmektedir. Öyleyse en azından M.S. 1. yüzyıl ortalarına kadar bir iskân olabilir. Ayrıca, yerleşimde bulunan bir khamosorion (Khamosorion 1 olmalı) Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bkz. Çevik 2015, 481.

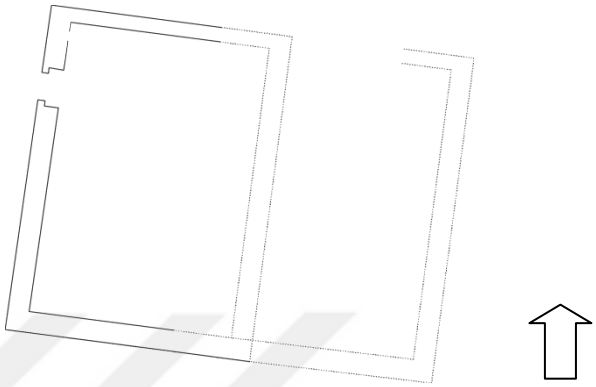
[444] Yerleşime ait kalıntılar ve kapsamı düşünüldüğünde bir polis statüsündedir. Bkz. Tüner 2002b, 73; Hellenkemper - Hild 2004, 538-539.

KATALOG

DOĞU YERLEŞİM

D-1 YAPISI

Korunmuş Mekân:

Kuzeybatı Duvar: 12.38 m

Güneydoğu Duvar: 12.35 m

Kuzeydoğu Duvar: 9.16 m

Güneybatı Duvar: 9.31 m

Duvar Kalınlığı: 0.55 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.

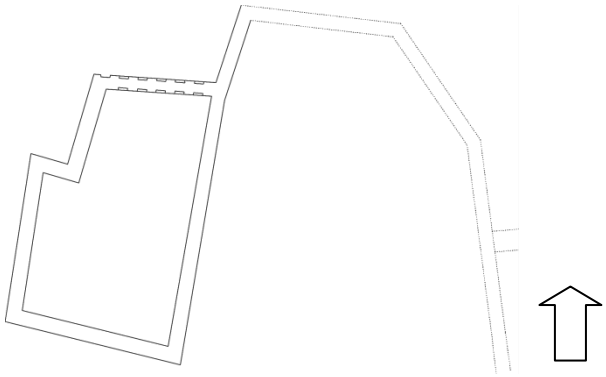
Giriş Genişliği: 1.05 m

Pencere Genişliği: 0.70 m

Doğu Yerleşim'in batı yöndeki girişinde ve en düşük kotta karşılaşılan yapı topluluğu içerisindedir. Tek mekânlı gibi görünmekle birlikte güneydoğu yönde izlenen taş sırası iki mekânlı olasılığını arttırmaktadır. Yapı duvarları genelde dörtgen ya da dikdörtgene yakın formlu, büyüklü küçüklü bosajlı taşlar kullanılarak oluşturulmuş harçsız bir örgü tekniğine sahiptir. Konumuyla kamusal bir yapı da olabilir. Komşusu ya da bitişik olduğu D-2 Yapısı ile birlikte kontrol (nizamiye) yapısı işlevi görmüş olabilir.

D-2 YAPISI

<u>Korunmuş Mekân:</u>

Kuzeybatı Duvar: 11.37 m (L biçimli 13.06 m)

Güneydoğu Duvar: 12.41 m

Kuzeydoğu Duvar: 5.92 m (L biçimli 7.46 m)

Güneybatı Duvar: 7.80 m

Duvar Kalınlığı: 0.65 m ile 0.70 m arasında değişmektedir.

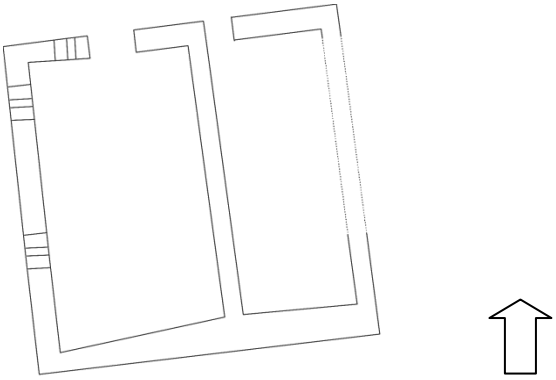
Giriş Genişliği: -

Pencere Genişliği: -

Doğu Yerleşim'in batı uç tarafında tek mekânı izlenebilen "L" planlı, iki katlı ve iki evreli bir yapıdır. Ancak güneydoğu tarafında büyük bir avlunun ya da başka bir mekânın bulunması olasıdır. Yapının alt kat duvarlarında pseudo isodomos tarzda harçsız birleştirilen ve genelde dördül ya da dikdörtgene yakın hafif yamuk formlu büyüklü küçüklü taşlar kullanılmışken üst kat duvarlarında ise yine puseudo isodomos tarzda harçsız birleştirilen daha büyük bosajlı taşlar kullanılmıştır. Konumuyla kamusal bir yapı da olabilir. Üst katının kule biçiminde yükseltilmesi ile yerleşimin ana girişinde kontrol (nizamiye) yapısı olabilir.

D-3 YAPISI

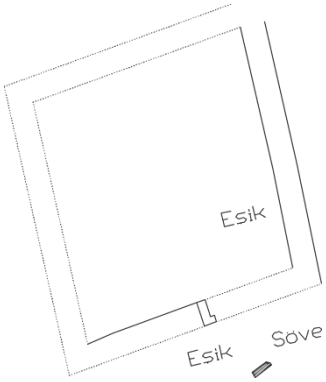

Kuzeybatı Duvar: 12.59 m
Güneydoğu Duvar: 12.85 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.44 m
Güneybatı Duvar: 12.32 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.85 m arasında değişmektedir
Giriş Genişliği: Batı bölme 1.60 m, doğu bölme 1.05 m
Pencere Genişliği: 0.48 m

Doğu Yerleşim'in batı uç tarafına konumlandırılmış, hafif kuzeybatı yönlü, dikdörtgene yakın planlı ve iki mekânlı bir yapıdır. İki katlı yapının dış tarafında pseudo isodomos tarzda bosajlı kesme blok taşlarla harçsız bir duvar işçiliği bulunur. İç cephede ise küçük formsuz taşlarla yine harçsız bir duvar örgüsü bulunmaktadır. Genel mimarisi ve konumuyla gözetleme, savunma ve kontrol amaçlı askeri özellikte bir yapı olabilir.

D-4 YAPISI

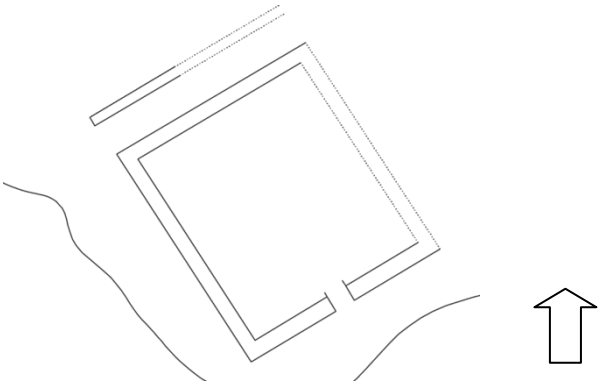

Kuzeybatı Duvar: 9.72 m
Güneydoğu Duvar: 9.76 m
Kuzeydoğu Duvar: 10.71 m
Güneybatı Duvar: 10.79 m
Duvar Kalınlığı: 0.90 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in batısında büyük oranda yıkılmış, yamuk dördül planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Yüksek bosajlı kesme blok taşlar ile harçsız duvar işçiliği bulunur. Yönetim veya andron işleviyle kullanılmış olabilir.

D-5 YAPISI

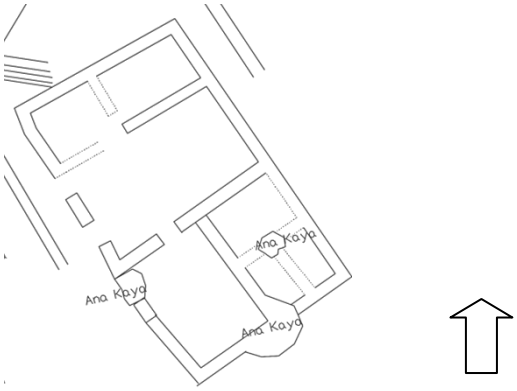

Kuzeybatı Duvar: 10.96 m
Güneydoğu Duvar: 11.00 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.29 m
Güneybatı Duvar: 12.35 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 1.24 m
Pencere Genişliği: -

Doğu Yerleşim'in batı tarafında ve yüksek kayalığın kenar kısmında bulunmaktadır. Kareye yakın tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeybatı ve güneybatı duvarında formsuz taş kullanılmışken girişinin bulunduğu güneydoğu cephesinde kesme blok taşlardan pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği görülür. Yanı başında bulunan basamaklı kaya altarı ve konumuyla tapınım amaçlı bir yapıdır veya bir heroon olabilir.

D-6 YAPISI

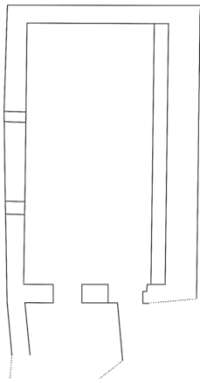

Kuzeybatı Duvar: 10.55 m
Güneydoğu Duvar: 10.90 m
Kuzeydoğu Duvar: 17.99 m
Güneybatı Duvar: 19.03 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Güney 1.45 m, kuzey 1.37 m, iç 1.26 m
Pencere Genişliği: 0.67 m

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın dört ana mekânlı bir yapıdır.Ancak kendi içinde daha küçük bölmelere ayrılmıştır. Kesme blok taşlarla harçsız bir duvar örgüsü bulunur. Günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir. Ancak Agora'ya yakın merkezi konumu, büyüklüğü ve duvar işçiliği gibi faktörler gözönüne alındığında kamusal bir yönü de olabilir.

D-7 YAPISI

Kuzey Duvar: 7.52 m

Güney Duvar: 7.40 m

Doğu Duvar: 11.40 m

Batı Duvar: 13.61 m

Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.

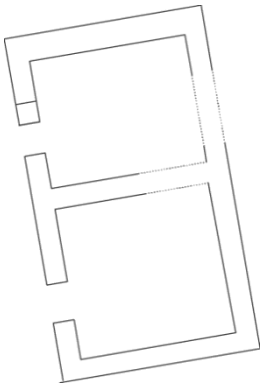
Giriş Genişliği: Üst kat 1.51 m, alt kat 1.12 m

Pencere Genişliği: Kuzey 0.40 m, güney 0.50 m

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın dikdörtgen planlı, tek mekânlı ve iki katlı bir yapıdır. Dış cephede pseudo isodomos tarzda yüksek bosajlı kesme blok taşlar ile harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Üst katı günlük yaşam, alt katı ise depolama ve/veya pişirme işlevi dışında mutfak amacıyla kullanılan sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir. Bununla beraber merkeze yakın konumu, üst ve alt katları için ayrı sahanlık ve sokak bulunması yapının önemini arttırmaktadır. Bu veriler düşünüldüğünde kamusal özellikte bir yapı olabileceği de beklenebilinir.

D-8 YAPISI

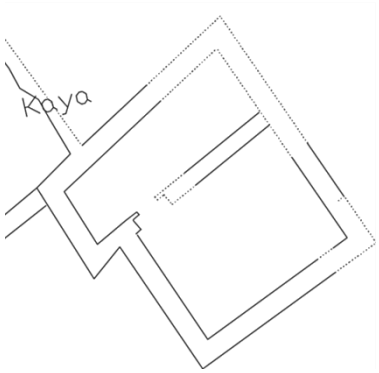

Kuzeybatı Duvar: 6.65 m
Güneydoğu Duvar: 6.61 m
Kuzeydoğu Duvar: 11.63 m
Güneybatı Duvar: 11.65 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Güney 1.30 m, kuzey 1.05 m
Pencere Genişliği: 0.70 m

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzey kısmındadır. Dikdörtgen planlı ve iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeybatıya bakan cephesinde yüksek bosajlı pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Ana kayaya yaslı iç duvarlarında formsuz taşlı bir duvar işçiliği görülür. Günlük yaşam için kullanılması muhtemel sivil mimarlık örneği bu yapının önünde tespit edilen stel? ile dinsel bir yönünün de bulunduğu önerilebilir.

D-9 YAPISI

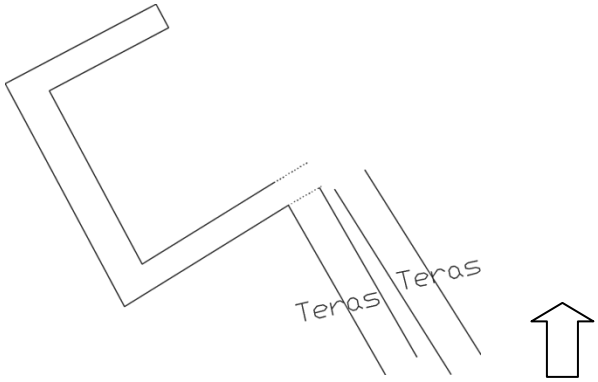

Kuzeybatı Duvar: 10.69 m
Güneydoğu Duvar: 9.13 m
Kuzeydoğu Duvar: 11.69 m
Güneybatı Duvar: 10.53 m (L biçimli 12.56 m)
Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-, iç giriş 1.00 m
Pencere Genişliği:-

Yerleşimin merkezine yakın, Agora'nın kuzeybatısında, iki mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkıldığından daha çok temel düzeyindedir. Buna rağmen bosajlı kesme blok taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapının alt bölümü ana kayaya oturtuldukdan sonra yükseltilmiştir. Pencere ve ana girişi tespit edilememiştir ancak iç girişi görülebilmektedir. Kuzeyinde D-57, kuzeydoğusunda D-12 ve 13, güneydoğusunda D-55, güneybatısında D-31 ve batısında D-6 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-10 YAPISI

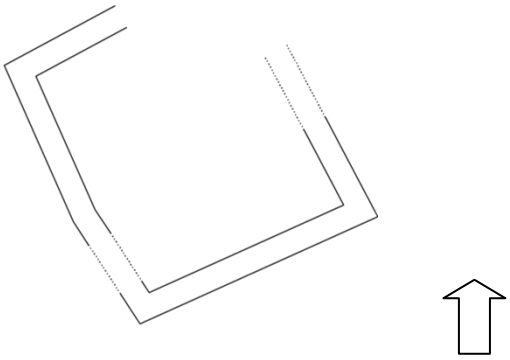

Kuzeybatı Duvar: 4.77 m
Güneydoğu Duvar: 6.40 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.87 m
Güneybatı Duvar: 7.07 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeybatı tarafında vadiye yakın, tek mekânlı bir yapıdır. Duvarlarında formsuz taşlardan oluşan harçsız duvar işçiliği bulunur. Günlük yaşam ve üretim amaçlı sivil bir yapı olmalıdır.

D-11 YAPISI

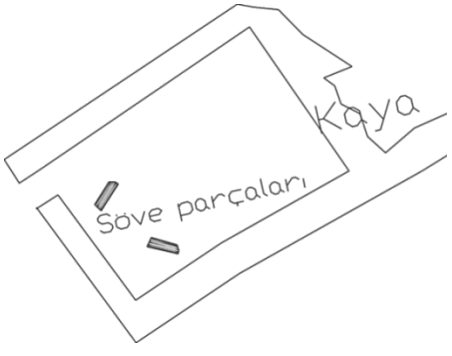

Kuzeybatı Duvar: 7.26 m
Güneydoğu Duvar: 7.37 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.76 m
Güneybatı Duvar: 8.24 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeybatı bölümünde vadi sınırına yakın, tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğu duvarı ana kayaya yaslı yapının tüm duvarları büyük oranda yıkıldığından temel düzeyinde izlenebilmektedir. Dış duvarında kareye veya dikdörtgene yakın taşlar kulanılmıştır. Giriş ve pencere açıklığı tespit edilememektedir. Yapının kuzeybatısında vadiye ait eğimli bir alan bulunduğundan zemin set/teras duvarıyla güçlendirilmiştir. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-12 YAPISI

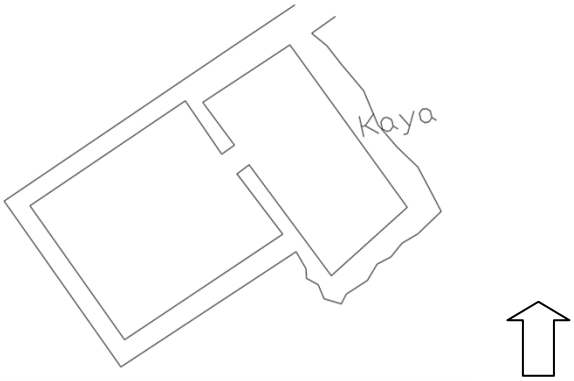

Kuzeybatı Duvar: 8.43 m
Güneydoğu Duvar: 8.91 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.74 m
Güneybatı Duvar: 5.53 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.86 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın, Agora'nın kuzeybatısında bulunmaktadır. Dikdörtgene yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeybatıdan bitişik olduğu D-13 ile bütünleşik tek bir yapı olmaları da mümkündür. Kuzeydoğuya bakan arka duvarı ana kayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Pencere izi tespit edilememiştir. Güneybatı yüzünün kuzey tarafında genişliği 0.86 m ölçülen girişe ait söve parçaları bulunmaktadır. Yapıda pseudo isodomos tekniğinde duvar kullanılmıştır. Güneydoğu duvarında kullanılan taşların dışa bakan yüzleri belirgin bosajlı iken güneybatıya bakan tarafında ise taşların yüzeyi tıraşlanarak düzeltilmiştir. Yapının iki yüzü arasında farklı duvar işçiliğinin bulunmasıyla aynı anda iki farklı tekniğin taş ustasının tercihine göre uygulandığı söylenebilir. Güneybatısında D-9 bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-13 YAPISI

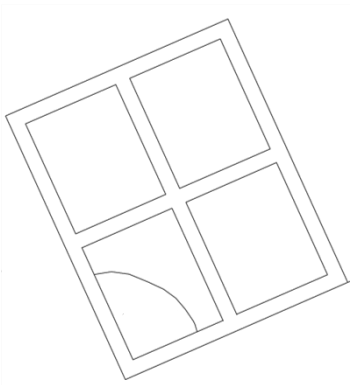

Kuzeybatı Duvar: 13.25 m
Güneydoğu Duvar: 13.51 m (L biçimli 15,72 m)
Kuzeydoğu Duvar: 9.54 m
Güneybatı Duvar: 7.66 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-,iç giriş 0.92 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın, Agora'nın kuzeybatısında iki mekânlı bir yapıdır. Güneydoğudan bitişik olduğu D-12 ile bütünleşik tek bir yapı olmaları da mümkündür. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı köşe duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Pencere ve giriş izi tespit edilememiştir. Ancak iki mekân arası 0.92 m genişliğinde iç girişi bulunmaktadır. Kuzeybatı köşesinde hafif bosajlı yamuk taşlarla harçsız duvar işçiliği görülmektedir. Güneybatısında D-9, kuzeydoğu tarafında D-14 ve kuzeybatısında D-57 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-14 YAPISI

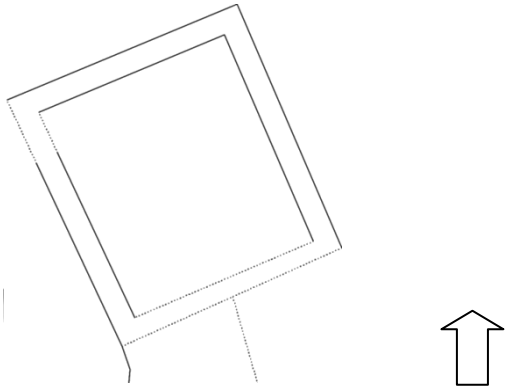

Kuzeybatı Duvar: 10.46 m
Güneydoğu Duvar: 10.58 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.49 m
Güneybatı Duvar: 12.50 m
Duvar Kalınlığı: 0.65 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'de merkeze yakın, Agora'nın kuzeybatısında kare planlı ve dört mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğu arka duvarı ana kayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı köşe duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Pencere ve giriş tespit edilememiştir.Konglomera cinsi kireçtaşından kesme taşlar ile pseudo isodomos tekniğinde harçsız duvar örgüsü bulunur. İç duvarlar formsuz taş örgülüdür. Güneybatı mekânda yığın halinde taşlar bulunmaktadır. Güneybatı ve kuzeyinden sokak geçmektedir. Güneybatısında D-12 ve D-13, kuzeyinde ise D-7 ve D-58 yapıları yer almaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-15 YAPISI

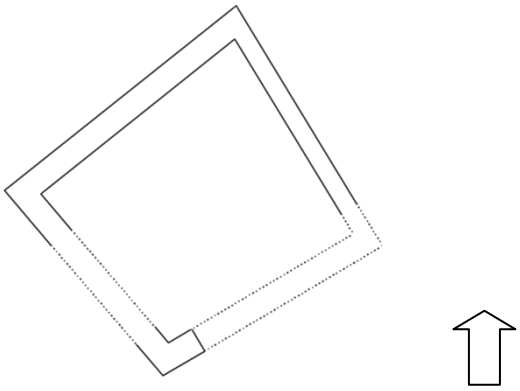

Kuzeybatı Duvar: 7.40 m
Güneydoğu Duvar: 7.14 m
Kuzeydoğu Duvar: 7.85 m
Güneybatı Duvar: 8.04 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın, yamuk dördül planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Korunmuş en iyi yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Ana kayaya dayalı iç bölümlerinde formsuz taşlarla oluşturulmuş bir örgü sistemi bulunmaktadır. Güneydoğu dış duvarının güneybatı duvarı ile birleştiği köşede ise büyük bosajlı taşlar kullanılmıştır. Bağımsız güneybatı duvarında yine kesme taşlar kullanılmış, ancak duvar tamamen yıkılarak taşları dağılmıştır. Güneybatı tarafında yükseltilen podyumunun altından bir sokak geçmektedir. Üç tarafından büyük oranda ana kayaya dayalı olan yapının girişinin sokağa açılacak şekilde güneybatı taraftan olması beklenir. Bu durumda ahşap bir merdivenle girişe çıkılmış olmalıdır. Güneybatısında D-14 ve D-7, kuzeybatısında D-58 ve kuzeydoğusunda D-16 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-16 YAPISI

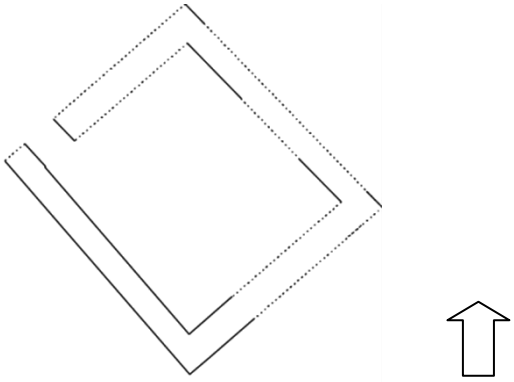

Kuzeybatı Duvar: 7.00 m
Güneydoğu Duvar: 6.02 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.65 m
Güneybatı Duvar: 5.76 m
Duvar Kalınlığı: 0.45 m ile 0.60 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzey tarafında, yamuk dördül planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış duvarlarında bosajlı taşlar kullanılmıştır. Korunmuş en yüksek yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Ana kayaya yaslı kuzeydoğu iç duvarında formsuz taşlar kullanılmıştır. Kuzeyinde olasılıkla günlük işler için kullanılan alan, büyük bir teras/avlu duvarı ile desteklenmiştir. D-16'nın kotunun aşağıda kalmasından dolayı bu teras/avlu duvarının D-17 Yapısı ile bağlantılı olması gerekir. Kuzeydoğusunda D-17 ve D-18, güneybatısında ise D-15 ve D-58 yapıları yer alır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-17 YAPISI

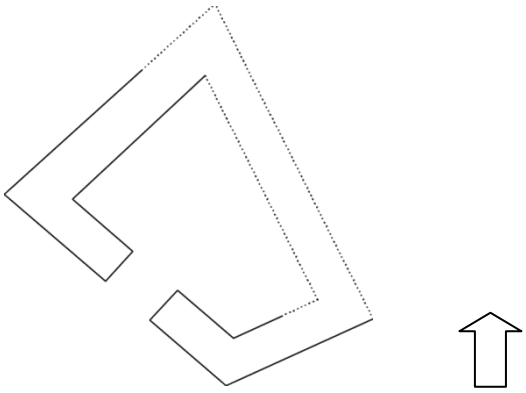

Kuzeybatı Duvar: 6.95 m
Güneydoğu Duvar: 7.42 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.24 m
Güneybatı Duvar: 8.20 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 1.09 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, kareye yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Düz yüzeyli kesme blok taşlarla ve isodomik teknikle örülü duvarları düzgün işçiliklidir. İç duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğudan sırtı anakayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri güneybatısı olup 1.5 m'dir. Güneydoğusunda D-18, kuzeydoğusunda D-21 ve kuzeyinde ise D-19 ile D-20 yapıları bulunmaktadır. Güneybatısında yapıyı desteklemek ve ona açıklık/avlu kazandırmak için önünde bir set/teras duvarı örülmüştür. Günlük yaşam amaçlı sivil özellikte bir yapı olmalıdır.

D-18 YAPISI

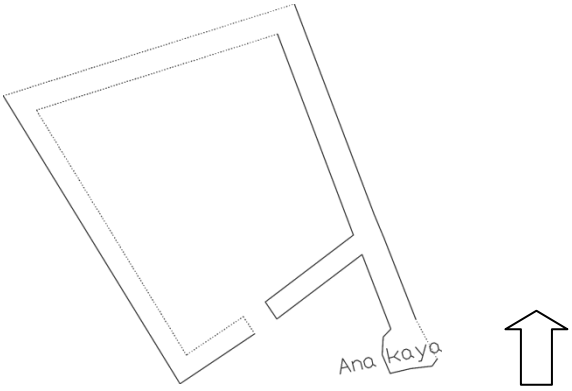

Kuzeybatı Duvar: 6.26 m
Güneydoğu Duvar: 3.56 m
Kuzeydoğu Duvar: 7.78 m
Güneybatı Duvar: 6.48 m
Duvar Kalınlığı: 0.90 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.95 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk planlı ve tek mekânlıdır. Formsuz küçük/büyük taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en yüksek yeri güneybatı cephesi olup 1.5 m'dir. Güneydoğu tarafındaki sövede 0.12 m genişliğinde bir sürgü/kilit yuvası bulunur ve yapıda tek kanatlı kapı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Pencere tespit edilememiştir. Kuzeybatısında D-17, kuzeyinde D-21 yapıları bulunmaktadır. Günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-19 YAPISI

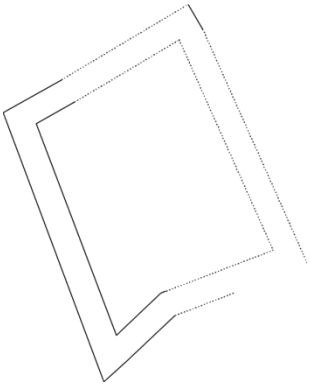

Kuzeybatı Duvar: 9.51 m
Güneydoğu Duvar: 7.58 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.79 m
Güneybatı Duvar: 11.47 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.90 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri kuzeydoğu duvarıdır ve yüksekliği 1 m'dir. D-20 ile bitişiktir. Yapıda formsuz taşlardan harçsız bir duvar örgüsü bulunur. Girişi güneydoğu taraftandır. Pencere tespit edilememiştir. Güneyinde D-17, güneydoğusunda ise D-21 yapıları bulunmaktadır. Günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-20 YAPISI

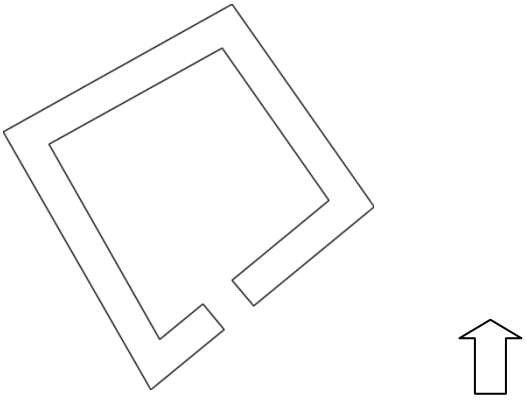

Kuzeybatı Duvar: 6.64 m
Güneydoğu Duvar: 7.26 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.86 m
Güneybatı Duvar: 8.79 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. D-19 ile bitişiktir. Büyük oranda yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri güneybatı duvarıdır ve yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Hafif güneydoğusunda D-21 Yapısı bulunmaktadır. Günlük yaşam için kullanılan sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-21 YAPISI

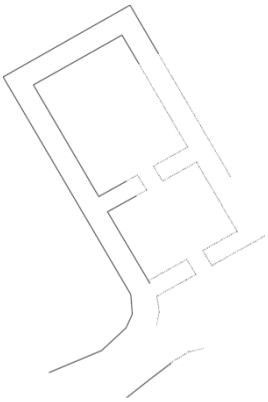

Kuzeybatı Duvar: 6.25 m
Güneydoğu Duvar: 6.91 m
Kuzeydoğu Duvar: 5.91 m
Güneybatı Duvar: 7.10 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 0.90 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk dördül planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Duvarlarında formsuz taş kullanılan yapı büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en yüksek yeri kuzeydoğu duvarı olup yüksekliği 2 m'dir. Girişi güneydoğudan olan yapıda pencere tespit edilememiştir. Güneybatısında D-17, kuzeybatısında ise D-19 ve D-20 yapıları bulunur. Günlük yaşam amaçlı sivil bir yapı olabilir.

D-22 YAPISI

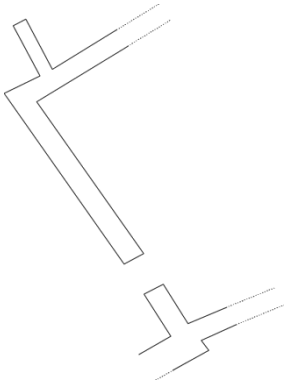

Kuzeybatı Duvar: 6.63 m
Güneydoğu Duvar: 7.02 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.18 m
Güneybatı Duvar: 12.29 m
Duvar Kalınlığı: 1.00 m
Giriş Genişliği: 0.82 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, dikdörtgen planlı ve iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en yüksek yeri güneybatı duvarıdır ve yüksekliği 1.5 m'dir. Büyük formsuz taş kullanılan duvarlarının kalınlığı 1 m'dir. Girişi güneydoğudan olan yapıda pencere tespit edilememiştir. Güneybatı tarafında sokak ya da avlu bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda D-25, güneydoğusunda D-23 ve D-24 yapıları bulunur. Günlük yaşam amaçlı sivil bir yapı olabilir.

D-23 YAPISI

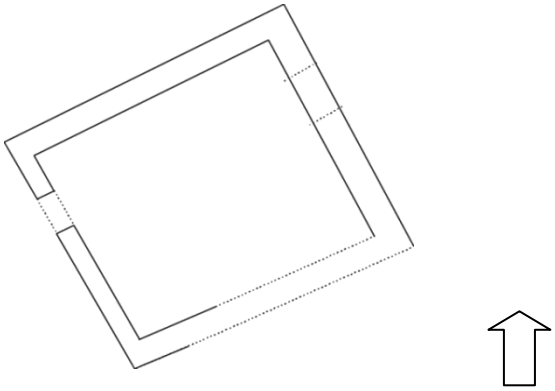

Kuzeybatı Duvar: 7.01 m
Güneydoğu Duvar: 4.39 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.75 m
Güneybatı Duvar: 12.71 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 0.85 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 1.20 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri güneybatı duvarı olup yüksekliği 1 m'dir. Düz yüzeyli kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Pencere tespit edilememiştir. Yapıda kuzeybatıda bulunan D-22 Yapısı'na doğru bir duvar çıkıntısı bulunmakla beraber aralarından sokak geçtiğinden iki yapı arasında organik bir bağlantıdan söz edilemez. Kuzeydoğusunda D-25 ve D-26 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-24 YAPISI

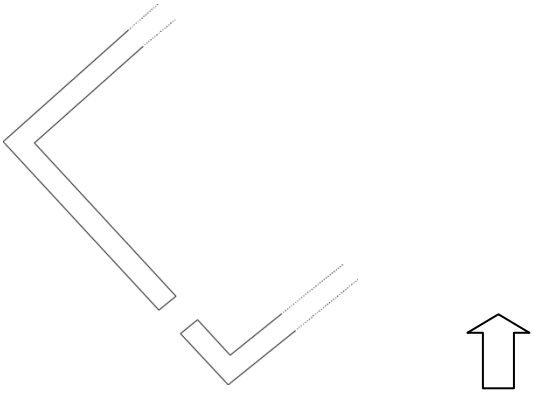

Kuzeybatı Duvar: 7.36 m
Güneydoğu Duvar: 7.22 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.50 m
Güneybatı Duvar: 6.18 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.75 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.94 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, kareye yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapıda korunmuş en yüksek yer kuzeydoğu duvarıdır ve yüksekliği 1 m'dir. Güneybatıya bakan cephesinde yıkıntı halindeki taşlardan anlaşıldığına göre kesme taşlar kullanılmıştır. Ana kayaya yaslı kuzeydoğu iç duvarında ise küçük formsuz taş kullanılmıştır. Pencere tespit edilememiştir. Güneybatı tarafında teraslı bir avlu ya da sokak yer alır. Kuzeydoğu tarafında D-23 Yapısı bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-25 YAPISI

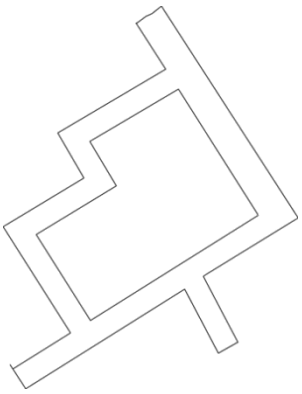

Kuzeybatı Duvar: 7.57 m
Güneydoğu Duvar: 6.12 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.42 m
Güneybatı Duvar: 12.11 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 1.16 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğu tarafında, dikdörtgene yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan anakayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en yüksek yeri kuzeybatı duvarı olup yüksekliği 2.5 m'dir. Formsuz taşların kullanılmasıyla harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. İç duvarlarda daha küçük formsuz taşlar kullanılmıştır. Pencere tespit edilememiştir. İçerisinde iri tanecikli ve açık devetüyü renkli seramik parçası tespit edilmiştir. Güneybatısında D-22, güneydoğusunda D-26 ve kuzeydoğusunda ise D-27 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-26 YAPISI

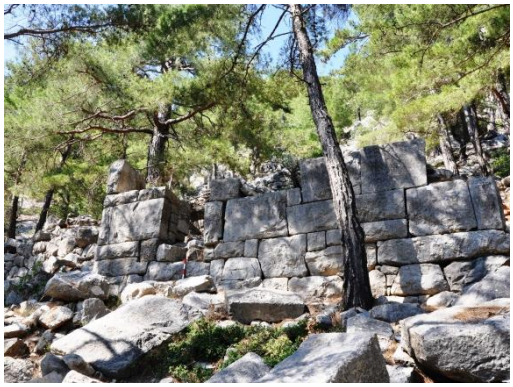

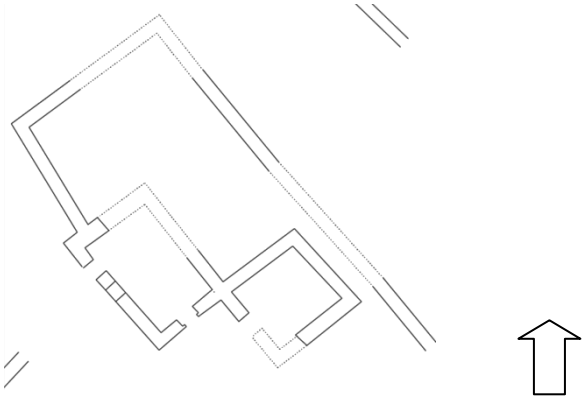

Kuzeybatı Duvar: 9.04 m (L biçimli 12.84 m)
Güneydoğu Duvar: 11.58 m
Kuzeydoğu Duvar: 9.06 m
Güneybatı Duvar: 7.19 m (L biçimli 10.65 m)
Duvar Kalınlığı: 0.85 m ile 1.15 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in kuzeydoğusunda, "L" planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Formsuz taşların kullanıldığı harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Büyük duvar taşlarının arasına küçük boyutlu taşlar sıkıştırılmıştır. Giriş ya da pencere izi tespit edilememiştir. İçerisinde açık devetüyü renkli seramik parçası gözlemlenmiştir. Kuzeydoğusunda D-27, kuzeybatısında D-25 ve güneybatısında ise D-23 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-27 YAPISI

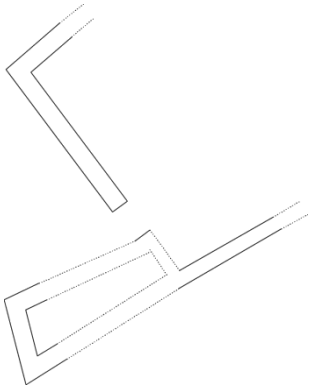

Kuzeybatı Duvar: 9.61 m
Güneydoğu Duvar: 10.69 m (L biçimli 14.40 m)
Kuzeydoğu Duvar: 18.37 m
Güneybatı Duvar: 14.15 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: Güneybatı 0.95 m, güneydoğu 1.15 m
Pencere Genişliği: 0.80 m

Doğu Yerleşim'in en büyük ve en özel yapılarından biri olup yerleşimin kuzeydoğu uç kısmında bulunmaktadır. Büyük bölümü dolgu altında olan yapı en az üç bölmelidir. Yüksek bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda bir duvar işçiliği bulunur. Ana kayaya yaslı iç bölümlerinde formsuz taşlardan oluşturulmuş bir duvar örgüsü görülmektedir. Yapının güneybatıya bakan ön bölümünde avlu şeklinde biçimlendirilmiş büyük bir teras duvarı bulunmaktadır. Avlu biçiminde teraslama ile yapıya bir açıklık kazandırılmıştır. Kuzeydoğu tarafında yani arkasında, set/teras duvarı ile yapı üstten düşen taşlara karşı korumaya alınmıştır. Günlük yaşam için kullanılan sivil mimarlık örneği yapı olmasının yanında yönetimsel bir yapı da olabilir.

D-28 YAPISI

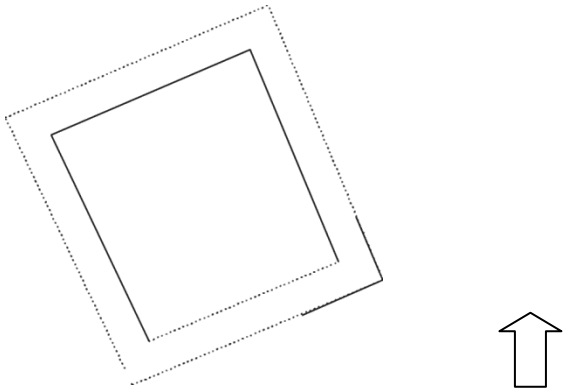

Kuzeybatı Duvar: 3.88 m
Güneydoğu Duvar: 12.63 m
Kuzeydoğu Duvar: 11.77 m
Güneybatı Duvar: 10.68 m (L biçimli 17.08 m)
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: 1.20 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu tarafında en son yapılardan biridir. Yapı, "L" planlı ve iki mekânlıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalıdır. Ancak anakaya parçalanarak yerinden ayrılmış ve burada oda hattı belirsizleşmiştir. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş güneybatı duvarı 1 m yüksekliğindedir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. D-28 Yapısı yukarıdan koparak düşen kaya parçalarının etkin olduğu bir alana konumlandırılmıştır. Ancak bu yapının kuzeydoğu-kuzey-kuzeybatı-batı tarafları kopan kayaların iyice etkin olduğu bir alan olduğundan tamamen boş bırakılmıştır ve bu nedenle yapı izi yoktur. Güneyinde D-29, güneydoğusunda D-30 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-29 YAPISI

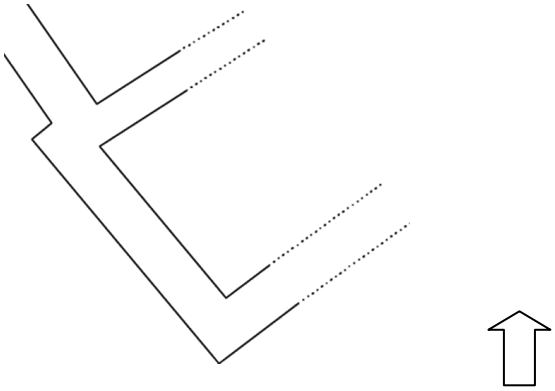

Kuzeybatı Duvar: 5.93 m
Güneydoğu Duvar: 5.64 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.16 m
Güneybatı Duvar: 6.12 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu dış sınırında, kareye yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en iyi yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Dış ve iç duvarlarında formsuz taşlar ile harçsız bir duvar işçiliği bulunur. İçerisinde iri tanecikli ve açık devetüyü renk hamurlu, az sayıda seramik parçası tespit edilmiştir. Kuzeydoğusunda D-28, güneydoğusunda D-30, güneyinde D-44 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-30 YAPISI

<u>Korunmuş Mekân:</u>

Kuzeybatı Duvar: 4.12

Güneydoğu Duvar: 4.04 m

Kuzeydoğu Duvar: 4.49 m

Güneybatı Duvar: 8.65 m

Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.

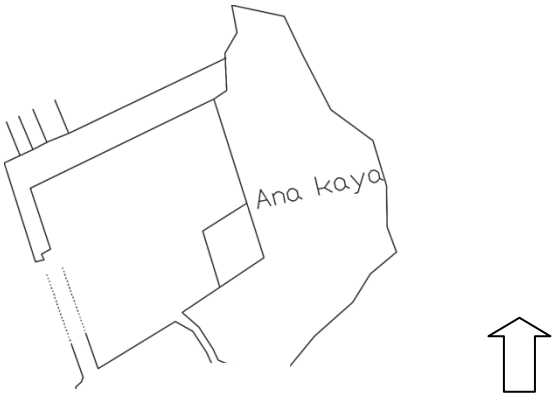
Giriş Genişliği:-

Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in en doğu sınırında bulunmaktadır. Tek mekânı izlenebilen yapı iki mekânlı olabilir. Kuzeydoğu tarafı ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Yapının eğimli bir zeminde bulunmasına bağlı ortaya çıkan kot farkının dengelenemesine yönelik güneybatıya bakan bölümü podyum biçiminde yükseltilmiştir ve bu duvarın güney köşesinde iki büyük taş, statik amaçlı bir kıskaç benzeri köşeye konumlandırılmıştır. Kuzeydoğu üst taraftan gelen duvarın yükünü ağırlıklarıyla karşılayan bu köşe taşları adeta kıskaç biçiminde kullanılarak ve güneybatı duvarını kuzeybatı yönünde sıkıştırarak desteklemektedir. Kuzeybatısında D-29 ve güneybatısında D-44 bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-31 YAPISI

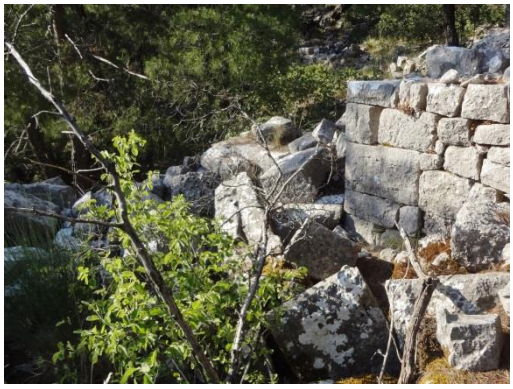

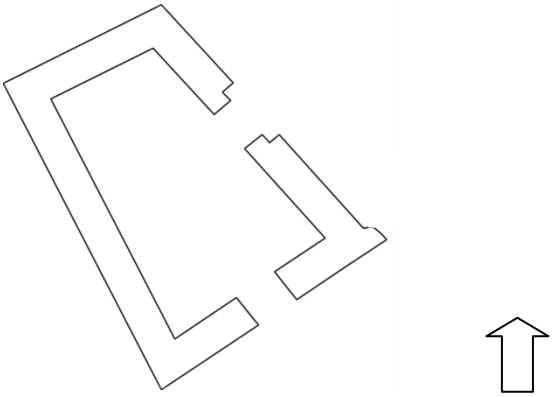

Kuzeybatı Duvar: 6.76 m
Güneydoğu Duvar: 5.96 m
Kuzeydoğu Duvar: 5.44 m
Güneybatı Duvar: 6.38 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezi noktasına yakın, tek mekânlı bir yapıdır. Güneybatı dış duvarlarında konglomera cinsi formsuz taşlarla harçsız duvar işçiliği görülür. Güney ve doğuya bakan iç duvarlar ana kayanın yontulması ile elde edilmiştir. İçerisinde depreme bağlı tahribat izlenebilmektedir. Agora terasının bir alt kotunda ve Agora'ya çıkan basamaklı sokağın kenarında bulunması nedeniyle günlük yaşam amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapıdan çok örneğin depo biçiminde kullanılan Agora'yla bağlantılı kamusal özellikte olması beklenir.

D-32 YAPISI

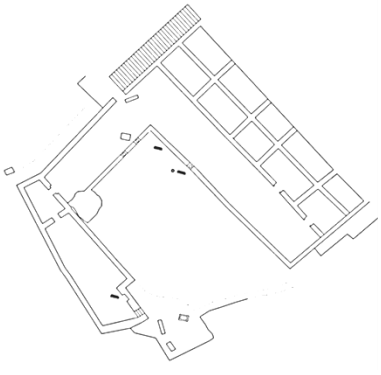

Kuzeybatı Duvar: 4.06 m
Güneydoğu Duvar: 5.81 m
Kuzeydoğu Duvar: 7.37 m
Güneybatı Duvar: 7.70 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 1.05 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'de başlangıçta farklı bir yapı olarak değerlendirilmiş ancak sonradan D-33'ün (Agora) parçası olduğu anlaşılmıştır. Agora'nın ana girişi ile güneybatıda bulunan dinlenme bölümü arasında 1.05 m genişliğinde iki girişi ile geçiş sağlamaktadır. En iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Bosajlı kesme taşlar ile pseudo isodomos tarzda bir işçilik görülür.

D-33 YAPISI

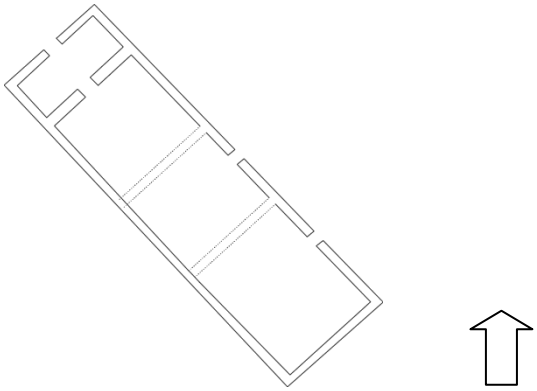

Kuzeybatı Duvar: 35.66 m
Güneydoğu Taraf: 51.67 m
Kuzeydoğu Duvar: 43.06 m
Güneybatı Duvar: 26.01 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Ana giriş 1.90 m, dükkan girişi 1.25 m
Pencere Genişliği:-

Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi içerisindeki en büyük yapıdır. Doğu Yerleşim'in güneyinde hakim bir noktaya konumlandırılmış yapı agoradır. Kuzeydoğudan sırtı kuzeydoğudan ana kayaya yaslı olan Agora'da, L biçimli, tek nefli ve iki katlı olup altta Dor üstte İon veya her iki katında Dor düzeninde bir stoa kullanılmıştır. Ayrıca meydanın güney ucunda küçük bir kutsal alan ile güneybatı tarafında bir dinlenme salonu bulunur.

D-34 YAPISI

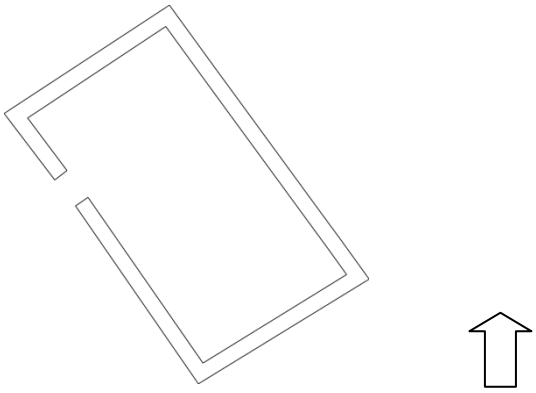

Kuzeybatı Duvar: 7.62 m
Güneydoğu Duvar: 7.57 m
Kuzeydoğu Duvar: 25.67 m
Güneybatı Duvar: 26.24 m
Duvar Kalınlığı: 0.55 m ile 0.70 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Batı mekân girişleri 1.05 m, orta ve doğu mekân girişleri 0.80 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'de Agora'nın kuzeydoğu ana duvarına dıştan bitişiktir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, dikdörtgen planlı ve üç mekânlı bir yapıdır. İçten birbirleriyle bağlantısı olmayan mekânların girişleri sokağa açılmaktadır. Kesme blok ve formsuz taşların birlikte kullanıldığı harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Agora gibi kamusal bir yapıya bitişik durumu ve mekânların sadece dışa açılmaları değerlendirildiğinde, yapıya ait mekânların dükkân olarak tasarlanıp kullanılmış olması gerekir.

D-35 YAPISI

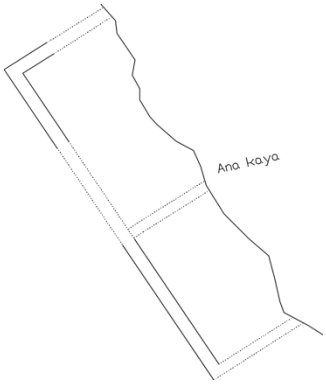

Kuzeybatı Duvar: 7.62 m
Güneydoğu Duvar: 7.74 m
Kuzeydoğu Duvar: 13.07 m
Güneybatı Duvar: 12.85 m
Duvar Kalınlığı: 0.65 m
Giriş Genişliği: 1.30 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın ve Agora'nın kuzeydoğusundadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü, hafif yamuk dikdörtgen planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük bölümü yıkılmış yapının içerisinde yoğun dolgu bulunmaktadır. Korunmuş en yüksek yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Düzenli bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. İnşaat sırasında kırılan veya eksik kalan duvar taşlarının noksan bölümleri uygun kesilen dikey küçük taşlarla tamamlanmıştır. Ana kayaya dayalı inşa edilen kuzeydoğu iç duvarında küçük ve formsuz taşlar kullanılmıştır. Güneybatısında D-33 ve 34, güneydoğusunda D-36 ve 38 yapıları bulunmaktadır. Agora'nın hemen yanı başında merkezi bir konumda bulunuşu ve özenli bloklarla örülmüş duvar işçiliği ile atölye, dükkân ya da kamusal bir yapı olabilir.

D-36 YAPISI

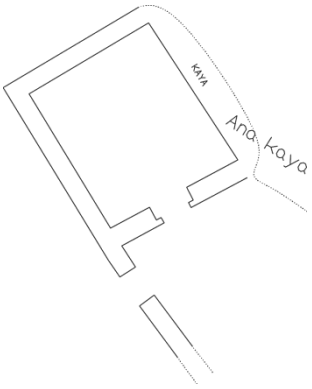

Kuzeybatı Duvar: 6.62 m
Güneydoğu Duvar: 6.05 m
Kuzeydoğu Duvar: 21.40 m
Güneybatı Duvar: 21.23 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'de Agora'nın kuzeydoğu tarafında, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneybatı duvarı 1.5 m yüksekliğindedir. Formsuz taşlarla oluşturulan duvarları bulunmaktadır. İçerisinde iri tanecikli koyu renk devetüyü hamurlu seramik parçaları tespit edilmiştir. Güneydoğu tarafında bulunan D-38 Yapısı ile arasından sokak geçmektedir. Ayrıca kuzeydoğusunda D-37, kuzeybatısında D-35 ve güneybatısında D-33 (Agora) yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-37 YAPISI

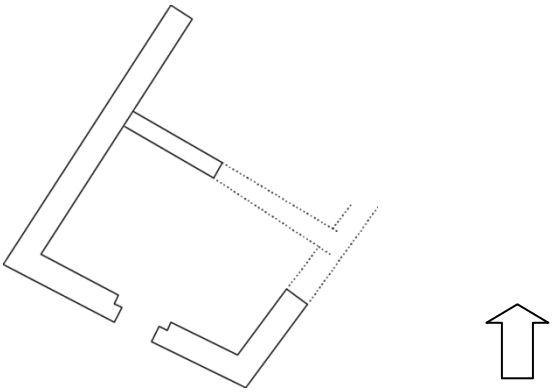

Kuzeybatı Duvar: 7.10 m
Güneydoğu Duvar : 6.90 m
Kuzeydoğu Duvar: 13.04 m
Güneybatı Duvar: 13.37 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: Ana giriş 1.30 m, iç giriş 1.17 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğusunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya yaslı olan ve büyük oranda yıkılmış yapının tek bölmesi izlenebilmektedir. Yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Güneybatıya bakan duvarında yamuk ve formsuz taşlar birlikte kullanılmışken kuzeybatı mekânın güneydoğu tarafında ise kesme blok taşlar kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda D-39, güneybatısında D-36 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-38 YAPISI

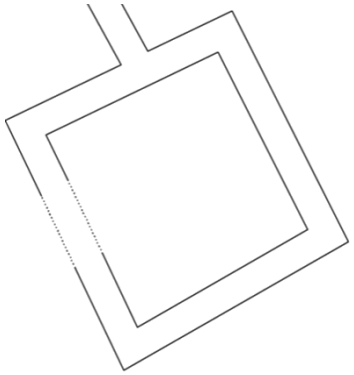

Kuzeybatı Duvar: 7.11 m
Güneydoğu Duvar: 5.24 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.56 m
Güneybatı Duvar: 6.27 m
Duvar Kalınlığı: 0.50 m ile 0.60 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.97 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu kesiminde, yamuk dikdörtgen planlı bir yapıdır. Güneybatı mekânı belirgin yapıda izlenebilen kalıntılara göre kuzeydoğu yönünde ikinci bir mekânın daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Büyük bölümü yıkılmış yapının korunmuş en yüksek yeri batı köşesi olup 1.5 m'dir. Yüksek bosajlı kesme blok taşlarla oluşturulmuş pseudo isodomos tarzda harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Yapının içinde ve güneybatı dış alt bölümünde "T" biçiminde ve üzerinde yazıt ya da herhangi bir kabartma bulunmayan 2 adet stel? tespit edilmiştir. Kuzeybatısında D-36, güneydoğusunda D-40 Yapısı bulunmaktadır. Yapı, günlük yaşam dışında, inanç sistemi doğrultusunda kullanılmış dinsel özellikte olabilir.

D-39 YAPISI

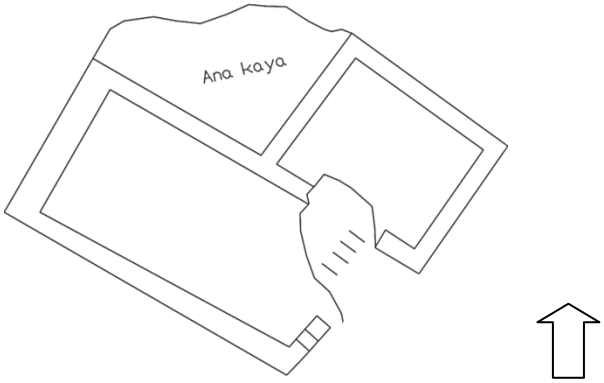

Kuzeybatı Duvar: 6.54 m
Güneydoğu Duvar: 6.72 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.72 m
Güneybatı Duvar: 7.20 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğusunda, kareye yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. Korunmuş en iyi yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda D-41, D-42, D-43, güneybatısında D-37 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-40 YAPISI

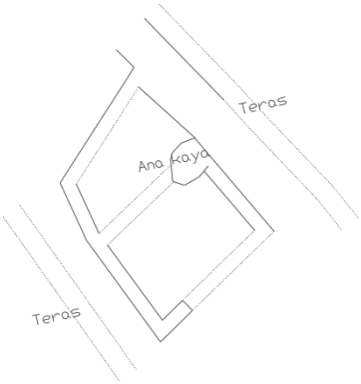

Kuzeybatı Duvar: 13.87 m
Güneydoğu Duvar: 13.35 m
Kuzeydoğu Duvar: 16.53 m (L biçimli 22.58 m)
Güneybatı Duvar: 13.67 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 0.85 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Ana giriş 1.02 m, alt giriş 0.77 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında, iki mekânlı bir yapıdır. Mekânlar arası yüksek kot farkı nedeniyle iki ayrı yapı olasılığı da bulunmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri üst mekân güneydoğu köşe duvarının yüksekliği 2.5 m'dir. Bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız duvar örgüsü bulunur. İç duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Yapının güneydoğu mekânı iki katlıdır ve alt kat depolama amacıyla kullanılmış olabilir. Kuzeybatısında D-38, kuzeyinde D-37, güneyinde D-47 ve güneybatısında D-48 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-41 YAPISI

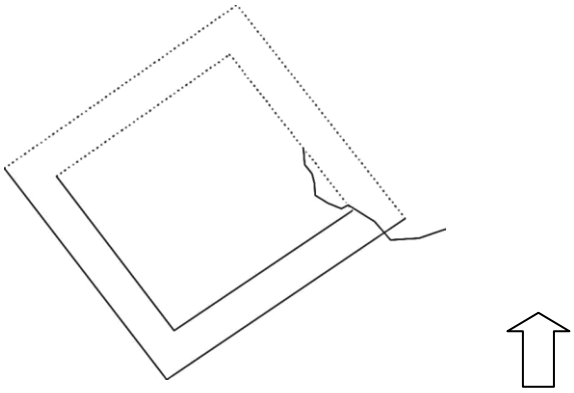

Kuzeybatı Duvar: 6.75 m
Güneydoğu Duvar: 7.80 m
Kuzeydoğu Duvar: 10.48 m
Güneybatı Duvar: 9.26 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu tarafında iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğu arka duvarının bir bölümünde ana kaya doğal olarak bırakılmıştır. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Harç kullanılmayan duvarda, denge ve sağlamlık kazandırmak amaçlı büyük taşların arasında küçük taşlar bir dizi halinde adeta sıkıştırılarak kullanılmıştır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Yapının kuzeydoğu ve güneybatısında teras duvarları bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda D-44, kuzeybatısında D-42 ve güneybatısında D-39 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-42 YAPISI

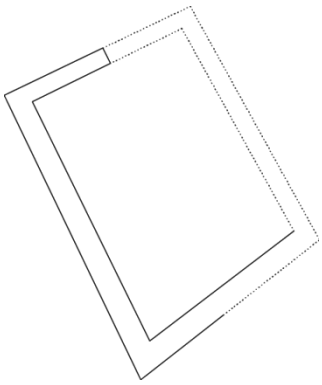

Kuzeybatı Duvar: 5.45 m
Güneydoğu Duvar: 5.53 m
Kuzeydoğu Duvar: 5.22 m
Güneybatı Duvar: 5.12 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu tarafında, kareye yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır ve en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. İçerisinde işlevi tam olarak anlaşılamayan kurşun bir kap bulunmuştur. Kuzeydoğusunda D-29, kuzeybatısında D-43 ve güneydoğusunda D-41 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-43 YAPISI

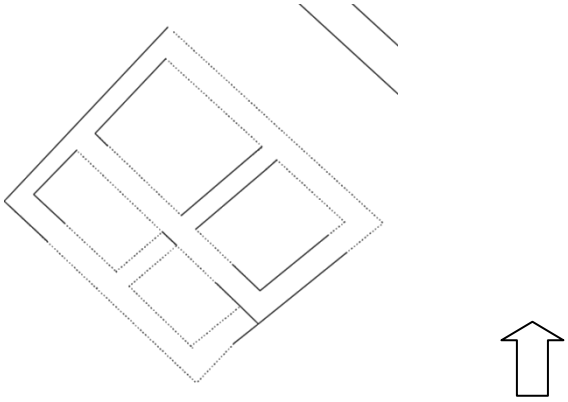

Kuzeybatı Duvar: 5.68 m
Güneydoğu Duvar: 6.26 m
Kuzeydoğu Duvar: 7.36 m
Güneybatı Duvar: 8.70 m
Duvar Kalınlığı: 0.50 m ile 0.70 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğusunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, dikdörtgene yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır ve en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneyindeki D-42 Yapısı'yla arasında 1.70 m eninde bir koridor ya da geçit/sokak bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda D-26 ve doğusunda D-29 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil bir yapı olabilir.

D-44 YAPISI

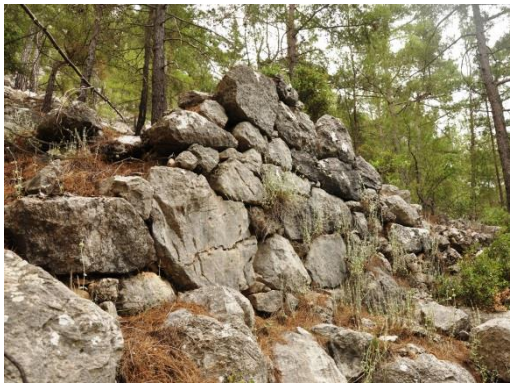

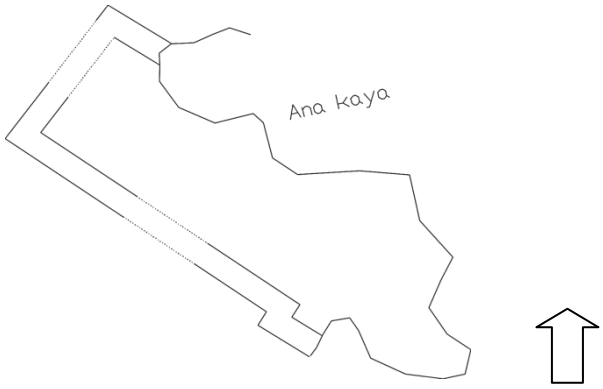

Kuzeybatı Duvar: 6.68 m
Güneydoğu Duvar: 6.87 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.14 m
Güneybatı Duvar: 7.41 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.75 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu tarafında, dört mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır ve en iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğu üst tarafında formsuz taşlarla örülü bir set/teras duvarı bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda D-30, güneydoğusunda D-45 ve güneybatısında D-41 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-45 YAPISI

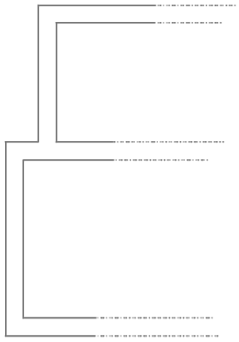

Kuzeybatı Duvar: 5.85 m
Güneydoğu Duvar: 5.83 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.85 m
Güneybatı Duvar: 13.02 m
Duvar Kalınlığı: 0.85 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in doğu tarafında kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğu ve güneydoğudan ana kayaya dayalı olup ana kaya tıraşlanarak veya doğal bırakılarak arka duvar oluşturulmuştur. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeybatısında D-30 ve D-44 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-46 YAPISI

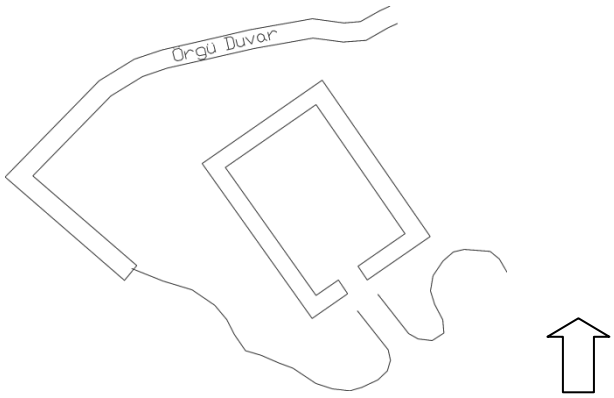

Kuzey Duvar: 6.63 m
Güney Duvar: 7.73 m
Doğu Duvar: 11.10 m
Batı Duvar: 11.15 m (L biçimli 12.20 m)
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında kuzey-güney doğrultulu ve iki mekânlı bir yapıdır. Duvarlarında yamuk ve formsuz taş kullanılmıştır. Ana kayaya dayalı olduğu doğu tarafı belirsizleşmiştir. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri batı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Kuzeydoğusunda D-45, güneybatısında D-47 ve D-51 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-47 YAPISI

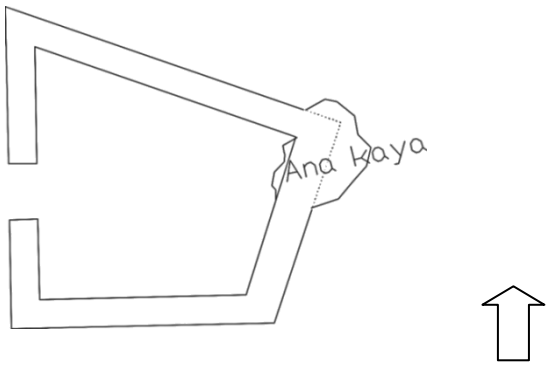

Kuzeybatı Duvar: 6.14 m
Güneydoğu Duvar: 6.04 m
Kuzeydoğu Duvar: 7.98 m
Güneybatı Duvar: 7.97 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: 1.10 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında dikdörtgene yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Yapının üzerinde konumlandığı ve düzleştirilmeye çalışılan zemin, kuzeybatıdan teras duvarı ile desteklenmiş ve güçlendirilmiştir. Yıkılarak büyük oranda belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında genelde konglomera cinsi formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğuya açılan girişinin en azından alt kısmı ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulmuştur ve olasılıkla dolgu altında kalan basamaklı bir bölüm ile girişe çıkılmaktadır. Kuzeydoğusunda D-46, hafif kuzeybatısında D-40 ve güneyinde D-51 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-48 YAPISI

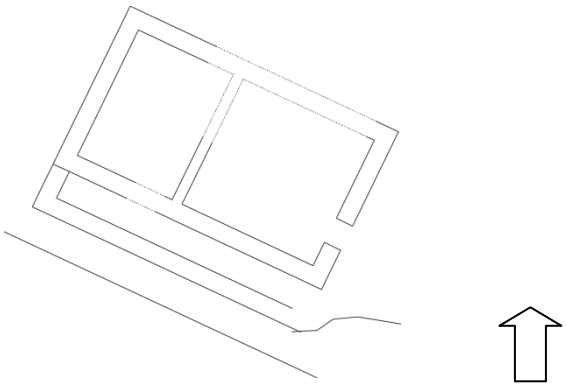

Kuzey Duvar: 8.74 m
Güney Duvar: 6.47 m
Doğu Duvar: 5.20 m
Batı Duvar: 7.95 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: 1.38 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında yamuk planlı ve tek mekânlıdır. Doğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiştir. En iyi korunmuş yeri kuzeybatı köşe duvarının yüksekliği 2 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneyinden sokak geçmektedir. Yapıda depolama amaçlı kullanımı gösteren pithos parçası tespit edilmiştir. Kuzeydoğusunda D-40, güneybatısında D-49 ve 50 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil yapı olabilir.

D-49 YAPISI

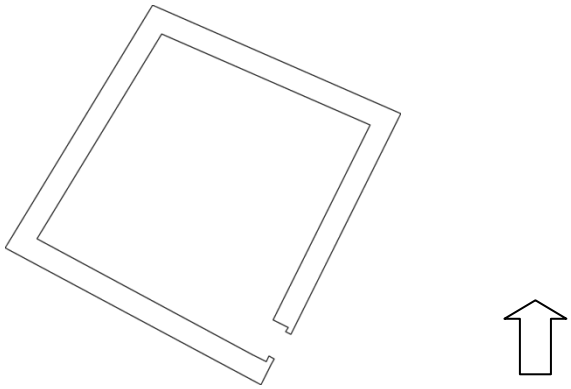

Kuzeybatı Duvar: 9.78 m
Güneydoğu Duvar: 9.90 m
Kuzeydoğu Duvar: 13.09 m
Güneybatı Duvar: 13.16 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 1.20 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğusunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve iki mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 3 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneybatı ön tarafında büyük bir teras duvarı ya da podyum yer alır. Kuzeybatıda bulunan D-50 ile arasında dar bir sokak bulunur. Kuzeydoğusunda D-48, güneydoğusunda D-47, D-51 ve güneybatısında D-54 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-50 YAPISI

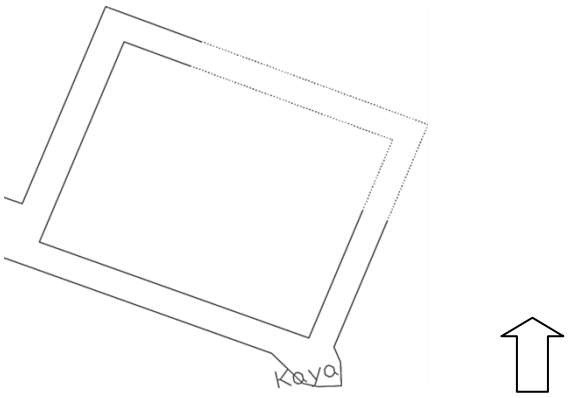

Kuzeybatı Duvar: 8.80 m
GüneydoğuDuvar: 9.47 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.41 m
Güneybatı Duvar: 9.01 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: 0.93 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında, kareye yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalı yapı büyük oranda yıkılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Bosajlı kesme blok taşlar kullanılarak pseudo isodomos tarzda duvar işçiliği bulunmaktadır. Girişi D-49 ile arasında bulunan sokağa açılmaktadır. Kuzeydoğusunda D-48, doğusunda D-49, güneyinde D-54 ve kuzeybatısında D-33 (Agora) bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-51 YAPISI

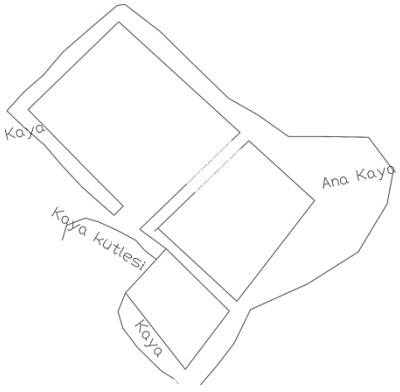

Kuzeybatı Duvar: 8.14 m
Güneydoğu Duvar: 7.99 m
Kuzeydoğu Duvar: 10.33 m
Güneybatı Duvar: 10.28 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında dikdörtgene yakın planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Yerleşimi sınırlayan yüksek kayalık bir vadinin kenarına konumlandırılmıştır. Kuzeybatı ve güneybatıdan ana kayaya dayalıdır ve bu duvarları ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulduğundan karma özelliktedir. Büyük oranda yıkılmış olmakla birlikte genelde temel düzeyinde izlenebilmektedir. En iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 0.50 m'dir. Duvarlarında konglomera cinsi formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeyinde D-47, Kuzeybatısında D-49, batısında D-54, güneybatısında ise D-52 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-52 YAPISI

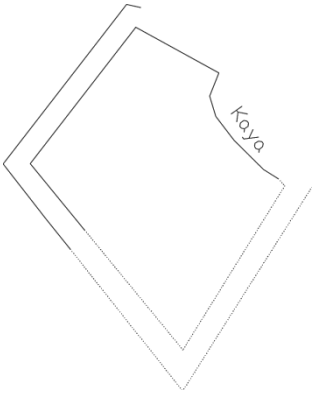

Kuzeybatı Duvar: 7.50 m
Güneydoğu Duvar: 11.57 m
Kuzeydoğu Duvar: 14.21 m
Güneybatı Duvar: 15.24 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 1.30 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğusunda üç mekânlı bir yapıdır. Doğu tarafta yerleşimi sınırlayan yüksek kayalık bir vadinin kenarına konumlandırılmıştır. Kuzeybatı ve güneybatıdan ana kayaya dayalıdır ve bu duvarları ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulduğundan karma özelliktedir. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Bağımsız duvarlarında konglomera cinsi formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda D-51, kuzeybatısında D-54 ve güneybatısında ise D-53 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-53 YAPISI

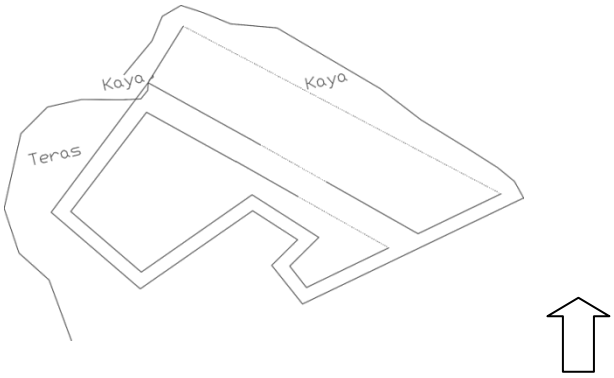

Kuzeybatı Duvar: 7.70 m
Güneydoğu Duvar: 9.22 m
Kuzeydoğu Duvar: 9.92 m
Güneybatı Duvar: 12.03 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğu tarafında tek mekânlı bir yapıdır. Doğu tarafta yerleşimi sınırlayan yüksek kayalık bir vadinin kenarına konumlandırılmıştır. Kuzeybatı ve güneybatıdan ana kayaya dayalıdır ve bu duvarları ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulduğundan karma özelliktedir. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 0.50 m'dir. Bağımsız duvarlarında konglomera cinsi formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğu bitişiğindeki D-52 Yapısı'ndan 2 m aşağı kotta bulunur. Kuzeybatısında D-54 Yapısı yer alır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-54 YAPISI

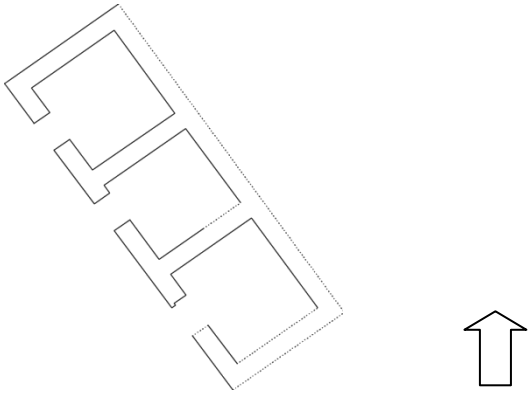

Kuzeybatı Duvar: 10.96 m
Güneydoğu Duvar: 15.47 m
Kuzeydoğu Duvar: 17.68 m
Güneybatı Duvar: 9.78 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneydoğusunda iki mekânlı bir yapıdır. Kuzeydoğudan ana kayaya dayalıdır ve bu duvarları ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulduğundan karma özelliktedir. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Bağımsız duvarlarında konglomera cinsi formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğusunda D-52 ve 53, doğusunda D-51, kuzeydoğusunda D-47, kuzeyinde D-49 ve 50, kuzeybatısında D-33, batısında D-56 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-55 YAPISI

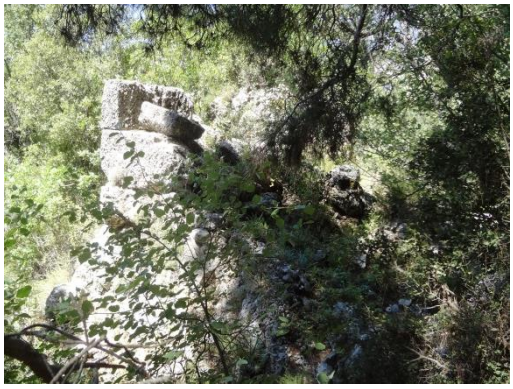

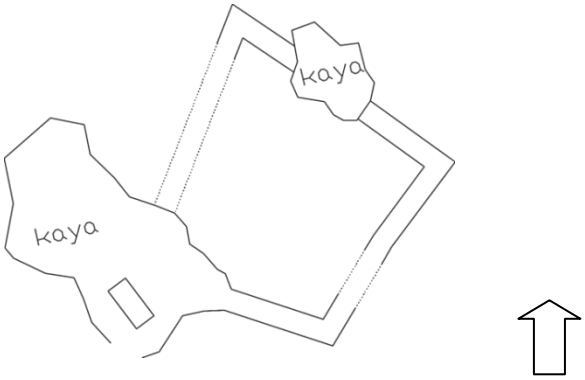

Kuzeybatı Duvar: 4.37 m
Güneydoğu Duvar: 4.27 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.00 m
Güneybatı Duvar: 12.05 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği: 1.05 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın ve Agora'nın kuzeybatı tarafında kalmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, dikdörtgen planlı ve üç mekânlıdır. Bosajlı kesme blok taşlarla pseudo isodomos tarzda harçsız duvar örgülüdür. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı köşesinin yüksekliği 1 m'dir. Kuzeybatısında D-9, güneydoğusunda D-33 ve güneybatısında ise D-31 yapıları bulunmaktadır. Dükkân olarak kullanılmış olabilir.

D-56 YAPISI

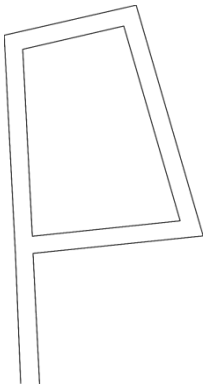

Kuzeybatı Duvar: 6.39 m
Güneydoğu Duvar: 6.55 m
Kuzeydoğu Duvar: 8.10 m
Güneybatı Duvar: 6.75 m
Duvar Kalınlığı: 0.65 m
Giriş Genişliği: 0.90 m
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in güneybatı uç kısmında, Agora'nın alt kotundadır. Yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Duvarlarının bazı bölümleri ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulmuşken bağımsız yerlerde konglomera cinsi taşlar kullanılmıştır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güney duvarının yüksekliği 1 m'dir. Yapının güneybatıdan dayalı olduğu ana kaya üzerinde bir adet basit khamosorion mezar tespit edilmiştir. Kuzeyinde D-31, kuzeydoğusunda D-33 (Agora) yapıları bulunmaktadır. Günlük yaşam için kullanılmış sivil yapı olabilir.

D-57 YAPISI

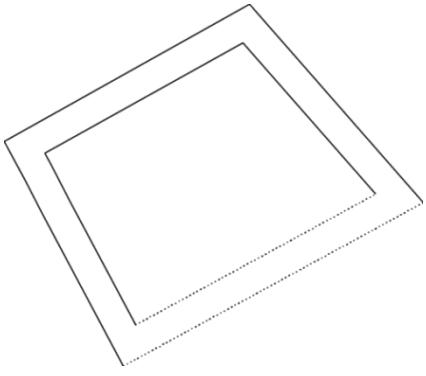

Kuzey Duvar: 4.63 m
Güney Duvar: 6.44 m
Doğu Duvar: 8.25 m
Batı Duvar: 7.57 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzey tarafında, dikdörtgene yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır ancak güneye devam eden temel düzeyindeki bir duvar ile ilk halinde iki mekânlı olma olasılığı bulunmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri batı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Kuzeydoğusunda D-7 ve 8, kuzeybatısında D-59, doğusunda D-14, güneydoğusunda D-13 ve güneybatısında D-6 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-58 YAPISI

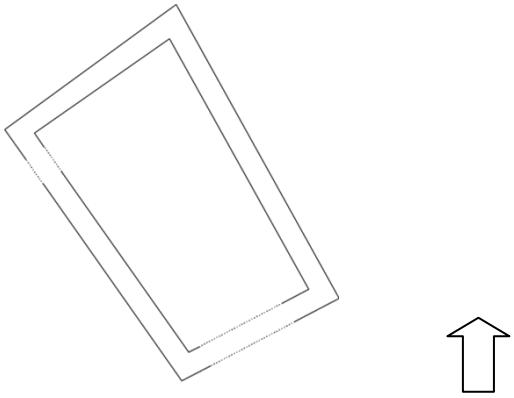

Kuzeybatı Duvar: 6.51 m
Güneydoğu Duvar: 7.91 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.10 m
Güneybatı Duvar: 5.89 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzey tarafında tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı köşe duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında yamuk ve formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda D-16, güneydoğusunda D-15, güneyinde D-7, batısında D-8 ve kuzeybatısında D-10 ile D-11 yapıları bulunmaktadır. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-59 YAPISI

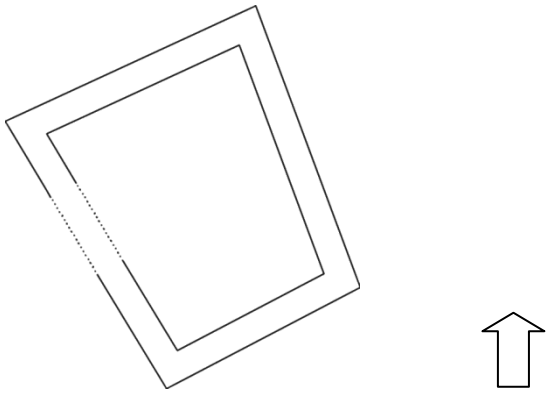

Kuzeybatı Duvar: 7.13 m
Güneydoğu Duvar: 5.98 m
Kuzeydoğu Duvar: 11.32 m
Güneybatı Duvar: 10.34 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzey tarafında, dikdörtgene yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda D-10 ve 11, hafif kuzeybatısında ise D-60 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

D-60 YAPISI

Kuzeybatı Duvar: 5.71 m
Güneydoğu Duvar: 4.53 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.21 m
Güneybatı Duvar: 6.47 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Doğu Yerleşim'in merkezine yakın kuzey uç tarafında, dikdörtgene yakın yamuk planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Yapının kuzeybatı alt tarafında kalan vadi kenarında, zeminini desteklemek maksadıyla testere biçiminde set/teras duvarları bulunmaktadır. Güneydoğusunda D-10 ile 11 ve hafif güneydoğusunda D-59 yapıları bulunur. Günlük kullanım amaçlı sivil mimarlık örneği bir yapı olabilir.

KÜÇÜK BULUNTULAR

KOLYE SARKACI

Ön Yüz

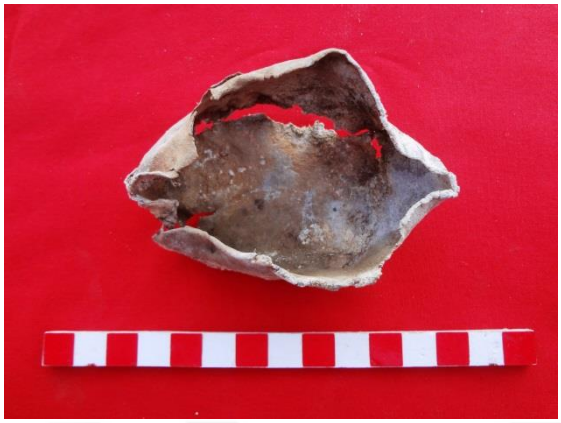

Arka Yüz

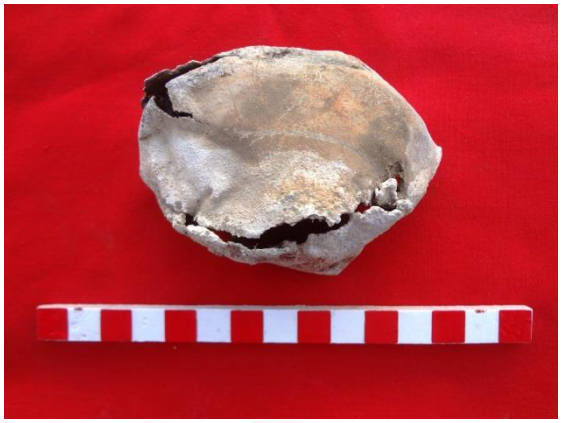
Madde/Cins: Altın
Uzunluk: 2.1 cm
Genişlik: 1 cm
Ağırlık: 0.3 gr
Dönem: Hellenistik

Doğu Yerleşim'de D-18 Yapısı'nın doğusunda kalan bir teras duvarının önünde bulunmuştur. Yaprak biçimindeki kolye sarkacının arka bölümünde içe kıvrılarak oluşturulmuş bağlantı halkası bulunmaktadır. Merkezi dikey yaprak çizgisi ile bu çizginin bağlantı halkasına doğru her iki yanında simetrik birer rozet kabartma tekniği ile verilmiştir. Her bir rozet biri merkezi toplam sekiz noktacıkla oluşturulmuştur.

KURŞUN KAP

Ön Taraf

Arka Taraf

Madde/Cins: Kurşun
Uzunluk: 9 cm
Genişlik: 5.5 cm
Derinlik: 3.1 cm
Dönem: Hellenistik

Doğu Yerleşim'de D-42 Yapısı'nın kuzeydoğu köşe duvarının dibinde bulunmuş kayık gövdeli, düz dipli bir kaptır. Üzerinde ciddi deformasyon ve yırtılmalar görülmektedir. İşlevinin ne olduğu tam anlaşılamamakla beraber uzatılmış burun yapısıyla az miktardaki sıvı ya da yarı sıvı/katı maddenin akıtılması/dökülmesi için kullanılmış olabilir.

SİKKE

Ön Yüz

Arka Yüz

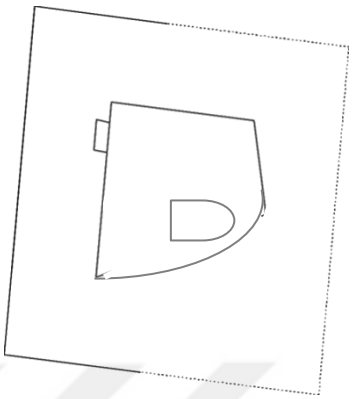
Madde/Cins: Bronz
Çap: 1.7 cm
Kalınlık: 0.3 cm
Ağırlık: 5 gr
Dönem: Hellenistik (M.Ö. 221/220-190)

Doğu Yerleşim'de D-22 Yapısı'nın kuzeydoğusunda yer alan teras duvarının önünde bulunmuştur. Ön yüzde sağ elinde mızrak sol elinde kalkan tutan bir kadın figürü (Athena) ile sol tarafta "Φ" monogramı bulunmaktadır. Arka yüzde ise bir gemi pruvası yer alır. Palladion tipinde Phaselis sikkesidir.

BATI YERLEŞİM

B-1 YAPISI

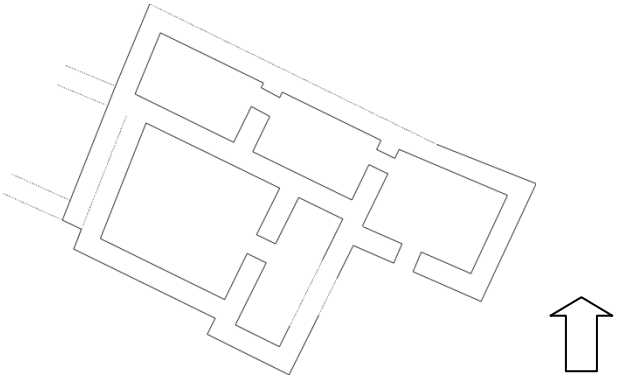

Kuzeybatı Duvar: 4.09 m
Güneydoğu Duvar: 4.15 m
Kuzeydoğu Duvar: 3.63 m
Güneybatı Duvar: 3.74 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafındadır ve kareye yakın planlıdır. Çevresinde formsuz taşlarla oluşturulmuş harçsız bir duvarı bulunmaktadır. Üzüm/şarap işliğidir. İşliği çevreleyen kuzeydoğu ve güneybatı duvarının bir bölümü, güneydoğu duvarının ise tamamı yıkılarak belirsizleşmiştir. En iyi korunmuş yeri kuzeybatı duvarının yüksekliği1 m'dir. İşlikte 3 m uzunluğunda ve 1.90 m genişliğinde ezme alanı yer alır. Ezme alanının hafif güneydoğu yönlü köşesinde uzunluğu 1.20 m, genişliği 0.80 m ve derinliği 0.40 m olan bir dinlenme havuzu bulunmaktadır. Kuzeybatısında bulunan D-2 Yapısı ile bağlatılı olabilir. Yerleşimde üzüm yetiştirilip şarap üretildiğini belgelemektedir.

B-2 YAPISI

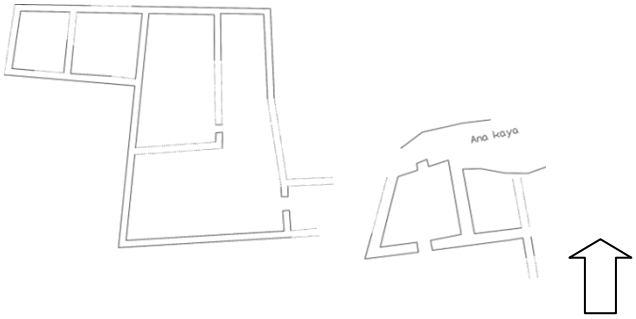

Kuzeybatı Duvar: 9.94 m
Güneydoğu Duvar: 11.70 m (L biçimli 17.66 m)
Kuzeydoğu Duvar: 18.20 m
Güneybatı Duvar: 11.72 m
Duvar Kalınlığı: 0.90 m
Giriş Genişliği: 0.90 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafında, kuzeybatı-güneydoğu yönlü ve beş mekânlı bir yapıdır. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. En iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Yapının güneydoğusunda B-1, kuzeydoğusunda ise B-3 Yapısı bulunmaktadır. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amacıyla kullanılmış olmalıdır.

B-3 YAPISI

Kuzey Duvar: 18.81 m

Güney Duvar: 30.37 m

Doğu Duvar: 16.86 m

Batı Duvar: 17.83 m (L biçimli 26.82 m)

Duvar Kalınlığı: 0.50 m ile 0.60 m arasında değişmektedir.

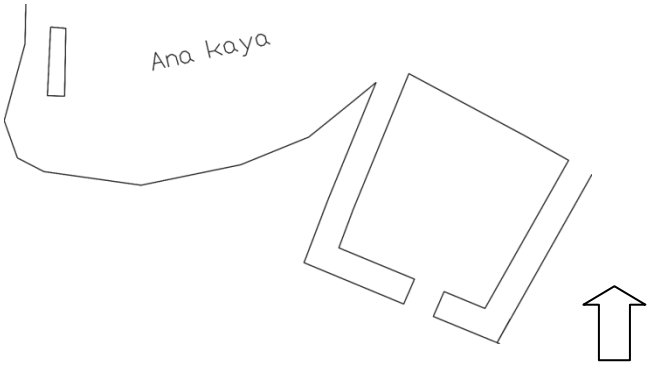
Giriş Genişliği: Dış giriş 1.05 m, iç giriş 0.70 m

Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneybatısına yakın çok mekânlı büyük bir yapıdır. Yapının genelinde formsuz taşlarla harçsız bir duvar işçiliği bulunur. Ancak güneye bakan merkezi büyük mekânın dış duvarlarında bosajlı kesme blok taşlarla oluşturulan harçsız bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Yapının en iyi korunmuş yeri kuzey duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Kuzeyinde B-5, doğusunda B-4 ve güneybatısında B-2 yapıları bulunur. Bir mekânda tespit edilen fulkrum yuvası ile zeytinyağı üretimi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amacıyla kullanılmış olmalıdır.

B-4 YAPISI

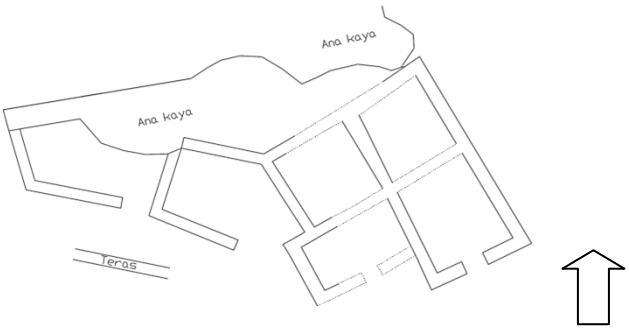

Kuzeybatı Duvar: 6.40 m
Güneydoğu Duvar: 5.68 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.99 m
Güneybatı Duvar: 6.23 m
Duvar Kalınlığı: 0.80 m
Giriş Genişliği: 0.95 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneydoğu tarafında, tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış olan yapının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Yapının kuzeybatı bitişiğinde yer alan ana kayanın üzerinde bir khamosorion bulunmaktadır. Konumuyla günlük yaşam ve tarımsal üretim amacıyla kullanılmış olmalıdır.

B-5 YAPISI

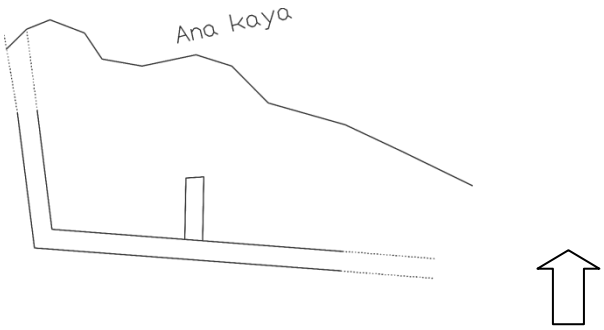

Kuzeybatı Duvar: 26.79 m
Güneydoğu Duvar: 32.79 m
Kuzeydoğu Duvar: 14.03 m
Güneybatı Duvar: 4.11 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 0.90 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 1.50 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneybatı tarafında, ana kayanın güneyine sıralanmış 6 mekânlı büyük bir yapıdır. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Büyük bölümü yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 2 m'dir. Yapıda 0.28 m çapında bir ezme taşı tespit edilmiştir. Yapının kuzeybatı tarafındaki iki mekân depolama veya hayvanların barınmasına yönelik kullanılmış olabilir. Güneyinde B-3 ve kuzeybatısında B-17 yapıları bulunur. Günlük yaşam, tarımsal üretim ve hayvancılık amacıyla kullanılmış olmalıdır.

B-6 YAPISI

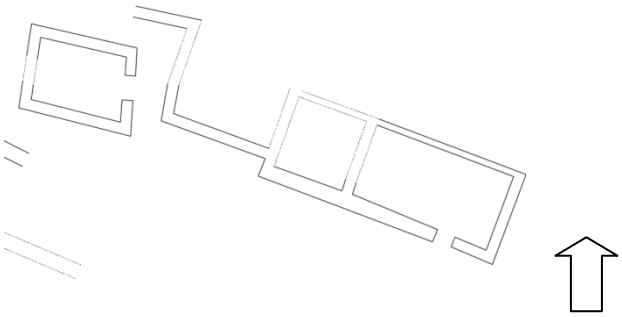

Kuzey Duvar: 12.41 m
Güney Duvar: 12.10 m
Doğu Duvar: 3.41 m
Batı Duvar: 6.07 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in merkezine yakın batı tarafında, en azından ilk halinde iki mekânlı olduğu anlaşılan bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güney duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeyinde B-12, doğusunda B-7, güneyinde B-5 ve güneybatısında B-17 yapıları bulunur. Konumuyla günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı bir yapı olabilir.

B-7 YAPISI

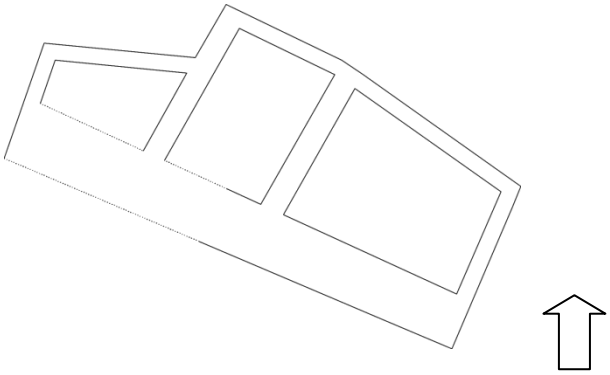

Kuzeybatı Duvar: 5.75 m
Güneydoğu Duvar: 6.52 m
Kuzeydoğu Duvar: 35.18 m
Güneybatı Duvar: 33.93 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m ile 1.00 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: Kuzeybatı tek bölme 1.50 m, güneydoğu bölme 1.32 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in merkezine yakın doğu kısımda, kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzun bir yapıdır. Dört mekânlı tek bir yapıdır ya da kuzeybatı uçtaki bağımsız girişi olan mekânın ayrı bir yapı olma olasılığı da bulunmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeydoğusunda B-8, güneybatısında B-4, 5 ve hafif kuzeydoğusunda ise B-6 yapıları bulunur. Konumu, büyüklüğü ve çok mekânlı yapısıyla günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olmalıdır.

B-8 YAPISI

Kuzeybatı Duvar: 4.56 m

Güneydoğu Duvar: 6.59 m

Kuzeydoğu Duvar: 18.94 m (L biçimli 20.97 m)

Güneybatı Duvar: 18.17 m

Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.95 m arasında değişmektedir.

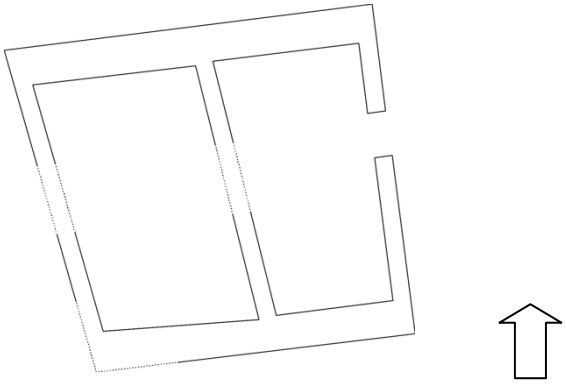
Giriş Genişliği:-

Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in merkezine yakın kuzeydoğu tarafında, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve üç mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeyinde B-9 Yapısı bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olabilir.

B-9 YAPISI

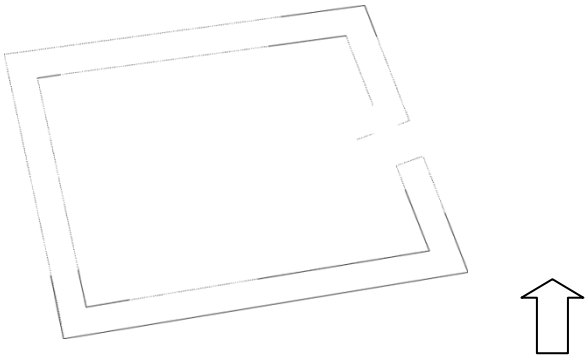

Kuzeybatı Duvar: 12.38 m
Güneydoğu Duvar: 10.72 m
Kuzeydoğu Duvar: 11.09 m
Güneybatı Duvar: 11.16 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği: 1.50 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeydoğusunda, hafif kuzeybatı-güneydoğu yönlü ve iki mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri doğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeybatısında B-10 ve güneyinde ise B-8 yapıları bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim için kullanılmış olabilir.

B-10 YAPISI

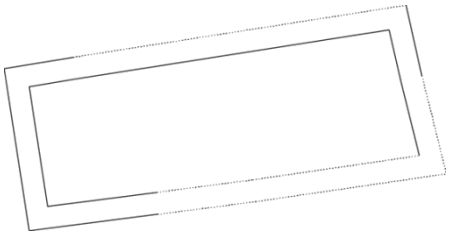

Kuzeybatı Duvar: 7.89 m
Güneydoğu Duvar: 8.87 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.22 m
Güneybatı Duvar: 6.31 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği:0.90 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeydoğusunda tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri güneydoğu köşe duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğusunda B-9 ve hafif kuzeybatısında B-11 Yapısı bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olabilir.

B-11 YAPISI

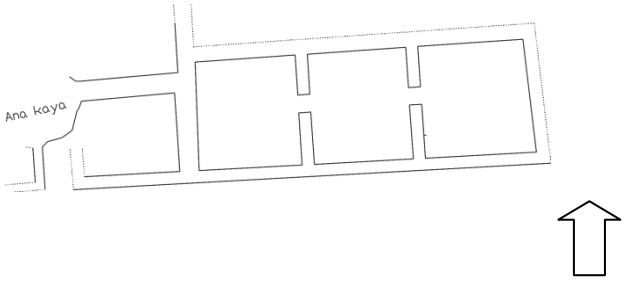

Kuzeybatı Duvar: 12.99 m
Güneydoğu Duvar: 13.45 m
Kuzeydoğu Duvar: 5.52 m
Güneybatı Duvar: 5.23 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeydoğusunda tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri batı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğusunda B-10, kuzeybatısında B-13, 15 ve güneybatısında ise B-12 yapıları bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olabilir.

B-12 YAPISI

Kuzey Duvar: 26.90 m

Güney Duvar: 30.87 m

Doğu Duvar: 8.08 m

Batı Duvar: 7.68 m

Duvar Kalınlığı: 0.70 m ile 0.85 m arasında değişmektedir.

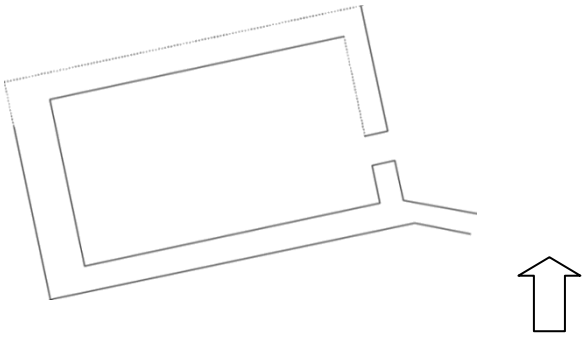
Giriş Genişliği:-,iç girişler 1.05 m

Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeybatısında dört mekânlı büyük bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri batı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeyinde B-13, doğusunda B-9 ve güneyinde B-6 ile B-7 yapıları bulunur. Konumu, büyüklüğü ve çok mekânlı yapısıyla günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olabilir.

B-13 YAPISI

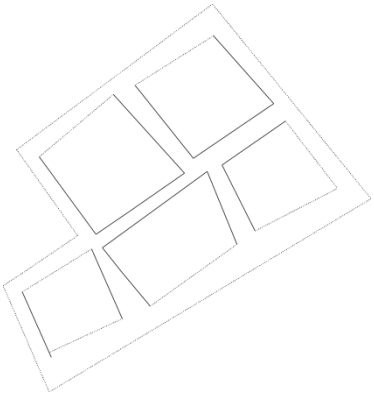

Kuzeybatı Duvar: 10.98 m
Güneydoğu Duvar: 11.21 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.73 m
Güneybatı Duvar: 6.70 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.80 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği: 0.92 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeybatısında, yaklaşık dikdörtgen planlı ve tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri batı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeyinde B-14, kuzeydoğusunda B-15, güneydoğusunda B-11 ve güneyinde B-12 yapıları bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı kullanılmış olabilir.

B-14 YAPISI

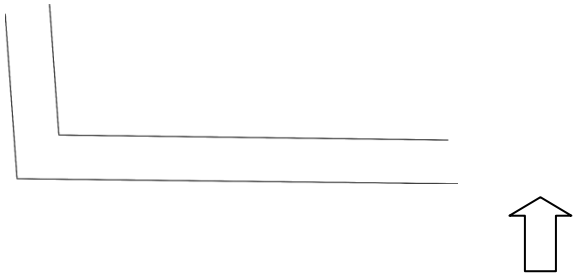

Kuzeybatı Duvar: 11.99 m
Güneydoğu Duvar: 18.45 m
Kuzeydoğu Duvar: 12.33 m
Güneybatı Duvar: 11.05 m (L biçim 15.27 m)
Duvar Kalınlığı: 0.60 m ile 0.85 m arasında değişmektedir.
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeybatısında beş mekânlı büyük bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Kuzeybatısında B-16, doğusunda B-15 ve güneyinde B-13 yapıları bulunmaktadır. Çok mekânlı oluşu ve konumu düşünüldüğünde günlük yaşam ve tarımsal faaliyetler için kullanılmış olabilir.

B-15 YAPISI

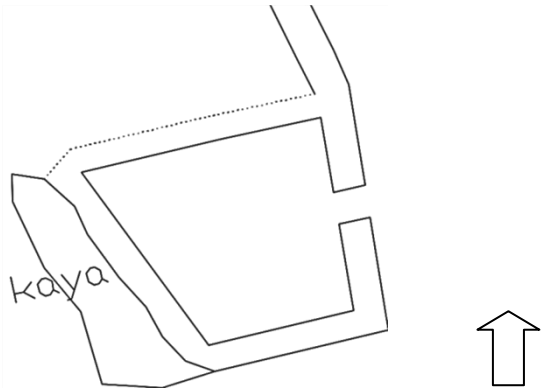

Kuzey Duvar: 7.17 m (?)
Güney Duvar: 7.20 m
Doğu Duvar: 2.50 m (?)
Batı Duvar: 2.69 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeyinde, tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri güney duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğusunda B-13 ve doğusunda B-14 yapıları bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı bir yapı olabilir.

B-16 YAPISI

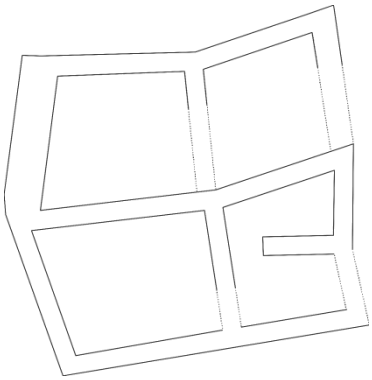

Kuzeybatı Duvar: 6.14 m
Güneydoğu Duvar: 3.73 m
Kuzeydoğu Duvar: 4.80 m
Güneybatı Duvar: 5.36 m
Duvar Kalınlığı: 0.65 m
Giriş Genişliği: 0.80 m
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in kuzeybatı uç noktasında, tek mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Güneydoğusunda B-14 Yapısı bulunur. Günlük yaşam ve tarımsal üretim amaçlı bir yapı olabilir.

B-17 YAPISI

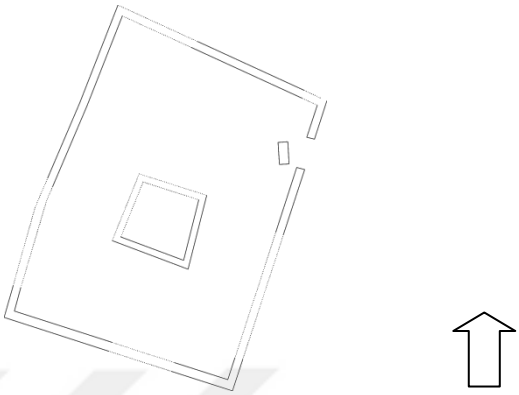
Kuzey Duvar: 12.48 m
Güney Duvar: 12.29 m
Doğu Duvar: 12.62 m
Batı Duvar: 12.80 m
Duvar Kalınlığı: 0.75 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in güneybatısında, dört mekânlı bir yapıdır. Büyük oranda yıkılarak belirsizleşmiş yapının en iyi korunmuş yeri güneybatı duvarının yüksekliği 1 m'dir. Duvarlarında formsuz taş kullanılmıştır. Çok mekânlı oluşu ve konumuyla günlük yaşam ve tarımsal kullanım amaçlı olabilir.

ANIT MEZARLAR

A-1 YAPISI

Temenos Duvarı

Kuzeybatı Duvar: 25.08 m
Güneydoğu Duvar: 23.02 m
Kuzeydoğu Duvar: 17.35 m
Güneybatı Duvar: 18.11 m
Duvar Kalınlığı: 0.60 m
Giriş Genişliği: 2.00 m
Pencere Genişliği:-

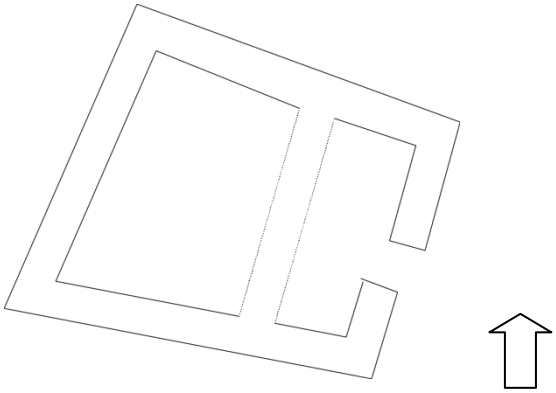
Mezar Odası

Kuzeybatı Duvar: 5.44 m
Güneydoğu Duvar: 5.74 m
Kuzeydoğu Duvar: 5.36 m
Güneybatı Duvar: 6.13 m
Duvar Kalınlığı: 0.50 m
Giriş Genişliği:-
Pencere Genişliği:-

Batı Yerleşim'in hafif güneydoğu dış tarafında bulunan büyük bir yapıdır. Merkeze yakın konumlandırılmış yamuk planlı tek mekân ile çevre duvarından oluşmaktadır. Çevre duvarı büyük formsuz taşlarla harçsız örülmüştür. Büyük oranda yıkılmış çevre duvarının en iyi korunmuş yeri kuzeydoğu duvarının yüksekliği 1 m'dir. Temenos girişine ait yıkılmış durumda lento ve söve parçaları görülmektedir. Temenos duvarı içerisindeki merkezden hafif güneybatıya konumlandırılmış yamuk dördül mekân temel düzeyinde izlenebilmektedir. A-1 Yapısı bir heroon veya anıtsal temenoslu bir mezar olabilir.

A-2 YAPISI

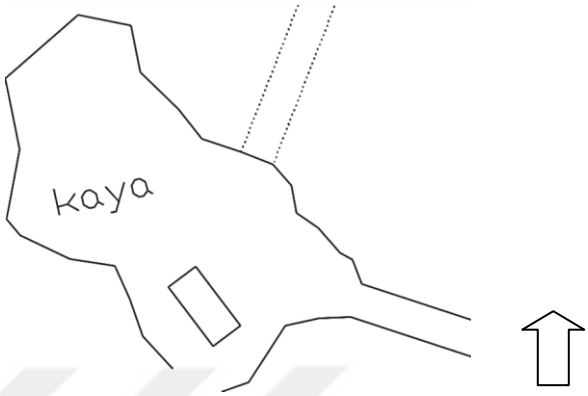
Kuzeybatı Duvar: 6.40 m
Güneydoğu Duvar: 5.24 m
Kuzeydoğu Duvar: 6.62 m
Güneybatı Duvar: 7.20 m
Duvar Kalınlığı: 0.70 m
Giriş Genişliği: 0.96 m
Pencere Genişliği:-

A-1 Yapısı'nın kuzeydoğusunda kalmaktadır. Yapıda ön avlu ile ana mekâna geçilmektedir. Ancak iki bölme arasındaki duvar yıkılmış ve belirsizleşmiştir. Duvarlarında bosajlı kesme blok taşların kullanıldığı harçsız bir duvar işçiliği bulunur. İç duvarlarında ise daha küçük formsuz taşlar kullanılmıştır. İçerisinde tespit edilen parçalar ile kiremit çatı örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Büyük oranda yıkılmış yapının en iyi korunmuş yeri güneydoğu duvarının yüksekliği 1.5 m'dir. Heroon veya anıtsal bir mezar olabilir.

KHAMOSORİONLAR

KHAMOSORİON 1

Uzunluk: 1.50 m

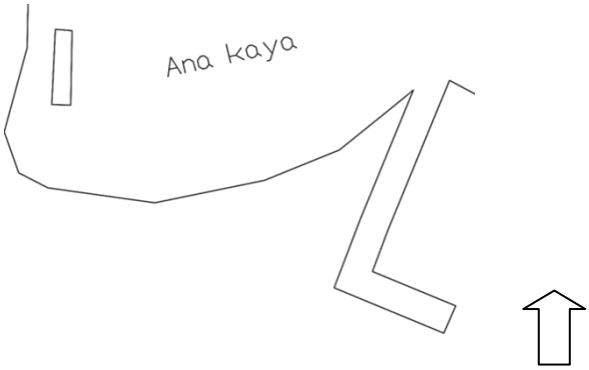
Genişlik: 0.36 m

Derinlik: 0.44 m

Doğu Yerleşim'de D-56 Yapısı'nın güneydoğu bitişiğindeki ana kaya üzerinde bulunan basit khamosoriondur. Boyutlarıyla en azından ilk kullanımında bir çocuğa ait olabilir.

KHAMOSORİON 2

Uzunluk: 2 m
Genişlik: 0.55 m
Derinlik: 0.50 m

Batı Yerleşim'de B-4 Yapısı'nın kuzeybatı bitişiğindeki ana kaya üzerinde bulunan basit bir khamosoriondur. mezar kapağının bir bölümü halen içerisinde mevcuttur. Kapağın toplam genişliği 0.67 m iken iç genişliği 0.47 m'dir. Boyutlarıyla en azından ilk gömüde yetişkin bir insan için kullanılanıldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abramson 1981	H. Abramson, "A Hero Shrine for Phrontis at Sunion?", California Studies in Classical Antiquity, 12, 1981, 1-20.
Adak 2003	M. Adak, Olympos Çıralı Adrasan Gezi Rehberi, Günışığı Yayınları, İstanbul (2003).
Adak -Tüner 2004	M. Adak - N. Tüner, "Neue Inschriften Aus Olympos und Seinem Territorium I", Gephyra 1, 2004, 53-65.
Albayrak 2008	Y. Albayrak, Anadolu'da Artemis Kültü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2008).
Alcock 1997	S. E. Alcock, (Ed.). The Early Roman Empire in the East. Oxbow Books, Oxford (1997).
Allen 2014	H. D. Allen, Mediterranean Ecogeography, Ecogeography Series. Routledge, New York (2014).
Alp 1998	A. O. Alp, Şehircilik Açısından Romanizasyon Sürecinde Likya Kentleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (1998).
Akbulut 1980	A. Akbulut, "Eğridir Gölü Güneyinde Çandır (Sütçüler-Isparta) Yöresindeki Batı Torosların Jeolojisi", Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni 23, 1980, 1-9.
Akkurnaz 2007	S. Akkurnaz, Anadolu'daki Dor Düzenli Tapınaklar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın (2007).
Akşit 1967	O. Akşit, Likya Tarihi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul (1967).
Akşit 1971	O. Akşit, Hellenistik ve Roma Devrinde Likya. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul (1971).
Akurgal 1998	E. Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak, Ankara (1998).
Akyay Meriçboyu 2000	Y. Akyay Meriçboyu, "Anadolu Eski Çağında Takıların Dili", Çağlar Boyunca Takı ve Mücevher, Sanat-Kültür-Antika 17, 2000, 16-25.

Akyay Meriçboyu 2001	Y. Akyay Meriçboyu, Antikçağ'da Anadolu Takıları. Akbank, İstanbul (2001).
Akyurt 1998	İ. M. Akyurt, M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri. Türk Tarih Kurumu, Ankara (1998).
Anderson 1997	M. J. Anderson, The Fall of Troy in Early Greek Poetry and Art. Calendron Press, Oxford (1997).
Anderson 2011	M. Anderson, (Ed.). Investigations Plate Tectonics, Earthquakes, and Volcanoes. Britannica Educational Publishing, Chicago (2011).
Anti 1923	C. Anti, "Esplorazione archeologiche nella Licia e nella Pamfilia", Monumenti antichi publicati per cura della Reale Accademia dei Lincei 29-1, 1923, 657-786.
Arkwright 1895	W. Arkwright, "The Frontier of Lycia and Caria", JHS 15, 1895, 93-99.
Armağan 2006	L. Armağan, "XIV. Yüzyılda Antalya'nın Demografik Yapısı", N. Abacı (Ed.). VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarih Kongresi. Lulu Press, Morrisville, 2006, 157-172.
Arslan 2002	M. Arslan, Mithridates VI. Eupator ve Roma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2002).
Arslan 2007	M. Arslan, Mithridates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı. Odin Yayıncılık, İstanbul (2007).
Arslan - Tüner Önen 2011	M. Arslan - N. Tüner Önen, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikya, Pamfilya, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", Adalya XIV, 2011, 189-206.
Aslan 2010	E. Aslan, "Myra Çevresinde Antik Denizcilik ve Sualtı Kültür Kalıntıları", N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 257-272.

Aşkın 2010	E. Aşkın, "Antik Çağda Korykos'taki Zeytinyağı ve Şarap Üretimine Yönelik Yapılanmalar ve Bunların Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 33-52.
Atalay 2005	İ. Atalay, "Kuvaterner'deki İklim Değişimlerinin Türkiye Doğal Ortamı Üzerindeki Etkileri", TURQUA-V, 2005, 121-128.
Atalay 2010	N. Atalay, Kent Meydanı: Kamusal-Estetik Çerçevede Eleştirel Bir Değerlendirme. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul (2010).
Atak 1980	E. Atak, Antik Grek Sikkeler Kataloğu 1980. Antikite Yayınları, İstanbul (1980).
Atik 2002	S. Atik, Anadolu Macellumları: Pamphylia ve Pisidia Macellumları Işığında Bir Tipoloji Denemesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2002).
Atila 1992	İ. A. Atila, "Olympos Mezar Odası Kurtarma Kazısı", II. Müze Kurtarma Kazısı Semineri, 1992, 105-127.
Autret - Rauh 2010	C. Autret - N. Rauh, "Roman Amphora in Western Rough Cilicia", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 109-122.
Avramidou 2011	A. Avramidou, The Codrus Painter: Iconography and Reception of Athenian Vases in the Age of Pericles. University of Wisconsin Press, Wisconsin (2011).
Bachmann 2009	M. Bachmann, "Oinoanda'da Arazi Çalışmaları 2008", ANMED 7, 2009, 150-157.
Bachmann 2011	M. Bachmann, "Oinoanda Arazi Çalışmaları 2010", ANMED 9, 2011, 200-208.
Baker - Baker 1996	R. F. Baker - C. F. Baker, Ancient Greeks: Creating the Classical Tradition. Oxford University Press, New York (1996).

Bakır - Ersoy 1999	G. Bakır - Y. Ersoy "1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları", XX. KST II, 1999, 67-76.
Baldıran 2010	A. Baldıran, "Lykonia Bölgesi Şarap İşlikleri (Beyşehir-Seydişehir Civarı)", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 303-317.
Baran 2010	A. Baran, Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara (2010).
Barışta 1996	H. Ö. Barışta, "Antalya'nın Bazı Evlerinde Çalık Köşeler", Adalya I, 1996, 95-104.
Bartolini - Petrucelli 2002	G. Bartolini - R. Petrucelli, Clasification, Origin, Diffusion and History of the Olive, Instituto sulla Propagazione delle Specie Legnose del Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR), Rome (2002).
Bass 1967	G. F. Bass, Cape Gelidonya: A Bronz Age Shipwreck. Transactions of the American Philosophical Society 57.8, Philadelphia (1967).
Bass 1994	G. F. Bass, "Uluburun Batığı: Dünyanın En Eski Gemi Enkazı ve Yeni Bulgular, Yeni Bilmeceler", İlgi Dergisi 77, 1994, 30-35.
Bass 2010	G. F. Bass, "Cape Gelidonya Shipwreck", E. H. Cline (Ed.). The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean, Oxford University Press, Oxford (2010) 797-803.
Başoğlu 2009	M. İ. Başoğlu, Antik Çağda Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Üretimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana (2009).
Bayburtluoğlu 2003	C. Bayburtluoğlu, Arykanda: Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer. Homer Kitabevi, İstanbul (2003).
Bayburtluoğlu 2004	C. Bayburtluoğlu, Lykia. Homer Kitabevi, İstanbul (2004).
Baykan 2007	D. Baykan, "Andron ve Symposion Olgusunun Sosyo-Kültürel Nedenleri, Sosyal Yaşama Yansımaları ve İşleyişi", Masrop E-Dergi, 1, 2007, 1-6.

Becks - Polat Becks 2013 R. Becks - B. A. Polat Becks, "Girmeler Mağarası-Lykia'da Bir Kalkolitik Dönem Yerleşimi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5, 8, 2013, 166-183.

Beestman Kruyshaar 2003 C. Beestman Kruyshaar, "Pottery", H. R. Reinders ve W. Prummel (Ed.). Housing in New Halos: a Hellenistic Town in Thessaly, Greece, Swets & Zeitlinger B.V., Lisse (2003) 81-105.

Bekar 2008 T. Bekar, Tarihsel ve Aletsel Dönem Deprem Katalogları Kullanılarak Türkiye ve Civarındaki Farklı Sismik Bölgeler İçin Deprem Tehlike Parametrelerinin Nicel Bir Değerlendirmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon (2008).

Berns 2013 C. Berns, "The Tomb As a Node of Public Representation: Intramural bruials in Roman Imperial Asia Minor", O. Henry (Ed.). Recontres, Le Mort Dans Le Ville, Ege Yayınları, İstanbul (2013) 231-242.

Benndorf - Niemann 1889 O. Benndorf - G. Niemann, Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa, A. Holzhausen, Wien (1889).

Benoit 2003 R. P. Benoit, "Survey of the Mandalya Gulf: Report on the 2000 and 2001 Campaings", AST 20-2, 2003, 335-348.

Bergquist 1967 B. Bergquist, The Archaic Greek Temenos: A Study of Structure and Function, Gleerup, Stockholm (1967).

Bilgi v.d. 2004 Ö. Bilgi - S. Atasoy - Ş. Dönmez - E. U. Ulugergerli, "Samsun İli 2002 Dönemi Yüzey Araştırması", 21. AST 1, 2004, 87-96.

Billows 2005 R. Billows, "Cities", A. Erskine (Ed.). A Companion to the Hellenistic World, Blackwell Publishing, Oxford (2005) 196-215.

Bingöl 2006 O. Bingöl, "Die Agora von Magnesia am Mäander", W. Höpfner ve L. Lehmann (Ed.). Die griechische Agora, Bericht über ein Kolloquium am 16. März 2003 in Berlin, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein (2006) 59-65.

Birecikli 2010 F. Birecikli, "Ana Hatlarıyla Friglerde Din", Gazi Akademik Bakış 4, 7, 2010, 215-232.

Bohn - Schuchardt 1889	R. Bohn - K. Schuchardt, Altertümer von Aegae. Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin (1889).
Bolt 2004	B. A. Bolt, "Engineering Seismology", Y. Bozorgnia ve V. V. Bertero (Ed.). Erthquake Engineering from Engineering Seismology to Performance-Based Engineering, CRC Press, London (2004) 2.1-2.35.
Bookidis - Stroud 1997	N. Bookidis - R. S. Stroud, The Sanctuary of the Demeter and Kore: Topography and Architecture, Corinth, Volume XVIII, Part III, The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1997).
Borchhdart 1976	J. Borchhdart, Die Bauskulpturs des heroons von Limyra: das Grabmal des lykischen Königs Perikles, Istanbuler Forschungen 32: Gebr. Mann Verlag, Berlin (1976).
Borchhdart 1999	J. Borchhdart, Limyra: Zemuri Taşları, Likya Bölgesi'nde Limyra Antik Kenti'nin Gizemli Sularında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (1999).
Borchhdart v.d. 1993	J. Borchhdart - W. T. Bauer - R. Schiele, Die Steine von Zemuri: archäologische Forschungen an den verborgenen Wassern von Limyra. Phoibos-Verlag, Wien (1993).
Boysal 1967	Y. Boysal, Grek Klasik Devir Heykeltraşlığı (İ. Ö. 5. ve 4. Yüzyıllar). Güzel İstanbul Matbaası, Ankara (1967).
Bryce 1983	T. R. Bryce, "Political Unity in Lycia during the "Dynastic" Period", JNES 42, 1983, 31-42.
Bryce 1986	T. R. Bryce, The Lycians I. The Lycians in Literary and Epigraphic Sources. Museum Tusculanum Press, Copenhagen (1986).
Bryce 2009	T. R. Bryce, The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the fall of the Persian Empire. Taylor and Francis, New York (2009).
Bulut 2005	S. Bulut, "Likya-Pamfilya-Pisidya Sınır Bölgesinden Sıradışı İki Zeytinyağı İşliği", Adalya VIII, 2005, 190-210.
Burn 2004	L. Burn, Hellenistic Art: From Alexander the Great to Augustus, J. Paul Getty Museum, Los Angeles (2004).

Burrel 2004 — B. Burrel, Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors. Cincinnati Classical Series 9, Leiden (2004).

Büyüközer 2012 — A. Büyüközer, "Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi", B. Söğüt (Ed.). Stratonikeia'dan Lagina'ya: Ahmet Adil Tırpan Armağanı, Ege Yayınları, İstanbul (2012) 127-146.

Camgöz 2010 — F. Camgöz, M.Ö. 2-M.S. 1. Yüzyıllarda Lykia Tarihi: Roma ile İlişkileri, Eyalet Olma Süreci. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2010).

Campbell 2007 — G. Campbell, The Grove Encyclopedia of Classical Art Architecture, Volume 1. Oxford University Press, New York (2007).

Cankardaş Şenol 2010 — G. Cankardaş Şenol, "Amphora Üretim Merkezleri Işığında Hellenistik Dönemde Anadolu'da Şarap Üretiminin İzleri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 123-134.

Canoğlu 2011 — E. Canoğlu, Amphora Mühürlerinden Hareketle Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Thasos ve Doğu Akdeniz Ticari İlişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2011).

Catti - Swift 2014 — E. L. Catti - K. Swift, "Aspects of Rural Economy", J. C. Carter (Ed.). The Chora of Metoponto 5: A Greek Farmhouse at Ponte Fabrizio, University of Texas Press, Austin (2014) 111-116.

Chapdetrey - Hasenohr 2012 — L. Chapdetrey - C. Hasenohr, Agoranomes et édiles. Intitutionsdes marchés antiques, Bordeaux (2012).

Clarke v.d. 1902 — J. T. Clarke - F. H. Bacon - R. Koldewey, Investigations at Assos. Drawings and Photographs of the Buildings Discovered During the Excavations of 1881-1882-1883. Expedition of the Archaeological Instıtute of America, Cambridge (1902).

Cohen 1992 — E. E. Cohen, Athenian Economy and Society: A Banking Perspective. Princeton University Press, New Jersey (1992).

Colvin 2004 S. Colvin, “Names in Hellenistic and Roman Lycia”, The Greco-Roman East: Politics, Culture, Society, Yale Classical Studies 31, 2004, 44-84.

Common Greek Coins 1907 Common Greek Coins Volume I: The Coinage of Athens, Corinth, Aegina, Boeotian League, Alexander the Great, Achaean League, and Lycian League. A. W. Hands (Rew.), Spink and Son Ltd., London (1907).

Connel 2005 J. H. Connel, “History and Space of the Olive Industry”, G. S. Sibbert ve L. Ferguson (Ed.). Olive Production Manuel, University of California Agriculture and Naturel Resourches (2005) 1-10.

Cooper 1999 F. A. Cooper, “Curvature and Other Architectural Refinements in a Hellenistic Heroon at Messene”, L. Haselberger (Ed.). Appearance and Essence: Refinements of Classical Architecture: Curvature. University of Pennsylvania, Philadelphia (1999) 185-198.

Coulton 1968 J. J. Coulton, “The Stoa at the Amphiaraion, Orophos”, BSA 63, 1968, 147-183.

Coulton 1976 J. J. Coulton, The Architectural Development of the Greek Stoa. Clarendon Press, Oxford (1976).

Coulton 1979 J. J. Coulton, “Doric Capitals: A Proportional Analysis”, BSA 74, 1979, 81-153.

Coulton 1982 J. J. Coulton, “Oinoanda: The Doric Building” AnatSt 32, 1982, 45-59.

Coulton 1993 J. J. Coulton, “North Lycia Before of Romans”, J. Borchhdart ve G. Dobesch (Ed.). Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions: Wien, 6-12 Mai 1990 (ETAM 17). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien (1993) 79-85.

Coulton 2012a J. J. Coulton, “The early years of Balboura: Middle Hellenistic to Julio-Claudian”, J. J. Coulton (Ed.). The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia 1. Balboura and the History of Highland Settlement, British Institute, Ankara (2012) 61-98.

Coulton 2012b	J. J. Coulton, “The city fortifications”, J. J. Coulton (Ed.). The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia 2. The Balboura Survey: Detailed Studies and Catalogues, British Institute, Ankara (2012) 139-156.
Çambel v.d. 1988	H. Çambel - M. A. Işın - S. Sadler, S. “Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1986 ve 1987 Yılı Çalışmaları”, X. KST I, 1988, 331-352.
Çambel v.d. 1991	H. Çambel - A. Aksoy - J. Freed - M. A. Işın - J. Rossiter, “Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1989 ve 1990 Dönem Çalışmaları”, XII. KST 1, 1991, 399-425.
Çelgin 1994	A. V. Çelgin, “Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış”, Anadolu Araştırmaları XIII, 1994, 153-177.
Çelgin 2003	A. V. Çelgin, “Termessos Egemenlik Alanında Artemis Tapınımı II: Keldağ/Göldağ (Neapolis) Antik Yerleşmesindeki Aspalos-Artemis Akraia Kültü. Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Bir Değerlendirme”, Adalya VI, 2003, 141-170.
Çevik 1996	N. Çevik, “Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası”, Adalya I, 1996, 61-72.
Çevik 2005a	N. Çevik, “Surveys in the Bey Mountains in 2004”, ANMED 3, 2005, 109-115.
Çevik 2005b	N. Çevik, “New Finds from Neapolis Regarding the Cult of the Dead”, Adalya VIII, 2005, 121-133.
Çevik 2008a	N. Çevik, “Rhodiapolis ve Kumluca Sınırları İçindeki Diğer Antik Yerleşimler”, N. Çevik (Ed.). Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca-Rhodiapolis, Antalya (2008) 9-72.
Çevik 2008b	N. Çevik, “Kitanaura: Doğu Likya’da Bir Kent”, İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 1, AKMED, Antalya, 2008, 327-340.

Çevik 2010	N. Çevik, "Myra-Demre Çevresinde Bulunan Antik Yerleşimler", N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 181-232.
Çevik 2015	N. Çevik, Likya Kitabı. K. Dörtlük ve R. P. Seyhan (Ed.). Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, Monografi Dizisi 10, İstanbul (2015).
Çevik - Bulut 2008	N. Çevik - S. Bulut, "The rediscovery of GAGAE/'GAXE' in the South-east corner of Lycia. New Finds from total surveys", Adalya XI (2008) 63-98.
Çevik - Varkıvanç 2000	N. Çevik - B. Varkıvanç, "Tlos ve Çevresi 1998 Yüzey Araştırmaları: Darıözü Yerleşimi", 17. AST 2, 2000, 329-344.
Çevik v.d. 2004	N. Çevik - B. Varkıvanç - E. Akyürek - S. Bulut - İ. Kızgut, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2003, Neapolis-Kelbessos", ANMED 2, 2004, 68-73.
Çevik v.d. 2005	N. Çevik - B. Varkıvanç - S. Bulut - İ. Kızgut, "V. Roma Dönemi Kalıntıları", N. Çevik, B. Varkıvanç, E. Akyürek (Ed.). Trebenna: Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası, Adalya Ek Yayın Dizisi 1 (2005) 31-80.
Çevik v.d. 2007	N. Çevik - İ. Kızgut - S. Bulut, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2006", ANMED 5, 2007, 102-106.
Çevik v.d. 2008	N. Çevik - S. Bulut - İ. Kızgut, "Rhodiapolis Çevresi Yüzey Araştırmaları: Gagae/Gaxe 2007", ANMED 6, 2008, 149-150.
Çığır 2003	D. Çığır, Antik Kaynaklarda Lykia ve Lykialılar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2003).
Çinici 2013	A. Çinici, Landscape of Pednelissos: Making of an Urban Settlement Image in Ancient Pisidia. Unpublished Doctoral Thesis. Middle East Tecnical University Social Sciences Institute. Ankara (2013).
Çiftçi 2010	T. Çiftçi, Datça (Muğla) ve Yakın Dolayının Jeolojisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana (2010).

Çokay Kepçe 2006	S. Çokay Kepçe, Antalya Karaçallı Nekropolü/The Karaçallı Necropolis near Antalya, K. Dörtlük ve T. Kahya (Ed.). Adalya Ek Yayın Dizisi 4, Antalya (2006).
Çorağan Karakaya 2010	N. Çorağan Karakaya, "Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimleri Işığında Aziz Nikolaos'un Yaşamı ve Kişiliği", N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 127-135.
Dar 1993	S. Dar, Settlements and cult sites on Mount Hermon, Israel: Ituraean culture in the Hellenistic and Roman periods, BAR İnternational Series, Oxford (1993).
Darling 2004	J. K. Darling, Architecture of Greece, Greenwood Press, Westport (2004).
Davis 1967	N. Davis, Greek Coins and Cities, Spink and Son Ltd., London (1967).
Demirtaş 2006	M. B. Demirtaş, Magnesia Artemis Tapınağı'nın Teknik ve İşçilik Özellikleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2006).
Demirtaşlı 1967	E. Demirtaşlı, "Jeolojinin Ana Prensipleri ve Temel Konuları", Madencilik Dergisi VI, 4, 1967, 259-267.
De Souza 2011	P. De Souza, "Kilikya Korsanları ve Roma", Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 52-65.
De Souza 2014	P. De Souza, "Piracy in the Classical Antiquity: The Origins and Evolution of the Consept", S. Amirell ve L. Müller (Ed.). Persistent Piracy: Maritime Violance and State Formation in Global Historical Perspective, Palgrave Macmillan, New York (2014) 24-50.
Dell'Acqua 2013	A. Dell'Acqua, "The Use of the Heart-Shaped Pillar in the Ancient Architecture: Examples and Circulation", L. Bombardieri, A. D'Agostino, V. Orsi, S. Valentini (Ed.). SOMA 2012, Identity and Connectivity: Proceedings of the 16th Symposium on Mediterranean Archaeology, Florence, Italy, 1-3 March 2012, Volume II, BAR International Series 2581 (II) (2013) 1139-1150.

Diler 1994	A. Diler, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri", XI. AST, 1994, 505-520.
Diler 1995	A. Diler, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri, 1993", XII. AST, 1995, 441-458.
Diler 1996	A. Diler, "İç Karia Yüzey Araştırmaları-1994", XIII. AST 2, 1996, 315-334.
Diler 1998	A. Diler, "İç Karia Yüzey Araştırması-1996", AST XV-2, 1998, 409-422.
Diler 2004	A. Diler, "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Mylasa/Damlıboğaz ve Çevresi Yüzey Araştırması-2002", 21. AST 2, 2004, 143-154.
Diler 2010	A. Diler, "Olive Oil and Wine Production of the Halikarnassos Peninsula in Karia", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 135-174.
Dillon 2010	S. Dillon, The Female Portrait Statue in the Greek World. Duke University, North Carolina (2010).
Dinç 2008	S. Dinç, Hellenizm ve Roma Çağları Lykiası'nda Sympoliteia'lar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul (2008).
Dinç 2010	S. Dinç, Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya'da Kent Birlikleri. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (2010).
Dinçer 2010	D. Dinçer, Kamusal Alan ve Alışveriş Fonksiyonu Etkileşiminin Mekansal Açıdan Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul (2010).
Dinsmoor 1973	W. B. Dinsmoor, The Architecture of Ancient Greece an Account of Its Historical Development. Biblo and Tannen, New York (1973).
Dixon 2014	M. D. Dixon, Late Classical and Early Hellenistic Corinth: 338-196 B.C., Routledge Monographs in Classical Studies, New York (2014).

Dönmez Öztürk 2011	F. Dönmez Öztürk, "Gnaeus Pompeius Magnus ve Korsanlık", Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 96-101.
Doerpfeld 1902	W. Doerpfeld, "Die 1900-1901 in Pergamon Gefundenen Bauwerke Tafel (I-VI)", AM 27, 1902, 10-43.
Doğer 1988	E. Doğer, Klazomenai Kazısındaki Arkaik Dönem Ticari Amforaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (1988).
Doruk 1990	S. Doruk, "Aphrodisias'taki Aphrodit Tapınağı Temenosu", Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 33, 1-2, 1990, 89-102.
Duggan 2004	T. M. P. Duggan, "A Short Account of Recorded Calamities (erthquakes and plagues) in Antalya Province and Adjacent and Related Areas Over the Past 2,300 Years-an Incomplete List, Comments and Observations", Adalya VII, 2004, 123-162.
Durnagölü 2009	S. Durnagölü, Belentepe Mevkii'ndeki Hellenistik Dönem Mezarlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (2009).
Durnford 2013	S. Durnford, "Peoples and Maps: Nomeclature and Definitions", A. Mouton, I. Rutherford, I. Yakubovich (Ed.). Luwian Identities: Culture, Language and Religion Between Anatolia and the Aegean, Leiden (2013) 41-72.
Durugönül 1997	S. Durugönül, "1995 Yılı İçel İli (Antik Dağlık Kilikya) Yüzey Araştırması (Kuleler ve Yerleşim Yerlerine Olan İlişkileri)", AST XIV-I, 1997, 253-258.
Durugönül 1998	S. Durugönül, Turme und Siedlungen im Rauhen Kilikien-Eine Untersuchung zu den archäologischen Hinterlassenschaften im olbischen Territorium, Asia Minor Studien, Band 28, Habelt Verlag, Bonn (1998).
Durukan 2004	M. Durukan, "Olbia Bölgesi ve Bölgede Kullanılan Polygonal Duvar Tekniği", Anadolu/Anatolia 26, 2004, 39-63.
Easterling - Miles 1999	P. Easterling - R. Miles, "Dramatic identities: tragedy in late Antiquity", R. Miles (Ed.). Constructing Identities in late Antiquity, Routledge, New York (1999) 95-111.

Efendioğlu 2008	T. Efendioğlu, Hellenizm ve Roma Çağları Likyası'nda Yerel Kültler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2008).
Eichler 1950	F. Eichler, Die Reliefs des Heroon von Gjölbaschi-Trysa, Wien (1950).
Ekmen 2012	H. Ekmen, Acemhöyük'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı Ölü Gömme Adetleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2012).
Ekroth 2007	G. Ekroth, "Heroes and Hero Cults", D. Ogden (Ed.). A Companion to Greek Religion, Wiley-Blackwell, Malden-Oxford (2007) 100-115.
Er 2006	Y. Er, Klasik Arkeoloji Sözlüğü, Phoenix Yayınevi, Ankara (2006).
Ercenk 2004	G. Ercenk, "Şahkulu Baba Tekeli Ayaklanması", Adalya VII, 2004, 279-300.
Erdem 2002	A. Ü. Erdem, Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz Ticaret Yolları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2002).
Erdem 2006	İ. Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler (12.-15.yy.)", K. Dörtlük, B. Varkıvanç, T. Kahya, J. Des Courtils, M. Doğan Alparslan, R. Boyraz (Ed.). III. Likya Sempozyumu: Sempozyum Bildirileri I, Antalya, 2006, 243-250.
Erhat 2004	A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul (2004).
Ersoy 1990	Ş. Ersoy, "Batı Toros (Likya) Naplarının Yapısal Öğelerinin ve Evriminin Analizi", Jeoloji Mühendisliği Dergisi 37, 1990, 5-16.
Ersoy 1995	A. Ersoy, "Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları", Ege Mimarlık 1, 1995, 50-52.
Estreicher 2006	S. K. Estreicher, Wine: From Neolithic Times to the 21st Centruy, Algora, New York (2006).
Evans 2003	G. Evans, Cultural Planning an Urban Renaissance, Taylor and Francis e-Library, New York (2003).
Fagan 1996	B. M. Fagan, The Oxford Companion to Archaeology, Oxford University Press, New York (1996).

Fedak 1990	J. Fedak, Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study Selected Tombs from the pre-Classical to the Early Emperial Era, University of Toronto Press, Toronto (1990).
Fellows 1840	C. Fellows, An Account of Discoveries in Lycia: Being a Journal Kept During a Second Excursion in Asia Minor, John Murray, London (1840).
Frecer 2014	R. Frecer, Gerulata: The Lamps, Roman Lamps in a Provincial Context. Karolinum Press, Prague (2014).
French - Coulton 2012	D. H. French - J. J. Coulton, "The Kabalian highlands before Balboura: settlements and connections", J. J. Coulton (Ed.). The Balboura Survey: and settlement in highland Southwest Anatolia, 1. Balboura and the history of highland settlement, British Institute, Ankara (2012) 43-61.
Fyfe 1965	T. Fyfe, Hellenistic Architecture: An Introductory Study. Cambridge University Press, Cambridge (1965).
Gabler v.d. 2007	R. E. Gabler - J. F. Petersen - L. M. Trapasso, Essantials of Physical Geography. Thomson Brooks/Cole, Belmont (2007).
Garland 1998	R. Garland, Daily Life of the Ancient Greeks. Greenwood Press, Westport (1998).
Gawlinski 2012	L. Gawlinski, The Sacred Law of Andania: A New Text with Commentary. De Gruyter, Berlin (2012).
Gider 2005	Z. Gider, Lagina'daki Dor Mimarisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli (2005).
Gider Büyüközer 2013	Z. Gider Büyüközer, Karia Bölgesi Dor Mimarisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (2013).
Ginouvès 1992	R. Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, Rome (1992).
Gioncu - Mazzolani 2011	V. Gioncu - F. M. Mazzolani, Earthquake Engineering for Structural Design. Spon Press (Taylor and Francis), New York (2011).

Giveon 1985	R. Giveon, “Dating the Cape Gelidonya Shipwreck”, AnatSt 35, 1985, 99-101.
Glossarium Artis 1987	Glossarium Artis: Band 9: Städte, K.G. Saur Verlag GmbH, München (1987).
Goetze 1954	A. Goetze “The Linguistic Continuity of Anatolia as Shown by its Proper Names”, JCS 8 (2), 1954, 74-81.
Gökçe 2002	M. V. Gökçe, Yapıların Deprem Etkisi Altında Strüktürel Davranış Biçimleri ve Depreme Dayanıklı Yapılarda Mimari Tasarım İlkeleri Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Niğde (2002).
Gökçe 2007	V. Gökçe, Güneybatı Türkiye’de Depremsellik ve Deprem Tehlike Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta (2007).
Grossman 2001	J. B. Grossman, Greek Funerary Sculpture: Catalogue of the Collections at the Getty Villa. Paul Getty Museum, Los Angeles (2001).
Grubbs 2002	J. E. Grubbs, Woman and the Law in the Roman Empire: A sourcebook on marriage, divorce and widowhood. Routledge Taylor and Francis, New York (2002).
Gubbins 1990	D. Gubbins, Seismology and Plate Tectonics. Cambridge University Press, Cambridge (1990).
Güçlü 2010	M. Güçlü, “Selçuklular’dan Cumhuriyete Demre Bölgesi”, N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 305-318.
Güney 1994	E. Güney, Jeoloji ve Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır (1994).
Haagsma 2003	M. J. Haagsma, “The Houses of New Halos”, H. R. Reinders ve W. Prummel (Ed.). Housing in New Halos: a Hellenistic Town in Thessaly, Greece, Swets & Zeitlinger B.V., Lisse (2003) 37-80.

Hailer 2008	U. Hailer, Einzelgehöfte im Bergland von Yavu (Zentrallykien): Gehöftbau und wirtschaft auf dem Gebiet der Polis Kyaneai von der (früh) Hellenistischen Zeit bis in die Späte Kaiserzeit (früh) byzantinische Epoche. Abhandlungen zur Vor und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzial römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums, Band 46, Bonn (2008).
Harrison 1996	E. B. Harrison, "Pheidias". O. Palagia - J. J. Pollitt (Ed.). Personal Styles in Greek Sculpture. Cambridge University Press, Cambridge (1996) 16-65.
Hartswick 1996	K. J. Hartswick, "The Athena Lemnia: a Response", K. J. Hartswick - M. C. Sturgeon (Ed.). Stephanos: Studies in Honor of Brunilde Sismondo Ridgway. University of Pennsylvania, Philadelphia (1996) 105-114.
Head 1963	B. V. Head, (Assited; G. F. Hill - G. Macdonald - W. Wroth), Historia Numorum A Manual of Greek Numismatics (New and Enlarged Edition), Spink and Son Ltd., London (1963).
Held - Şenol 2010	W. Held - A. K. Şenol, "Rhodian Wine" From Karia The Production of "Rhodian Wine" on the Karian Chersonessos in the Hellenistic Period", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 175-183.
Held v.d. 2010	W. Held - G. Cankardaş Şenol - A. K. Şenol, "2008 Yılı Bybassos Araştırması", 27. AST 3, 2010, 215-232.
Hellström 1971	P. Hellström, Labraunda: Pottery of Classical and Later Date, Terracotta Lamps and Glass. Lund (1971).
Hellström 2005	P. Hellström, "Labraunda (Labranda) Kutsal Alanında Hekatomnid Gücün Sergilenmesi", (Çev. H. Üreten), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 45 (2), 2005, 59-70.
Hellenkemper - Hild 2004	H. Hellenkemper - F. Hild, Lykien und Pamphylien, Tabula Imperii Byzantini, Band 8, Teil 2, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien (2004).

Herda 2013	A. Herda, “Greek (and our) Wiev on the Karians”, A. Mouton, I. Rutherford, I. Yakubovich (Ed.). Luwian Identities: Culture, Language and Religion Between Anatolia and the Aegean, Leiden (2013) 421-508.
Heipp-Tamer 1993	C. Heipp-Tamer, Die Münzpragung Der Lykischen Stadt Phaselis in Grieschische Zeit, (Saarbrücker Studien Zur Archaologie und Alten Geschichte) Band 6, Saarbrücker Druckerei und Verlag, (1993).
Higgins 1980	R. A. Higgins, Greek and Roman Jewellery, University of California Press, Berkeley and Los Angeles (1980).
Hill 1964	G. F. Hill, Catalogue of the Greek Coins of Lykia, Pamphylia, and Pisidia, Bolognia (1964).
Hoepfner 1996	W. Hoepfner, “The Architecture of Pergamon”, R. Dreyfus ve E. Schraudolph (Ed.). Pergamon: The Telephos Frieze from the Great Altar, Vol: 2. University of Texas Press, Texas (1996) 23-58.
Hoster - Klöckner 2013	M. Hoster - A. Klöckner, Cities and Priests: Cult Personnel in Asia Minor and the Aegean Islands From the Hellenistic to Imperial Period. Walter de Gruyter, Boston/Berlin (2013).
Hurwitt 1999	J. M. Hurwitt, The Athenian Acropolis: History, Mythology, and Archaeology from the Neolitic Era to the Present. Cambridge University Press, Cambridge (1999).
Huxley 1961	G. L. Huxley, Crete and Luwians, Vincent-Baxter Press, Oxford (1961).
Hülden 2006	O. Hülden, Gräber und Grabtypen im Bergland von Yavu (Zentrallykien): Studien zur Antiken Grabkultur in Lykien, Antiquitas 45-1, Bonn (2006).
Işık 1995a	F. Işık, Dıe Offenen Felsheiligtümer Urartus und Ihre Beziehungen Zu Denen Der Hethiter und Phryger, Documenta Asiana, Vol. II, Roma (1995).
Işık 1995b	F. Işık, “Likya Kaya Tapınakları”, 1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, IV, 1995, 110-139.
Işık 1999	F. Işık, Doğa Ana Kubaba: Tanrıçaların Ege’de Buluşması, İstanbul (1999).

Işık 2010	F. Işık, "Anadolu Likya Uygarlığı: Likya'nın "Hellenleşmesi" Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım", Anadolu/Anatolia 36, 2010, 65-125.
Işık 2012a	F. Işık, "Gömütleri Işığında Phryg Hanedanlarının Tanrılaşması", Uygarlık Anadolu'da Doğdu, (Çev. F. Işık ve E. Bozkurt), Ege Yayınları, İstanbul (2012) 303-304.
Işık 2012b	F. Işık, "Anadolu Revak'ından Hellen Stoası'na", Uygarlık Anadolu'da Doğdu, (Çev. F. Işık ve E. Bozkurt), Ege Yayınları, İstanbul (2012) 263-273.
Işık 2012c	F. Işık, "Neolitik Çağ'dan Klasik Dönem'e Anadolu-Eski Phryg Ana Tanrıçası", Uygarlık Anadolu'da Doğdu, (Çev. F. Işık ve E. Bozkurt), Ege Yayınları, İstanbul (2012) 337-377.
Işık 2015	F. Işık, "Arkeolojik Bulgular Işığında Milyas", Anadolu/Anatolia 41, 2015, 187-237.
Işık v.d. 2001	F. Işık - H. İşkan - N. Çevik, Miliarium Lyciae: Patara Yol Klavuz Anıtı; Ön rapor, Lycia IV, Akdeniz Üniversitesi, Antalya (2001).
Işın 1998	G. Işın, "The Ruins at Kozan-Bodrumkaya: Pednelissos", Adalya III, 1998, 111-127.
İbiş 2006	R. İbiş, Güllüdere Demir Çağı Yerleşmesinin Kuzeydoğu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2006).
İdil 1981	V. İdil, Likya Lahitleri. Doçentlik Tezi. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara (1981).
İplikçioğlu 2002	B. İplikçioğlu, "Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 2000 Yılı Çalışmaları", AST 19-2, 2002, 127-132.
İplikçioğlu v.d. 2000	B. İplikçioğlu - G. Çelgin - A. V. Çelgin, "Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları (1991-1998 Çalışmaları)", AST 17-1, 2000, 199-207.

İplikçioğlu v.d. 2001 B. İplikçioğlu - G. Çelgin - A. V. Çelgin, "Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 1999 Çalışmaları", AST 18-1, 2001, 241-245.

İşkan - Işık 2005 H. İşkan - F. Işık, "Likya Ev Mimarisi Üzerine Düşünceler", O. Belli ve B. Kurtel (Ed.). 60. Yaşında Sinan Genim'e Armağan: Makaleler, Ege Yayınları, İstanbul (2005) 398-415.

İşler 2010 B. İşler, "Myra ve Çevresinde Bizans Dönemi", N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 233-255.

Jacobs - Waelkens 2013 I. Jacobs - M. Waelkens, "Five Centruies of Glory. The North-South Colonnaded Street of Sagalassos in the First and the Sixth Centruy A.D.", İstMitt 63, 2013, 219-267.

Jameson 1980 S. Jameson, "The Lycian Leauge: Some Problems in its Administration", ANRW II. (7.2), 1980, 832-855.

Jordan 1979 B. Jordan, Servants of the Gods, A Study in the Religion, History and Literature of Fifth-century Athens, Hypomnemata: Unterschungen zur Antike und zu Ihrem Nachleben, Heft 55. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen (1979).

Kahraman v.d. 2010 E. Kahraman - M. Softa - G. Akan, "Demre (Antalya) ve Çevresinin Jeolojik Yapısı", N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya, 2010, 329-337.

Kaltsas 2002 N. Kaltsas, Sculpture: in the National Archaeological Museum, Athens. J. Paul Getty Museum (2002).

Kan Şahin 2008 G. Kan Şahin, Assos Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem Kandilleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale (2008).

Kaplan - Arıhan 2012 M. Kaplan - S. K. Arıhan, "Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 52, 2, 2012, 41-56.

Karaöz Arıhan 2007	S. Karaöz Arıhan, Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2007).
Karatağ 2013	M. Karatağ, Klasik Arkeoloji Sözlüğü: Yunan-Roma. Midas, Ankara (2013).
Karleskint Jr. v.d. 2010	G. Karleskint Jr. - R. Turner - J. W. Small Jr., Introduction to Marine Biology. Belmont (2010).
Kaya 2006	M. İ. Kaya, Shops and Shopkeepers in the Istanbul İhtisâb Register of 1092/1681. Unpublished Master Thesis. İhsan Doğramacı Bilkent University Social Sciences Institute, Ankara (2006).
Kaulins 2012	A. Kaulins, Ancient Sings: The Alphabet and the Origins of Writing. Berlin (2012).
Keen 1998	A. G. Keen, Dynastic Lycia: A Political of History of the Lycians and Their Relations with Foreign Powers, c. 545-362 BC., Brill, Leiden (1998).
Keskin 2008	A. Keskin, Batı Anadolu'daki Antik Çağ Yerleşmelerinde Agoraların Rolü ve Kentlerin Fiziksel Gelişimine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir (2008).
Keuls 1993	E. C. Keuls, The Reign of the Phallus: Sexual Politics in Ancient Athens. University of California Press, California (1993).
Kızgut 2013	İ. Kızgut, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2012", ANMED 11, 2013, 164-168.
Kızgut - Akalın 2010	İ. Kızgut - E. Akalın, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2009: Mnara", ANMED 8, 2010, 115-118.
Kızgut - Akalın 2011	İ. Kızgut - E. Akalın, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2010: Mnara", ANMED 9, 2011, 149-152.
Kızgut - Akalın 2012	İ. Kızgut - E. Akalın, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2011", ANMED 10, 2012, 131-136.
Kızgut v.d. 2009a	İ. Kızgut - S. Bulut - N. Çevik, "Beydağları 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", ANMED 7, 2009, 108-114.

Kızgut v.d. 2009b	İ. Kızgut - S. Bulut - N. Çevik, "An East Lycian City: Idebessos", Adalya XII, 2009, 144-172.
Kızgut v.d. 2009c	İ. Kızgut - İ. Pedarros- S. Bulut - N. Çevik, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2007", 26. AST 3, 2009, 395-412.
Kızıl 2010	A. Kızıl, "Keramos'un Kuzeyinde Yapılan Yüzey Araştırmalarında Tespit Edilen Zeytinyağı İşlikleri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 259-276.
Kidd 2003	B. Kidd, The Doric Revival Under the Attalids of Pergamon. Unpublished Doctoral Thesis. University of Missouri, Columbia (2003).
Kleiner 2010	F. S. Kleiner, Gardner's Art through the Ages: The Western Perspective, Volume 1, Wadsworth Cengage Learning, Boston (2010).
Kleiner 1968	G. Kleiner, Die Ruinen von Milet. De Gruyter, Berlin (1968).
Koçak Yaldır 2009	A. Koçak Yaldır, İ.Ö. Yedinci ve Altıncı Yüzyıllarda Daskyleion'un Ticari İlişkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2009).
Koçak 2013	İ. E. Koçak, Magnesia Ad Maeandrum Mezar Tipolojisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2013).
Koency 1997a	A. Koency, Hellenistische Turmgehöfte in Zentral und Ostlykien, Wierner Forschungen zur Archäologie 2, Wien (1997).
Koency 1997b	A. Koency, "Zwei Turmgehöfte in der Chora von Limyra", Anatolica Antiqua V, 1997, 101-121.
Koester 1995	H. Koester, History, Culture and Religion of the Hellenistic Age. Walter de Gruyter, Berlin (1995).
Kolb 1989	F. Kolb, "Stadt und Land im antiken Lykien: Feldforschungen auf dem Territorium des zentrallykischen Kyaneai", F. Kolb ve B. Kupke (Ed.). Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Band 2, Mainz am Rhein (1989) 59-80.

Kolb 1992a	F. Kolb, "Geschichte Lykiens im Altertum", F. Kolb ve B. Kupke (Ed.). Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, Mainz (1992) 9-31.
Kolb 1992b	F. Kolb, "Stadt und Land im antiken Lykien: Feldforschungen auf dem Territorium des zentrallykischen Kyaneai", F. Kolb ve B. Kupke (Ed.). Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, Mainz (1992) 59-75.
Kolb 1992c	F. Kolb, "Bericht Über Feldforschungen in Kyaneai und Umgebung im Sommer 1990", IX. AST, 1992, 21-46.
Kolb 1997	F. Kolb, "1995 Yılı Kyaneai ve Çevresi Yüzey Araştırması", XVI. AST II, 1997, 477-495.
Konstam 2008	A. Konstam, Piracy: The Complite History, Osprey Publishing, New York (2008).
Kortanoğlu 2006	R. E. Kortanoğlu, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları, Cilt 1. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2006).
Kortanoğlu 2008	R. E. Kortanoğlu, "Phrygia'da Makedonia Kalkan Bezemeleri ile Süslenmiş bir Kaya Mezarı ve Mezar Sahibinin Kökeni Üzerine", İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2, AKMED, Antalya (2008) 735-745.
Koparal v.d. 2010	E. Koparal - E. İplikçi - A. S. Bakır, "Klazomenai Olive Oil Plant: Dating, Reconstruction and Contemporary use of it", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 319-335.
Korkut 2008	T. Korkut, "Adak Sunaklar Işığında Likya'da Artemis Kültü", İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2, AKMED, Antalya (2008) 727-734.

Kosmetatou -Waelkens 1997 E. Kosmetatou - M. Waelkens, “The “Macedonian” Schields of Sagalassos”, M. Waelkens ve J. Poblome (Ed.). Sagalassos IV: Report on the Survey and Excavation Campaings of 1994 and 1995, Leuven University Press, Leuven (1997) 277-292.

Kostrov - Das 1988 B.V. Kostrov - S. Das, Principles of Earthquake Source Mechanics, Cambridge University Press, Cambridge (1988).

Kousser 2008 R. M. Kousser, Hellenistic and Roman Ideal Scuplture: The Allure of the Classical, Cambridge University Press, Cambridge (2008).

Köktürk 1996-1997 H. Köktürk, “New lights on prehistorical Lycia-Finds from Girmeler Cave near Tlos”, Lykia III, 1996-1997, 39-42.

Krebs 2003 R. E. Krebs, The Basics of Earth Science: Basics of the Hard Sciences, Grenwood Press, Westport (2003).

Krischen 1941 F. Krischen, Antike Rathäuser, Berlin (1941).

Kron 2014 Kron, G. (2014). “Animal Husbandry”, G. L. Campbell (Ed.). The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life, Oxford University Press, 2014, 109-135.

Kropp 2013 A. J. M. Kropp, Images and Monuments of Near Eastern Dynats, 100 BC-AD 100, Oxford University Press, Oxford (2013).

Kuban 2010 Z. Kuban, “Karia, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırması Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler”, Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ’da Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 213-225.

Kupke 1992 B. Kupke, “Siedlungen und Nekropolen”, F. Kolb ve B. Kupke (Ed.). Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, Mainz, 1992, 32-58.

Kurt 2011 M. Kurt, “Karaman-Binbir Kilise Mezarları”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (21), 2011, 125-131.

Kusky 2008 T. Kusky, Earthquakes: Plate Tectonics and Earthquake Hazards. Infobase Publishing, New York (2008).

Laale 2011	H. W. Laale, Ephesus (Ephessos): An Abbreviated History From Androclus to Constantine XI, West Bow Press, Bloomington (2011).
Lamberton - Rotroff 1985	R. D. Lamberton - S. I. Rotroff, Birds of the Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1985).
Lang 2004	M. Lang, The Athenian Citizen Democracy in the Athenian Agora. (Rev. John McK. Camp), The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (2004).
Laroche 1958	E. Laroche, "Comparasion du Louvite et du Lycien", BSL 53, 1958, 159-197.
Laroche 1980	E. Laroche, "Les Dieux de la Lycie classique d'après les textes Lyciennes", Actes du Collogue sur la Lycie Antique, Paris (1980) 1-6.
Larson 2007	J. L. Larson, Ancient Greek Cults: A Guide. Routledge, New York (2007).
Lawton 2006	C. L. Lawton, Marbelworkers in the Athenian Agora, The American School of Classical Studies at Athens (2006).
Lebrun 1999	B. Lebrun, "Observations concernant des syncrètismes d'Anatolie centrale et mèridionale aux second et premier millènaires avant notre ère", Lex syncrètismes religieux dans le monde mediterranèen Antique, Institut Historique belge de Rome, Bruxelles-Roma (1999) 179-188.
Lewis - Bolden 2002	P. E. Lewis - R. Bolden, The Pocket Guide to Saint Paul: Coins encountered by the Apostele on his travels, Wakefield Press, Kent Town (2002).
Lloyd 1989	S. Lloyd, Ancient Turkey: A Traveller's History of Anatolia. University of California Press, London (1989).
Longfellow 2011	B. Longfellow, Roman Imperialism and Civic Patronage: Form, Meaning, and Ideology in Monumental Fountain Complexes. Cambridge University Press, Cambridge (2011).
Luttwak 2012	E. N. Luttwak, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi. (Çev. M. E. Tuzcu), Epsilon Yayınevi, İstanbul (2012).

Ma 2013	J. Ma, Statues and Cities: Honorofic Portraits and Civic Identity in the Hellenistic World, Oxford University Press, Oxford (2013).
Mansel 2014	A. M. Mansel, Ege ve Yunan Tarihi. Türk Tarih Kurumu, Ankara (2014).
Marcellini v.d. 1999	A. Marcellini - R. Daminelli - M. Pagani - F. Riva, "Seismic hazard of the Mediterranean area", P. Bisch, P. Labbe, A. Pecker, (Ed.). Proceedings of the Eleventh European Conference on Earthquake Engineering. CRC Press, Rotterdam (1999) 269-294.
Marshall 1911	F. H. Marshall, Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan, and Roman, in the Departments of Antiquities. British Museum, London (1911).
Massèglia 2015	J. Massèglia, Body Language in Hellenistic Art and Society, Oxford Studies in Ancient Culture and Representation. Oxford University Press, Oxford (2015).
Mattusch 1982	C. C. Mattusch, Bronzeworkers in Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1982).
Mckanzie 2007	J. S. Mckanzie, The Architecture of Alexandria and Egypt (300 BC-AD 700). Yale University Press, New Haven and London (2007).
McKay 1998	A. G. McKay, Houses, Villas, and Places in the Roman World. The Jhons Hopkins University Press, Baltimore and London (1998).
McNicoll - Winikoff 1983	A. McNicoll -T. Winikoff, "A Hellenistic Fortress in Lycia-The Isian Tower", AJA 87, 3, 1983, 311-323.
McNicoll - Milner 1997	A.W. McNicoll - N. P. Milner, Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates. Clarendon Press, Oxford (1997).
Meier 2011	P. L. Meier, "Korsanların Yağmaladığı Kent: Teos", Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 112-117.
Mellaart 1988	J. Mellaart, Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları. (Çev. B. Altınok), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (1988).

Mellaart 2003	J. Mellaart, Çatalhöyük: Anadolu'da Neolitik Bir Kent. (Çev. G. B. Yazıcıoğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (2003).
Mellink 1970	M. J. Mellink, "Excavations at Karatas-Semayuk and Elmali, Lycia, 1969", AJA 74, 1970, 245-259.
Meritt 1996	L. S. Meritt, "Athenian Ionic Capitals From the Athenian Agora (Plates 33-49)", Hesperia 65.2, 1996, 121-174.
Metin 2012	H. Metin, Kibyra Kandilleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum (2012).
Michailidou 2001	A. Michailidou (Ast. Kalogerakou, P., Voutsa, K.), Manufacture and Measurement: Counting, Measuring and Recording Craft Items in Early Aegean Societies. Researches Centre for Greek and Roman Antiquity National Hellenic Research Foundation, Athens (2001).
Mikalson 2003	J. D. Mikalson, Herodotus and Religion in the Persian Wars. University of North Carolina Press, Chapel Hill and London (2003).
Milan 2013	S. Milan, "The Fortifications of Epicnemidian Locris", J. Pascual ve M. Foteini Papakonstantinou (Ed.). Topography and History of Ancient Epicnemidian Locris. Brill, Leiden-Boston (2013) 263-278.
Miller 1978	S. G. Miller, The Prytaneion: Its Function and Architectural Form. University of California Press, Los Angeles-London (1978).
Miller 1993	S. G. Miller, The Tomb of Lyson and Kallikles: A Painted Macedonian Tomb. Philipp von Zabern, Mainz (1993).
Mitchell 1996	S. Mitchell, "1994 Yılı Oinoanda ve Batı Pisidia'da Yüzey Araştırmaları", XIII/II. AST, 1996, 71-80.
Molnar 2015	P. Molnar, Plate Tectonics: A Very Short Introduction. Oxford University Press, Oxford (2015).
Momigliano v.d. 2010	N. Momigliano - A. Greaves - T. Hodos - B. Aksoy, "Çaltılar Yüzey Araştırması 2008-2009 Çalışmaları", ANMED 8, 2010, 119-123.
Mommsen 1867	T. Mommsen, Histoire Romaine, Tome 6. Librairie a Franck, Paris (1867).

Moss 2000	M. Moss, "The 'Mountain Mother' Seal From Knossos", Prudentia 32 (1), 2000, 1-24.
Naumann 1975	R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı. (Çev. B. Madra), Türk Tarih Kurumu, Ankara (1975).
Nawotka 2010	K. Nawotka, Alexander the Great. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle (2010).
Neils - Tracy 2003	J. Neils - S. V. Tracy, The Games at Athens. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (2003).
Neumann 2007	G. Neumann, Glossar des Lykischen. Überarbeitet und zum Druck Gebracht von Johann Tischler, Harrossowitz Verlag, Wiesbaden (2007).
Oberleitner 1994	W. Oberleitner, Das Heroon von Trysa: ein lykisches Fürstengrab des 4. Jahrhunderts v. Chr, Zaberns Bildbände zur Archäeologie, Band 18. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein (1994).
Ogden 1991	J. Ogden, Ancient Jewellery. University of California Press, Berkeley and Los Angeles (1991).
Okan 2011	E. Okan, Phokaia Arkaik Dönem Ticari Amforaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2011).
Oliwer 1966	A. Jr. Oliwer, "Greek, Roman, and Etruscan Jewellery", Metropolitan Museum of Art 24, 9, 1966, 269-284.
O'neil 2008	J. L. O'neil, "A Re-Examination of the Chremonidean War", P. McKechnie ve P. Guillaume (Ed.). Ptolemy II Philadelphus and his World. Brill, Leiden, 2008, 65-90.
Ormerod 1921	H. A. Ormerod, "Ancient Piracy in the Eastern Mediterranean", AAA 8, 3-4, 1921, 105-124.
Ormerod 1922	H. A. Ormerod, "The Campaigns of Servilius Isauricus against the Pirates", JRS 12, 1922, 35-56.
Ormerod 1924	H. A. Ormerod, Piracy in the Ancient World: An Essay in Mediterranean History. The University Press Of Liverpool, London (1924).
Öğün 1983	B. Öğün, "Kaunos Kazıları", V. KST, 1983, 239-240.

Öniz 2010	H. Öniz, Konumlarına ve Kullanımlarına Göre Antalya İli Kıyılarında Antik Limanlar ve Demirleme Yerleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (2010).
Özer 1993	E. Özer, "Mezar Yazıtları ile Olympos", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 6, 27, 1993, 460-468.
Özer 2013	E. Özer, "The Lycian League and Olympos in Eastern Lycia: Doğu Likya'da Likya Birliği ve Olympos", MJH III-I, 2013, 211-224.
Özer - Taşkıran 2010	E. Özer - M. Taşkıran, "Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması 2009", ANMED 8, 2010, 165-169.
Özer v.d. 2011	E. Özer - A. Deveci - M. Taşkıran, "Sillyon ve Çevresi Yüzey Araştırması 2010", ANMED 9, 2011, 209-213.
Özgen 2002	H. M. Özgen, Latmos (Beşparmak) Dağları Güzeltepe'deki Antik Yerleşim-Topografik Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2002).
Özgen 2008	H. M. Özgen, "Latmos Dağları'ndaki bir Sınır Yerleşimi Güzeltepe", İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2, AKMED, Antalya (2008) 899-910.
Özgen 2006	İ. Özgen, "Elmalı Ovası ve Hacı Musalar", K. Dörtlük, B. Varkıvanç, T. Kahya, J. Des Courtils, M. Doğan Alparslan, R. Boyraz (Ed.). III. Likya Sempozyumu: Sempozyum Bildirileri Cilt I, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED), Antalya (2006) 537-545.
Özkaya - San 2002	V. Özkaya - O. San "Alinda and Amyzon: Two Ancient Cities in Caria", AST 19 -1, 2002, 237-254.
Özsait 1982	M. Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt II, Görsel Yayınları, İstanbul (1982) 333-379.
Özsait v.d. 2009	M. Özsait - G. Labarre - N. Özsait, "Timbriada et Tynada (Pisidie)", Adalya XII, 2009, 196-219.

Özüdoğru 2008 — Ş. Özüdoğru, Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2008).

Özterzi 2011 — S. Özterzi, Anadolu'daki Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin Sosyokültürel Açıdan Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara (2011).

Öztürk 2006 — H. S. Öztürk, M.Ö. II.-M.S. IV. Yüzyıllarda Likya-Pamfilya Bölgesinde Kırsal Alan Güvenliği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2006).

Öztürk 2011a — H. S. Öztürk, "Doğu Akdeniz'in Efsanevi Korsanı: Diodotos Tryphon", Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 66-69.

Öztürk 2011b — H. S. Öztürk, "Korsanlık: Suya Yazılmış Tarih", Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 82-91.

Pamir 2010 — H. Pamir, "Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 75-96.

Papadopoulos - Papa. 2014 — G. A. Papadopoulos - A. Papageorgiou, "Large earthqukaes and Tsunamies in the Mediterranean region and its connected seas". A. İ. Zadeh, J. U. Fucugauchi, A. Kijko, K. Takeuchi, I. Zaliapin (Ed.). Extreme Natural Hazards, Disaster Risks and Societal Implications. Cambridge University Press, Cambridge (2014) 252-266.

Parker v.d. 2007 — M. Parker - V. Fournier - P. Reedy, The Dictionary of Alternatives: Utopianism and Organisation, New York (2007).

Parrish 2001	D. Parrish, "Inroduction: The urban plan and its consituent elements", D. Parrish (Ed.). Urbanism in Western Asia Minor: New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos. Journal of Archaeology, Supplementary Series 45, Journal of Roman Archaeology, Portsmouth (2001) 8-42.
Perlzweig 1963	J. Perlzweig, Lamps From the Athenian Agora, The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1963).
Peschlow Bindokat 2005	A. Peschlow Bindokat, Herakleia Şehir ve Çevresi: Latmos'ta Bir Karia Kenti, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul (2005).
Pfaff 2003	A. C. Pfaff, "Archaic Corinthian Architecture, ca. 600 to 480 B.C.", C. K. Williams II ve N. Bookidis (Ed.). Corinth: The Centenary 1896-1996. The American School of Classical Studies at Athens (2003) 95-140.
Pinet 2009	P. R. Pinet, Invitation to Oceanography, Jhones & Bartlett, London (2009).
Pinckernelle 2007	K. Pinckernelle, The Iconography of Ancient Greek and Roman Jewellery. Submitted to obtain the Master of Philosophy. University of Glasgow, Glasgow (2007).
Pişkin 2007	C. Pişkin, Antik Çağ'da Karia Bölgesi'nde Dionysos Kültü ve Şarap Üretimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2007).
Platt 2011	V. Platt, Facing the Gods: Epiphany and Representation in Graeco-Roman Art, Literature and Religion. Cambridge University Press, Cambridge (2011).
Pollitt 1986	J. J. Pollitt, Art in the Hellenistic Age. Cambridge University Press, Cambridge (1986).
Posamentir 2010	R. Posamentir, Chersonesan Studies 1: The Polychrome Grave Stelai from the Early Hellenistic Nekropolis. University of Texas Press, Austin (2010).
Potter 1837	J. D. D. Potter, Arhaeologia Greace; or, the Antiquities of Greece, Book I, London (1837).

Potter 2012	D. Potter, The Victor's Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium. Oxford University Press, Oxford (2012).
Pozzi 1966	S. Pozzi, Monnaies Grecques Antiques provenant de la collection de fue le Prof. S. Pozzi. Bank Leu, Zurich (1966).
Price 1999	S. Price, Religions of the Ancient Greeks. Cambridge University Press, Cambridge (1999).
Pulak 2008	C. Pulak, "The Uluburun Shipwreck and Late Bronze Age Trade", J. Aruz, K. Benzel, J. M. Evans (Ed.). Beyond Babylon; Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millenium B.C. Metropolitan Museum Art, New York, 2008, 288-305.
Radt 1999	W. Radt, Pergamon: Geschichte und Bauten einer antiken Metropole. Primus Verlag, Darmstadt (1999).
Rozenfeld - Menirav 2005	B. Rozenfeld - J. Menirav, Markets and Marketing in Roman Palestine. Brill, Leiden (2005).
Reber 1998	K. Reber, Die Klassischen und Hellenistischen Wohnhäuser im Westquartier. Eretria: Ausgrabungen und Forschungen X. Lausanne (1998).
Romano 2011	I. B. Romano, Classical Sculpture: Catalogue of the Cypriot, Greek, and Roman Stone Sculpture in the University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropolgy, University of Pennsylvania Press, Philadelphia (2011).
Rotroff 2006	S. I. Rotroff, The Athenian Agora, Hellenistic Pottery: The Plain Wares. The American School of Classical Studies at Athens, Volume XXXIII, Princeton, New Jersey (2006).
Rotroff - Oakley 1992	S. I. Rotroff, - J. H. Oakley, Debris from a Public Dining Place in the Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey (1992).
Rotroff - Lamberton 2005	S. I. Rotroff - R. Lamberton, Women: in the Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, Oxbow, Oxford (2005).
Rumscheid 1994	F. Rumscheid, Unterschungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik Des Hellenismus, Verlag Philipp von Zabern, Mainz (1994).

Ruffell 1997	A. Ruffell, "Geological Evolution of the Mediterranean Basin", R. King, L. Proudfoot, B. Smith (Ed.). The Mediterranean: Environment and Society. New York (1997) 12-29.
Saltuk 1997	S. Saltuk, Arkeoloji Sözlüğü. İnkılap Kitabevi, İstanbul (1997).
Saner 2008	T. Saner, "Karaman-Başdağ'da Hellenistik (?) Yapı Grubu II", İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2, AKMED, Antalya (2008) 1091-1095.
Sartre 1995	M. Sartre, L'Asie Mineure et I'Anatolie d'Alexandre à Dioclètian (IVe Siècle av. J.-C./IIIe Siècle ap. J.-C.). Armand Colin, Paris (1995).
Satin 1997	T. E. Satin, The Romanization of Hellenistic Agora Forms in Southern Asia Minor. Unpublished Master Thesis. University of Alberta, Edmonton (1997).
Sayar 2008	M. H. Sayar, "Karasis Kalesi'nin (Kozan, Adana) Tarihlenmesi ve İşlevi üzerine Düşünceler", İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Ed.). Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2, AKMED, Antalya, 2008, 1097-1104.
Schläger - Schäfer 1981	H. Schläger - J. Schäfer, Phaselis: Beiträge zur Topographie und Geschichte der Stadt und ihrer Häfen, İstMitt 24, Tübingen (1981).
Schrammen 1906	J. Schrammen, Der Grosse Altar-Der Obere Markt. AvP III-1. Verlag Von Georg Reimer, Berlin (1906).
Scholz 2002	C. H. Scholz, The Mechanics of Earthquakes and Faulting. Cambridge University Press, Cambridge (2002).
Schuler 1998	C. Schuler, Ländliche Siedlungen und Gemeinden im Hellenistischen und Römischen Kleinasien, Vestigia, Beiträge Zur Alten Geschichte, Band 50. München (1998).
Scott 2013	M. Scott, Space and Society in the Greek and Roman Worlds. Cambridge University Press, Cambridge (2013).
Sear 1979	D. R. Sear, Greek Coins and Their Values (Volume II: Asia and North Africa). Sebay Publications Ltd., London (1979).

Seddon 1987 — L. R. Seddon, The Agora Stoas at Assos, Aigai and Termessos: Examples of the Political Function of Attalid Architectural Patronage. University of California, Los Angeles (1987).

Seeber - Xian 1990 — G. Seeber - L. Xian, "A Gps Survey in the Yunnan Earthquake Experimental Field Objectives and First Results", P. Vyskocil, C. Reigber, P. A. Cross (Ed.). Global and Regional Geodynamics, International Association of Goedsy Symposia 101. Springer-Verlag, New York (1990) 149-163.

Semple 1916 — E. C. Semple, "Pirate Coasts of the Mediterranean Sea", American Geographical Society 2, 2 (1916) 134-151.

Sevin 2001 — V. Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara (2001).

Seyer 2013 — M. Seyer, "Die Intraurbanen Grabmäler der klassischen Periode in Limyra", O. Henry (Ed.). Recontres, Le Mort Dans Le Ville. Ege Yayınları, İstanbul (2013) 207-221.

Shear 2007 — J. L. Shear, "Cultural Change, space, and the Politics commeration in Athens", R. Osborne (Ed.). Debating the Athenian Cultural Revolution: Art, Literature, Philosophy and Politics 430-380 BC. Cambridge University Press, Cambridge (2007) 91-116.

Sielhorst 2015 — B. Sielhorst, Hellenistische Agorai: Gestaltung, Rezeption und Semantik eines urbanen Raumes. Walter de Gruyter, Berlin/München/Boston (2015).

Silver 1995 — M. Silver, Economic Structures of Antiquity. Greenwood Press, Westport, Connecticut-London (1995).

Sivas 2003 — T. Sivas, "Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması", 20. AST 2, 2003, 285-298.

Shaw 1986 — M. C. Shaw, "The Lion Gate Relief of Mycenae Reconsidered", İn Phila Epe Eis Geogian E. Mylanos, Bibliotheke Tes En Athenais Archaiologikes Hetaireias CIII, Athens (1986) 108-123.

Soloviev v.d. 2000 — S. L. Soloviev - O. N. Solovieva - C. N. Go - K. S. Kim - N. A. Shchetnikov, Tsunamies in the Mediterranean Sea 2000 B.C.-2000 A.D. Kluwer Academic Publisher, Dordrecht (2000).

Sourvinou Inwood 1981	C. Sourvinou Inwood, "To Die and Enter to House of Hades: Homer, Before and After", J. Whaley (Ed.). Mirrors of Mortality: Studies in the Social History of Death. Routledge (Taylor & Francis Group), New York (1981) 15-39.
Söğüt 2004	B. Söğüt, "Dağlık Kilikia'da Tülü Asar (Lamos?) Yüzey Araştırması 2002", 21. AST 1, 2004, 279-290.
Söğüt - Gider 2010	B. Söğüt - Z. Gider, "Belentepe Hellenistik Dönem Zeytinyağı Atölyeleri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 241-257.
Söğüt - Gider 2011	B. Söğüt - Z. Gider, "Eumenia'da Bulunan Dorik Mimari Elemanlar", B. Söğüt (Ed.). Eumenia, Şeyhlü-Işıklı, Ege Yayınları, İstanbul (2011) 93-99.
Söğüt v.d. 2002	B. Söğüt - C. Şimşek - A. Baldıran, "Labraunda Açık Hava Kült Alanı", TÜBA-AR 5, 2002, 143-163.
Spratt - Forbes 1847	T. A. B. Spratt - E. Forbes, Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis II, London (1847).
Starke 1999	F. Starke, "Luwish", DNP 7, 1999, 528-534.
Steiner 2001	D. Steiner, Images in Mind: Statues İn Archaic and Classical Greek Literature and Thougth. Princeton University Press, New Jersey (2001).
Stewart 2014	A. Stewart, Art in the Hellenistic World: An Introduction. Cambridge University Press, New York (2014).
Sturgeon 1977	M. C. Sturgeon, The Reliefs from the Theater, Corinth 9, 2, Princeton, New Jersey (1977).
Şahan 2009	M. M. Şahan, Batı Anadolu'da Podyum Mimarisinin Oluşumu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2009).
Şahin 2008	H. Şahin, "Dağlık Kilikia 2007: Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları", ANMED 6, 2008, 120-129.
Şahin 2002a	M. Şahin, Anadolulu Bir Mimar Hermogenes. Ege Yayınları, İstanbul (2002).

Şahin 2002b	S. Şahin, "Pamfilya/Likya Sınır Kentleri: Olbia ve Diğerleri", S. Şahin ve M. Adak (Ed.). Likya İncelemeleri 1. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (2002) 9-32.
Şahin 2011	S. Şahin, Stadiasmus Patarensis Likya Eyaleti Yolları (Bir Özet). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (2011).
Şahin - Adak 2007	S. Şahin - M. Adak, Stadiasmus Patarensis. Itineria Romana Provinciae Lyciae, Gephyra Monografi Serisi. Ege Yayınları, İstanbul (2007).
Şare 2013	T. Şare, "The Sculpture of the Heroon of Perikle at Limyra: the making of a Lycian King", AnatSt 63, 2013, 55-74.
Şimşek - Sezgin 2011	C. Şimşek - M. A. Sezgin, "Eumeneia Açık Hava Kült Alanı", B. Söğüt (Ed.) Eumeneia, Şeyhlü-Işıklı. Ege Yayınları, İstanbul (2011) 29-43.
Şenel 1996	M. Şenel, "Anamas-Akseki Otoktonu Güney Kenarını Temsil Eden Pimos Bloğu'nun Stratlgrafik Özellikleri ve Paleocoğrafik Yorumu: Orta Toroslar, Türkiye", Türkiye Jeoloji Bülteni 39, 2, 1996, 19-29.
Şenol - Walz 2010	A. K. Şenol - S. Walz, "Oyuklu Tepe-Reconstruction and Context Analysis of a Hellenistic Press Installation in the Survey Territory of Bybassos on the Carian Chersonesos", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 185-197.
Takmer 2002a	B. Takmer, "Likya Orografyası", S. Şahin ve M. Adak (Ed.). Likya İncelemeleri 1. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, 33-51.
Takmer 2002b	B. Takmer, Lykia Orografyası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2002).

Tek 2006	A. T. Tek, "Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemlerinde Likya'da Basılan Otonom Şehir Sikkeleri", K. Dörtlük, B. Varkıvanç, T. Kahya, J. Des Courtils, M. Doğan Alparslan, R. Boyraz (Ed.). III. Likya Sempozyumu: Sempozyum Bildirileri I, AKMED, Antalya, 2006, 769-788.
Tekçam 2007	T. Tekçam, Arkeoloji Sözlüğü. Alfa Yayınları, İstanbul (2007).
Tekin 2011a	O. Tekin, Konuşan Paralar, Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul (2011).
Tekin 2011b	O. Tekin, Hellen ve Roma Tarihi. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir (2011).
Tekocak - Adıbelli 2010	M. Tekocak - H. Adıbelli, "Tarsus-Sağlıklı (Bayramlı) Köyü Sakızlıklı Mevkii Şarap ve Zeytinyağı İşlikleri", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 53-73.
Tekoğlu 2006	R. Tekoğlu, "Anadolu'nun Dilleri", Arkeo Atlas 5, 2006, 157-161.
Ten Cate 1961	P. H. J. H. Ten Cate, The Luwian Populations Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period. Brill, Leiden (1961).
Theodossiev 2000	N. Theodossiev, North-West Thrace from the Fifth to First Centruies BC, BAR International Series 859. Archaeopress, Oxford (2000).
Thomas 2015	R. Thomas, "Lamp in terracotta and bronze", Naukratis: Greeks in Egypt. The British Museum, 2015, 1-18.
Thompson 1959	D. B. Thompson, Miniature Sculpture from the Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1959).
Thompson 1993	D. B. Thompson, An Ancient Shopping Center: The Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1993).
Thompson 1992	H. A. Thompson, The Stoa of Attalos II in Athens, The Athenian Agora. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1992).

Thompson v.d. 1987	H. A. Thompson - D. B. Thompson - S. İ. Rotroff, Hellenistic Pottery and Terracottas. The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1987).
Tırpan 1991	A. A. Tırpan, "Knidos Akropol Surları", AST VIII, 1991, 429-456.
Tırpan - Söğüt 2005	A. A. Tırpan - B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları", 26. KST 1, 2005, 371-386.
Tırpan - Söğüt 2007	A. A. Tırpan - B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları", 28. KST 2, 2007, 591-612.
Tırpan - Büyüközer 2010	A. A. Tırpan - A. Büyüközer, "Börükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 227-240.
Tietz 2002	W. Tietz, "Telmessos", DNP 12, 1, 2002, 102.
Treuber 1887	O. Treuber, Geschichte der Lykier. Druck und Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart (1887).
Tritsch 1950	F. J. Tritsch, "Lycian, Luwian and Hittite", ArOr 18, 1-2, 1950, 494-518.
Troxell 1984	H. A. Troxell, "The Coinage of the Lycian Leauge", AJA 88, 4, 1984, 616-618.
Tomlinson 1963	R. A. Tomlinson, "The Doric Order: Hellenistic Critics and Criticism", JHS 83, 1963, 133-145.
Tuna v.d. 2010	N. Tuna - N. Atıcı - İ. Sakarya, "Burgaz Yerleşimindeki M.Ö. 4-3. Yüzyıl Zeytinyağı ve Şarap Atölyeleri Üzerine Değerlendirmeler", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 199-212.
Tuzcu - Karabıyıkoğlu 1991	S. Tuzcu - M. Karabıyıkoğlu, "Resifler: Genel Karakterleri, Fasiyesleri, Evrimi ve Ekonomik Önemi ", Jeoloji Mühendisliği Dergisi 38, 1991, 5-38.

Tüfekçi Sivas 2002	T. Tüfekçi Sivas, “Ana Tanrıça/Matar Kubileya Kültü ile Bağlantılı Phryg (Frig) Kaya Altarları Üzerine Yeni Gözlemler”, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 1, 3, 2002, 335-353.
Tüfekçi Sivas - Sivas 2002	T. Tüfekçi Sivas - H. Sivas, “2002 Yılı Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması”, 21. AST 2, 2002, 155-166.
Tül 1995	Ş. Tül, Aigai: Aiolis’te Bir Dağ-Kent. Ege Yayınları, İstanbul (1995).
Tüner 2002a	N. Tüner, Lykia’nın Yerleşim Coğrafyası’nda Yeni Lokalizasyonlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2002).
Tüner 2002b	N. Tüner, “Lykia’nın Yerleşim Coğrafyası’nda Yeni Lokalizasyonlar”, S. Şahin ve M. Adak (Ed.). Likya İncelemeleri 1. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (2002) 63-78.
Tüner 2008	N. Tüner, Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2008).
Türker 2010	A. Ç. Türker, “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Kazılarda Ortaya Çıkarılan Küçük Buluntular”, N. Çevik (Ed.). Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Antalya (2010) 137-152.
Türkmen 2011	M. Türkmen, “İzmir Nif Dağı Ballıcaoluk Yerleşimine İlişkin Gözlemler”, Y. G. Ergin, M. D. Alparslan, M. Alparslan, H. Peker (Ed.). Colloquium Anatolicum X. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul (2011) 261-275.
Uçkan 2008	Y. O. Uçkan, “Olympos”, N. Çevik (Ed.). Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca-Rhodiapolis, Antalya (2008) 101-112.
Uçkan - Mergen 2011	Y. O. Uçkan - Y. Mergen, “Bir Korsan Kenti Olympos, Bir Korsan Kral Zeniketes”, Aktüel Arkeoloji 24, 2011, 70-81.

Uhri 2006	A. Uhri, Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2006).
Ulusoy 2010	P. Ulusoy, Bruial Costums of Clazomenae in the Iron Age (1100-500). Unpublished Master's Thesis. İhsan Doğramacı Bilkent University Social Sciences Institute, Ankara (2010).
Van de Noort 2013	R. Van de Noort, "Seafaring and Riverine Navigation in the Bronze Age of Europe", H. Fokkens ve A. Harding (Ed.). The Oxford Handbook of European Bronze Age. Oxford University Press, Oxford (2013) 382-397.
Vandeput - Köse 2003	L. Vandeput - V. Köse, "Pisidia Yüzey Araştırması: Pednelissos 2001-2002", ANMED 1, 2003, 45-48.
Vandeput - Köse 2004	L. Vandeput - V. Köse, "Pisidya Yüzey Araştırması: 2002 Pednelissos Sezonu", 21. AST 1, 2004, 345-360.
Varkıvanç 1999	B. Varkıvanç, "Das Tumulusgrab von Kuştur bei Ephesos", Lykia III, 1999, 102-114.
Varkıvanç 2007	B. Varkıvanç, "Zum Fenster des sog. hellenistischen Baues in Sillyon", Adalya X, 2007, 49-61.
Von Kienlin 2004	A. Von Kienlin, Die Agora von Priene. München (2004).
Wachsmann 2009	S. Wachsmann, Seagoing Ship and Seamanship in the Bronze Age Levant. Texas A&M University Press, Texas (2009).
Waelkens 1993	M. Waelkens, "Sagalassos, History and Archaeology", M. Waelkens (Ed.). Sagalassos I: First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations. Leuven University Press, Leuven (1993) 37-82.
Waelkens - Loots 2000	M. Waelkens - L. Loots, Sagalassos V: Report on the Survey and Excavation Campaings of 1996 and 1997. Leuven University Press, Leuven (2000).
Wahl 2010	J. Wahl, "The economics of slavery", B. Bouckaert (Ed.). Property Law and Economics, Encyclopedia of Law and Economics, Volume 5. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, (2010) 203-224.

Walsh 2014	A. Walsh, The Archaeology of Mediterranean Landscapes: Human-Environment from the Neolithic to the Roman Period. Cambridge University Press, New York (2014).
Walters 1988	E. J. Walters, Attic Grave Reliefs that Represent Women in the Dress of Isis, Hesperia: Supplement XXII. American School of Classical Studies at Athens, New Jersey (1988).
Watkin 2005	D. Watkin, A History of Modern Architecture. Laurence King Publishing, London (2005).
Westermann 1955	W. L. Westermann, The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity. The American Philosophical Society, Philadelphia (1955).
Westholm 1963	A. Westholm, Labraunda: Swedish Excavations and Researches. The Architecture of the Hieron I, 2, CWK Gleerup, Lund (1963).
Wicander - Monroe 2013	R. Wicander - J. S. Monroe, Historical Geology: Evolution of Earth and Life Through Time, Belmont (2013).
Wiegand - Schrader 1904	T. Wiegand - H. Schrader, Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898. Georg Reimer, Berlin (1904).
Wiesman 2009	Z. Wiesman, Desert Olive Oil Cultivation: Advanced Bio Technologies. Elsevier, Burlington (2009).
Wilson 2006	N. G. Wilson, Encyclopedia of Ancient Greece. Routledge Taylor and Francis Group, New York-London (2006).
Wilson 2013	R. J. A. Wilson, “Hellenistic Sicily, c. 270-100 BC”, J. R. W. Quinn ve J. C. Prag (Ed.). The Hellenistic West: Rethinking the Ancient Mediterranean. Cambridge University Press, New York (2013) 79-119.
Winter 1966	F. E. Winter, “Notes on Military Architecture in the Termessos Region”, AJA 70, 2, 1966, 127-137.
Winter 1976	F. E. Winter, “Tradition and Innovation in Doric Design: Western Greek Temples”, AJA 80, 2, 1976, 139-145.
Winter 2006	F. E. Winter, Studies in Hellenistic Architecture. University of Toronto Press, Toronto (2006).

Wright 2009 G. R. H. Wright, Ancient Building Technology, Volume 3, Construction. Brill, Leiden-Boston (2009).

Wycherley 1978 R. E. Wycherley, The Stones of Athens. Princeton University Press, New Jersey (1978).

Wycherley 1993 R. E. Wycherley, Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu. (Çev. N. Nirven ve N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (1993).

Yamaç 2010 İ. Yamaç, "Antakya Mozaikleri Işığında Dionysos ve Şarap", Ü. Aydınoğlu ve A. K. Şenol (Ed.). Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, 06-08 Kasım 2008 Mersin, Tübitak, İstanbul (2010) 337-345.

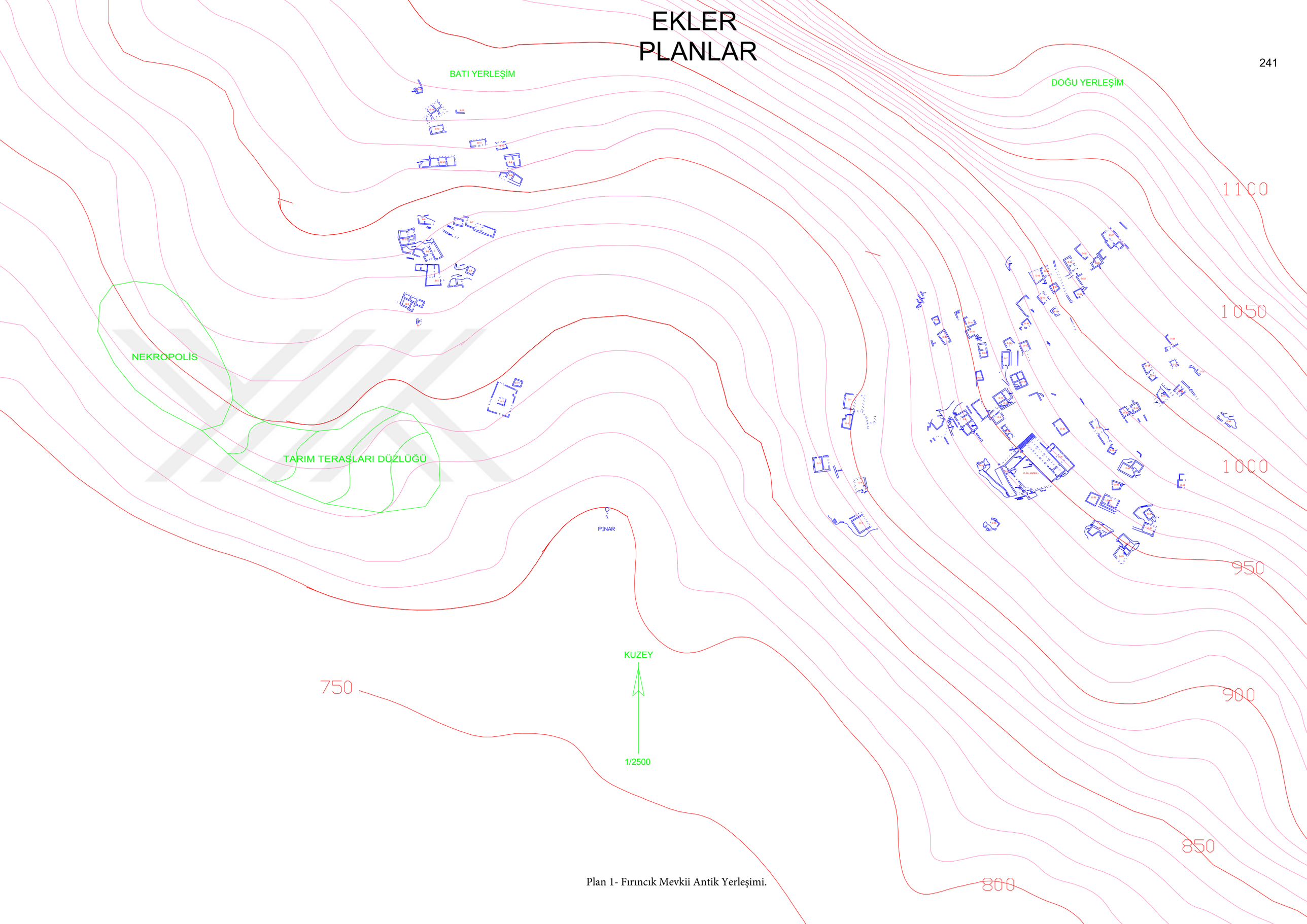
Yazıcı 2012 M. Yazıcı, "1851 Meğri Depremi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28, 2012, 114-129.

Yıldırım 2014 N. Yıldırım, Lyrbe Agorası. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (2014).

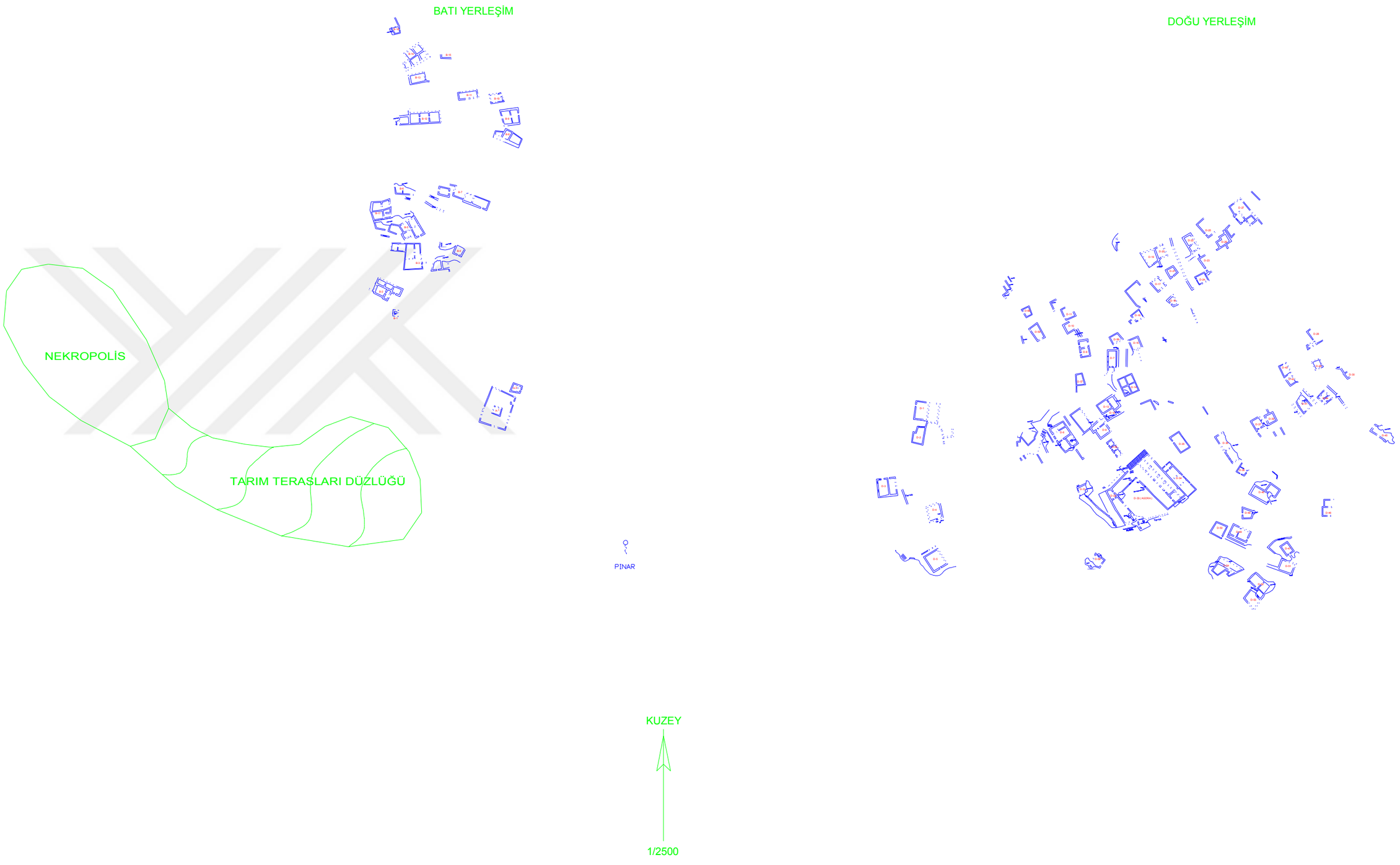
Yılmaz 2003 D. Yılmaz, M.Ö. III. Binde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Ölü Gömme Adetleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2003).

Yılmaz 2012 A. Yılmaz, 2005-2010 Yılları Arasında Bulunmuş Parion Nekropol Kandilleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum (2012).

Yolsal 2008 S. Yolsal, Girit-Kıbrıs Yayları ve Ölü Deniz Fay Zonu Çevresinde Oluşan Depremlerin Kaynak Mekanizması Parametreleri Kayma Dağılımları ve Tarihsel Tsunami Simülasyonları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul (2008).

Plan 1- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

Plan 2- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

DOĞU YERLEŞİM

1100

1050

1000

950

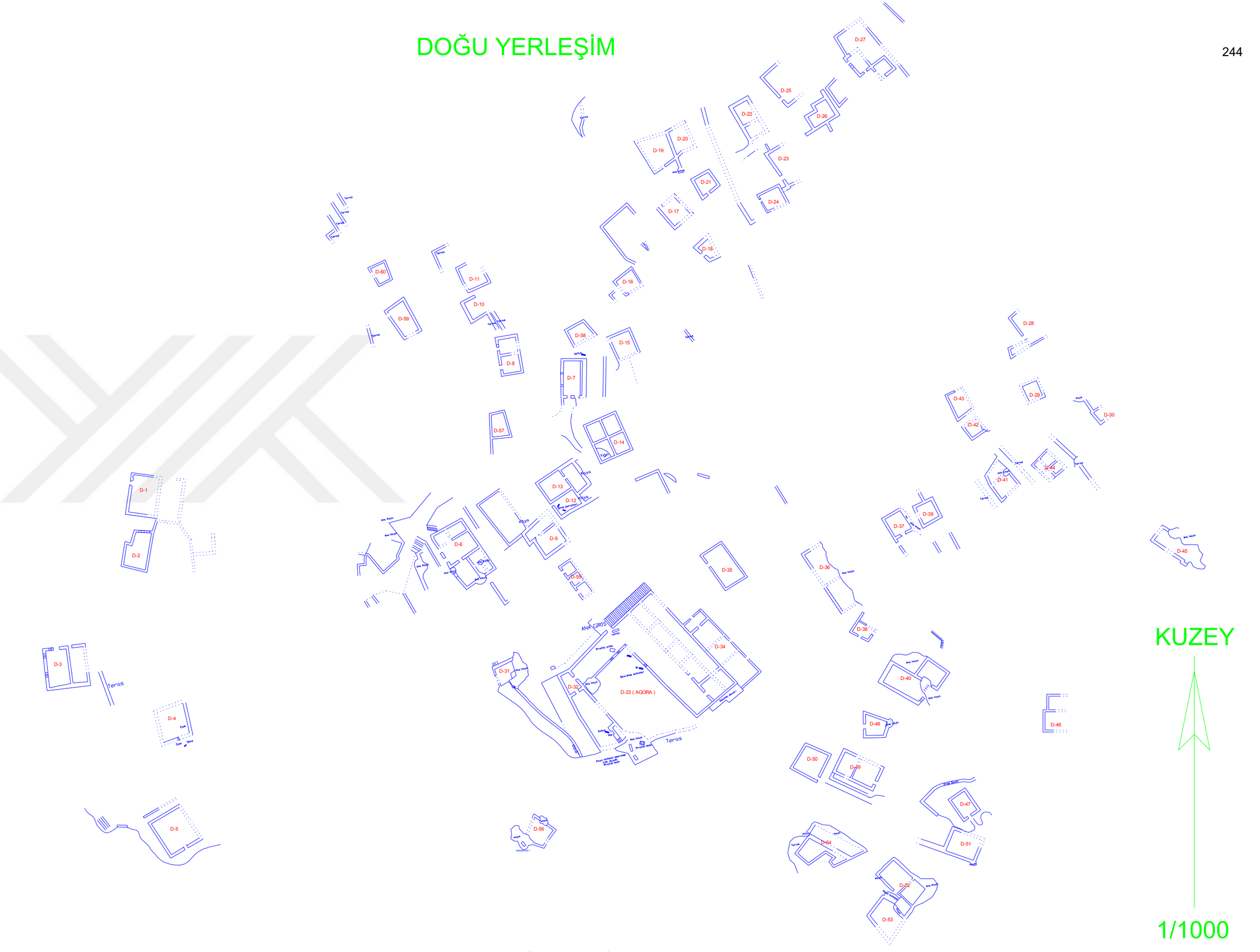
900

KUZEY

1/1500

Plan 3- Doğu Yerleşim.

DOĞU YERLEŞİM

Plan 4- Doğu Yerleşim.

BATI YERLEŞİM

950

900

850

800

KUZEY

1/1500

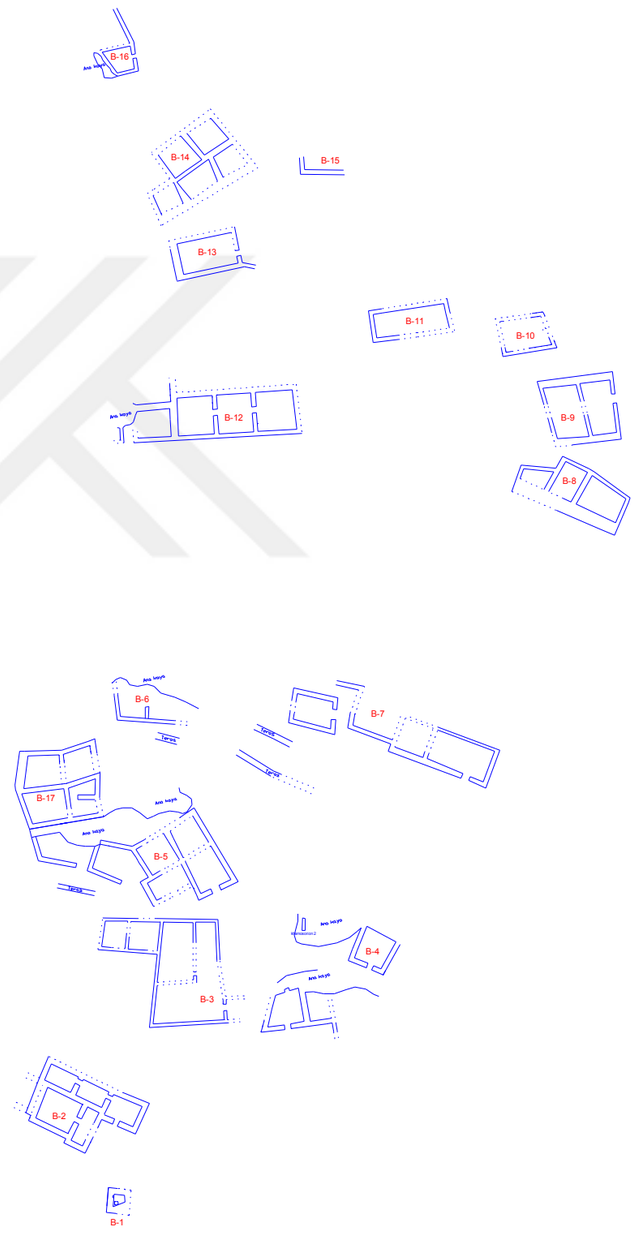
NEKROPOLİS

TARIM TERASLARI DÜZLÜĞÜ

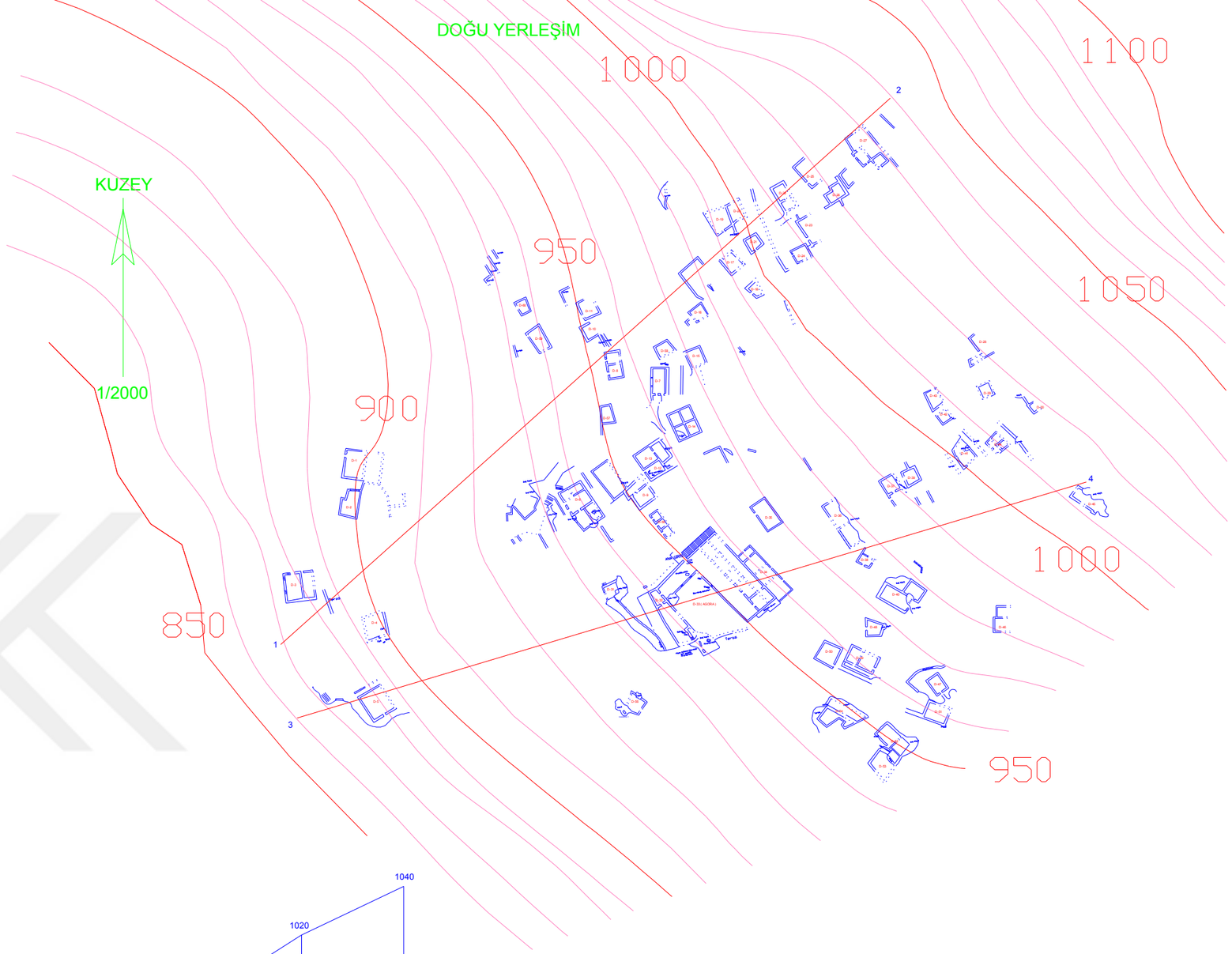
PINAR

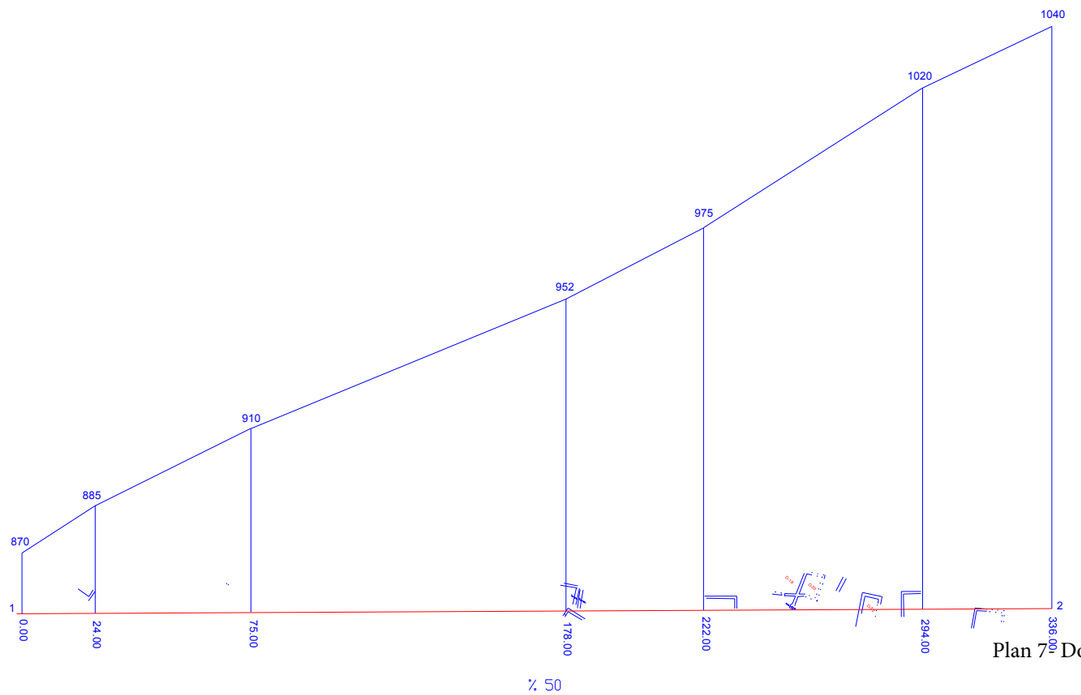
Plan 5- Batı Yerleşim.

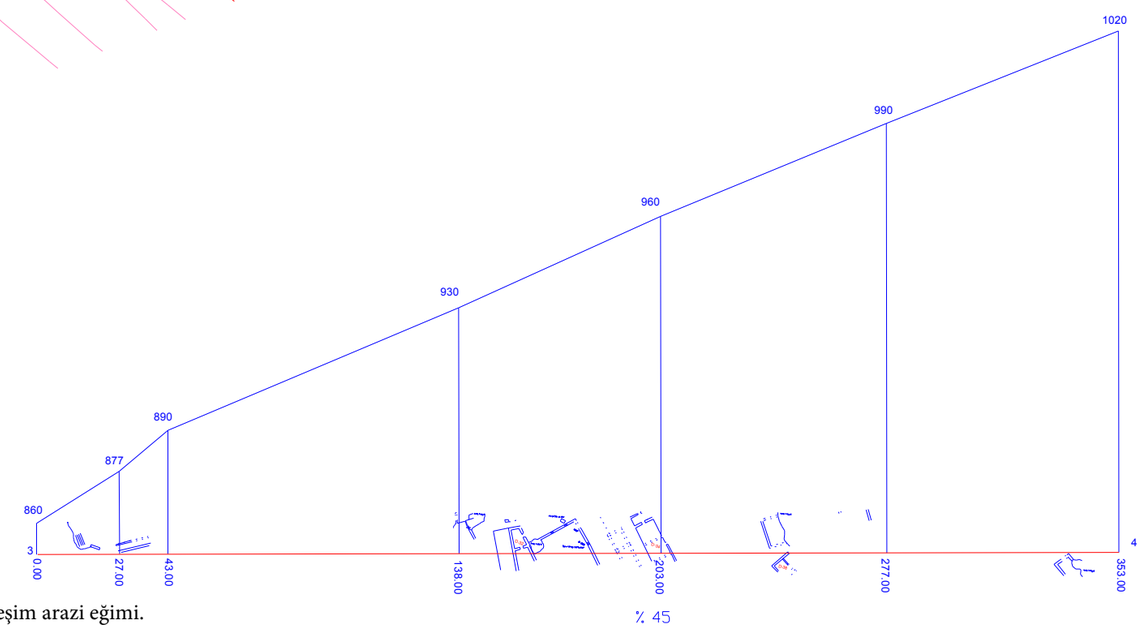
BATI YERLEŞİM

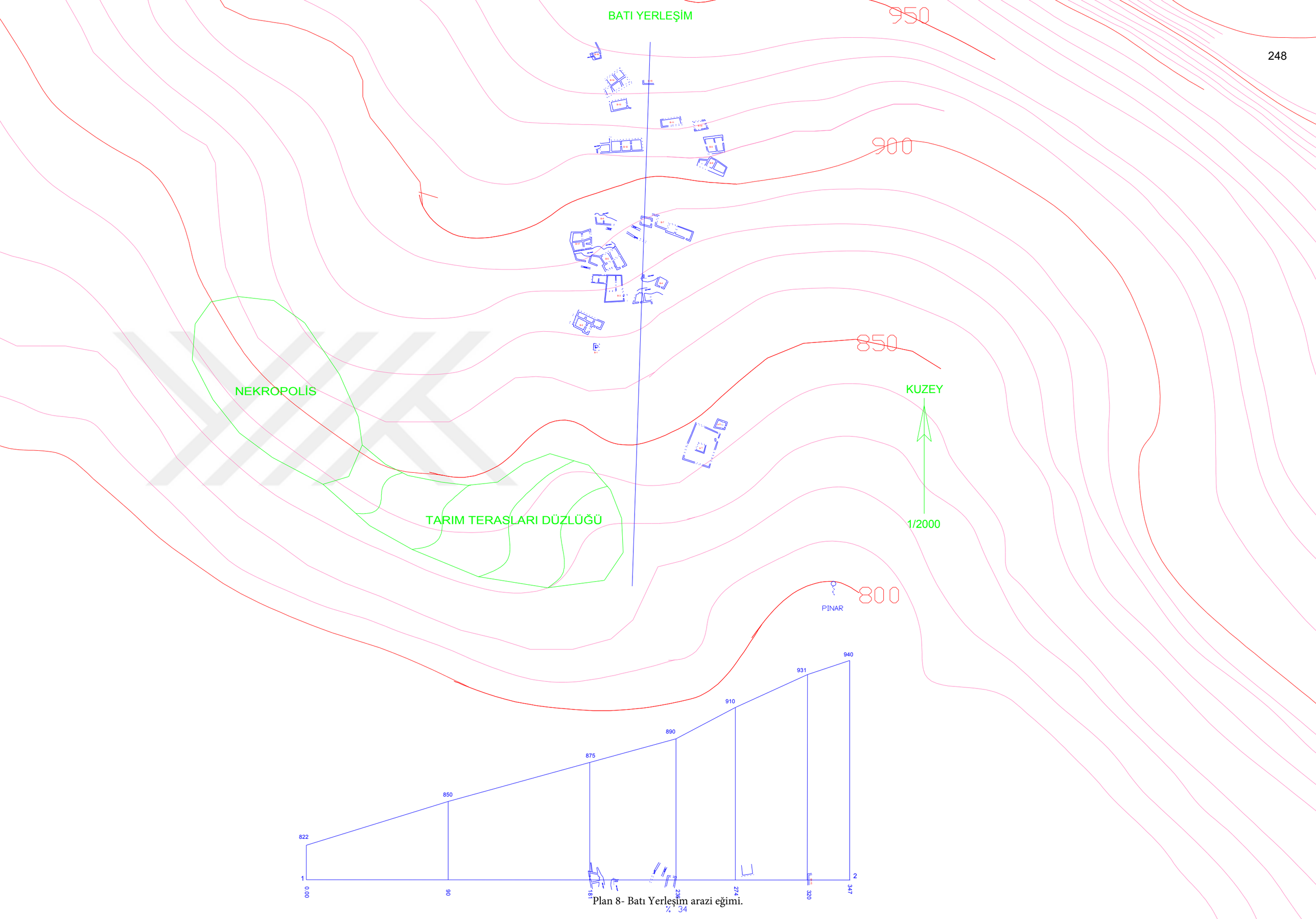
Plan 6- Batı Yerleşim.

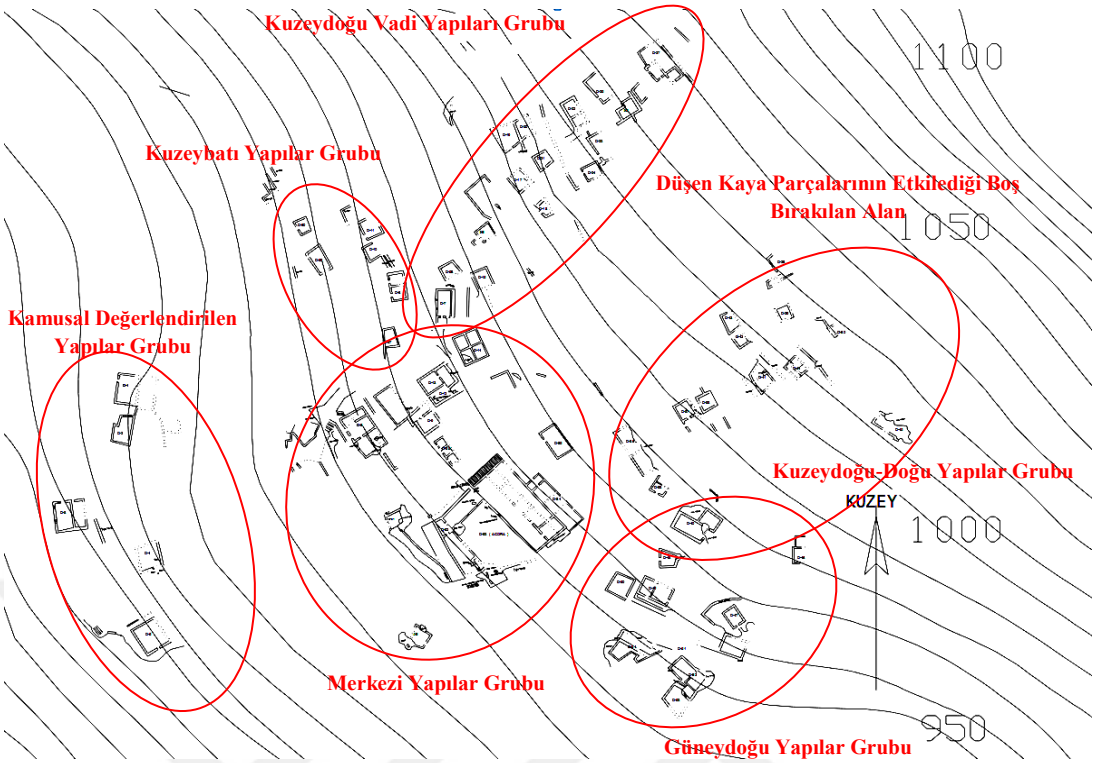

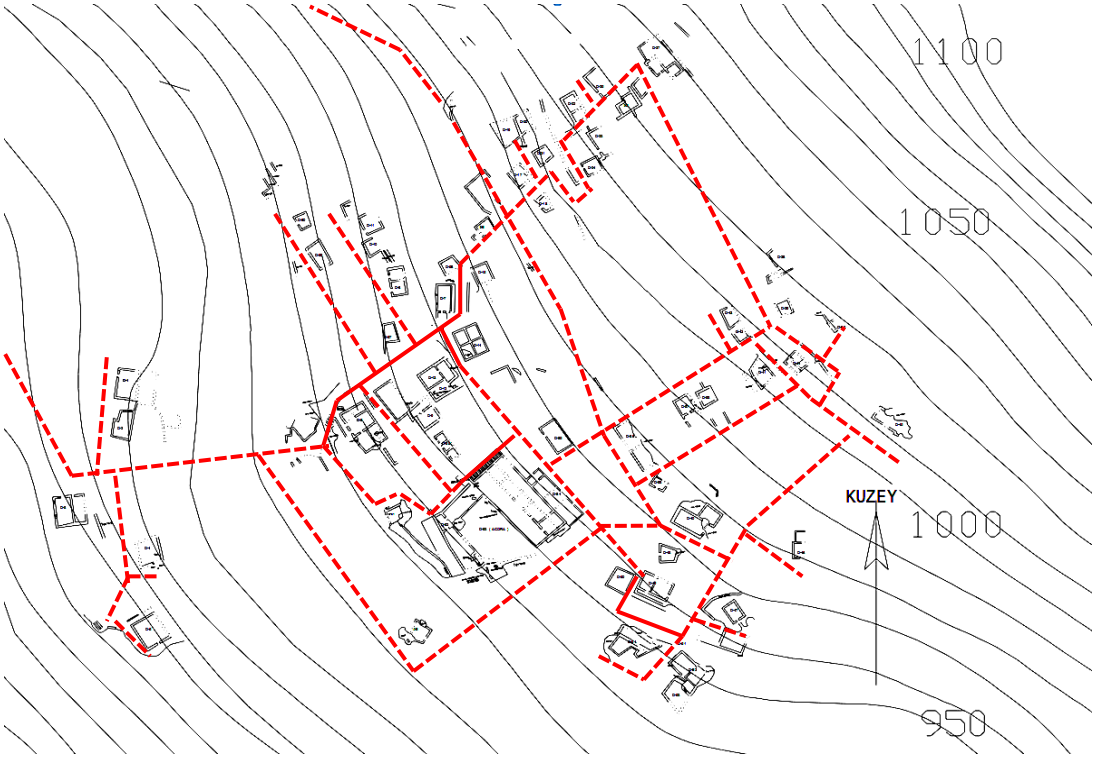
Plan 7 Doğu Yerleşim arazi eğimi.

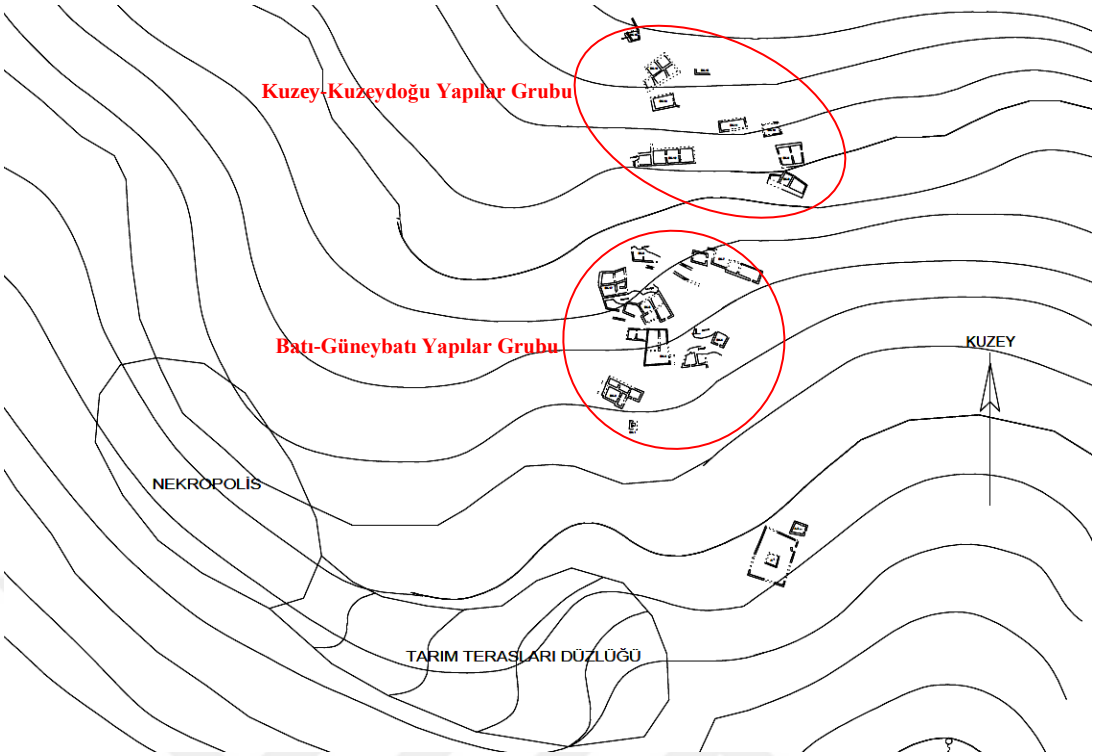
Plan 8- Batı Yerleşim arazi eğimi.

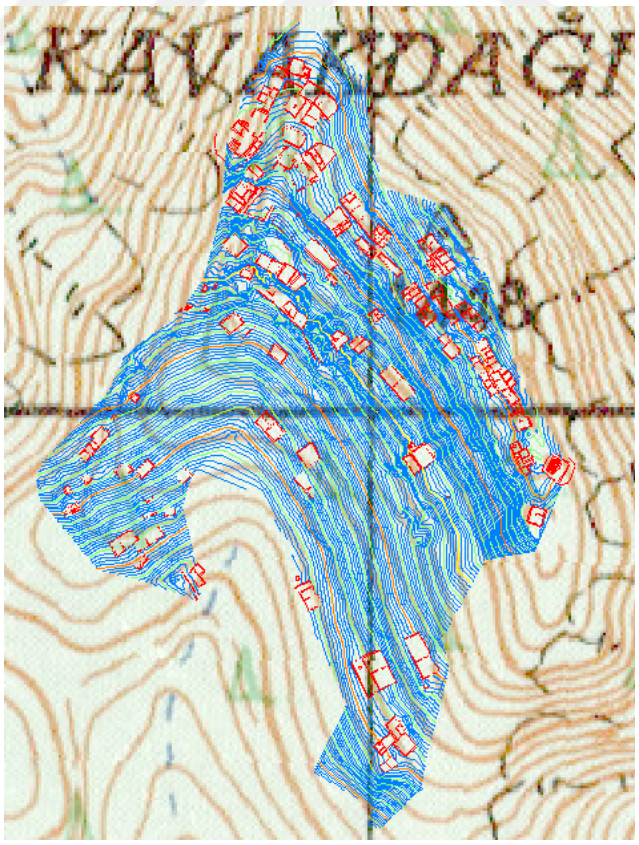
Plan 9- Doğu Yerleşim yapı grupları.

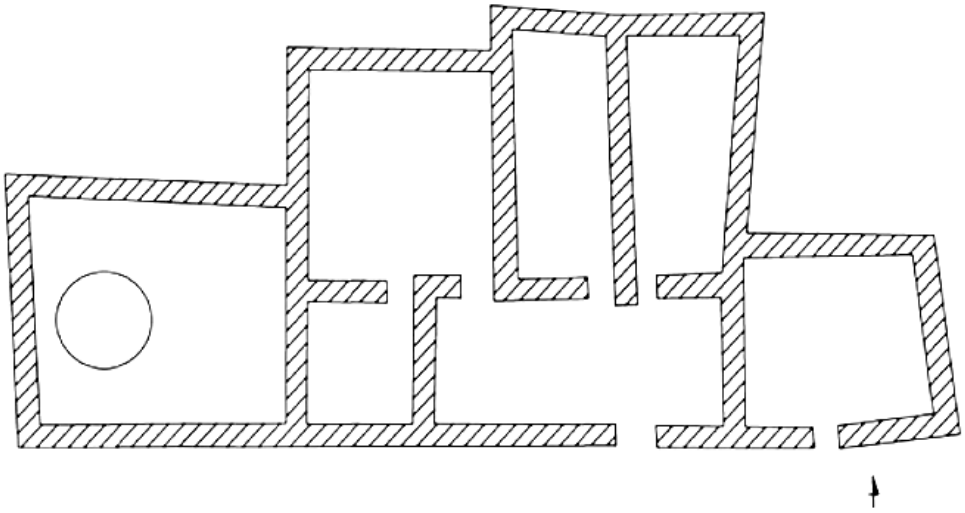
Plan 10- Doğu Yerleşim olası yol hattı.

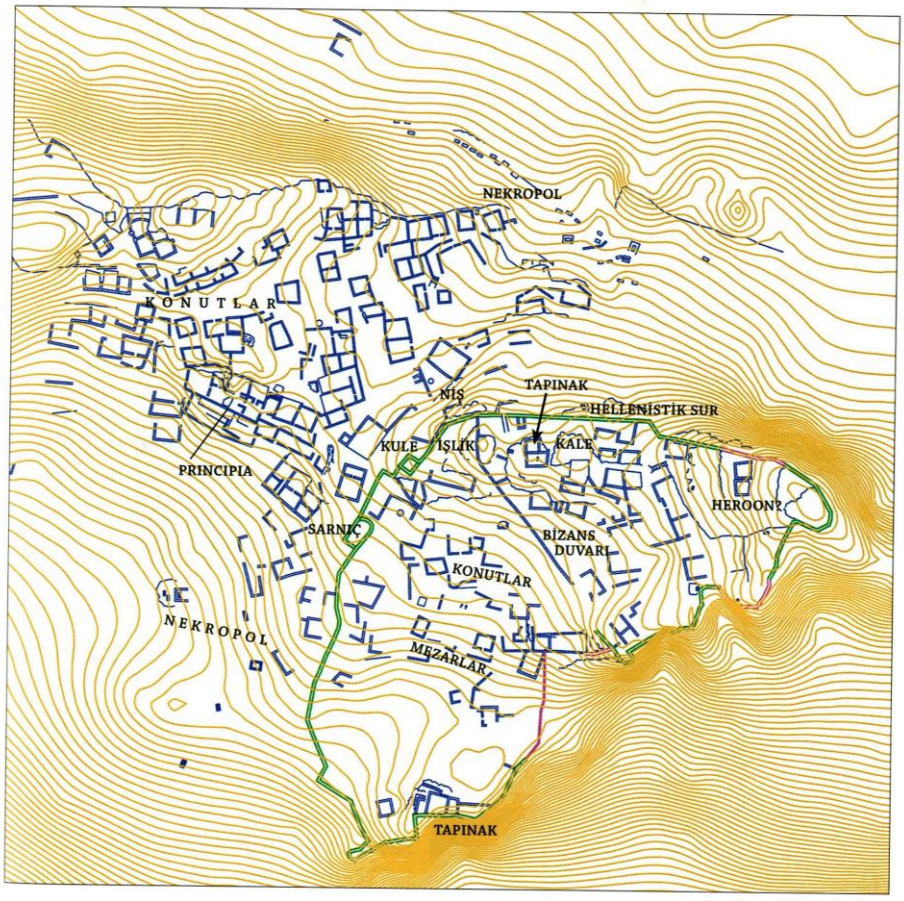
Plan 11- Batı Yerleşim yapı grupları.

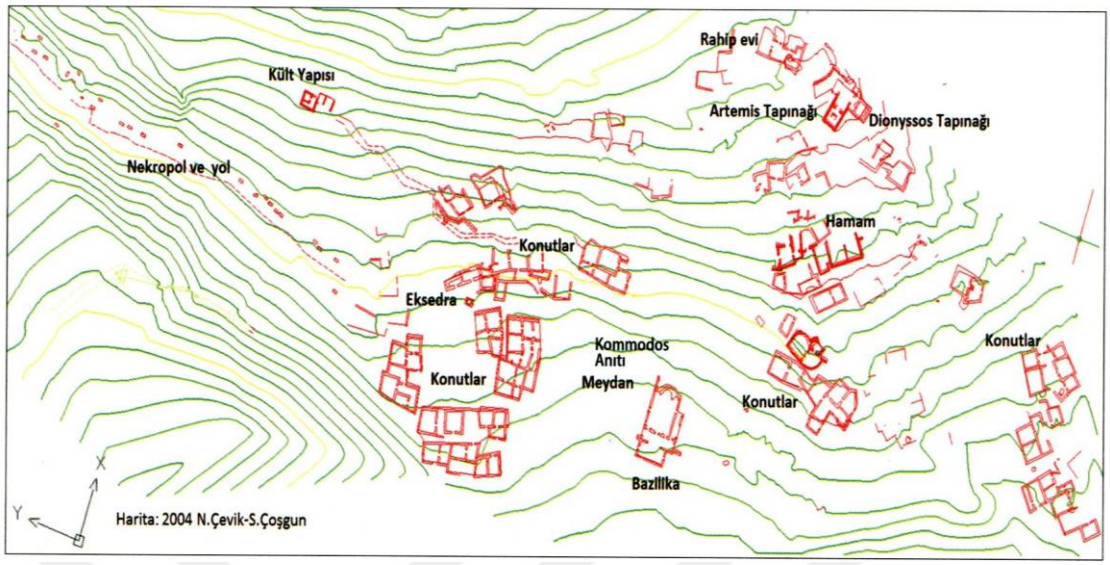
Plan 12- Mnara kent planı.

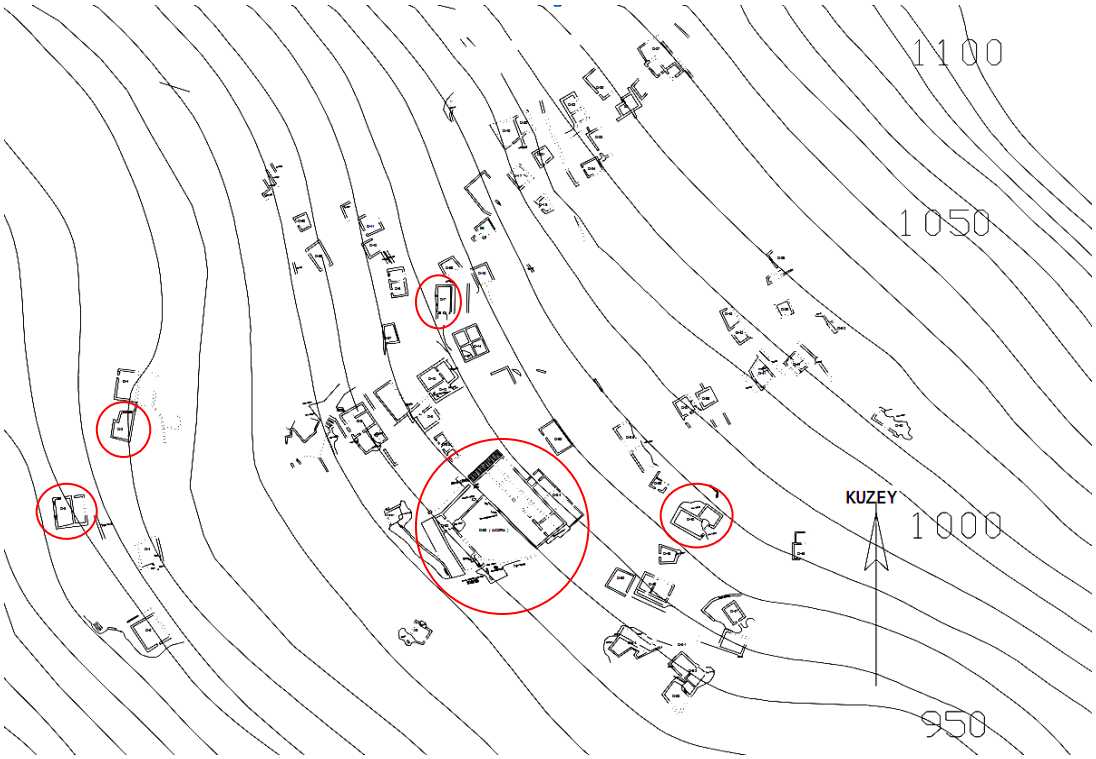
Plan 13- Mnara konut planı.

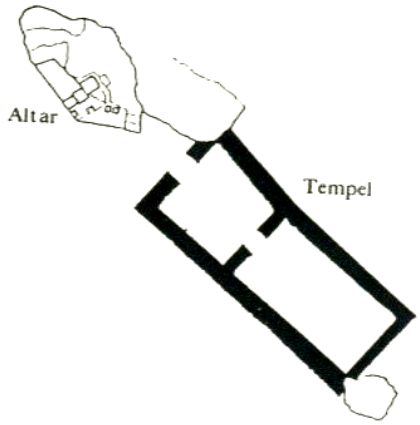
Plan 14- Kelbessos yerleşim planı.

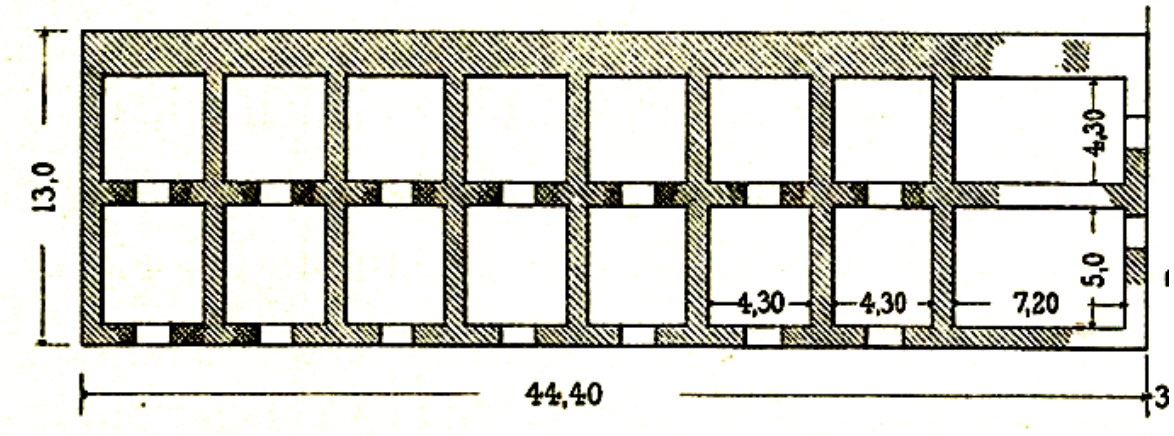
Plan 15- Neapolis yerleşim planı.

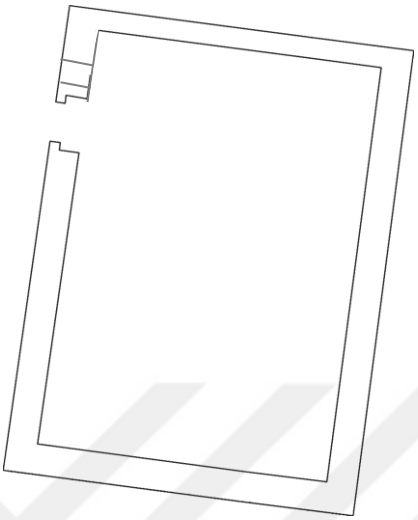
Plan 16- Doğu Yerleşim'de tamamen veya kısmen iki katlılık tespit edilen yapılar.

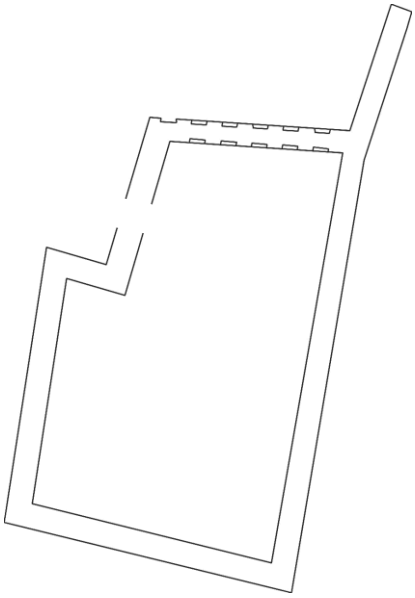
Plan 17- Kyaneai yakınları Kızılgöl. Tapınak ve önünde kaya altarı.

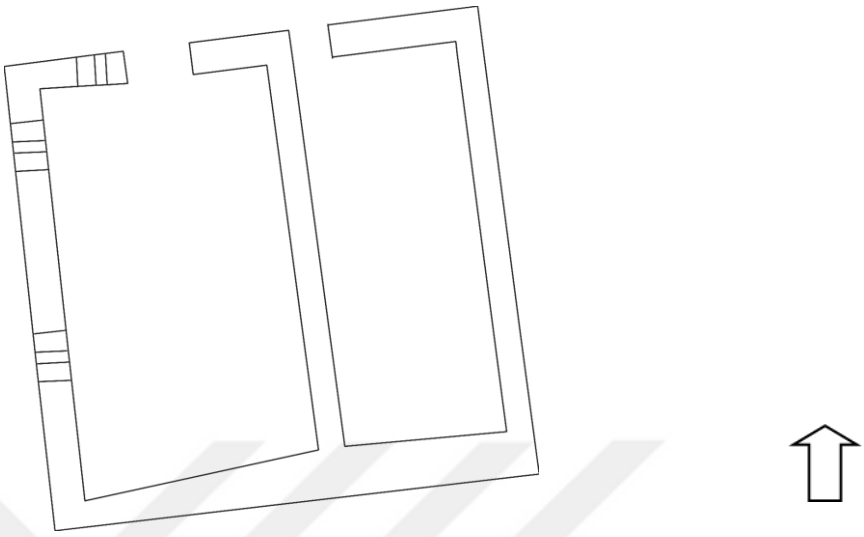
Plan 18- Pergamon Yukarı Agora iç girişle bağlı ön ve arka mekân örneği.

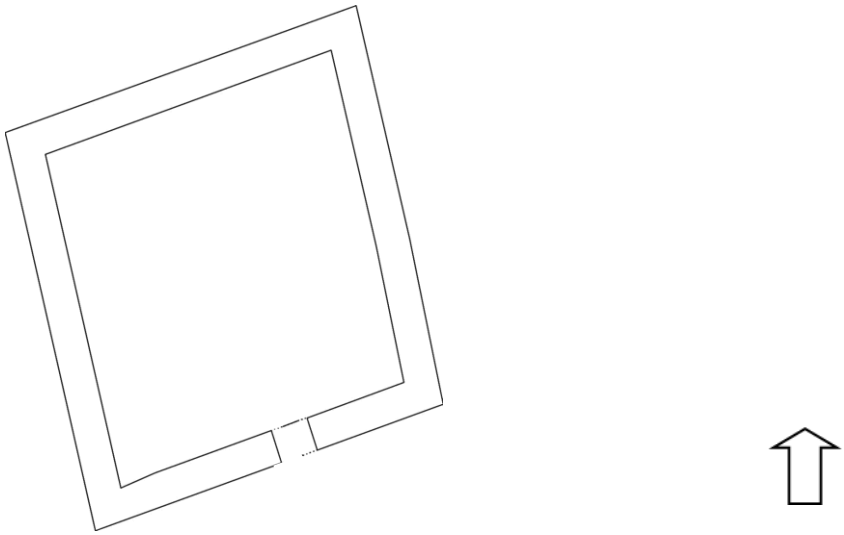
Plan 19- D-1 Yapısı (Ölçek:1/200).

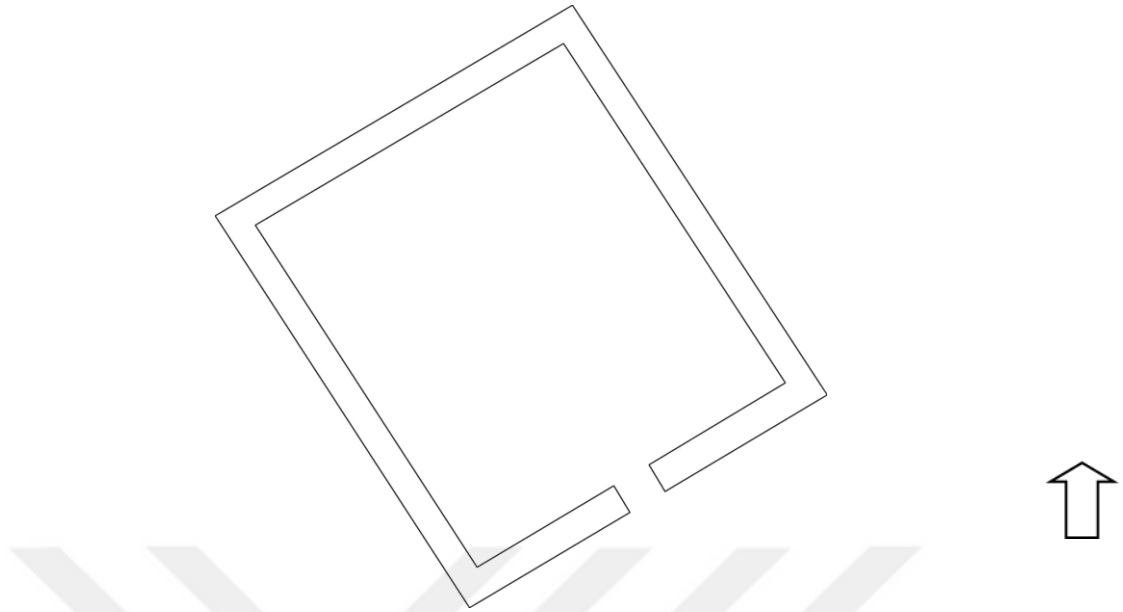
Plan 20- D-2 Yapısı (Ölçek: 1/200).

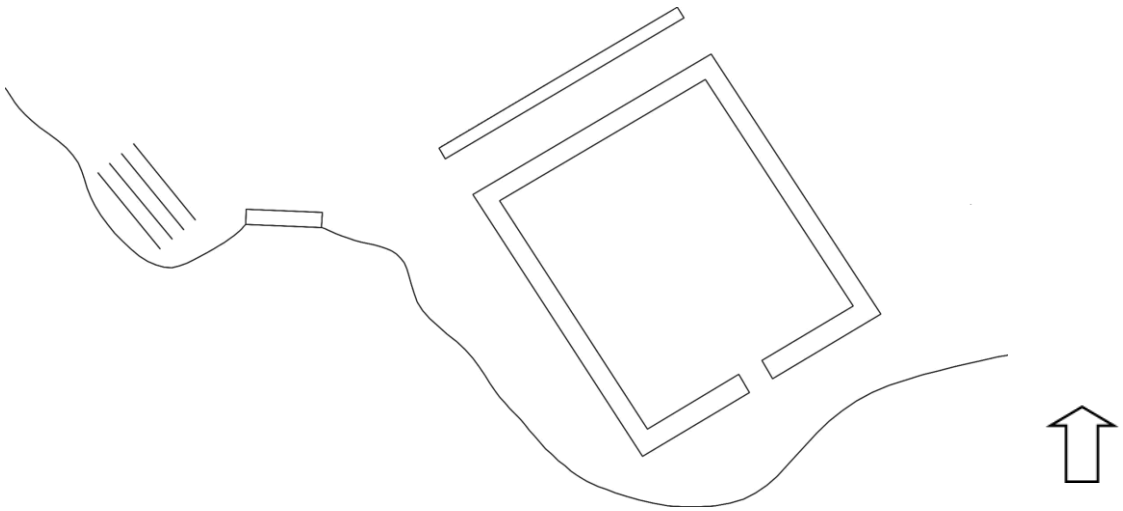
Plan 21- D-3 Yapısı (Ölçek: 1/200).

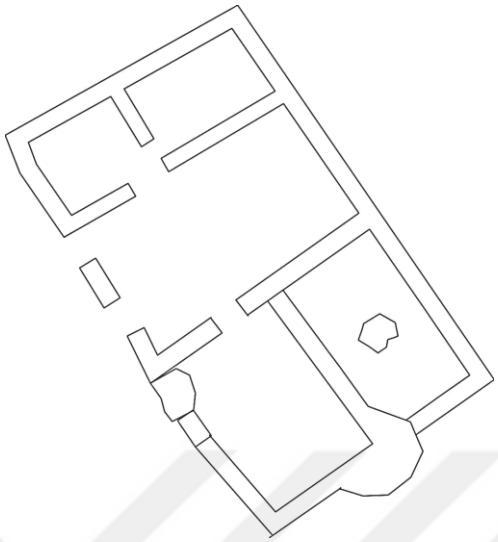
Plan 22- D-4 Yapısı (Ölçek: 1/200).

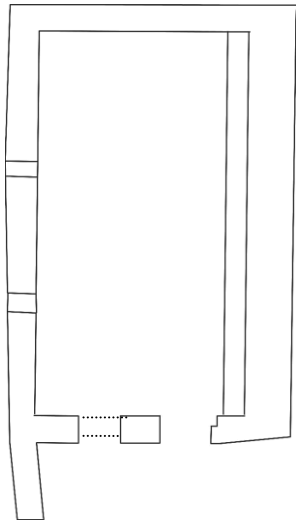
Plan 23- D-5 Yapısı (Ölçek: 1/200).

Plan 24- D-5 Yapısı ve kaya altarı (Ölçek: 1/300).

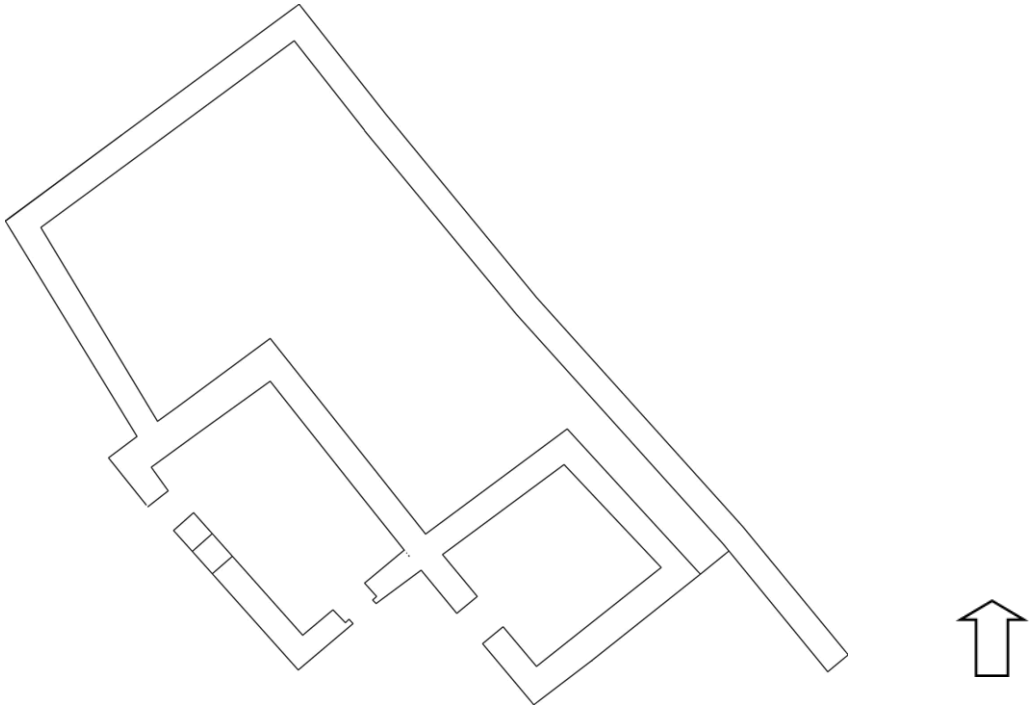
Plan 25- D-6 Yapısı (Ölçek: 1/300).

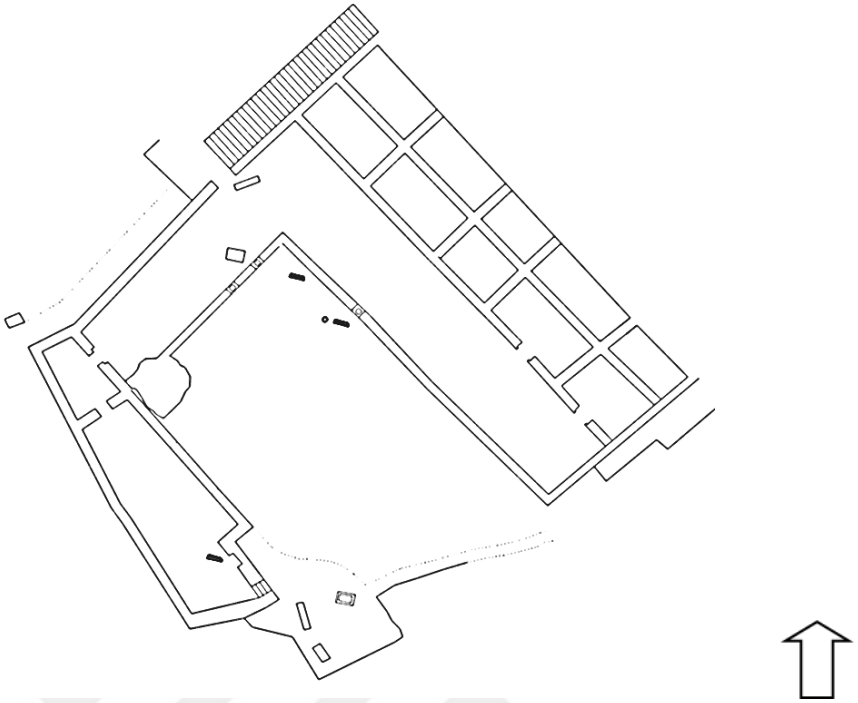
Plan 26- D-7 Yapısı (Ölçek: 1/200).

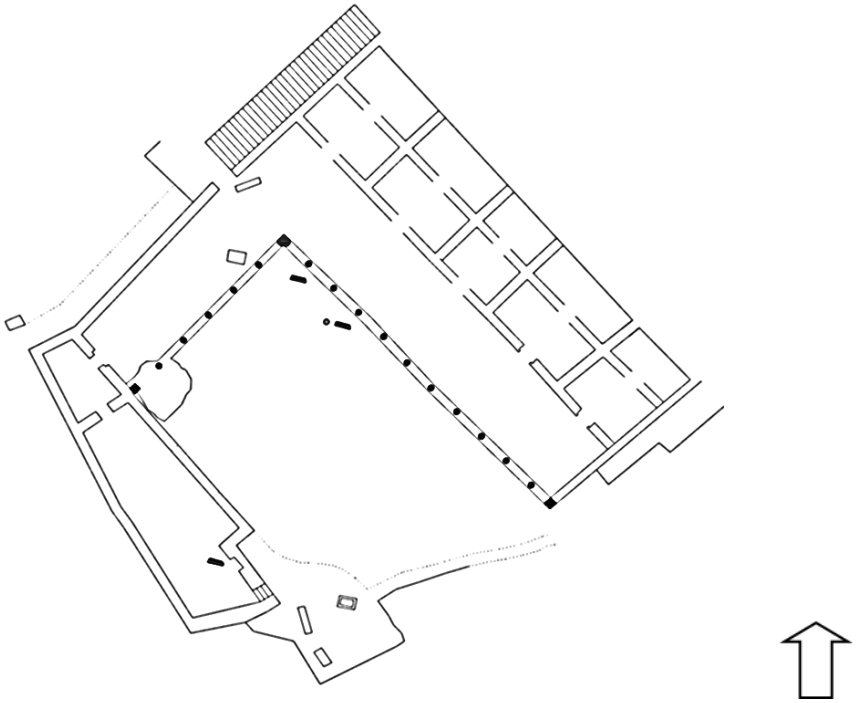
Plan 27- D-8 Yapısı (Ölçek: 1/200).

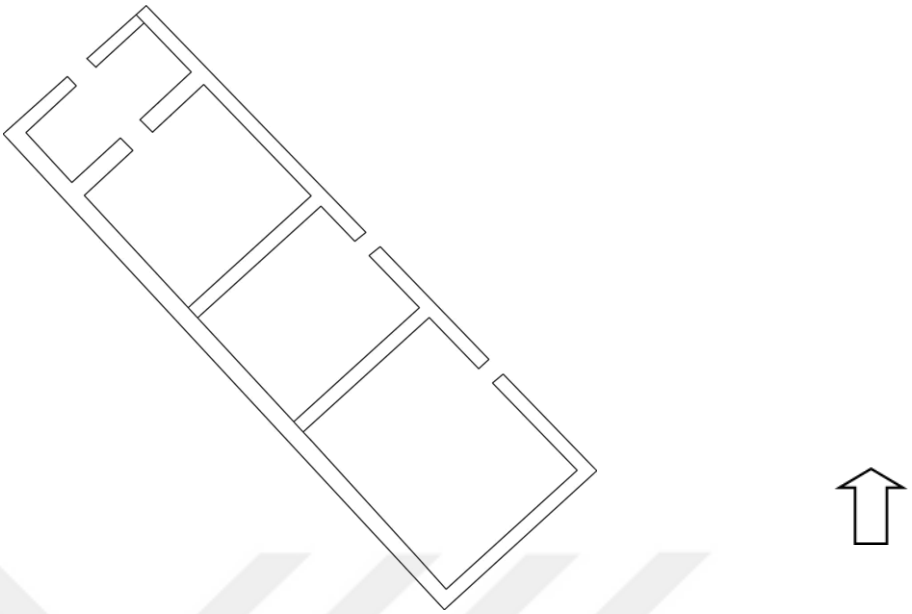
Plan 28- D-27 Yapısı (Ölçek: 1/200).

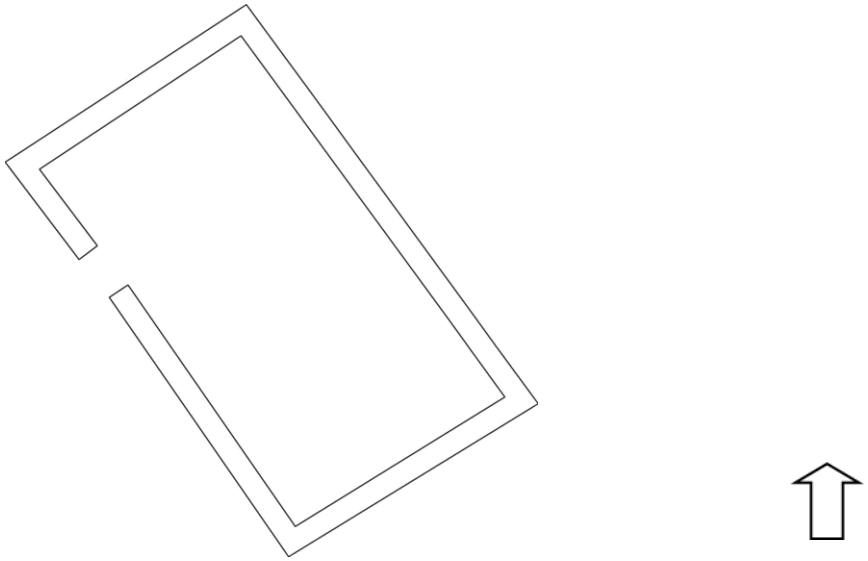
Plan 29- D-33 Yapısı (Agora) (Ölçek: 1/600).

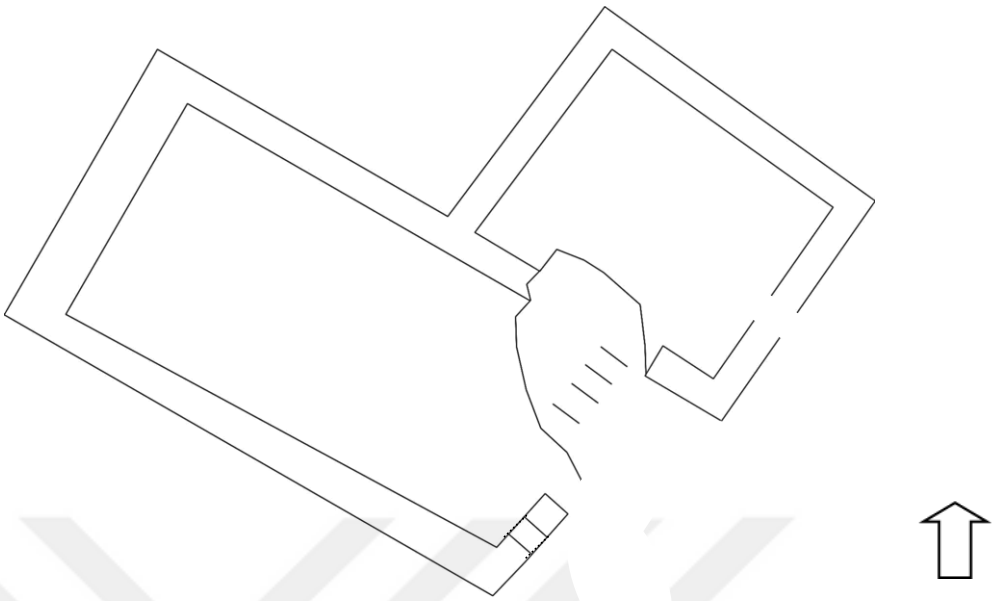
Plan 30- D-33 Yapısı (Agora) (Ölçek: 1/600).

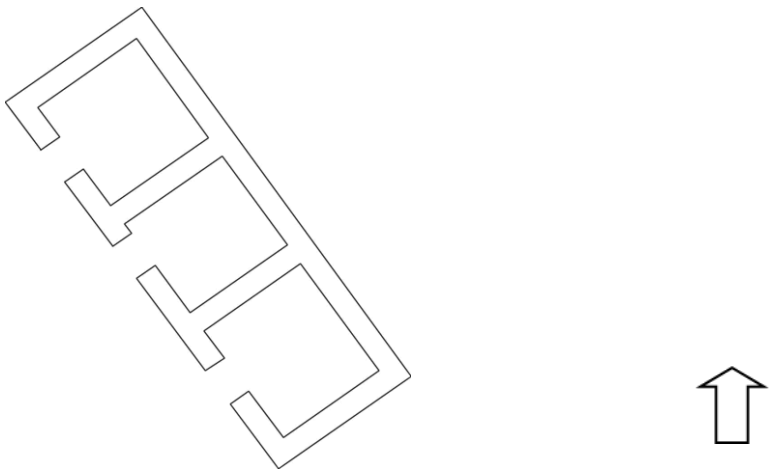
Plan 31- D-34 Yapısı (Ölçek: 1/300).

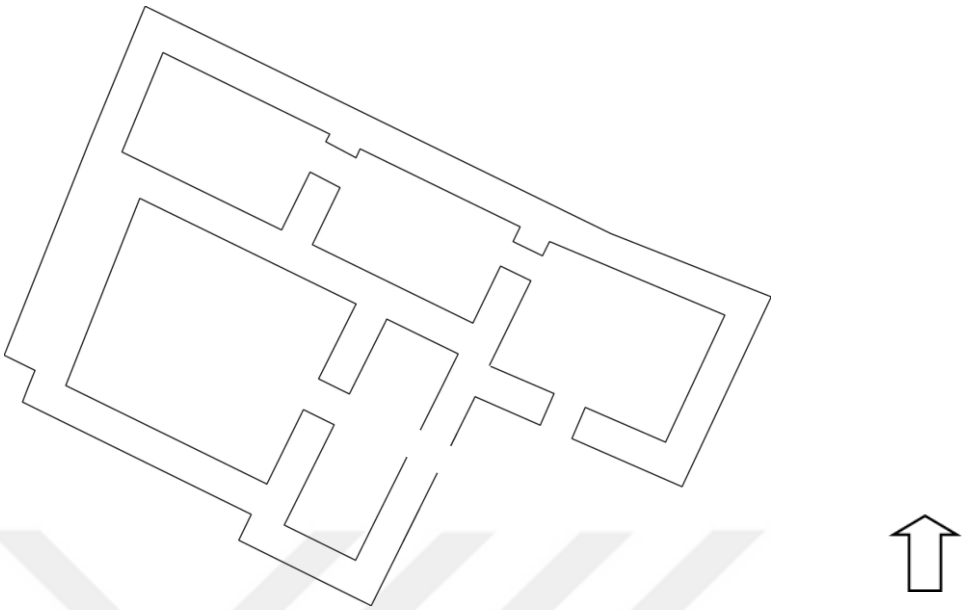
Plan 32- D-35 Yapısı (Ölçek: 1/200).

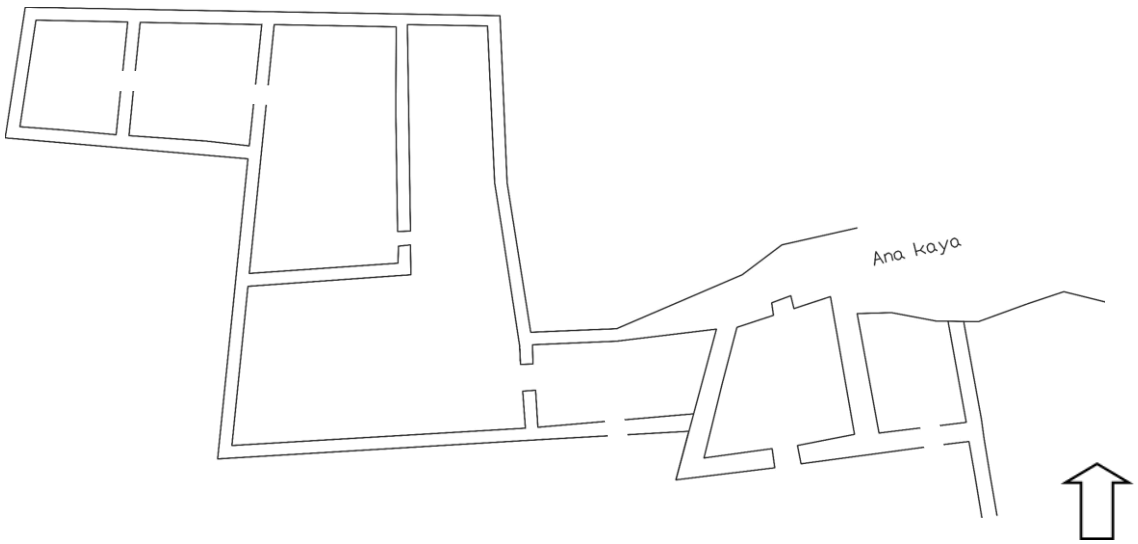
Plan 33- D-40 Yapısı (Ölçek: 1/200).

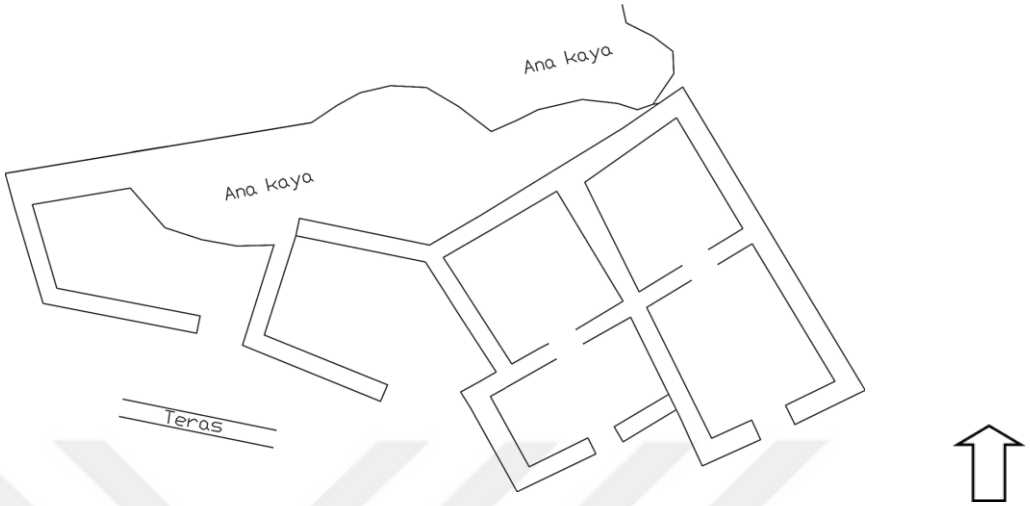
Plan 34- D-55 Yapısı (Ölçek: 1/200).

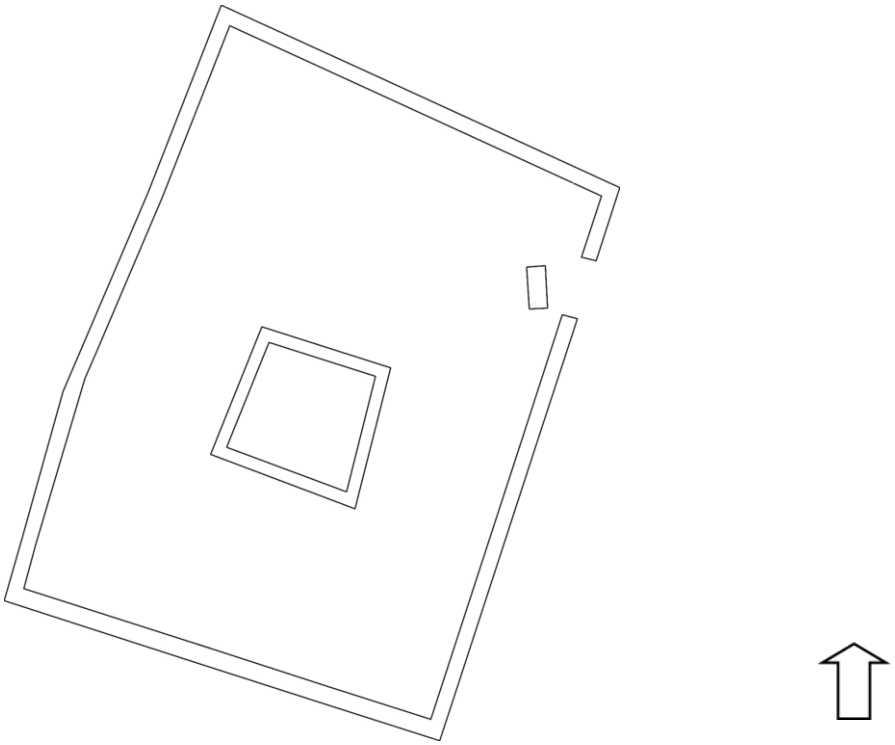
Plan 35- B-2 Yapısı (Ölçek: 1/200).

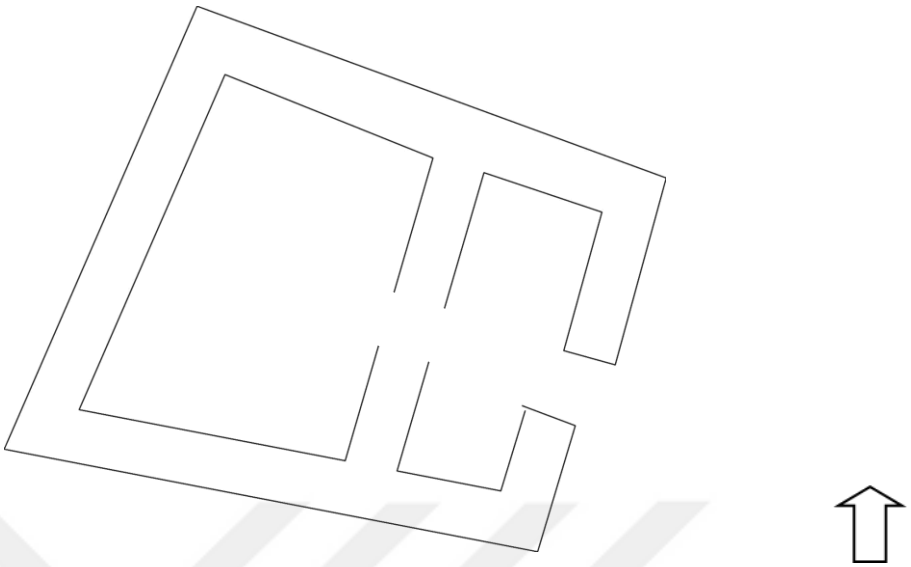
Plan 36- B-3 Yapısı (Ölçek: 1/300).

Plan 37- B-5 Yapısı (Ölçek: 1/300).

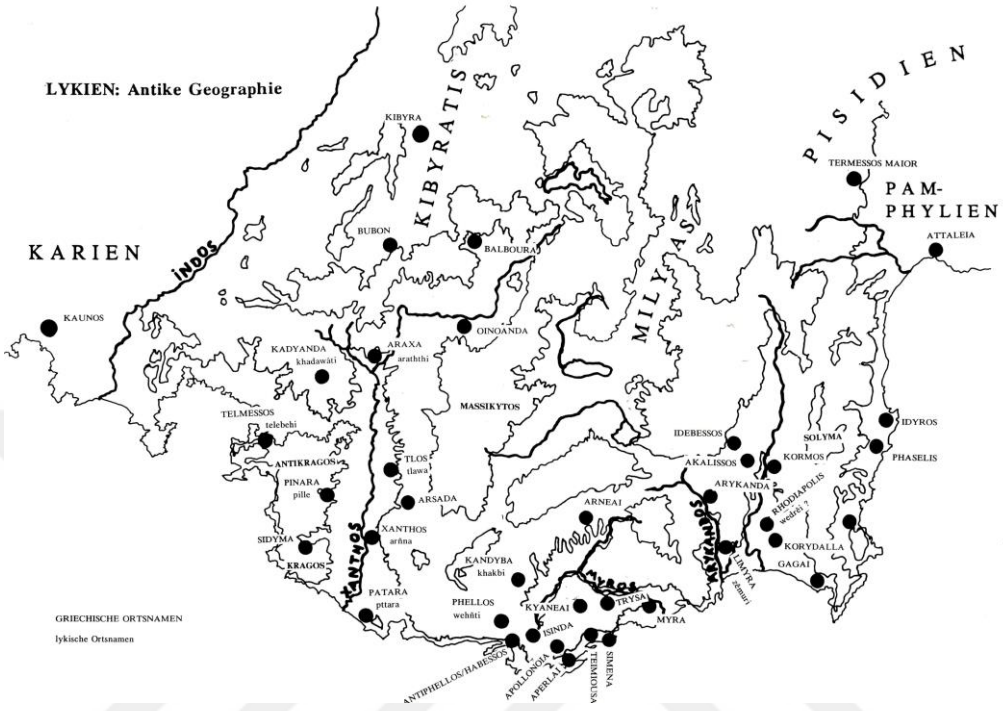

Plan 38- A-1 Yapısı (Ölçek: 1/300).

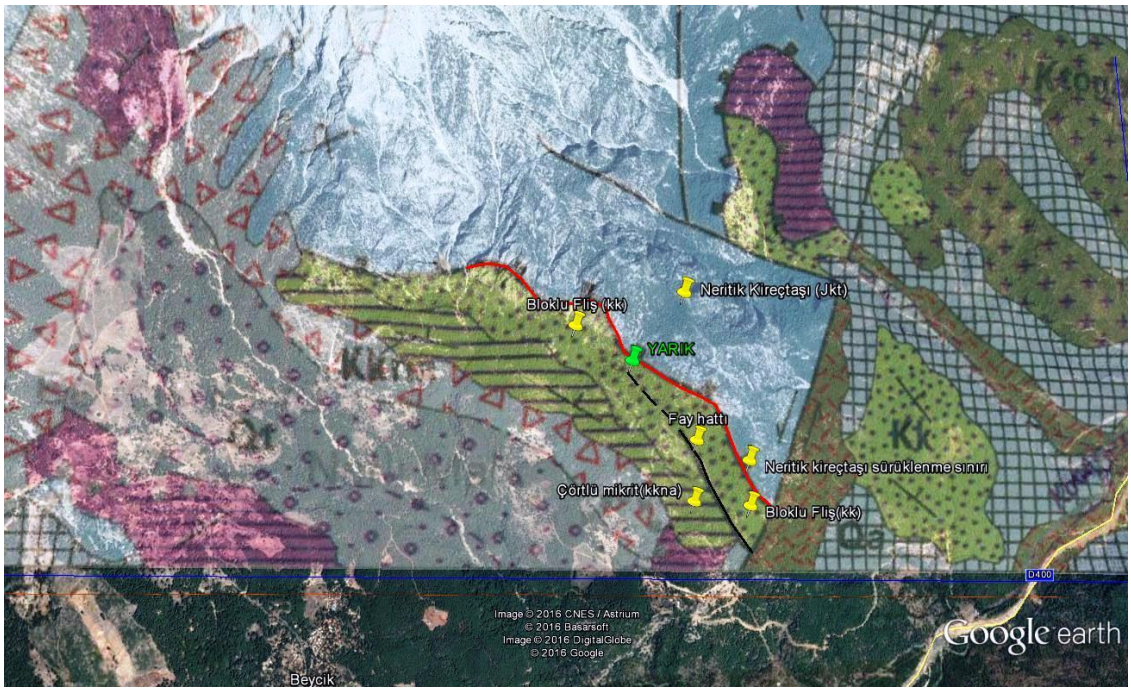

Plan 39- A-2 Yapısı (Ölçek: 1/100).

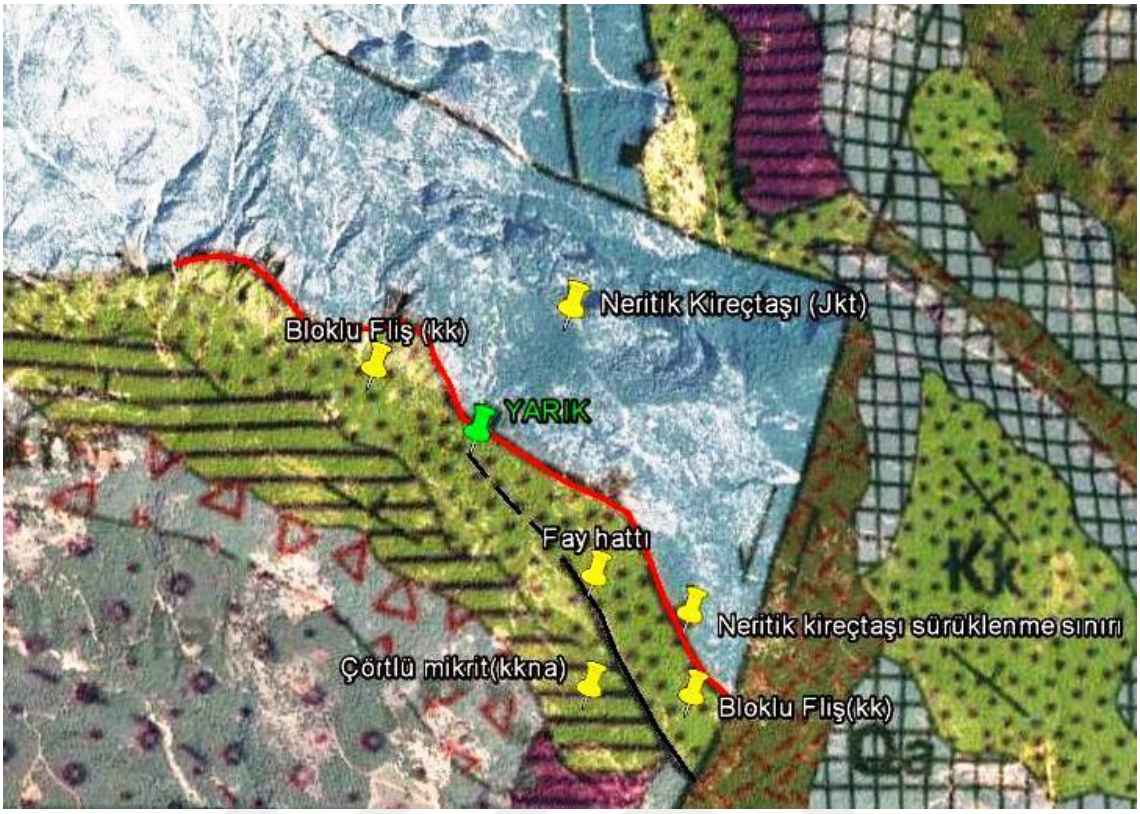
ÇİZİMLER

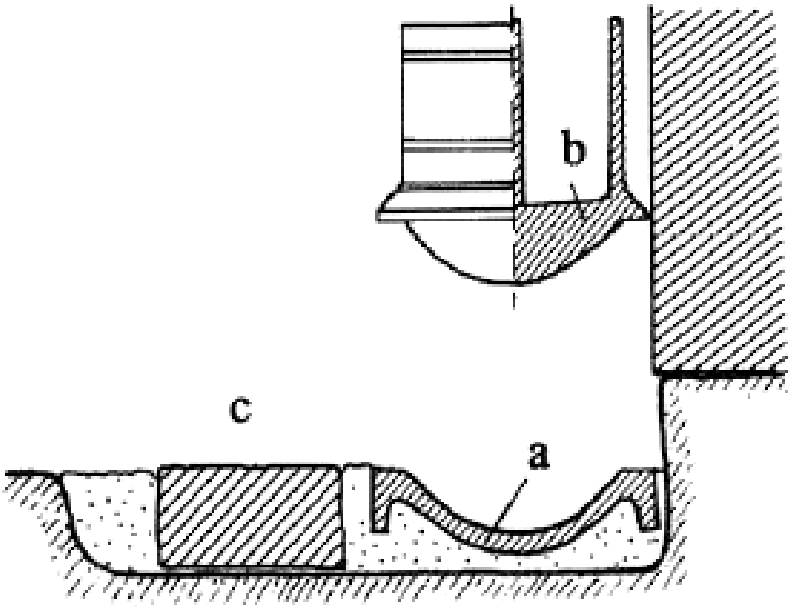
Çizim 1- Likya Bölgesi.

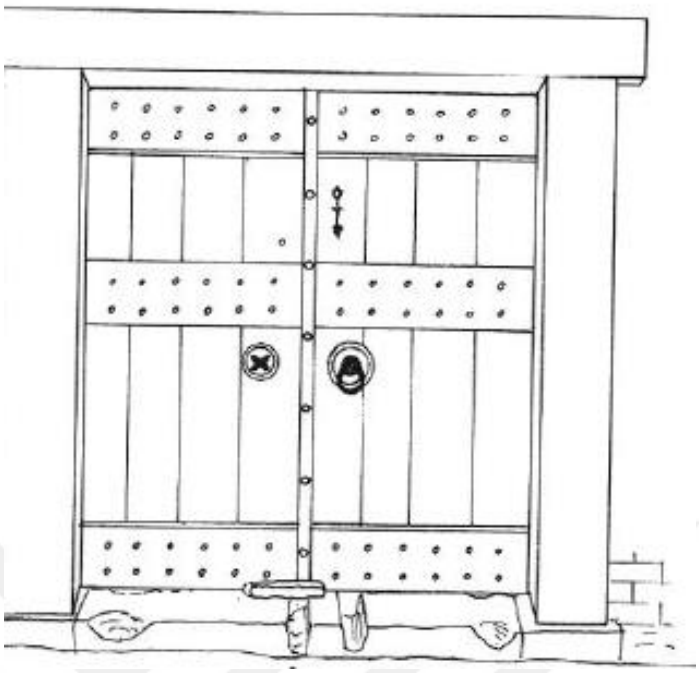
Çizim 2- Tahtalı Dağı/Fırıncık Yerleşimi jeolojik yapı.

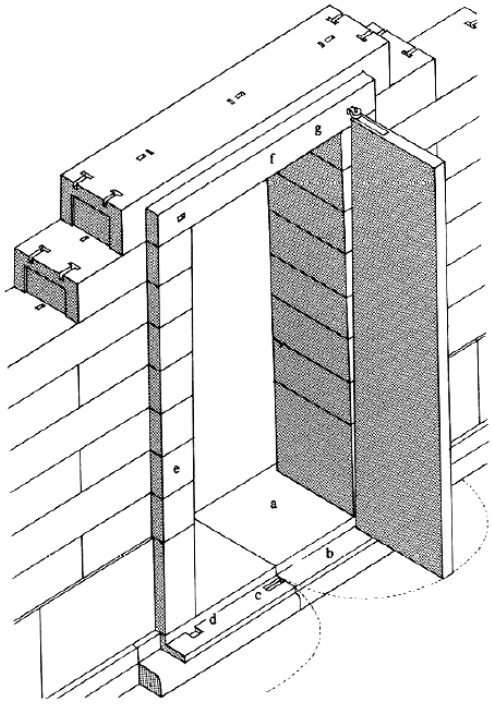
Çizim 3- Tahtalı Dağı/Fırıncık Yerleşimi jeolojik yapı detay.

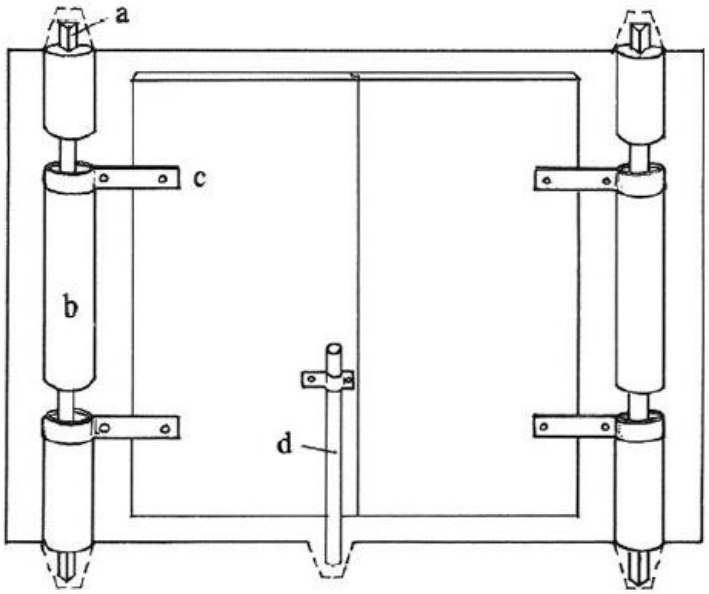
Çizim 4- Mil ve yuvası örneği.

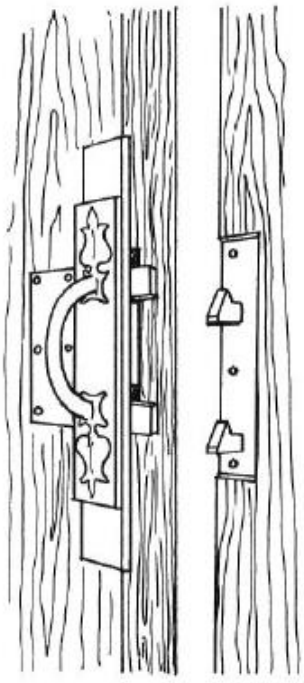
Çizim 5- Çift kanatlı kapı örneği.

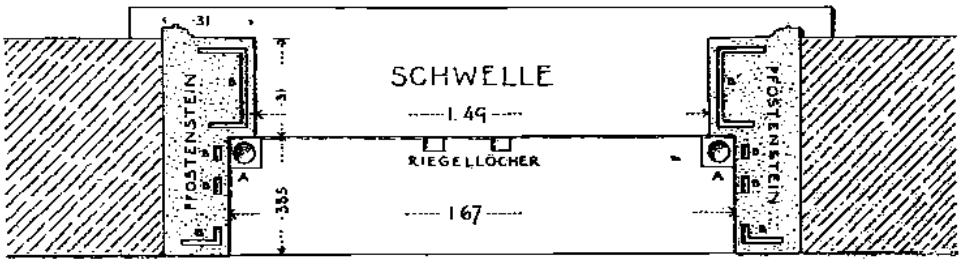
Çizim 6- Çift kanatlı kapı örneği.

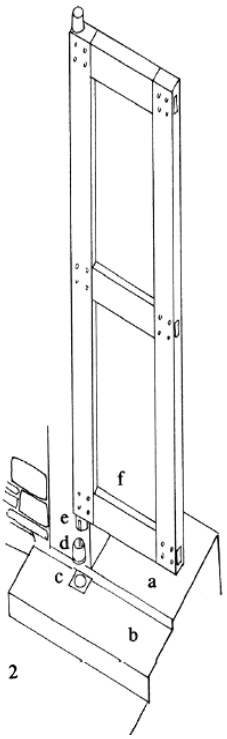
Çizim 7- Çift kanatlı kapı örneği.

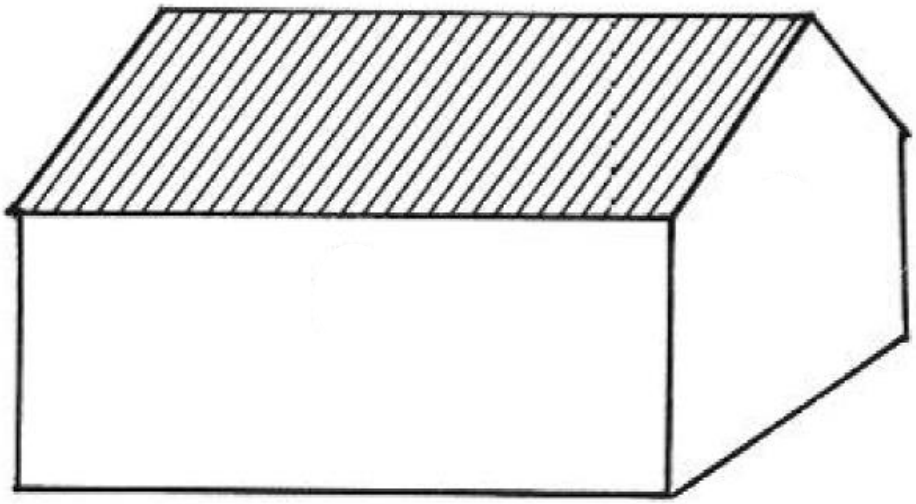
Çizim 8- Kapı mandalı örneği.

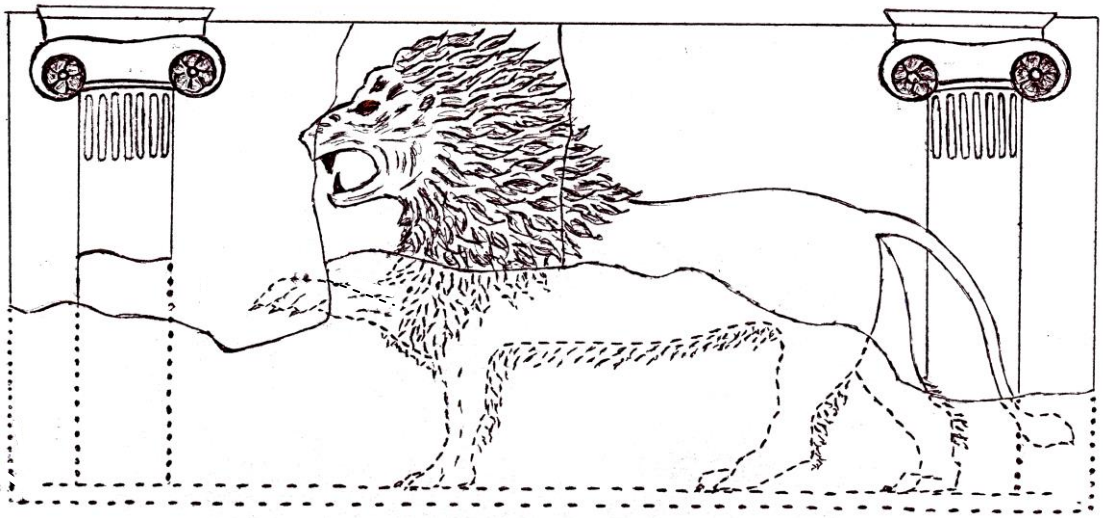
Çizim 9- Ahşap kaplı söve örneği.

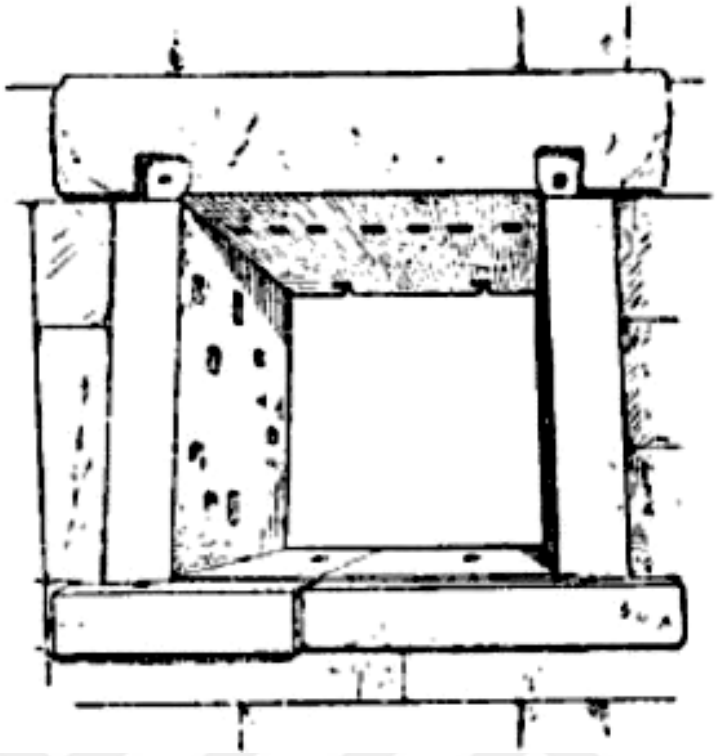
Çizim 10- Mil yuvasına oturup dönmeyi sağlayan parçaya bağlı kapı kanadı örneği.

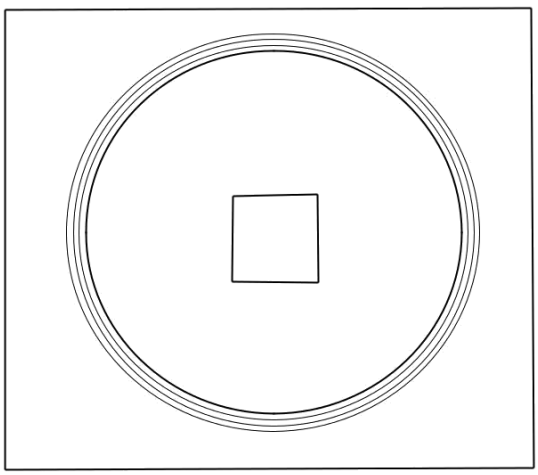
Çizim 11- Beşik çatı örneği.

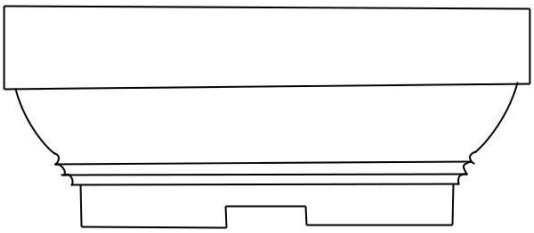
Çizim 12- D-3. Aslan kabartmalı kapı lentosu yeniden kurma önerisi.

Çizim 13- Metal parmaklık yuvası bulunan tek gözlü pencere örneği.

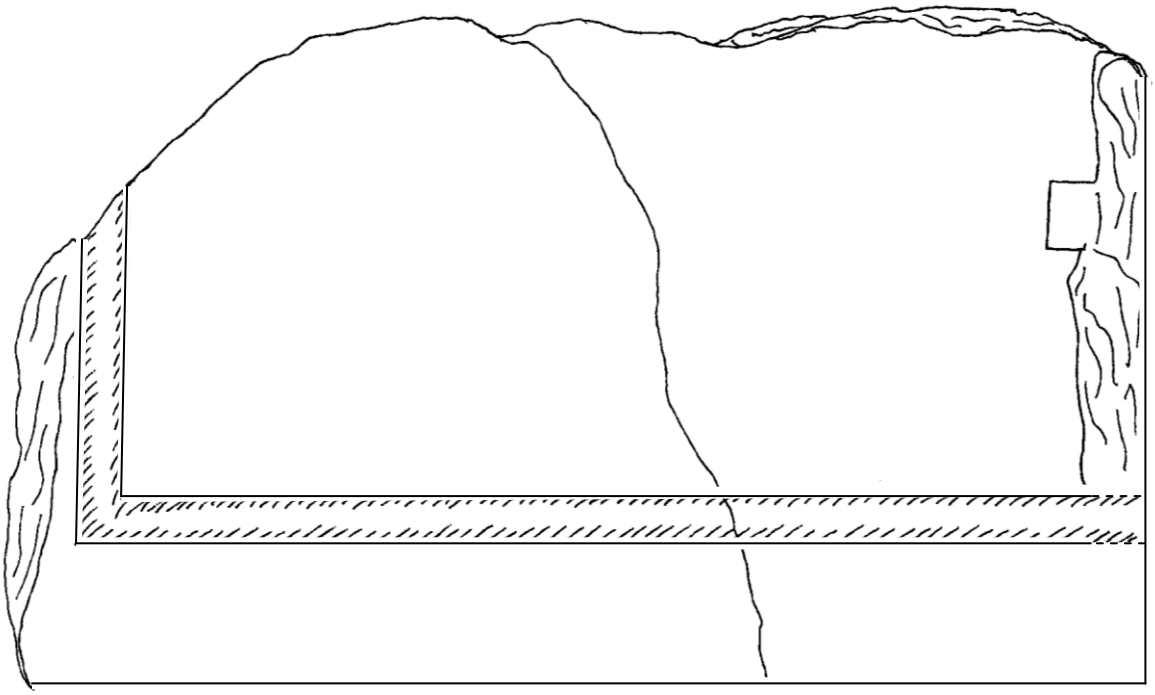
Çizim 14- D-33 (Agora). Dor sütun başlığı (Ölçek:1/10).

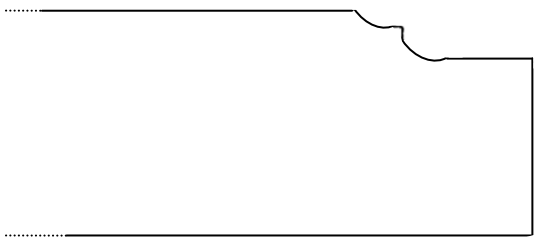
Çizim 15- D-33 (Agora). Dor sütun başlığı (Ölçek:1/10).

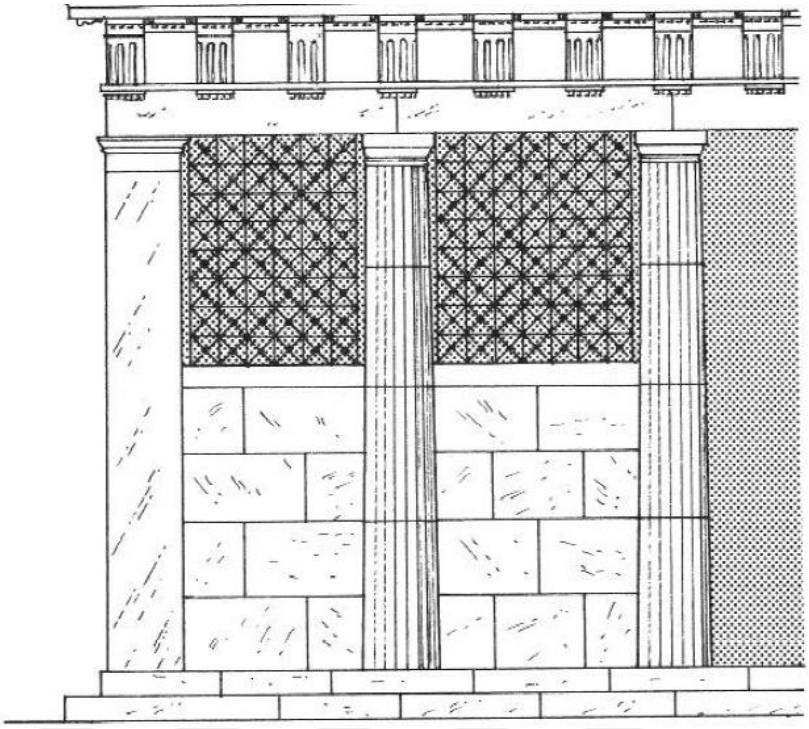
Çizim 16- D-33 (Agora). Dor sütun başlığı kesiti (Ölçek:1/10).

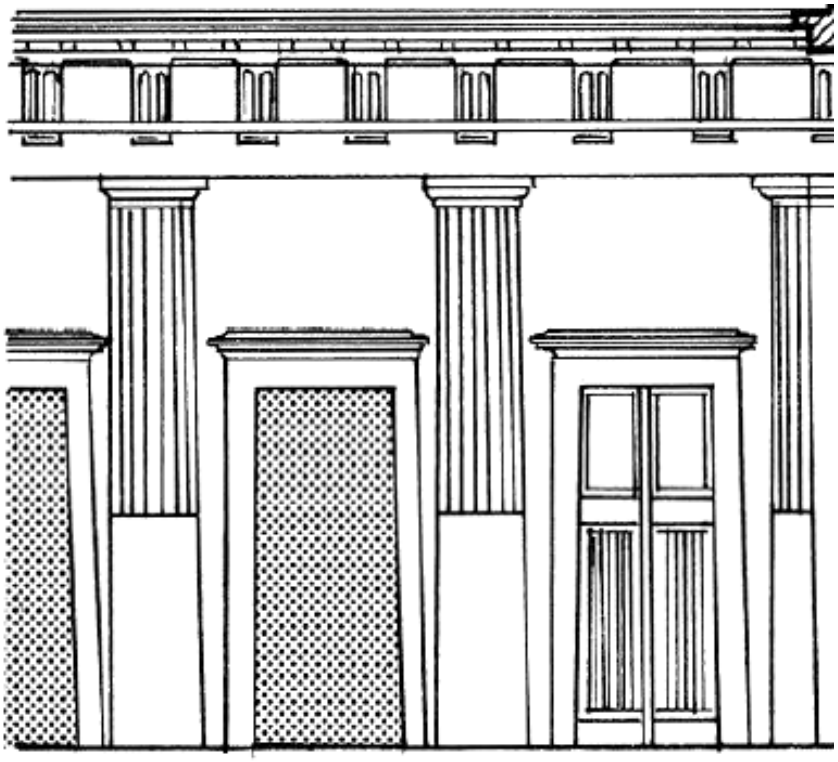
Çizim 17- D-33 (Agora). Profilli blok (Ölçek: 1/10).

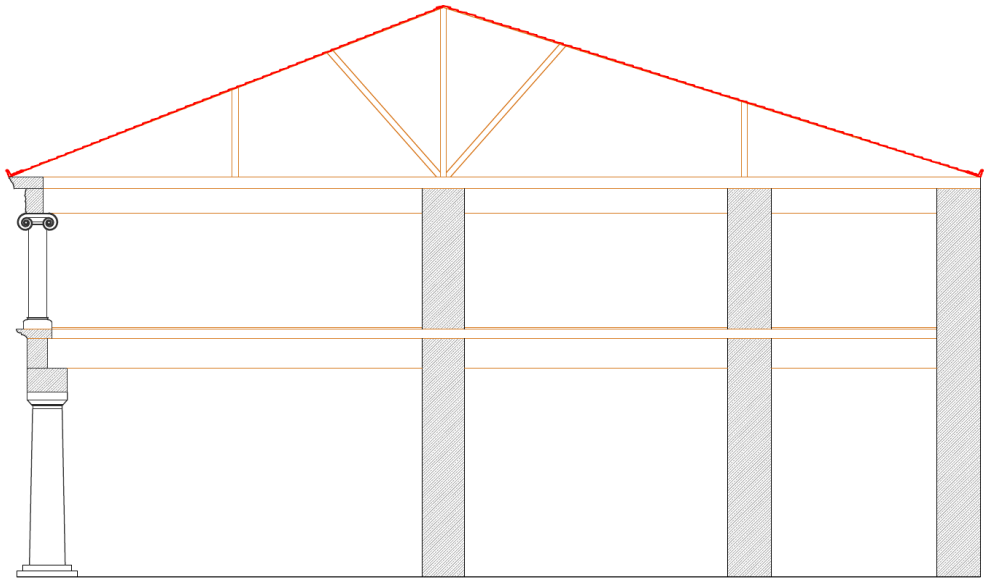
Çizim 18- D-33 (Agora). Profilli blok kesiti (Ölçek: 1/10).

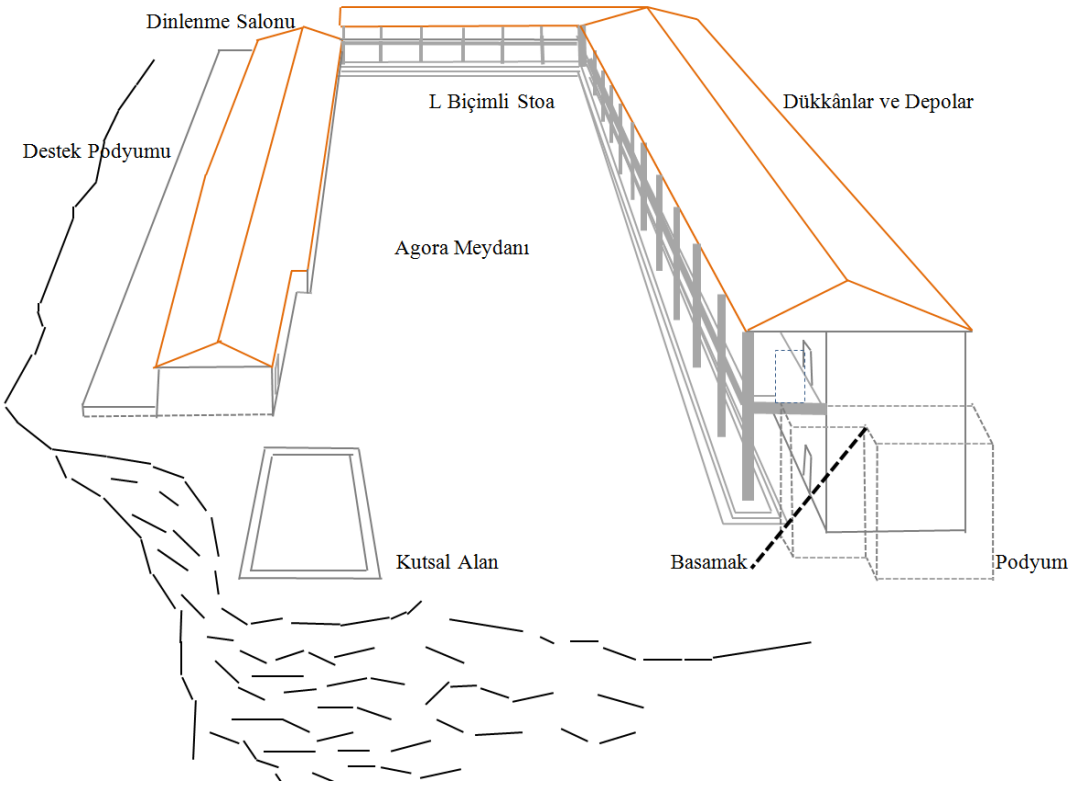
Çizim 19- Paye/Antae örneği.

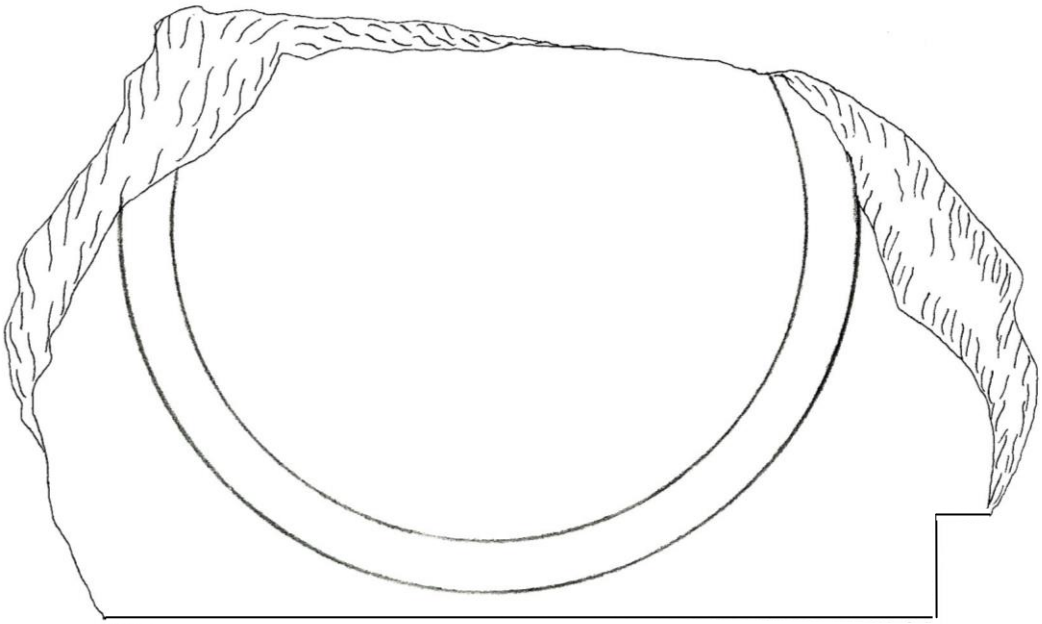
Çizim 20- Kapı örneği.

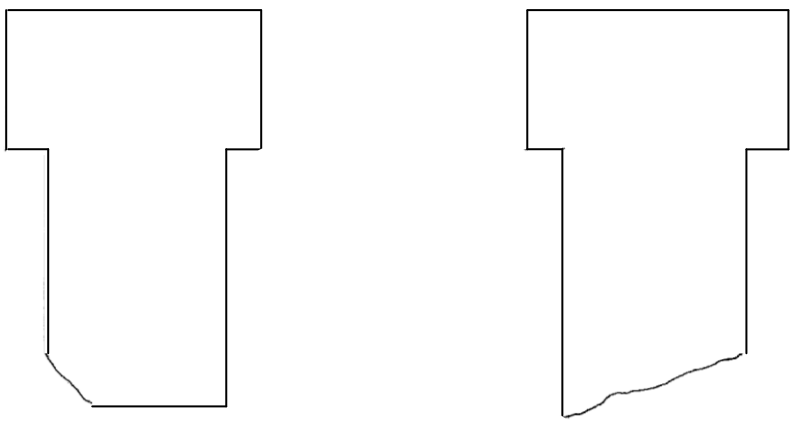
Çizim 21- D-33 (Agora). Yeniden kurma önerisi.

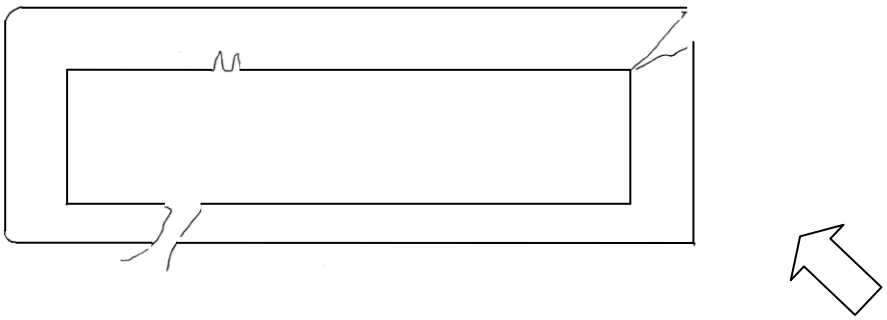
Çizim 22- D-33 (Agora). Yeniden kurma önerisi.

Çizim 23- D-35. Kalkan kabartmalı blok (Ölçek: 1/10).

Çizim 24- D-38. İki adet stel? (Ölçek: 1/10).

Çizim 25- Khamosorion 1 (Ölçek: 1/20).

RESİMLER

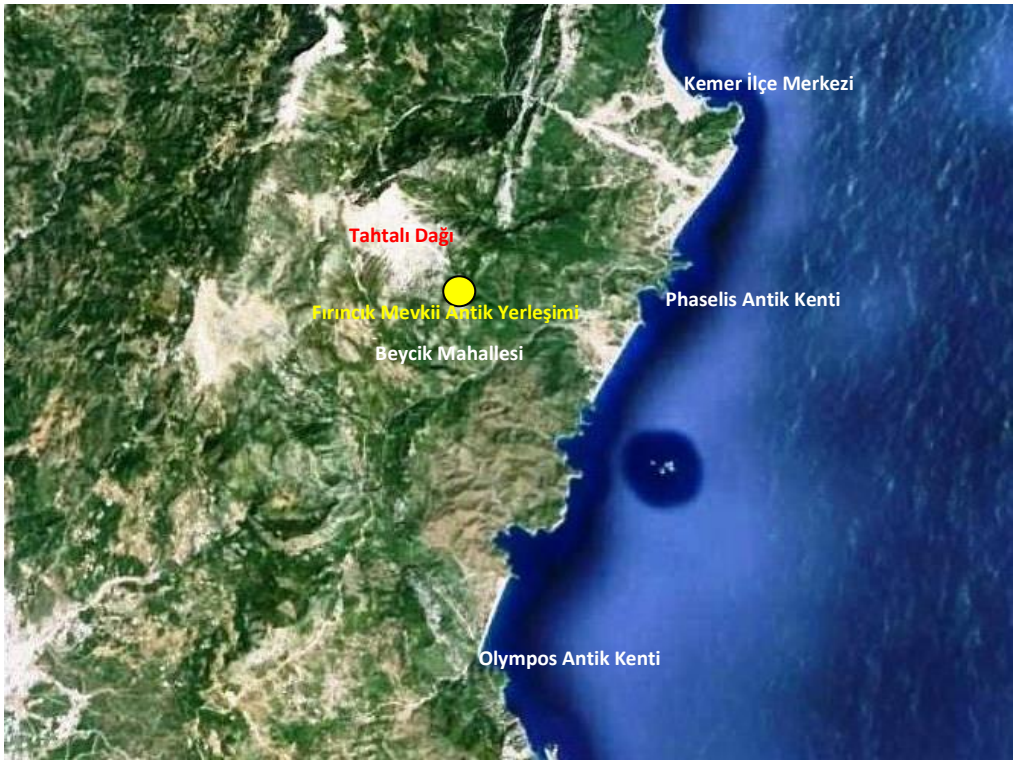
Resim 1- Anadolu ve Likya Bölgesi.

Resim 2- Yaklaşık Likya Bölgesi.

Resim 3- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

Resim 4- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

Resim 5- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

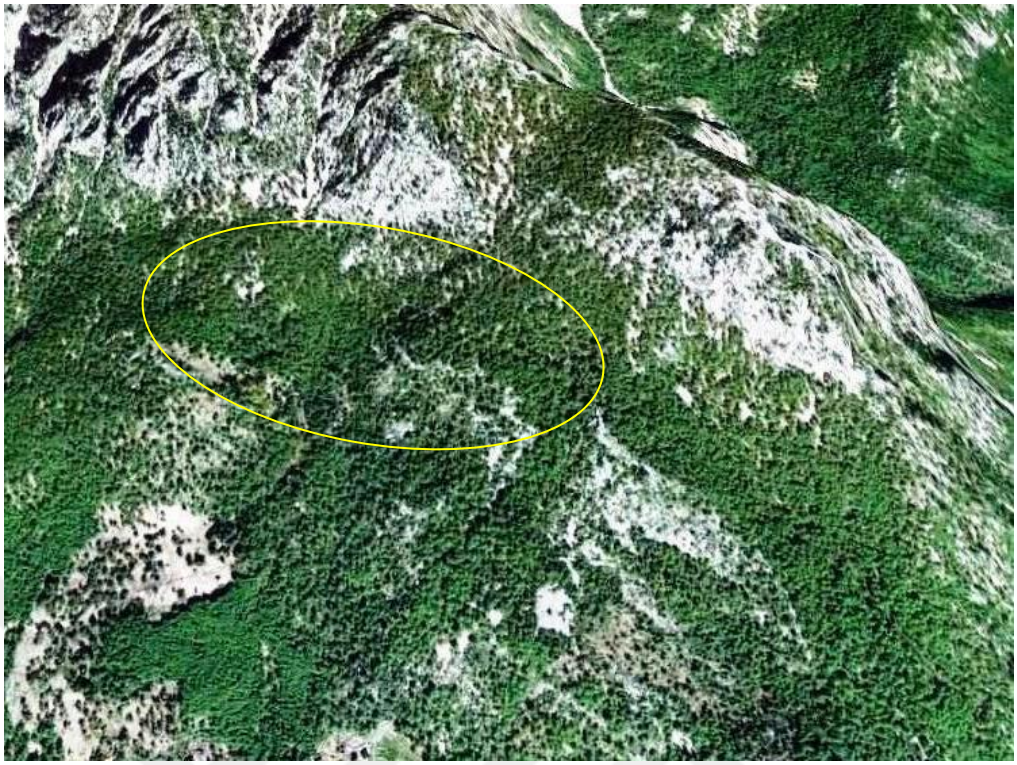
Resim 6- Tahtalı Dağı. Phaselis Antik Kenti Güney Liman'dan görünüm.

Resim 7- Tahtalı Dağı ve Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi. Güneybatı görünüm.

Resim 8- Fırıncık Yerleşimi. Güneybatı genel görünüm.

Resim 9- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.

Resim 10- Vadi. Doğu Yerleşim'den görünüm.

Resim 11- Fırıncık Pınarı.

Resim 12- Doğu Yerleşim. Güneybatıdan görünüm.

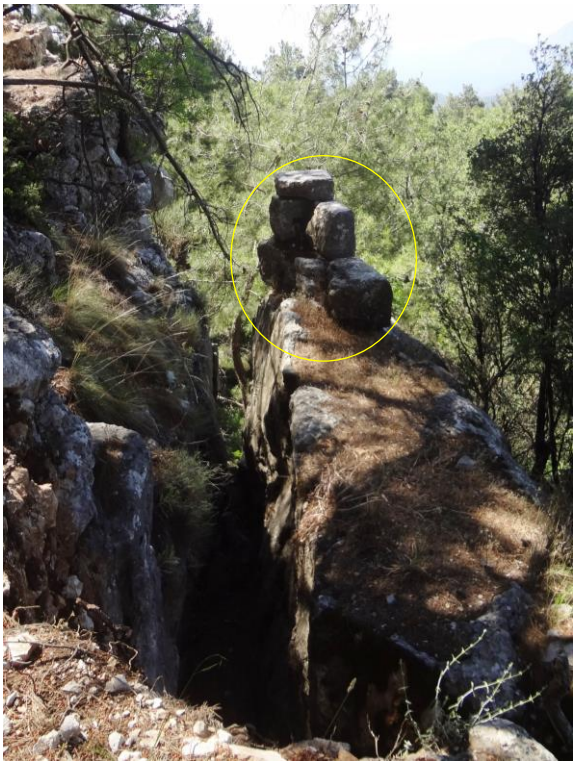
Resim 13- Doğu Yerleşim. Arazi eğimi.

Resim 14- Batı Yerleşim. Kuzeydoğudan (Doğu Yerleşim tarafından) görünüm.

Resim 15- Batı Yerleşim. Arazi eğimi.

Resim 16- D-33 (Agora). Güneybatı dış taraf kaya yarığı.

Resim 17- D-33 (Agora). Güneybatı dış taraf kaya yarığı.

Resim 18- D-31. Kaya yarığı.

Resim 19- Kaya yarığının D-31 Yapısı'ndaki durumu.

Resim 20- Yapı zemininde kullanılan yüksek podyum/teras duvarı örneği.

Resim 21- Sokak örneği.

Resim 22- Bağımsız bloklarla basamak örneği.

Resim 23- Kayaya oyulu basamak örneği.

Resim 24- Vadi içerisindeki geçit.

Resim 25- Geçit detay.

Resim 26- Çatı kiremit parçası.

Resim 27- Konglomera cinsi taş kullanılan duvar örneği.

Resim 28- Doğu Kent. Kuzeydoğu üst bölümünden kopan kaya parçaları.

Resim 29- Koptuktan sonra aşağı sürüklenen kaya parçaları.

Resim 30- Yapı zeminini destekleyen set/teras duvarı.

Resim 31- Yapı zeminini destekleyen set/teras duvarı.

Resim 32- Sokağın üst bölümünü destekleyen set/teras duvarı.

Resim 33- Sokağın üst bölümünü destekleyen set/teras duvarı.

Resim 34- Vadiye bakan bölümde testere biçiminde set/teras duvarı.

Resim 35- Vadiye bakan bölümde set/teras duvarı.

Resim 36- Tarım terasları.

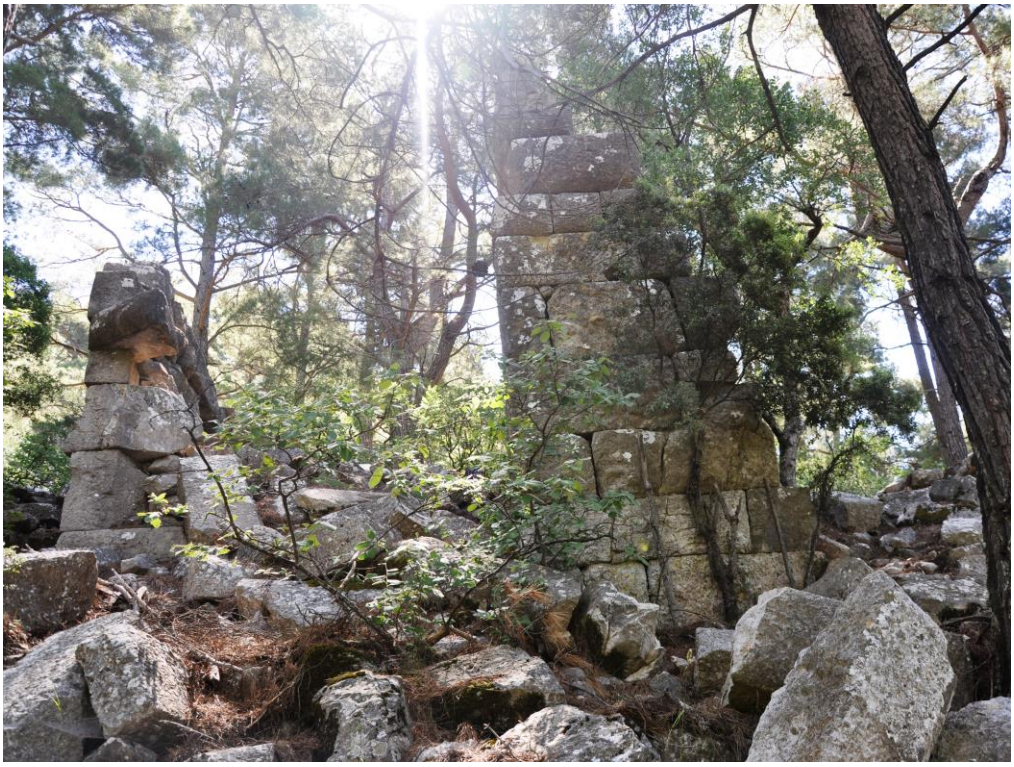
Resim 37- D-1. Kuzeybatıdan görünüm.

Resim 38- D-1. Duvar işçiliği detay.

Resim 39- D-1. Pencere eşiği dikey parmaklık yuvaları.

Resim 40- D-2. Batıdan görünüm.

Resim 41- D-2. Kuzeydoğu iç duvarı hatıl yuvaları detay.

Resim 42- D-2. Kuzeydoğu dış cephe ve dış hatıl yuvaları.

Resim 43- D-2. Kuzeydoğu iç duvarı en üst sıra uzun tek blok.

Resim 44- D-2. Kuzeyden görünüm.

Resim 45- D-2. Yapı içinde tespit edilen pithos parçası.

Resim 46- D-3. Kuzeydoğudan görünüm.

Resim 47- D-3. Kuzeybatıdan görünüm.

Resim 48- D-3. Üzerine konumlandığı batı kayalığı.

Resim 49- D-3. Doğu mekân.

Resim 50- D-3. Batı mekân girişi.

Resim 51- D-3. Batı mekân giriş eşiği ve mil yuvası.

Resim 52- D-3. Kuzey yönlü dış cephe duvarı.

Resim 53- D-3. İç duvar cidarı.

Resim 54- D-3. Batı cephede kullanılan pencereler.

Resim 55- D-3. İki gözlü pencere.

Resim 56- D-3. İki gözlü pencere detay.

Resim 57- D-3. İki kata ait pencereler.

Resim 58- D-3. Pencere eşikleri ve yağmur suyu akıtma kanalları.

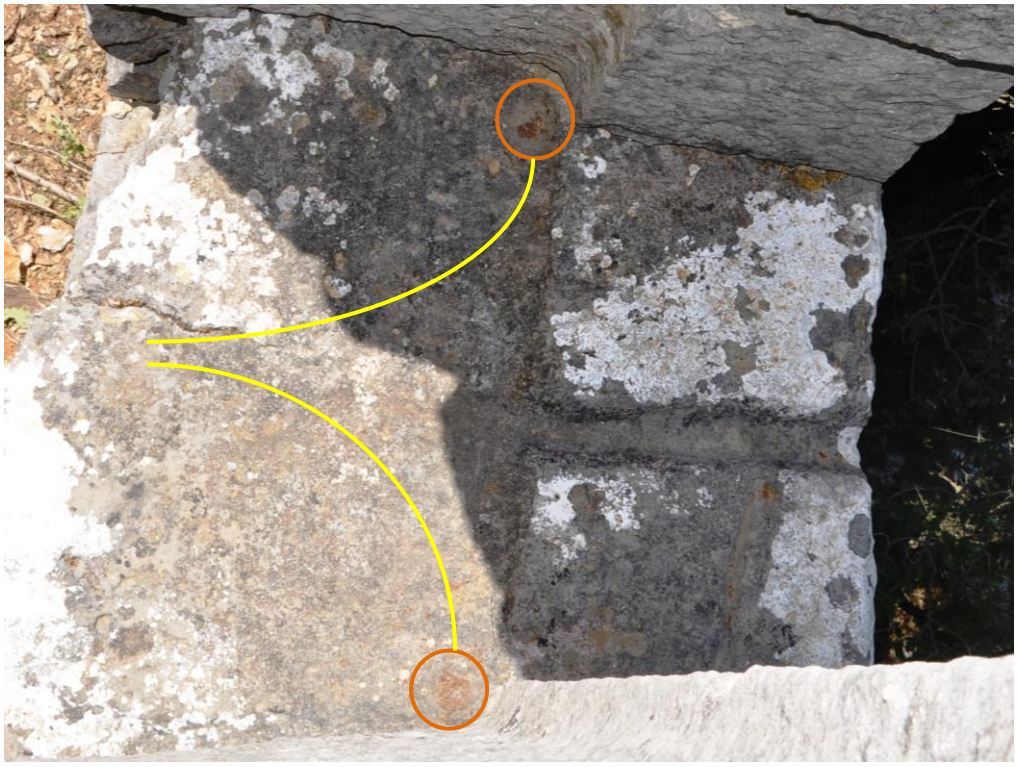
Resim 59- D-3. Batı cephesine konumlandırılmış bir başka pencere yeri.

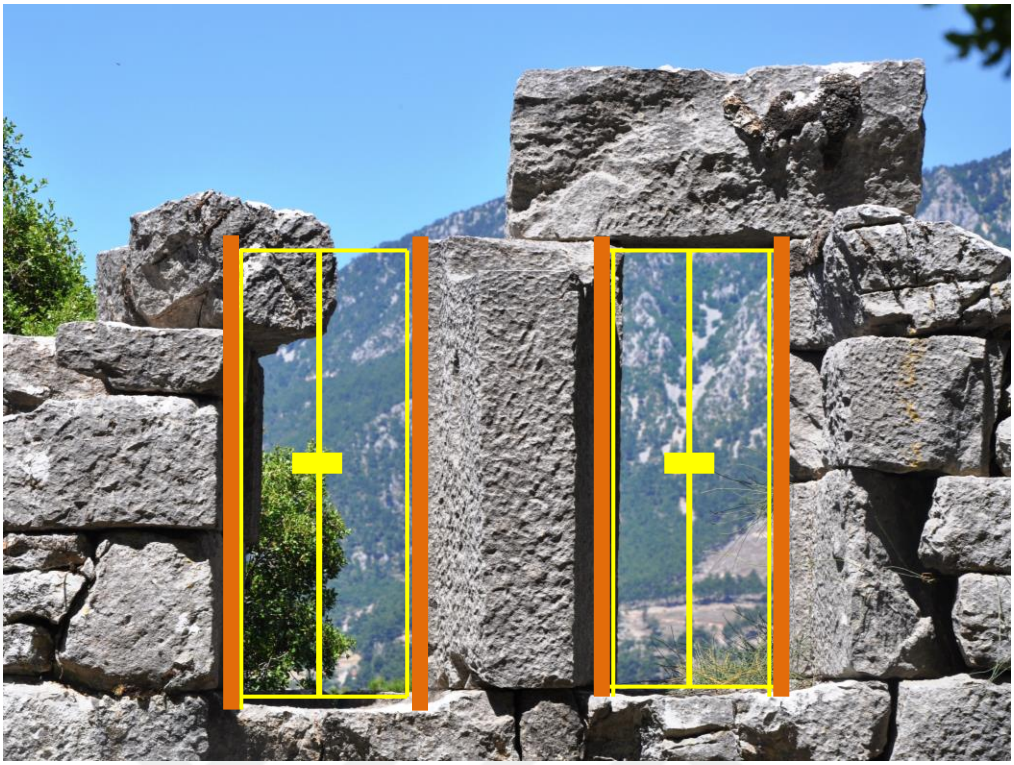
Resim 60- D-3. Pencere eşiği ve yağmur suyu akıtma kanalı.

Resim 61- D-3. Pencere eşiği ve dikey milin oturduğu simetrik yuvalar.

Resim 62- D-3. Simetrik oyuntular ve pencere kanatlarının yaklaşık hareket hattı.

Resim 63- D-3. İki gözlü ve iki kanatlı ahşap pencerelerin yeniden kurma önerisi.

Resim 64- İon sütun başlıklı ve aslan kabartmalı lento parçaları.

Resim 65- İon sütun başlıklı ve aslan başı kabartmalı lento parçaları.

Resim 66- D-3. Kuzeybatı-Batının (Batı Kent tarafının) görünümü.

Resim 67- D-3. Batı-Güneybatının görünümü.

Resim 68- D-4. Genel görünüm.

Resim 69- D-4. İç görünüm.

Resim 70- D-5. Güneydoğu cephenin görünümü.

Resim 71- D-5. Kuzeyden görünüm.

Resim 72- D-5. Güneybatı duvar.

Resim 73- D-5. İçeriden girişin görünümü.

Resim 74- D-5. İçeride tespit edilen seramik parçaları.

Resim 75- D-5. Kuzeybatıda paralel duvar kalıntısı.

Resim 76- D-5. Basamaklı kaya altarı/sunağı.

Resim 77- D-5. Basamaklı bölüm ve güneye bakan bağlantı duvarı.

Resim 78- D-5. Basamaklı kaya altarı detay.

Resim 79- D-6. Kuzeyden görünüm.

Resim 80- D-6. Güneybatı köşe duvarı.

Resim 81- D-6. Girişlerin güneybatıdan görünümü.

Resim 82- D-6. Kuzey mekân girişi.

Resim 83- D-6. Kuzeybatı köşe ve basamaklar.

Resim 84- D-7. Güneybatıdan görünüm.

Resim 85- D-7. Kuzey ve doğu iç duvar.

Resim 86- D-7. Kuzeybatı köşe dış duvar.

Resim 87- D-7. Üst kat girişi.

Resim 88- D-7. Alt kat girişi.

Resim 89- D-7. Üzerinde sürgü yuvası bulunan parça.

Resim 90- D-7. Batı cephede alt kata ait pencereler.

Resim 91- D-7. Kuzey pencere sövesi parmaklık yuvası.

Resim 92- D-7. Güney pencere sövesi parmaklık yuvası.

Resim 93- D-7. Doğu iç duvarda hatıl yeri.

Resim 94- D-7. Kuzey duvarda hatıl için açılan iz.

Resim 95- D-7. Doğu iç duvar.

Resim 96- D-7. Güneybatıya devam eden sokak.

Resim 97- D-8. Kuzeybatıdan görünüm.

Resim 98- D-8. Kırılmış stelin? üst ve kaide bölümü.

Resim 99- D-10. Güneyden görünüm.

Resim 100- D-10. Ezme taşı.

Resim 101- D-17. Güneybatı görünüm.

Resim 102- D-17. Güneyden görünüm.

Resim 103- D-18. Güneybatı görünüm.

Resim 104- D-18. Sürgü/Kilit yuvası.

Resim 105- D-27. Güneybatı görünüm.

Resim 106- D-27. Yapı içinde tahribat ve en dışta set duvarı.

Resim 107- D-27. Merkezi mekân güneydoğu giriş.

Resim 108- D-27. Merkezi mekân pencere eşiği veya lentosu.

Resim 109- D-27. Taş düşmelerine karşı yapılmış set duvarı.

Resim 110- D-31. Batı görünüm.

Resim 111- D-31. Kuzeybatı tarafından görünüm.

Resim 112- D-31. Kuzeydoğu iç duvar.

Resim 113- D-31. Söve içten görünüm.

Resim 114- D-33 (Agora). Güneydoğu görünüm.

Resim 115- D-33 (Agora). Ana giriş ve lento.

Resim 116- D-33 (Agora). Ana giriş podyumu.

Resim 117- D-33 (Agora). Kuzeydoğu yönlü basamaklar.

Resim 118- D-33 (Agora). Güneybatı-Kuzeydoğu yönlü/kısa stylobat.

Resim 119- D-33 (Agora). Kuzeybatı-Güneydoğu yönlü/uzun stylobat.

Resim 120- D-33 (Agora). Kalp biçimli (çift plasterli) sütun başlığı.

Resim 121- D-33 (Agora). Sütun parçası.

Resim 122- D-33 (Agora). Sütun parçası.

Resim 123- D-33 (Agora). Dor sütun başlığı.

Resim 124- D-33 (Agora). Mekânlardan görünüm.

Resim 125- D-33 (Agora). Mekânlardan görünüm.

Resim 126- D-33 (Agora). Arka duvar ve hatıl yeri.

Resim 127- D-33 (Agora). Hatıl yeri.

Resim 128- D-33 (Agora). Profilli blokların bulunduğu alan.

Resim 129- D-33 (Agora). Profilli blok.

Resim 130- D-33 (Agora). Kaya kesiti ve sütun parçası.

Resim 131- D-33 (Agora). Mimari parçalar.

Resim 132- D-33 (Agora). Kuzeybatı dış duvar.

Resim 133- D-33 (Agora). D-32 giriş.

Resim 134- D-33 (Agora). Dinlenme salonu başlangıç bölümü.

Resim 135- D-33 (Agora). Dinlenme salonu dış cephe.

Resim 136- D-33 (Agora). Dinlenme salonu basamaklı giriş.

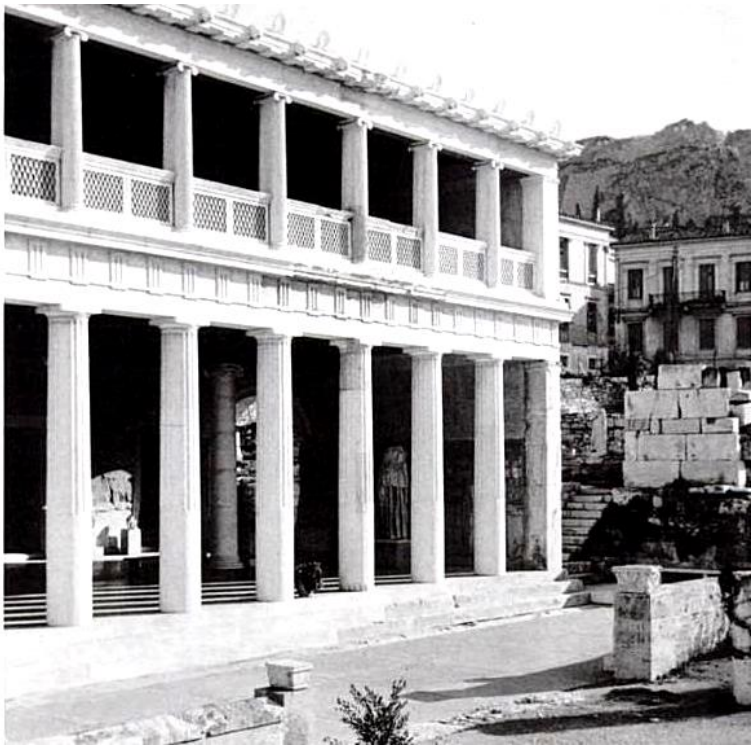
Resim 137- D-33 (Agora). Destek podyumu.

Resim 138- D-33 (Agora). Güneydoğu dış cephe destek duvarı.

Resim 139- D-33 (Agora). Seramik parçaları.

Resim 140- Attalos Stoası.

Resim 141- D-34. Güneydoğudan görünüm.

Resim 142- D-35. Güneybatıdan görünümü.

Resim 143- D-35. Kalkan kabartmalı blok.

Resim 144- D-38. Güneybatı cephe ve giriş.

Resim 145- D-38. Yapı içindeki stel?

Resim 146- D-38. Yapı dışındaki stel?

Resim 147- D-40. Güneyden görünüm.

Resim 148- D-40. Ana giriş yanı ana kaya üzerindeki taş oturma yerleri.

Resim 149- D-40. Alt kata ait pencere veya küçük giriş.

Resim 150- D-40. Kaçak kazı çukurundan çıkan seramik parçaları.

Resim 151- D-55. Güneyden görünüm.

Resim 152- D-56. Duvar detayı.

Resim 153a- D-17. İsodomik duvar.

Resim 153b- Karaman-Başdağ.

Resim 154a- D-3. Pseudo isodomik duvar.

Resim 154b- Priene.

Resim 155a- D-2. Pseudo isodomik duvar.

Resim 155b- Oinoanda.

Resim 156a- D-7. Pseudo isodomik duvar.

Resim 156b- Balboura.

Resim 157a- D-33. Pseudo isodomik duvar.

Resim 157b- Pednelissos.

Resim158a- D-25. Formsuz taşlı duvar.

Resim 158b- Balboura Alamanlar.

Resim 159a- D-3. Formsuz taşlı iç cidar.

Resim 159b- Balboura.

Resim 160- D-30. Duvar detayı.

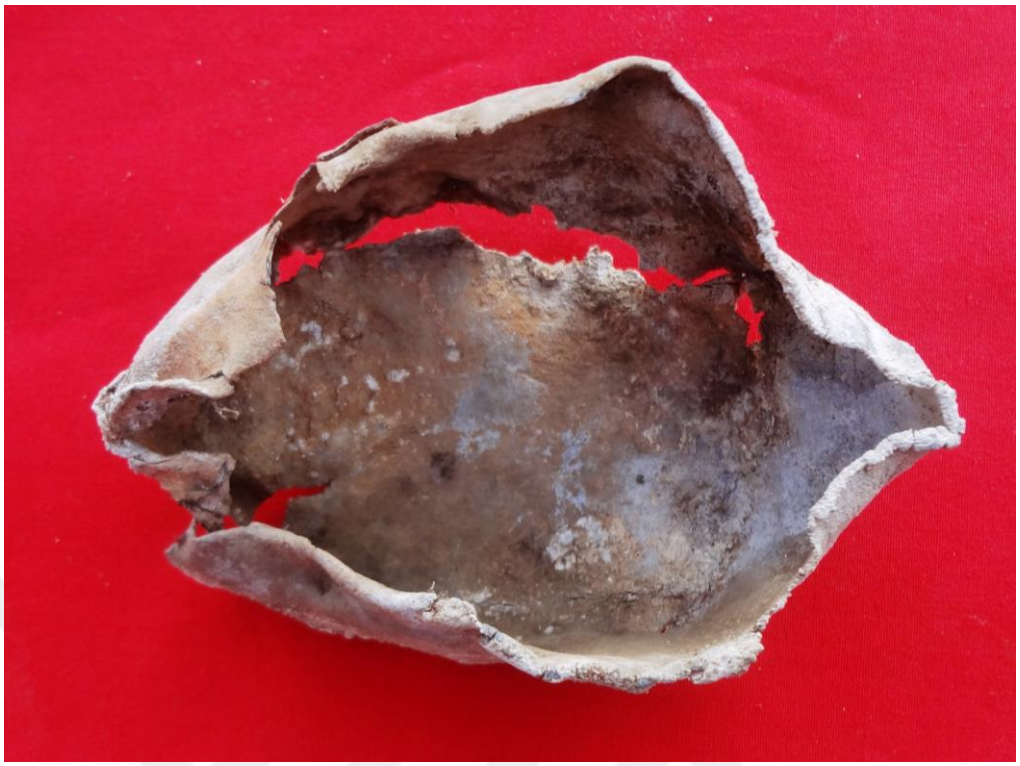
Resim 161- D-41. Güneybatı duvarı detay.

Resim 162- Altın Kolye Sarkacı. Ön yüz.

Resim 163- Altın Kolye Sarkacı. Arka yüz.

Resim 164- Kurşun Kap. Üst görünüm.

Resim 165- Kurşun Kap. Alt görünüm.

Resim 166- Bronz Sikke. Ön yüz.

Resim 167- Bronz Sikke. Arka yüz.

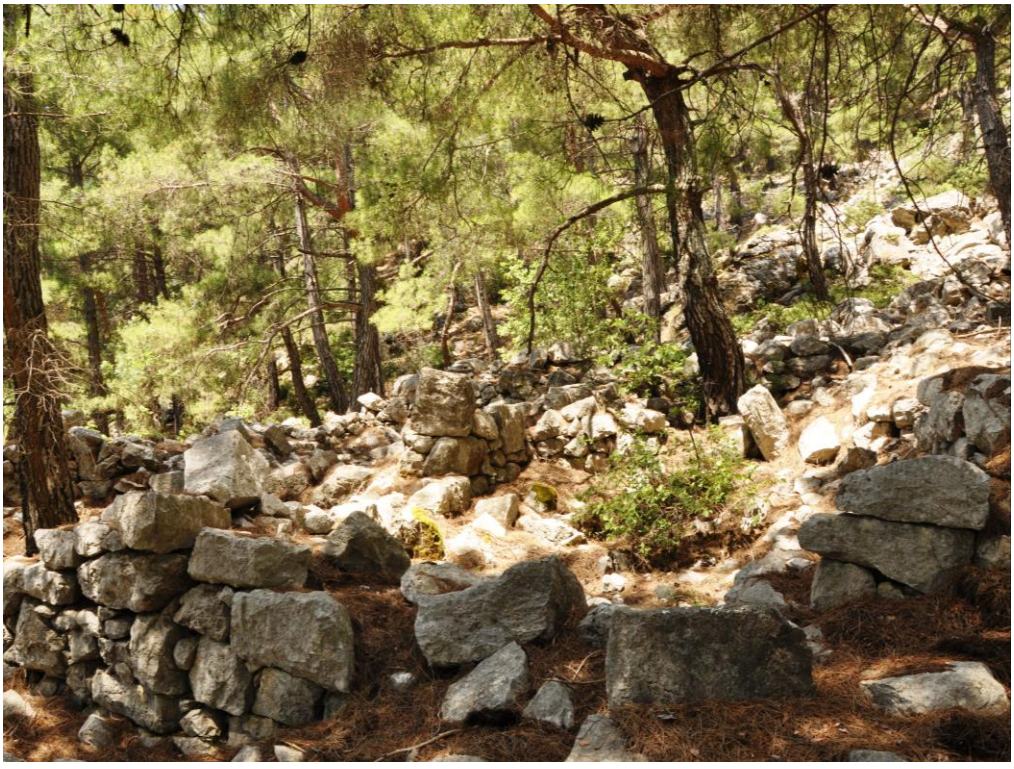
Resim 168- Palladion Tipi Bronz Phaselis Sikke örneği. Ön ve arka yüz.

Resim 169- Promachos Tipi Bronz Phaselis Sikke örneği. Ön ve arka yüz.

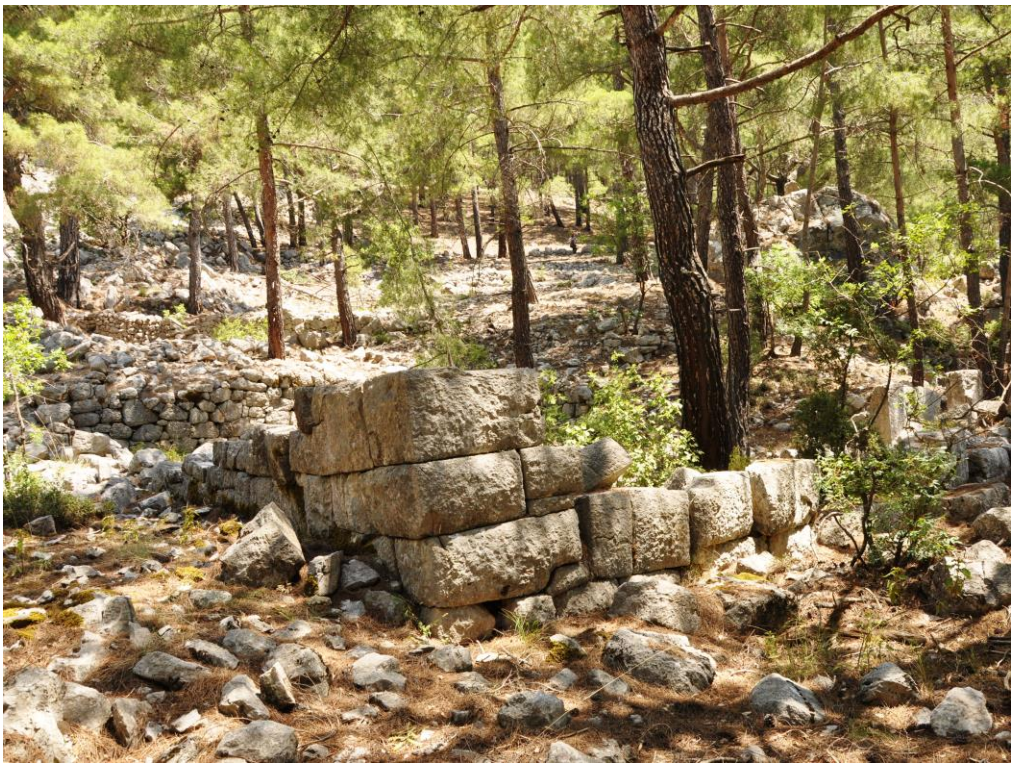
Resim 170- B-1. Üzüm/Şarap İşliği ezme alanı ve dinlenme havuzu.

Resim 171- B-2. Genel görünüm.

Resim 172- B-3. Güneyden görünüm.

Resim 173- B-3. Merkezi ana mekân dış cephe.

Resim 174- B-3. Doğu taraf orta mekân ve fulkrum yuvası.

Resim 175- B-3. Fulkrum yuvası.

Resim 176- B-4. Kuzeydoğudan görünüm.

Resim 177- B-4. Bitişikteki ana kaya.

Resim 178- B-5. Kuzeybatıdan görünüm.

Resim 179- B-5. Ezme taşı.

Resim 180- Nekropolis. Mezar örneği.

Resim 181- Nekropolis. Mezarda kullanılan taş örnekleri.

Resim 182- Nekropolis. Profilli blok.

Resim 183- Nekropolis. Kalkan kabartmalı blok.

Resim 184- A-1. Temenos duvarı.

Resim 185- A-1. Merkezi yapı/mezar odası.

Resim 186- A-2. Dış duvar.

Resim 187- Khamosorion 1.

Resim 188- Khamosorion 2.

PLANLAR LİSTESİ

Plan 1- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Plan 2- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Plan 3- Doğu Yerleşim.
Plan 4- Doğu Yerleşim.
Plan 5- Batı Yerleşim.
Plan 6- Batı Yerleşim.
Plan 7- Doğu Yerleşim Arazi Eğimi.
Plan 8- Batı Yerleşim Arazi Eğimi.
Plan 9- Doğu Yerleşim Yapı Grupları.
Plan 10- Doğu Yerleşim'de Olası Yol Hattı.
Plan 11- Batı Yerleşim Yapı Grupları.
Plan 12- Mnara Kent Planı.
Plan 13- Mnara Konut Planı.
Plan 14- Kelbessos Yerleşim Planı.
Plan 15- Neapolis Yerleşim Planı.
Plan 16- Doğu Yerleşim'de Tamamen veya Kısmen İki Katlılık Tespit Edilen Yapılar.
Plan 17- Kyaneai Yakınları Kızılgöl. Tapınak ve Önünde Kaya Altarı.
Plan 18- Pergamon Yukarı Agora. İç Girişle Bağlı Ön ve Arka Mekân Örneği.
Plan 19- D-1 Yapısı.
Plan 20- D-2 Yapısı.
Plan 21- D-3 Yapısı.
Plan 22- D-4 Yapısı.
Plan 23- D-5 Yapısı.
Plan 24- D-5 Yapısı ve Kaya Altarı.
Plan 25- D-6 Yapısı.
Plan 26- D-7 Yapısı.
Plan 27- D-8 Yapısı.
Plan 28- D-27 Yapısı.
Plan 29- D-33 Yapısı (Agora).
Plan 30- D-33 Yapısı (Agora).
Plan 31- D-34 Yapısı.
Plan 32- D-35 Yapısı.

Plan 33- D-40 Yapısı.
Plan 34- D-55 Yapısı.
Plan 35- B-2 Yapısı.
Plan 36- B-3 Yapısı.
Plan 37- B-5 Yapısı.
Plan 38- A-1 Yapısı.
Plan 39- A-2 Yapısı.

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1- Likya Bölgesi.
Çizim 2- Tahtalı Dağı/Fırıncık Yerleşimi Jeolojik Yapı.
Çizim 3- Tahtalı Dağı/Fırıncık Yerleşimi Jeolojik Yapı Detay.
Çizim 4- Mil ve Yuvası Örneği.
Çizim 5- Çift Kanatlı Kapı Örneği.
Çizim 6- Çift Kanatlı Kapı Örneği.
Çizim 7- Çift Kanatlı Kapı Örneği.
Çizim 8- Kapı Mandalı Örneği.
Çizim 9- Ahşap Kaplı Söve Örneği.
Çizim 10- Mil Yuvasına Oturup Dönmeyi Sağlayan Parçaya Bağlı Kapı Kanadı Örneği.
Çizim 11- Beşik Çatı Örneği.
Çizim 12- D-3. Aslan Kabartmalı Kapı Lentosu Yeniden Kurma Önerisi.
Çizim 13- Metal Parmaklık Yuvası Bulunan Tek Gözlü Pencere Örneği.
Çizim 14- D-33 (Agora). Dor Sütun Başlığı.
Çizim 15- D-33 (Agora). Dor Sütun Başlığı.
Çizim 16- D-33 (Agora). Dor Sütun Başlığı Kesiti.
Çizim 17- D-33 (Agora). Profilli Blok.
Çizim 18- D-33 (Agora). Profilli Blok Kesiti.
Çizim 19- Paye/Antae Örneği.
Çizim 20- Kapı Örneği.
Çizim 21- D-33 (Agora). Yeniden Kurma Önerisi.
Çizim 22- D-33 (Agora). Yeniden Kurma Önerisi.
Çizim 23- D-35. Kalkan Kabartmalı Blok.
Çizim 24- D-38. İki Adet Stel?
Çizim 25- Khamosorion 1.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1- Anadolu ve Likya Bölgesi.
Resim 2- Yaklaşık Likya Bölgesi.
Resim 3- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Resim 4- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Resim 5- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Resim 6- Tahtalı Dağı. Phaselis Antik Kenti Güney Liman'dan Görünüm.
Resim 7- Tahtalı Dağı ve Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi. Güneybatı Görünüm.
Resim 8- Fırıncık Yerleşimi. Güneybatı Genel Görünüm.
Resim 9- Fırıncık Mevkii Antik Yerleşimi.
Resim 10- Vadi. Doğu Yerleşim'den Görünüm.
Resim 11- Fırıncık Pınarı.
Resim 12- Doğu Yerleşim. Güneybatıdan Görünüm.
Resim 13- Doğu Yerleşim. Arazi Eğimi.
Resim 14- Batı Yerleşim. Kuzeydoğudan (Doğu Yerleşim Tarafından) Görünüm.
Resim 15- Batı Yerleşim. Arazi Eğimi.
Resim 16- D-33 (Agora). Güneybatı Dış Taraf Kaya Yarığı.
Resim 17- D-33 (Agora). Güneybatı Dış Taraf Kaya Yarığı.
Resim 18- D-31. Kaya Yarığı.
Resim 19- Kaya Yarığının D-31 Yapısı'ndaki Durumu.
Resim 20- Yapı Zemininde Kullanılan Yüksek Podyum/Teras Duvarı Örneği.
Resim 21- Sokak Örneği.
Resim 22- Bağımsız Bloklarla Basamak Örneği.
Resim 23- Kayaya Oyulu Basamak Örneği.
Resim 24- Vadi İçerisindeki Geçit.
Resim 25- Geçit Detay.
Resim 26- Çatı Kiremit Parçası.
Resim 27- Konglomera Cinsi Taş Kullanılan Duvar Örneği.
Resim 28- Doğu Kent. Kuzeydoğu Üst Bölümünden Kopan Kaya Parçaları.
Resim 29- Koptuktan Sonra Aşağı Sürüklenen Kaya Parçaları.
Resim 30- Yapı Zeminini Destekleyen Set/Teras Duvarı.
Resim 31- Yapı Zeminini Destekleyen Set/Teras Duvarı.
Resim 32- Sokağın Üst Bölümünü Destekleyen Set/Teras Duvarı.

Resim 33- Sokağın Üst Bölümünü Destekleyen Set/Teras Duvarı.
Resim 34- Vadiye Bakan Bölümde Testere Biçiminde Set/Teras Duvarı.
Resim 35- Vadiye Bakan Bölümde Set/Teras Duvarı.
Resim 36- Tarım Terasları.
Resim 37- D-1. Kuzeybatıdan Görünüm.
Resim 38- D-1. Duvar İşçiliği Detay.
Resim 39- D-1. Pencere Eşiği Dikey Parmaklık Yuvaları.
Resim 40- D-2. Batıdan Görünüm.
Resim 41- D-2. Kuzeydoğu İç Duvarı Hatıl Yuvaları Detay.
Resim 42- D-2. Kuzeydoğu Dış Cephe ve Dış Hatıl Yuvaları.
Resim 43- D-2. Kuzeydoğu İç Duvarı En Üst Sıra Uzun Tek Blok.
Resim 44- D-2. Kuzeyden Görünüm.
Resim 45- D-2. Yapı İçinde Tespit Edilen Pithos Parçası.
Resim 46- D-3. Kuzeydoğudan Görünüm.
Resim 47- D-3. Kuzeybatıdan Görünüm.
Resim 48- D-3. Üzerine Konumlandığı Batı Kayalığı.
Resim 49- D-3. Doğu Mekân.
Resim 50- D-3. Batı Mekân Girişi.
Resim 51- D-3. Batı Mekân Giriş Eşiği ve Mil Yuvası.
Resim 52- D-3. Kuzey Yönlü Dış Cephe Duvarı.
Resim 53- D-3. İç Duvar Cidarı.
Resim 54- D-3. Batı Cephede Kullanılan Pencereler.
Resim 55- D-3. İki Gözlü Pencere.
Resim 56- D-3. İki Gözlü Pencere Detay.
Resim 57- D-3. İki Kata Ait Pencereler.
Resim 58- D-3. Pencere Eşikleri ve Yağmur Suyu Akıtma Kanalları.
Resim 59- D-3. Batı Cephesine Konumlandırılmış Bir Başka Pencere Yeri.
Resim 60- D-3. Pencere Eşiği ve Yağmur Suyu Akıtma Kanalı.
Resim 61- D-3. Pencere Eşiği ve Dikey Milin Oturduğu Simetrik Yuvalar.
Resim 62- D-3. Simetrik Oyuntular ve Pencere Kanatlarının Yaklaşık Hareket Hattı.
Resim 63- D-3. İki Gözlü ve İki Kanatlı Ahşap Pencerelerin Yeniden Kurma Önerisi.
Resim 64- İon Sütun Başlıklı ve Aslan Kabartmalı Lento Parçaları.
Resim 65- İon Sütun Başlıklı ve Aslan Başı Kabartmalı Lento Parçaları.
Resim 66- D-3. Kuzeybatı-Batının (Batı Kent Tarafının) Görünümü.

Resim 67- D-3. Batı-Güneybatının Görünümü.
Resim 68- D-4. Genel Görünüm.
Resim 69- D-4. İç Görünüm.
Resim 70- D-5. Güneydoğu Cephenin Görünümü.
Resim 71- D-5. Kuzeyden Görünüm.
Resim 72- D-5. Güneybatı Duvar.
Resim 73- D-5. İçeriden Girişin Görünümü.
Resim 74- D-5. İçeride Tespit Edilen Seramik Parçaları.
Resim 75- D-5. Kuzeybatıda Paralel Duvar Kalıntısı.
Resim 76- D-5. Basamaklı Kaya Altarı/Sunağı.
Resim 77- D-5. Basamaklı Bölüm ve Güneye Bakan Bağlantı Duvarı.
Resim 78- D-5. Basamaklı Kaya Altarı Detay.
Resim 79- D-6. Kuzeyden Görünüm.
Resim 80- D-6. Güneybatı Köşe Duvarı.
Resim 81- D-6. Girişlerin Güneybatıdan Görünümü.
Resim 82- D-6. Kuzey Mekân Girişi.
Resim 83- D-6. Kuzeybatı Köşe ve Basamaklar.
Resim 84- D-7. Güneybatıdan Görünüm.
Resim 85- D-7. Kuzey ve Doğu İç Duvar.
Resim 86- D-7. Kuzeybatı Köşe Dış Duvar.
Resim 87- D-7. Üst Kat Girişi.
Resim 88- D-7. Alt Kat Girişi.
Resim 89- D-7. Üzerinde Sürgü Yuvası Bulunan Parça.
Resim 90- D-7. Batı Cephede Alt Kata Ait Pencereler.
Resim 91- D-7. Kuzey Pencere Sövesi Parmaklık Yuvası.
Resim 92- D-7. Güney Pencere Sövesi Parmaklık Yuvası.
Resim 93- D-7. Doğu İç Duvarda Hatıl Yeri.
Resim 94- D-7. Kuzey Duvarda Hatıl İçin Açılan İz.
Resim 95- D-7. Doğu İç Duvar.
Resim 96- D-7. Güneybatıya Devam Eden Sokak.
Resim 97- D-8. Kuzeybatıdan Görünüm.
Resim 98- D-8. Kırılmış Stelin? Üst ve Kaide Bölümü.
Resim 99- D-10. Güneyden Görünüm.
Resim 100- D-10. Ezme Taşı.

Resim 101- D-17. Güneybatı Görünüm.
Resim 102- D-17. Güneyden Görünüm.
Resim 103- D-18. Güneybatı Görünüm.
Resim 104- D-18. Sürgü/Kilit Yuvası.
Resim 105- D-27. Güneybatı Görünüm.
Resim 106- D-27. Yapı İçinde Tahribat ve En Dışta Set Duvarı.
Resim 107- D-27. Merkezi Mekân Güneydoğu Giriş.
Resim 108- D-27. Merkezi Mekân Pencere Eşiği veya Lentosu.
Resim 109- D-27. Taş Düşmelerine Karşı Yapılmış Set Duvarı.
Resim 110- D-31. Batı Görünüm.
Resim 111- D-31. Kuzeybatı Tarafından Görünüm.
Resim 112- D-31. Kuzeydoğu İç Duvar.
Resim 113- D-31. Söve İçten Görünüm.
Resim 114- D-33 (Agora). Güneydoğu Görünüm.
Resim 115- D-33 (Agora). Ana Giriş ve Lento.
Resim 116- D-33 (Agora). Ana Giriş Podyumu.
Resim 117- D-33 (Agora). Kuzeydoğu Yönlü Basamaklar.
Resim 118- D-33 (Agora). Güneybatı-Kuzeydoğu Yönlü/Kısa Stylobat.
Resim 119- D-33 (Agora). Kuzeybatı-Güneydoğu Yönlü/Uzun Stylobat.
Resim 120- D-33 (Agora). Kalp Biçimli (Çift Plasterli) Sütun Başlığı.
Resim 121- D-33 (Agora). Sütun Parçası.
Resim 122- D-33 (Agora). Sütun Parçası.
Resim 123- D-33 (Agora). Dor Sütun Başlığı.
Resim 124- D-33 (Agora). Mekânlardan Görünüm.
Resim 125- D-33 (Agora). Mekânlardan Görünüm.
Resim 126- D-33 (Agora). Arka Duvar ve Hatıl Yeri.
Resim 127- D-33 (Agora). Hatıl Yeri.
Resim 128- D-33 (Agora). Profilli Blokların Bulunduğu Alan.
Resim 129- D-33 (Agora). Profilli Blok.
Resim 130- D-33 (Agora). Kaya Kesiti ve Sütun Parçası.
Resim 131- D-33 (Agora). Mimari Parçalar.
Resim 132- D-33 (Agora). Kuzeybatı Dış Duvar.
Resim 133- D-33 (Agora). D-32 Giriş.
Resim 134- D-33 (Agora). Dinlenme Salonu Başlangıç Bölümü.

Resim 135- D-33 (Agora). Dinlenme Salonu Dış Cephe.
Resim 136- D-33 (Agora). Dinlenme Salonu Basamaklı Giriş.
Resim 137- D-33 (Agora). Destek Podyumu.
Resim 138- D-33 (Agora). Güneydoğu Dış Cephe Destek Duvarı.
Resim 139- D-33 (Agora). Seramik Parçaları.
Resim 140- Attalos Stoası.
Resim 141- D-34. Güneydoğudan Görünüm.
Resim 142- D-35. Güneybatıdan Görünümü.
Resim 143- D-35. Kalkan Kabartmalı Blok.
Resim 144- D-38. Güneybatı Cephe ve Giriş.
Resim 145- D-38. Yapı İçindeki Stel?
Resim 146- D-38. Yapı Dışındaki Stel?
Resim 147- D-40. Güneyden Görünüm.
Resim 148- D-40. Ana Giriş Yanı Ana Kaya Üzerindeki Taş Oturma Yerleri.
Resim 149- D-40. Alt Kata Ait Pencere veya Küçük Giriş.
Resim 150- D-40. Kaçak Kazı Çukurundan Çıkan Seramik Parçaları.
Resim 151- D-55. Güneyden Görünüm.
Resim 152- D-56. Duvar Detayı.
Resim 153a- D-17. İsodomik Duvar.
Resim 153b- Karaman-Başdağ Hellenistik Yapı. İsodomik Duvar Örneği.
Resim 154a- D-3. Pseudo İsodomik Duvar.
Resim 154b- Priene Hellenistik Yapı. Pseodu İsodomik Duvar Örneği.
Resim 155a- D-2. Pseudo İsodomik Duvar.
Resim 155b- Oinoanda Hellenistik Yapı. Pseodu İsodomik Duvar Örneği.
Resim 156a- D-7. Pseudo İsodomik Duvar.
Resim 156b- Balboura Hellenistik Yapı. Pseodu İsodomik Duvar Örneği.
Resim 157a- D-33. Pseudo İsodomik Duvar.
Resim 157b- Pednelissos Hellenistik Yapı. Pseodu İsodomik Duvar Örneği.
Resim 158a- D-25. Formsuz Taşlarla Oluşturulan Duvar.
Resim 158b- Balboura Alamanlar'dan Hellenistik Yapı. Formsuz Taşlarla Oluşturulan Duvar Örneği.
Resim 159a- D-3. Formsuz Taşlarla Oluşturulan Duvar İç Cidarı.
Resim 159b- Balboura Hellenistik Yapı. Formsuz Taşlarla Oluşturulan Duvar İç Cidar Örneği.

Resim 160- D-30. Duvar Detayı.
Resim 161- D-41. Güneybatı Duvarı Detay.
Resim 162- Altın Kolye Sarkacı. Ön Yüz.
Resim 163- Altın Kolye Sarkacı. Arka Yüz.
Resim 164- Kurşun Kap. Üst Görünüm.
Resim 165- Kurşun Kap. Alt Görünüm.
Resim 166- Bronz Sikke. Ön Yüz.
Resim 167- Bronz Sikke. Arka Yüz.
Resim 168- Palladion Tipi Bronz Phaselis Sikke Örneği. Ön ve Arka Yüz.
Resim 169- Promachos Tipi Bronz Phaselis Sikke Örneği. Ön ve Arka Yüz.
Resim 170- B-1. Üzüm/Şarap İşliği Ezme Alanı ve Dinlenme Havuzu.
Resim 171- B-2. Genel Görünüm.
Resim 172- B-3. Güneyden Görünüm.
Resim 173- B-3. Merkezi Ana Mekân Dış Cephe.
Resim 174- B-3. Doğu Taraf Orta Mekân ve Fulkrum Yuvası.
Resim 175- B-3. Fulkrum Yuvası.
Resim 176- B-4. Kuzeydoğudan Görünüm.
Resim 177- B-4. Bitişikteki Ana Kaya.
Resim 178- B-5. Kuzeybatıdan Görünüm.
Resim 179- B-5. Ezme Taşı.
Resim 180- Nekropolis. Mezar Örneği.
Resim 181- Nekropolis. Mezarda Kullanılan Taş Örnekleri.
Resim 182- Nekropolis. Profilli Blok.
Resim 183- Nekropolis. Kalkan Kabartmalı Blok.
Resim 184- A1. Temenos Duvarı.
Resim 185- A1. Merkezi Yapı/Mezar Odası.
Resim 186- A2. Dış Duvar.
Resim 187- Khamosorion 1.
Resim 188- Khamosorion 2.

EKLER LİSTESİ

Plan 12- İsa Kızgut ve ekibi tarafından hazırlanmıştır.
Plan 13- İsa Kızgut - Emrah Akalın, "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2009: Mnara". Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (Anmed), 8, 2010, 116, Resim 2.
Plan 14- Nevzat Çevik, Likya Kitabı, (2015), 509.
Plan 15- Nevzat Çevik, Likya Kitabı, (2015), 533.
Plan 17- Frank Kolb, "Stadt und Land im antiken Lykien: Feldforschungen auf dem Territorium des zentrallykischen Kyaneai". Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, 1992, 62, Res. 98.
Plan 18- Jakob Schrammen, Der Grosse Altar-Der Obere Markt. Altertümer von Pergamon Cilt III-1, (1906), 96.

Çizim 1- Frank Kolb, "Geschichte Lykiens im Altertum". Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, 1992, 10, Res. 12.
Çizim 2- Jeofizik Mühendisi Şahin Gergin tarafından hazırlanmıştır.
Çizim 3- Jeofizik Mühendisi Şahin Gergin tarafından hazırlanmıştır.
Çizim 4- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 24-3.
Çizim 5- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 26-4.
Çizim 6- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 24-1.
Çizim 7- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 24-4.
Çizim 8- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 25-4.
Çizim 9- Theodor Wiegand - Hans Schrader, Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898, (1904), 304, Res. 323.

Çizim 10- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 24-2.

Çizim 11- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 78.4.

Çizim 13- Richard Bohn - Karl Schuchardt, Altertümer von Aegae, (1889), 17, Res. 17.

Çizim 14- Arkeolog Hülya Yalçınsoy tarafından çizilmiştir.

Çizim 15- Arkeolog Hülya Yalçınsoy tarafından çizilmiştir.

Çizim 16- Arkeolog Hülya Yalçınsoy tarafından çizilmiştir.

Çizim 19- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 11.3.

Çizim 20- Renè Ginouvès, Dictionnarie Mèthodique de L'architecture Greque et Romaine, Tome II: Èlèments Constructifs: Supporst, Couvertures, Amènagements Intèrieurs, (1992), Lev. 20.1.

Çizim 21- Mimar Ersin Yasin Öztürk tarafından çizilmiştir.

Resim 1- Google Earth-25.11.2014.

Resim 2- Google Earth-25.11.2014.

Resim 3- Google Earth-22.12.2014.

Resim 4- Google Earth-22.12.2014.

Resim 5- Google Earth-22.12.2014.

Resim 9- Google Earth-22.12.2014.

Resim 64- Mustafa Adak, Olympos Çıralı Adrasan Gezi Rehberi, (2003), 102.

Resim 65- Cevdet Bayburtluoğlu, Lykia, (2004), 100.

Resim 140- Homer A. Thompson, The Stoa of Attalos II in Athens, The Athenian Agora, (1992), 8, Res. 4.

Resim 153b- Turgut Saner, "Karaman-Başdağ'da Hellenistik (?) Yapı Grubu II", Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes 2. Cilt, 2008, 1095, Res. 7.

Resim 154b- Theodor Wiegand - Hans Schrader, Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898, (1904), 78, Res. 46.

Resim 155b- Barbara Kupke, "Siedlungen und Nekropolen". Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum, Zaberns Bildbände zur Archaeologie 2, 1992, 50, Res. 80.

Resim 156b- J. J. Coulton, “The city fortifications”. The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia 2. The Balboura Survey: Detailed Studied and Catalogues, 2012, 153, Res. 15.22.

Resim 157b- Ahmet Çinici, Landscape of Pednelissos: Making of an Urban Settlement Image in Ancient Pisisdia, (2013), 242, Res. 27.

Resim 158b- J. J. Coulton, “The early years of Balboura: Middle Hellenistic to Julio-Claudian”. The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia 1. Balboura and the History of Highland Settlement, 2012, 90, Res. 4.17.

Resim 159b- J. J. Coulton, “The city fortifications”. The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia 2. The Balboura Survey: Detailed Studied and Catalogues, 2012, 144, Res. 15.8.

Resim 168- Christine Heipp-Tamer, Die Münzpragung Der Lykischen Stadt Phaselis in Grieschische Zeit, (Saarbrücker Studien Zur Archaologie und Alten Geschichte), Cilt 6, (1993), Lev. 31, B 42.1.

Resim 169- Christine Heipp-Tamer, Die Münzpragung Der Lykischen Stadt Phaselis in Grieschische Zeit, (Saarbrücker Studien Zur Archaologie und Alten Geschichte) Cilt 6, (1993), Lev. 31, B 44.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Ahmet ÇELİK

Doğum Yeri - Tarihi: Palu/Elazığ - 07.06.1978

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Mehmet Akif Ersoy Lisesi - Elazığ

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.

Yüksek Lisans Diploması : Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji A. B. D.

Tez Konusu : Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri

Doktora Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji A. B. D.

Tez Konusu : Beycik 'Fırıncık Mevkii' Antik Yerleşimi: Topografyası, Şehirciliği, Mimarisi

Yabancı Dil : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

İş Deneyimi

Stajlar :2000/Patara Antik Kenti Kazısı

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :2006/Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürlüğü - Arkeolog

2007/Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü - Arkeolog

2009/Adana Müzesi Müdürlüğü - Arkeolog

2011-2017/Antalya Müzesi Müdürlüğü - Arkeolog - Müze Müdür Yardımcısı V.